

Téma

Ve třech pracovních dnech konference proběhlo celkem šest panelových diskusí. Účastníci prvního politického panelu s názvem "Svět spolupráce a konfliktů" se vesměs shodli na potřebě přizpůsobovat staré mezinárodní instituce novým úkolům a hledat nový mezinárodní řád, ačkoliv představy o něm se dnes ukazují daleko rozporupnější, než tom bylo bezprostředně po rozpadu bipolárního systému. Henry Kissinger poukázal na velké dilema mezinárodní politiky - vztah prostředků a cílů, na převahu technických a ekonomických instrumentů nad morálními cíli a na obtíže v chápání různé důležitosti dnešních problémů. Trvající absence relevantního mezinárodního politického vedení se pak vynořovala jako problém v průběhu celé konference.

Diskusní skupina "Noví partneři globalizace - aktéři, nebo subjekty?" se pokusila o reflexi role a možností nových aktérů postbipolárního systému. Globalizace je realitou, kterou je třeba přijmout, ale všichni aktéři musí usilovně pracovat na tom, aby pro ně její účinky byly co možná nejpríjemnější. Rozumná hospodářská politika státu, podpora občanské společnosti a rozvíjení tvořivého a duchovního lidského potenciálu jsou cesty, jak se pokusit dosáhnout humánnější podoby globalizace.

Obdobně vyznělo i poselství Hillary Clintonové v druhém dopoledním panelu "Globální trhy či lokální identity". Poukázala v něm na zásadní důležitost vztahu státu, trhu a společnosti. Diskuse o povaze globalizace se poté soustředila zejména na její odvrácené stránky a na alternativní pohledy na věc. Kromě reálných procesů je totiž globalizace i rčitou ideologickou konstrukcí, jež hájí různé specifické zájmy. Nerovnoměrné rozdělení z globalizace plynoucích výhod vede k polarizaci, k dlouhodobé neudržitelnosti a k posilování desintegračních procesů uvnitř společností i mezi nimi. Čerstvá zkušenost asijských ekonomik ukazuje na nutnost diferenciovaného přístupu. Každá země musí mít možnost zvolit si adekvátní metodu, tempo a způsob integrace do celosvětového systému.

Čtvrtý diskusní blok byl věnován ekologickým otázkám globalizace. Z jednání jasně vyplynula jejich úzká souvislost s ekonomickými pravidly. Ačkoliv ekonomika je součástí širšího životního prostředí, mezinárodní finanční instituce, národní rozpočtové a daňové struktury ani velké firmy je zatím dostatečně neberou v potaz. Vskutku impozantní množství a dostupnost informací nemá dosud odezvu v individuální či kolektivní akci. Naděje účastníků směřovaly k působení nezávislých lokálních i globálních společenství, jejichž dobrým příkladem by mohlo být i Forum 2000.

Součástí konference opět bylo multireligiózní setkání v katedrále sv. Víta, kde přední představitelé světových náboženství přednesli krátká duchovní poselství, a úvodní diskuse třetího dne byla pokračováním jejich mezináboženského dialogu. Náboženství musí mít v globalizovaném světě své místo, protože odpovídá na mnohé potřeby lidí v něm žijících: pomáhá vytvářet každodenní jistoty a pocit integrity, nabízí spirituální jednotu, transcendenci a vyzývá k zodpovědnému a mravnímu jednání.

Kulturními aspekty globalizace se zabývali ti, kdo debatovali na téma "Globální civilizace a kulturní identity". Význam tradiční kulturní identity, jak o tom svědčily veškeré výpovědi, s postupující globalizací nikterak neklesá. Naopak, ukazuje se jako silné zázemí a případné východisko nejen ve společnostech trpících dominancí západních modelů a koncepcí, ale i ve značně globalizovaných společnostech Sever, které nabízejí řadu dalších identit. Ashis Nandy, reprezentující první skupinu zemí, naznačil, že dominantní země se sice naučily tolerovat odlišné kultury, ale dosud je nepřijímají jako rovnocenné a svrchované způsoby existence.

Bohatý na kontroverzní příspěvky byl i poslední diskusní panel pod záhlavím "Univerzalita, či pluralita lidských práv?". Přítomnost osobností s teoretickou i praktickou zkušeností v této

oblasti odhalila, že pojem lidských práv v sobě obsahuje stále mnoho rozporů, přestože jejich důležitost je celosvětově přijímána (což bylo známo za velký přínos globalizace). Je otázkou budoucích mezikulturních debat, jak smířit univerzálně pocíťovaný morální nárok na dodržování základních práv s odlišnými kulturními praxemi a jak očistit současně prosazovanou koncepci od politických a ekonomických zájmů, které na ní často parazitují. Tolik žádoucí shoda o univerzalitě lidských práv rovněž bude muset být adekvátně vyvážena přiměřenou koncepcí univerzálních zodpovědností.

Předehtou konference bylo poprvé v červnu 1998 jednodenní Studentské Forum 2000, jehož šest delegátů pak svým pohledem konstruktivně přispělo k jednání ve všech říjnových panelech. Další studentské konference by měly vytvořit tradici setkávání mladých lidí všech kontinentů a zprostředkovat jejich reflexe osobnostem, jež se účastní "velkých" konferencí cyklu Forum 2000.

Přestože stále převažují otázky nad odpověďmi, z druhého pokračování pražských setkání vyplynulo několik závěrů. Zejména získalo souhlas přesvědčení, že je třeba věnovat naléhavou pozornost pokračující marginalizaci rozsáhlých oblastí světa -zůstávají na pokraji globalizace nejen pro nedostatek institucionálních kapacit, kvůli obtížím v technologické a ekonomické integraci nebo z obav o ztrátu kulturně-politické svébytnosti, ale jejich hlasy chybějí i v zásadních debatách hledajících globální východiska. Před zeměmi stojícími v ohnisku globalizace pak stojí náročná úloha vést či řídit tento proces tak, aby byla harmonizován jeho dynamika s potřebou stability, mimořádná složitost s potřebou efektivní akce a instrumentální racionalita s potřebou spirituality.

Druhé Forum 2000 přispělo přinejmenším k analytičtějšímu a hlubším průniku do povahy starostí současného světa. Globalizace je a zůstává velmi širokým a mnohoznačným fenoménem či celým pletivem fenoménů, a nutně bude předmětem řady dalších diskusí. Při pražských setkáních je již však možno pozorovat zrod specifického pojetí globalizace, které v kritickém transdisciplinárním duchu a zároveň s vědomím společné zodpovědnosti připravuje a kultivuje vytyčování základů pro změny, jež naši planetu čekají.

--

Slavnostní zahájení

Václav Havel

Dámy a pánové, vážení přítomní, vítám vás co nejsrdečněji v Praze na druhém Foru 2000, na jeho dnešním slavnostním zahájení v tomto staroslavném sále. Dovolíte-li, řekl bych úvodem několik slov o genezi těchto konferencí, o tom, proč vznikly.

Když jsem se stal prezidentem, začal jsem z důvodů docela srozumitelných jezdit po světě. Podle Ústavy prezident zastupuje stát navenek. Procestoval jsem možná padesát, možná osmdesát zemí všech kontinentů a ve všech těch zemích jsem se setkával s novými a novými tvářemi dnešní civilizace a všechny ty problémy, které jsem znal z literatury a z moudrých knih, se mi náhle jakoby otvíraly v nové živosti, pestrobarevnosti. Znovu a znovu jsem si říkal, jak by to bylo dobré, kdyby chytří lidé, nejen z různých konců světa, různých kontinentů, různých kulturních, civilizačních náboženských okruhů, ale i z různých disciplín lidského poznání se mohli někdy setkat někde ke klidnému rozhovoru.

Co by to asi udělalo, kdyby se setkali islámský muftí, japonský buddhista, slavný americký ekolog, brazilský politolog, bývalý či současný politik u jednoho stolu a tři dny si povídali. Jsou velké summity OSN o populaci, o postavení žen, o životním prostředí, jsou to gigantické akce, ale vždycky mají jakési jedno své základní téma. Přitom málokde je možno najít

prostor, kde se tato témata setkávají, a přitom víme, jak mimořádně silně jsou navzájem propojena.

Posléze jsem byl několikrát pozván na konference, které pořádal Elie Wiesel. Některou ze svých konferencí hodlal uspořádat i v Praze a mě napadlo, že by to, o čem jsem snil, se mohlo uskutečnit v Praze s jeho pomocí, s jeho zkušenostmi. Proto jsme s Elie Wieselem uspořádali loňské Forum 2000, které mělo být přesně tím, o čem jsem hovořil.

Mám pocit, že loňské Forum 2000 se velmi vydařilo. Přijelo mnoho zajímavých lidí od tibetského dalajlámy přes Šimona Perese, prince Hassana z Jordánska, různých světově známých odborníků v různých disciplínách, bylo tu několik nositelů Nobelových cen. Mně se zdálo, že jejich rozprava byla velmi zajímavá. Měla ovšem i rozmanité chyby, vady, z nichž jsme se, doufám, poučili.

Nemyslel jsem si, že se Forum bude moci každý rok opakovat, ale objevila se Nippon Foundation, významná japonská nadace, která přišla s iniciativou uspořádat toto Forum každý rok až do roku 2001. Díky této nadaci se tu scházíme letos znovu a dá-li Pánbůh, sejdeme se za rok a za další rok a ještě za další rok. A poučení z eventuálních nedostatků loňského Fora budeme pořádat Fora, jak doufám, stále zajímavější, stále inspirativnější.

Já myslím, že nikdo nedoufá, že toto Forum a právě takovéto Forum ovlivní běh světa. Ale přesto se mi zdá, že jsme povinni dělat vše, co je v našich silách, abychom artikulovali znovu všechna ohrožení dnešní civilizace, abychom - vedeni jakousi základní nadějí, která dává smysl našemu životu - hledali cesty jak odvrátit všechna ta hrozící nebezpečí. Jsme prostě povinni myslet dopředu a nekalkulovat s tím, nakolik já, my, kdokoli z nás opravdu běh světa ovlivní. Mluvíme-li o tom, že dnešní lidstvo musí nalézt novou odpovědnost, odpovědnost za globalizující se svět, za globální civilizaci, pak musíme každý začít sám u sebe. To je, myslím, samozřejmé.

Proč pořádáme tuto konferenci v Praze? Praha po mnoho staletí byla křižovatkou nejrozumnějších geopolitických zájmů, zde se zauzlovaly už od minulého tisíciletí dějiny, dějiny evropské a posléze ve dvacátém století dějiny světové. Zde vznikaly války, končily války.

A proč by toto město, které bylo vždy křižovatkou těchto rozmanitých zájmů a mocenských ambicí, proč by toto město nemohlo být teď, když jsme svobodni, křižovatkou myšlenek?

Myslím si, že tato úvaha též stála asi kdesi v pozadí myšlenky vytvořit tradici těchto konferencí. Myslím, že nejen Praha, ale celá střední Evropa má jakousi zvýšenou vnímavost k hrozcím nebezpečím, jakousi předvídavost. To lze vyčíst z literatury, z literatury vznikající či vzniklé v tomto prostoru. Což to není závazek? Což to není závazek k tomu, abychom právě my zde upozorňovali svět na to, co mu hrozí, abychom poukazovali na jeho krátkozrakost?

Nechci dlouho zdržovat, skutečné Forum, pracovní Forum začne až zítra ráno. Dnes je pouze jeho slavnostní zahájení. Proto mi dovolu, abych vás, mám tím na mysli především naše zahraniční hosty, co nejsrdečněji v Praze přivítal, abych vám poděkoval za to, že jste přijeli, a abych vyslovil naději, že letošní Forum bude stejně zdařilé jako loňské, ba možno-li ještě zdařilejší. Děkuji vám za pozornost.

Yohei Sasakawa

Vaše excelence, prezidente Václave Havle, vysoce vážení účastníci, dámy a pánové. Jako jeden ze sponzorů Fora 2000 jsem velice potěšen, že jsem se mohl vrátit do Prahy - tohoto kouzelného města stovky věží. A jsem velice vděčný za tu velkou čest, že k vám, váženým účastníkům tohoto vizionářského Fora, mohu pronést slovo na uvítanou.

Na loňské konferenci hovořil prezident Havel o významu Fora 2000 a popsal je jako pátrání po tom, co spojuje různá světová náboženství a kultury. Tedy pátrání po společných zdrojích, principech, přesvědčení, aspiracích a imperativech. Mluvil o potřebě kultivace lidského soužití a

o naplnění tohoto záměru duchem - takovým, jež nazval "přirozeným duchovním a morálním

minimem."

Rád bych řekl, že Nippon Foundation plně podporuje koncepce a cíle stanovené pro Forum 2000 prezidentem Havlem. A že jsme opravdu poctěni možností poskytnout naší podporu jejich uskutečňování. Letošní téma perspektiv a problémů globalizace nás přivádí k dalšímu rozměru dialogu v rámci Fora, jenž se týká vytváření harmonického světa pro 21. století. Musím říci, že se často zamýšlím nad smyslem a směrem globalizace - zda současná vlna globalizace skutečně zasáhne všechny vzdálené kouty světa. Nemohu si pomoci, abych nepřemýšlel, kým je ten, kdo chce globalizaci a kdo ji podporuje? Budou některé země či národy obětovány při jejím nástupu? Může být globalizovaný svět opravdu světem ideálním? Když sám sobě pokládám takové otázky, velice vzdálen nalezení jakýchkoli odpovědí či závěrů, v mé mysli se vynořují ještě složitější otázky. Vybavuje se mi teorie "střetu civilizací" předložené harvardským politologem Samuelem P. Huntingtonem. A zajímá mne, zda náboženské a kulturní rozdíly, tak hojné mezi civilizacemi světa, způsobí, že mezi těmito civilizacemi dojde ke střetu a kolizi. A nebo, ve druhém případě, zda budou světové civilizace schopny učit se jedna od druhé a koexistovat ve 21. století. Společně s profesorem Huntingtonem doufám v ustavení efektivního mezinárodního pořádku v nadcházejícím století, aby byla zajištěna globální společnost "pozitivního výsledku". Máme-li toho dosáhnout, musíme se starat o to, abychom nedovolili degeneraci východo-západních rozdílů ve východo-západní antagonismy. V komplementárnostech - stavebních kamenech synergií - je bohatství. Ano, dokonce i ve vzájemném srovnávání intuitivních a racionálních způsobů myšlení a jednání.

Nenachází se snad v náboženstvích spiritualita a dobro, které ačkoliv pochází ze specifických vyznání, přesahuje rozličné víry, neboť je společné lidské povaze? Smím nabídnout malý, leč zajímavý příklad této spirituality podle analýz japonské historie? Sen no Rikyu, slavný mistr čaje pozdního 16. století období Muromači, vytvořil podobu čajového obřadu, jenž zahrnuje jak ducha zen buddhismu, tak křesťanství. Dokonce ani dnes nemusí být milovník čaje vyznavačem jedné či druhé víry, aby ocenil přesahující spiritualitu tohoto obřadu.

Velevázení kolegové,

Mezi národy světa je vskutku mnoho společného. A existuje dostatečný prostor ke vzájemnému poznání toho, co společné není. V procesu rozšiřování našich znalostí a porozumění jeden druhému můžeme navzájem obohatit své životy a kultury.

Chovám naději, že v průběhu třech dní této konference budete schopni nalézt cesty k formování synergií - tedy takové způsoby globalizace, které zaručí radostný, mírový a udržitelný svět po celé příští století.

Děkuji vám.

El Hassan bin Talal (zastoupen zmocněncem Cecilem Houranim)

Vaše excellence, dámy a pánové, vážení hosté, drazí přátelé, ze všeho nejdříve mi dovoluť co nejsrdečněji pozdravit prezidenta Havla. Obzvláště mě těší - a jsem si jist, že tento pocit sdílejí všichni, kdo se zúčastní druhé konference Fora 2000 - že prezident Havel může být znovu přítomen, aby nás inspiroval svou představitostí a vedl nás v našich rozhovorech. Forum 2000 se uskutečňuje v čase, kdy jsou přírodní a lidské katastrofy pocíťovány globálně, zejména v populacích a společnostech neschopných či nepřipravených podílet se buď na předcházení, nebo zmírňování následků záplav, finančních kolapsů, mezinárodních, občanských a etnických svárů. Evropa, o níž se mnozí domnívali, že je imunní vůči těm druhým konfliktům, jež postihují rozsáhlá území Středního a Blízkého východu a Afriky, je jevištěm - jen nemnoho kilometrů od samotné Prahy - obnoveného a krutého boje mezi dvěma nacionalismy a dvěma společnostmi. Jedna trvá na suverenitě, druhá na sebeurčení. Půl miliónu uprchlíků v Kosovu je svědkem selhání mezinárodních a regionálních organizací při předvídání či předejití tomuto konfliktu nebo alespoň odsouhlasení jednotné strategie k

nalezení řešení.

Na darwinovskou teorii evoluce pohlíží někteří filosofové a sociologové jako na oporu myšlenky pokroku, názoru, že život na této planetě se stává lepším. Ničení starodávných a tradičních způsobů života, vykořeňování dávno usídlených společenství a zbídačování dříve životaschopných společností - což se před našimi zraky stále odehrává na Blízkém a Středním východě,

v Africe a dokonce v Evropě - jsou důkazem, že intelektuální pokrok lidstva, který v posledních 200 letech přinesl ohromující technologické úspěchy, nebyl doprovázen současným pokrokem ve vztazích mezi lidskými bytostmi, ani ve vztazích mezi lidskými společenstvími. To ve mně vyvolává víru, že nad ideou rozvoje, jež se zdá ovládat politické a finanční strategie některých zemí a mezinárodních organizací, je třeba se znovu zamyslet. Rozlišování mezi rozvinutými společnostmi a méně rozvinutými, či rozvíjejícími se, se stává stále méně výhodným. Takzvané tři světy rozvoje - rozvinutý, komunistický a rozvojový - se rozpadají. Od konce studené války již déle neexistují coby soudržná solidární společenství. Podle mezinárodní politické ekonomie se objevuje alternativní koncepce rozvoje. Odborníci stále více hovoří spíše

o jednotné agendě než o teoriích hegemonie či závislosti. Kupříkladu chudoba již není zaškatulkována jako problém třetího světa. Existuje všude.

Ústředním tématem této konference je Globalizace - zkušenosti, nástroje, procedury.

Nicméně, ke stavění na zkušenostech a specifikování praktických nástrojů a procedur nestačí říci, že globalizace sešla ze své cesty nebo že se stala Platónovou jeskyní či jeskyní, z níž můžeme uniknout pouze po tektonickém vyzdvižení. Jsem pevně přesvědčen, že setkání vynikajících osobností, jako je toto na Foru 2000, pomůže vypracovat alternativní únikovou cestu prostřednictvím oné jednotné agendy pro světový rozvoj. Za tím účelem musíme přehodnotit vztahy mezi státy, jakož i vztahy mezi státem a občanskou společností. Toto je první krok na dlouhé pouti od civitas k humanitas. Používáním těchto slov nemám v úmyslu předkládat jednorozměrnou karikaturu úkolu, jenž leží před námi. Nechci být ani přehnaně filosofický či utopistický. Abychom se dostali od zkušeností k nástrojům a procedurám, musíme uznat, že současný zmatek na světových trzích v jistém smyslu obstaral sjednocující prvek mezi všemi státy. Prokázal naši společnou zranitelnost vedlejšími efekty globalizace. Ovšem abychom se chopili této příležitosti, potřebujeme schopnost vést či jiné státnické schopnosti. Z tohoto hlediska bych vás rád upozornil na jordánskou iniciativu ve Spojených národech na počátku 80. let. Od té doby, co byla poprvé představena koncepce nového mezinárodního humanitárního řádu, více než 120 ze 160 doporučení předložených ve zprávě nezávislé komise pro mezinárodní humanitární záležitosti bylo začleněno do národních a regionálních politik nebo posloužilo jako vodítko při uskutečňování praktických kroků.

Drazí přátelé, prohlášení učiněné na posledním mítinku G7 jsem přijal se smíšenými pocity. Na jedné straně je pozitivní, že poskytlo náznak směru pro formování mezinárodní finanční struktury. Avšak na druhé straně se nepřihlásilo k přesahujícím problémům, jimž my všichni čelíme v našich rozpadajících se, nebo raději integrujících se, třech světech. Jsem přesvědčen, že Forum 2000 může napomoci zaplnit toto vakuum, tuto mezeru.

Na závěr bych rád vyjádřil svou lítost, že mezi vámi dnes nemohu být osobně, abych vyslechl vaše příspěvky, ale velmi se těším na to, až si prostuduji a pečlivě promyslím výsledky vašich rozprav.

Bůh vám všem žehnej, salaam alejkum.

Jiří Musil

Pane prezidente, paní Havlová, pane Sasakawo, vážení hosté, drazí delegáti, rád bych jménem poradního výboru zahájil naši konferenci několika slovy, slovy týkajícími se samotného pojetí a programu Fora 2000, a také snad něčím o našich záměrech do budoucnosti.

Vždy jsme chtěli, aby tyto konference neměly podobu ani formálních politických rozhovorů, ani skutečně vědeckých konferencí odborníků. Toto jsou konference, na nichž přivádíme dohromady lidi, kteří si uvědomují všechny potíže a nebezpečí, ale také všechny naděje a možnosti, jež tento svět potřebuje. Od samého začátku jsme vždy byli odhodláni přivést k jednomu stolu zástupce největších světových kultur a náboženství: filosofy, vědce, ale též bankéře, spisovatele, politiky a umělce, všechny ty, kdo mají co říci o globálních problémech, jimž dnes čelíme.

Vždy nám také záleželo na tom, abychom ke stolu přivedli lidi, kteří nám pomohou porozumět různým geografickým regionům světa. V poslední době jsme znovu přemýšleli o samotném smyslu - samotném významu - těchto setkání a napadlo nás, že bychom snad mohli také začít hovořit o prvních zárodcích něčeho, co bychom nazvali "novou světovou občanskou společností". Zde v Praze bychom rádi otevřeli nové cesty tomuto způsobu myšlení.

Program naší konference postupně získal strukturu. Ona struktura je následující: dohromady by se zde v Praze mělo odehrát pět konferencí. Po každé z těchto hlavních událostí bude následovat několik událostí menších. Jinými slovy, program se neskládá toliko z těchto velkých událostí. Například tento rok jsme zorganizovali studentskou konferenci - a v tom bychom rádi pokračovali. Dnes, na této konferenci, jsou rovněž přítomni někteří studenti. První Forum, které se odehrálo v Praze roku 1997, se pokusilo podle skutečnosti nakreslit velkou mapu světa, v němž žijeme, a také načrtnout některé možnosti, dilemata a odpovědnosti, které před námi stojí. Forum v roce 1998 by mělo posílit a prohloubit náš analytický pohled na svět a mělo by rovněž odhadnout všechny naděje a rizika našeho dnešního světa.

Měli bychom také diskutovat o samotném významu globalizace. Měli bychom též hovořit o tom, zda globalizace není pouze módním slovem. Existují lidé, kteří říkají, že globalizace je procesem, jenž se vyvíjí po řadu století. Kdybychom se analyticky podívali na to, co se dělo na konci 19. století, mohli bychom odhalit některé prvky toho, co vidíme dnes tady.

Dále bych chtěl zdůraznit, že jsme již zahájili přípravy na Forum v roce 1999. Forum v roce 1999 by se mělo zabývat možnými modely budoucí integrace světa. Mělo by jít o pokus modelovat tento svět na základě některých analytických prací. Jelikož jsme přesvědčeni, že integrace světa - má-li mít pevné základy - by měla spočívat nejen na ekonomických, technologických a politických pilířích, ale také na etických a duchovních zásadách přijatelných pro všechna společenství, rádi bychom Forum 2000 zasvětili velice složité otázce, to jest možnosti vytvořit duchovní rámce pro integrovaný svět.

Program konferencí Fora 2000 je koncipován jako postupně gradující; proto bychom jej v roce 2001 měli završit politickou výzvou, snad bychom ji mohli nazvat "Pražskou deklarací", jež by byla výsledkem našich společných úvah.

Na závěr bych chtěl říci několik slov o Praze a také vysvětlit, proč jsme k úkolu naplánovat a zorganizovat tyto konference přistoupili s takovým nadšením. Praha je seismografem politických zemětřesení. Na tom není nic mytického. Je to celkem snadno pochopitelné vzhledem k poloze města i jeho úloze v historii. Praha je součástí oblasti, kde je tradičně možné pozorovat vztah mezi centrálními regiony Evropy a jejími periferiemi. V dnešním světě sílících kontaktů mezi rozličnými regiony reprezentovanými světovými kulturami, ale též ve světě, kde spatřujeme stále více rozdílů mezi různými částmi světa, má taková zkušenost obecný význam. Být Středoevropanem tradičně znamenalo nacházet se v pozici, v níž bylo možné vnímat všechny myšlenky a hodnoty, které se zde potkávaly, a z těchto myšlenek a hodnot bylo možné utvářet nové názory. Tato kreativní vnímavost a schopnost vytvářet nové kulturní styly se nyní v našem rychle se zmenšujícím světě stává užitečnou dovedností. Abych to vyjádřil jednoduše, mohu říci, že globální procesy vytvářejí čím dál více těchto "středních Evrop". To s sebou pochopitelně také přináší svět, jenž je více

interaktivní, svět, jenž vyžaduje nové způsoby vnímání a komunikace.

Opakované historické zkušenosti Prahy a Střední Evropy dosvědčují skutečnost, že integrace spočívající výhradně v hegemonní politické a ekonomické moci nemohla dobře fungovat, pokud nebyla založena na skutečně demokratických hodnotách. Přijetí demokracie jako modelu pro orientaci ve světě, jakož i přijetí demokracie v řízení vztahů mezi národy v masarykovském smyslu, vyžaduje něco, co sahá dále než čistě technokratická, ekonomická a pragmatická koncepce vztahů mezi zeměmi a národy. Integrace, má-li být dlouhodobě úspěšná, musí zahrnovat silnou etickou složku. Z konferencí Fora 2000 se rodí nová pražská tradice. Tato tradice je zaměřena k současnosti, je ovšem také připravena jít ruku v ruce se staršími humanistickými rolemi, jež toto město sehrávalo. Jedna z těchto tradic spočívá výhradně v poskytování praktické pomoci směřující ke spolupráci a integraci v demokratickém světě.

Chtěl bych také říci, že se dnes přihodilo cosi velice symbolického. Dnes byla svatořečena Edith Steinová a já se domnívám, že to je velká událost, událost, na niž bychom všichni měli nahlížet v kontextu témat projednávaných na tomto fóru.

Jménem poradního výboru bych vám všem chtěl poděkovat za účast na této konferenci a rovněž bych vám rád popřál dny bohaté na myšlenky.
Děkuji vám.

--

Dopolední zasedání 12. října

Václav Havel

Dámy a pánové, dovoluji mi, abych po včerejším slavnostním zahájení našeho Fora 2000 ve Vladislavském sále zahájil teď Forum samotné, to jest jeho pracovní část.

Kdo z vás zde byl loni na tomto fóru, si vzpomíná, že jsme úvodem minutou ticha uctili památku krátce předtím zesnulé princezny Diany a krátce předtím zesnulé Matky Terezy. Navrhoval bych, abychom si nyní, nikoli ve stoje, ale vsedě, minutou ticha vzpomněli na velkou moderní filosofku Edith Steinovou, která byla včera svatořečena, a abychom si během té minuty zároveň vzpomněli na utrpení všech uprchlíků z Kosova.

Děkuji vám za tuto tichou vzpomínku.

Při loňském fóru jsem bohužel musel často odcházet plnit své povinnosti, a proto jsem přišel o mnoho moudrých projevů a chytrých rozprav. Těžce jsem to později doháněl četbou sborníků, v nichž všechno, co se odehrálo na konferenci, bylo publikováno. Letos jsem proto se pokusil zařídit si to tak, abych tu mohl dlít déle a poslouchat vás, eventuálně se vmísit do debaty. Nicméně i letos musím na chvíli odskočit kolem dnešního poledne na setkání střeoevropských prezidentů. Omlouvám se za to; toto setkání se koná ve Vídni. Budu přítomen jenom na jeho krátké části a co nejrychleji se pokusím vrátit se sem. Ale zajisté uznáte, že setkání ve Vídni má svůj smysl, že bych ho neměl zanedbat, neboť sedm střeoevropských prezidentů se tam nepochybně vyjádří k tomu tématu, které je v tuto chvíli nejživější a o němž, jak jsem včera vycítil, se i oba hlavní řečníci dnešního dopoledne chystají mluvit. A zdá se mi to tudíž opět jakýmsi volným způsobem související s tímto Forem. Znovu vás všechny tedy co nejsrdečněji vítám a předávám slovo moderátorovi dnešního dopoledne Jacquesu Rupnikovi.

Jacques Rupnik

Děkuji vám, pane prezidente.

Rád bych naši dopolední diskusi zahájil řadou poznámek či dotazů v angličtině.

Téměř před deseti lety, když padla Berlínská zeď a studená válka skončila tam, kde začala, zde ve Střední Evropě, budoucnost se zdála být nadmíru slibnou. Sovětská totalita byla poražena a Evropa se mohla demokraticky znovu spojit. Asijský kontinent byl na vzestupu a plný sebevědomí. Spojené státy se jevíly jako jediná supervelmoc a nezpochybnitelný vítěz studené války. Bylo nám řečeno, že se utváří nový "mezinárodní pořádek".

Bezmála deset let poté - a rozdíl byt' jen v porovnání s naším posledním setkáním teprve před rokem je vskutku do očí bijící - jsme svědky stinné stránky našeho triumfu v roce 1989.

Rusko, jako ekonomika i jako stát, je na pokraji kolapsu a vyvolává staré představy ekonomik třetího světa s nukleárními zbraněmi. Asijská ekonomická krize, včetně japonské, světem šíří šokové vlny. Spojené státy, jediná supervelmoc, přihlížejí, jak je z domácích politických důvodů oslaben prezidentský úřad, což vyvolává otázky o jeho mezinárodní roli. Simultánní průběh, ba dokonce interakce těchto tří krizí zcela odlišné povahy, je jistě alespoň zčásti příčinou dnešního pocitu nejistoty či úzkosti a poskytuje nám příležitost k zamyšlení nad interdependencí našeho světa, které říkáme krátce "globalizace". Existovaly nejméně dvě hlavní teze shrnující triumf roku 1989, jež se dnes zdají poněkud zastaralé.

Jednou z nich byla teze "konce dějin", myšlenka, že jsme svědky konečného vítězství liberálních demokracií a tržních ekonomik. Víme, obzvláště v této části světa, že svobodné volby nebo volné trhy bez vlády zákona mohou zplodit "neliberální" demokracie - či kleptografie - od Ruska po Albánii, nehledě na příklady v Asii a Latinské Americe. Dnes vidíme následky toho, když se vyvíjí hardware demokratického kapitalismu bez příslušného softwaru. Domnívali jsme se, že se demokracie a kapitalismus šíří od centra k periferii, od Západu ke zbytku světa. Nyní začínáme přemýšlet, jaký dopad může mít destabilizace šířící se od periferie k centru.

Druhou tezí spojovanou s koncem studené války bylo, že se stáváme svědky "věku míru". Nového mezinárodního pořádku. Místo míru a nového světového pořádku vidíme bujení něčeho, co je eufemisticky nazýváno "konflikty nízké intenzity". Klasické války mezi státy jsou možná na ústupu, ovšem my současně pozorujeme šíření interního, transnacionálního, násilí na základě etnických či náboženských podnětů.

Zkrátka, ani rozvoj demokracie nebo ekonomické globalizace neznamena, že jsme blíže míru či něčemu, co nazýváme mezinárodním pořádkem. Zajisté - máme globální média a globální humanitární zájmy, tak zvaný "efekt CNN" a to, co francouzský ministr nazval "devois d'urgence", údajnou povinnost zasahovat v humanitární oblasti. Dokonce se nyní objevila snaha, aby mezinárodní tribunál vytvořil společný legální a etický základ, jenž přesáhne národní hranice. To vše může vést k poněkud klamnému dojmu, že existuje cosi jako Mezinárodní společenství - řada navzájem provázaných institucí od Organizace spojených národů po OBSE či Evropskou unii. Mimochodem, ani jedna z nich se neukázala být nějak zvlášť efektivní v průběhu války v Bosně. Zkrátka, existují globální otázky, ale uvnitř neexistuje žádná globální komunita. Co by bylo třeba ke zvládnutí přechodu od klasické mezistátní rovnováhy mocností k organizované nezávislosti? Především odpovědět na některé základní otázky vyvolané globalizací.

Za prvé: Jaký je význam národních zájmů, pokud se lidské komunity stávají více proměnlivými a pokud místní zájmy nemohou být izolovány od zájmů globálnějších? Jaký je význam "rovnováhy mocností", jestliže mocnosti již nejsou suverénními protagonisty, nýbrž interdependentními hráči, chycenými v síti transnacionálních vztahů? Jaký je vskutku význam Německa coby velmoci - jakkoliv zdráhavým šerifem je - jež má za sebou vojenskou sílu, avšak stále více závisí na měkkém vlivu a autonomních rozhodnutích nestátních aktérů. Konečně, existuje mezi bezuzdným procesem globalizace a protekcionistickým pokusem lpět na ohraničených identitách chybějící třetí pojem? "Mezinárodní občanská společnost", mezinárodní veřejný prostor, kde by mohlo probíhat hledání společných řešení?

Všechny tyto otázky leží u jádra našeho dnešního dopoledního tématu. Máme nesmírné štěstí,

že je mezi námi velice význačná skupina odborníků v čele s hlavním řečníkem dnešního dopoledne, Dr. Henry Kissingerem, jenž si zasluhuje, abych jej na tomto místě krátce představil. Dřívější profesor Harvardské univerzity, Henry Kissinger, působil jako poradce pro národní bezpečnost a jako ministr zahraničí. Je autorem mnoha prací týkajících se mezinárodních vztahů a v poslední době také diplomacie. V roce 1973 obdržel Nobelovu cenu za mír. Doktore Kissingere.

Henry A. Kissinger

Pane předsedo, pane prezidente, přátelé, je pro mne velkou ctí, že jsem byl pozván, abych zde vystoupil a nikdo jiný než pan prezident by v tom býval neuspěl. Jsem prezidentovým velkým obdivovatelem. Byl jsem jedním z diplomatů, kteří předložili tzv. "Koš č. 3" na Helsinské konferenci o bezpečnosti, kde jsme se pokoušeli učinit lidská práva předmětem mezinárodního zájmu. Neříkám to však proto, aby se mi dostalo uznání, protože jsme vůbec netušili, co s tím udělají lidé jako Havel. Předpokládali jsme, že půjde o jakýsi obranný mechanismus pro mezní situace. A samozřejmě se objevil tento muž, o němž nikdo z nás nikdy předtím neslyšel, jenž se neřídil žádnými praktickými zásadami mezinárodní politiky a jenž pomohl osvobodit svou zemi. K vykonání velkých věcí, promiňte mi to, pane prezidente, musíte být maličko naivní. Musíte ignorovat praktické překážky a musíte mít na paměti, že každá velká věc byla myšlenkou dříve než se stala skutečností. Prezident mě požádal, abych sem přijel, neřekl mi přesně, o čem bych měl hovořit. Nedal mi žádný hrůzu nahánějící seznam otázek, neboť jinak bych se zřejmě snažil utéci. A proto se alespoň pokusím předložit vám několik myšlenek člověka, který je profesorem a také aktivním politikem, což mu umožnilo poznat mezinárodní záležitosti jak akademicky, tak i z jednacích místností. Dříve než se dostanu k naplnění těchto témat bych rád zmínil jedno či dvě filosofická odhalení - před tím, než je ze mě namáhavě vymámí můj přítel Hans Küng.

Stanoviska filosofa a státníka, proroka a diplomata jsou nevyhnutelně rozdílná. Filosof je zaujat čistotou myšlenek a je zodpovědný za nejdokonalejší formulaci, jaké je schopen dosáhnout. V prvé řadě je zodpovědný svému svědomí a požívá privilegia možnosti změnit svůj názor, případně se dále vyvíjet. Státník čelí celé řadě nedokonalostí. Nemůže dosáhnout, snad jen kromě několika vzácných případů, svého cíle v jediném dramatickém střetu; musí jednat v postupných etapách. Každá etapa je nedokonalá ve vztahu k celistvosti toho, co může být dosaženo, a proto každá etapa poskytuje alibi k tomu, abychom se pozastavili a omezili právě na tuto etapu. Velcí státníci vyžadují morální přesvědčení. Nejtěžším úkolem každého státníka je posunout svou společnost z místa, kde se nyní nachází, tam, kde dosud nikdy nebyla. A musí tak činit v době, kdy následky jeho činů nejsou jasné a kdy sílu pro tyto činy může získat pouze z jakéhosi morálního kompasu. Proto nepřijímám to dělení na realismus a idealismus, které je tak často předmětem současných debat. Státník musí samozřejmě být realistou, ale velmi mnoho záleží na tom, jakou náplň realitě dá a jak ji vnímá a jak vidí její vývoj. Je pravdou, že mnoho zločinů a mnoho trápení bylo způsobeno ve jménu realismu. Je však také pravdou, že snad ještě více zločinů bylo spácháno proroky, kteří věřili v absolutnost svých idejí a kteří vylučovali dobré úmysly těch, kdo jim oponovali. A v naší době bych řekl, že idealisté - nebo tak zvaní idealisté - ne nezbytně přispěli k posílení humanity. Proto se domnívám, že největší výzvou pro nás v této místnosti, kteří se zabýváme současnými tématy, je pochopit, k jakému cíli se snažíme ze všech sil dospět. Jaké prostředky máme k jeho dosažení k dispozici, aniž bychom byli udoláni instrumenty. Ale také aniž bychom se oddávali orgiím ospravedlňování svých nejvyšších cílů. Toto je základní filosofický rámec, na jehož základě chci pronést tento projev.

Druhý bod vztahující se k tomu, co chci přednést, je poznámka předsedy. Spojené státy jsou jedinou supervelmocí a většina z toho, co řeknu, bude brána z amerického hlediska - už proto, že jej znám nejlépe - ale též proto, že je příznačné pro některé problémy dneška. Spojené státy

jsou jedinou supervelmocí pouze v jednom oboru aktivit, a tím jsou ozbrojené síly. Spojené státy jsou opravdu jedinou zemí, jež má vojenskou kapacitu k intervenci kdekoli na světě. Avšak východiska, v jejichž jménu se od nás očekává zakročení, se na jedné straně vytrácejí, na druhé straně se stávají těžko srozumitelnými. Vytrácejí se v tom smyslu, že zbraně, jež se nám podařilo nejvíce vyvinout - tedy nukleární arzenál - jsou nepoužitelné ve většině známých konfliktů a připravované pro eventuality, které není nikdo schopen popsat. Nikdy v historii se nestalo, aby lidstvo založilo svou bezpečnost na zbraních, s nimiž neexistuje žádná praktická zkušenost, a u nichž vztah mezi účely, prostředky a cíli je, mírně řečeno, obtížně postižitelný. Takže v této kategorii jsme skutečně supervelmocí, jenže nemáme žádný jasně daný cíl. Ve druhé kategorii, v té, jež je kupříkladu předmětem našeho dennodenního zájmu, je Kosovo. Zde nejde ani tak o otázku prostředků, jako spíše o otázku výsledků. Téměř každá jednotlivá evropská velmoc, všechny evropské velmoci společně a zvláště spojené síly NATO budou schopny prosadit svou vůli. Ovšem otázkou je: S jakým výsledkem? A co je smyslem takového cvičení. Přiznávám se, že dnes si neumím představit výsledek nasazení letounů B-52. Vymyká se mému chápání, co mají dělat v etnickém konfliktu na hranicích Balkánu. Ale protože tu nejsem proto, abych diskutoval o aktuálních záležitostech, chci říci toto: Existuje tendence říkat, že toto vše zapříčiňuje válečný zločinec jménem Milošević. K tomuto nevyjádřím žádný názor. Každopádně však vyřknu tento názor: Žádný jedinec nemůže způsobit etnickou krizi na Balkáně. Jde o krizi vzájemného působení mezi islámem a křesťanstvím na hranicích Balkánu, která se táhne stovky let. Jde o interakci společností, v níž musíme být velice opatrní, aby byla ochráněna lidská práva trpících - záměr, který silně podporuji, abychom nevytvořili nové jednotky, jež by způsobily nové etnické konflikty v sousedních zemích. Vlastně doufám, že středoevropští prezidenti, kteří mají dnes setkání, zváží onu politickou otázku, jak lze regulovat vztahy albánských a křesťanských populací. Konkrétně tak, abychom v televizi nehlásali otřepané fráze, ale zcela jednoznačným způsobem hovořili o tom, že až vše skončí, budeme vědět, kdo s kým má jaké vztahy. Jedině tak nespustíme celé další kolo konfliktů, v nichž každá etnická skupina hledá sebeurčení prostřednictvím intervencí v zahraničí a vojenských střetů. Důrazně podporuji snahy o zastavení dnešního zabíjení. To není otázka nejbližší budoucnosti. Avšak fundamentálním světovým problémem není Kosovo. Fundamentálním světovým problémem je, že téměř každá společnost prochází obrovskými změnami, přičemž svět, v němž žije, nemá žádný vztah k jakékoliv historické zkušenosti. Další řečník bude hovořit o formování spojené Evropy. Půjde o jednu z mimořádných skutečností naší doby.

Věřím však, že technická stránka evropského sjednocování dalece předstihuje politickou stránku evropského sjednocování. Nikdy jsem si nedokázal představit, že by mohla existovat taková věc, jakou je Centrální banka nezávislá na jakýchkoliv politických institucích. A proto se politické instituce nevyhnutelně musejí vyvíjet. Ačkoliv cizinec, mám k Evropě respekt, ale vnímám dvě protichůdné teze. Za prvé nevím, jak by vůbec mohla být úspěšná, za druhé nevím, jak by vůbec mohla selhat. Váhám tedy mezi dvěma stejně pravděpodobnými možnostmi. A mám dojem, že uspěje, což bude obrovským psychickým šokem pro všechny, jejichž politické vědomí bylo po tři století formováno okolo národního státu. Bude to také psychický šok pro Spojené státy, které zatím nemusely počítat se západní strukturou takové velikosti. A konečně - domnívám, že je to důležité, snad bych řekl i nejdůležitější - pokud tato sjednocená Evropa, a já to sjednocené Evropě přeji, uspěje ve svém sjednocování, může překonat dědičnou evropskou nemoc, kterou je žárlivost a soutěživost jistého krátkodobého charakteru. Věřím, že pro společnosti, které uplatňují demokracii a které byly vystavěny na více či méně stejných demokratických institucích, je důležité spolupracovat. Věřím, že pokud se Evropa vedená svým historickým instinktem soutěživosti zaměří proti Severní Americe, přispěje k radikalizaci celého zbytku světa, spíše než k jeho sbližování. Myslím si tedy, že další fázi na obou stranách Atlantiku budou - měly by být - vážné institucionální pokusy o

nalezení struktur pro spolupráci. Evropská krize je samozřejmě relativně nezhoubná. V Rusku jsme promrhali sedm let, poněvadž jsme nerozpoznali, že čelíme, jsme svědky, kolapsu celého jednoho pohledu na svět. Nešlo pouze o to, že komunismus se zhroutil v roce 1990, ruský imperialismus zkolaboval a s ním způsob myšlení, na jehož základě se identita hledala v expanzi a v ovládnutí sousedních zemí. Nejdůležitějším problémem v Rusku je zjistit, zda lidé mohou být uspokojeni v teritoriu majícím od Petěrburku až po Vladivostok devět časových pásem. Na tomto území by tedy neměli pociťovat klaustrofobii. A úkolem zahraniční politiky není pořádat na Moskevské univerzitě přednášky o tržní ekonomice a abstraktní liberální demokracii. Problém je tento: Mohou Rusové cítit, že jejich dnešní hranice jsou slučitelné s jejich bezpečností? V takovém případě bude poměrně snadné nalézt nejen metody koexistence, ale i metody spolupráce mezi Ruskem a zbytkem světa.

Vždy jsem byl důsledným obhájcem polského, českého a maďarského členství v NATO. Ne primárně z vojenského hlediska, ale z hlediska navrácení země k její historii země spojené se Západem. K hodnotám a strukturám, z nichž musejí znovu odvodit část své identity. Problém Ruska je poněkud odlišný, neboť jeho historie se vychýlila a nesdílela mnoho z těchto zkušeností. Ale věřím, že integrování Ruska a navazování vztahů s ním jednoduše nespočívá v nekonečném opakování sloganů tržní ekonomiky a liberální demokracie. Je to oblast, v níž je třeba mít pochopení pro konkrétní problémy. Nebyl jsem velkým obhájcem toho druhu programu ekonomické asistence, který byl rozšířen na Rusko a který byl svým způsobem podvodem - resp. se obrátil ve způsob podvodu. Jsem ale pro to, abychom v průběhu této krize zajistili, že nedojde k hladovění a že bude poskytnuta humánní podpora potřebná k překonání této aktuální etapy. Bylo mi řečeno, abych mluvil pouze dvacet minut, což je pro mě beznadějný požadavek. Víte, že mým mateřským jazykem je němčina. Anatole France jednou prohlásil, že nemůže opravdu tvrdit, že četl Kanta. Přečetl devět svazků, jenže poselství bylo v tom desátém. Takže je snadné pokračovat. Rád bych uvedl dva postřehy: Za prvé - nehovořil jsem o Asii a chtěl bych uvést jeden postřeh z amerického úhlu pohledu. Jsme popisováni jako jediná supervelmoc, ale jsme jedinou supervelmocí na světě, která nikdy neměla nepřítel u svých hranic. Jsme jedinou velmocí, která se mohla domnívat, že její zapojení do mezinárodních záležitostí závisí výhradně na nás. Jedinou supervelmocí, kde byste mohli vydat knihu "Konec dějin" a ona by se mohla stát velice populární, neboť existuje víra, že vše spěje ke konečnému závěru. Jedinou supervelmocí, která sama sobě předloží všechny své programy s datem ukončení. V Praze není nikdo, ať už jakéhokoliv vzdělání, kdo by býval věřil, že jsme schopni do

Bosny vyslat vojáky, kteří se za rok budou moci vrátit, protože bosenský problém bude vyřešen. To je americké, to je možné jen v Americe. A tak tu máme zemi s obrovskou odpovědností, která věří, že vše má své konečné řešení a že krize nejsou endemické, nýbrž že krize jsou dočasnými odchylkami, jež lze překonat pomocí programů. Ve které jiné zemi by bylo možné věřit, že taková společnost jako Čína, která má historii dlouhou pět tisíc let a která zvládla projít čtyřmi tisíci osmi sty z nich bez rad Spojených států, bude naprosto otevřená americkým představám o své domácí struktuře? Když mi přátelé ve Washingtonu stále říkají, jak jsou Japonci blázniví, já jim stále odpovídám: "Japonci překonali Černé lodě, bezpodmínečnou kapitulaci i energetickou krizi. Zhloupli snad najednou?" Co, ptám se ve Washingtonu, si navzájem říkají, když se neřídí svými vlastními radami? Nebo je možné, že mají jiný způsob nahlížení na tyto problémy? Že fungují na základě jiné teorie? Netvrdím, že mají pravdu, ale říkám, že to musíme pochopit. A to mě přivádí k mému úplně poslednímu bodu, kterým je toto:

Nejsem ekonom. Popravdě - když jsem byl ve vládě, tehdejší ministr financí prohlásil, že mé znalosti ekonomie jsou nejlepším argumentem proti všeobecnému hlasovacímu právu, jaký kdy poznal. Jistě, on prokázal svou znalost politiky tím, že uprostřed energetické krize (v níž se rovněž neprokázal hluboký politický vhled) nazval Íránského šáha nacistou. Nicméně, léta

jsem měl potíže s touto vizí globální ekonomiky, v níž celý svět funguje jako jediný trh a v níž se po lidech žádá, aby snášeli utrpení kvůli účinnosti abstraktního trhu bez jiných kritérií. Ve svém omezeném okruhu jsem předpověděl, že to povede k nějakému druhu debaklu, protože společnosti nebudou akceptovat neomezenou deprivaci. Dnes máme globální ekonomickou krizi. Podle mého pohledu se světová ekonomická krize stala tak krutou proto, že techničtí ekonomové s ní nakládali bez ohledu na politické a morální schopnosti zúčastněných lidí. A tak v mnoha zemích obrátili měnovou krizi v ekonomickou krizi a ekonomickou krizi v politickou krizi. Nyní zjišťují, že bez politického základu nemohou ani vyřešit své technické problémy. Proto bych řekl, že absolutním imperativem je pokusit se dosáhnout porozumění v tom, jaké by měly být struktury politického světa. Můžeme násobit počet úvěrových institucí a můžeme přijít s tím či oním technickým trikem. To není řešením problému. Pokud se o společnostech, jež mají tyto triky implementovat, už nedá uvažovat jen v termínech jejich populací, a pokud je zpochybněn celý systém, žádné technické řešení MMF ani jiná řešení nebudou fungovat. A tak se na poli ekonomie vracíme tam, kde jsem začal s tématem Kosova, které představuje zanedbatelný geografický, avšak podstatný lidský problém. To, co potřebujeme, je nějaká idea uspořádání světa.

Nyní chci říci svým přátelům filosofům, kteří jsou zde v převaze: Je jednoduché posmívat se politikům. Potíž politiků je však v tom, že jsou vždy sledováni, kterak se zabývají věcmi urgentními, a nemají vždy příležitost zabývat se věcmi důležitými. Nemá smysl je stále zatracovat, pokud nejste schopni pozvednout jejich pohledy k něčemu, co má naději se uskutečnit. A tím se dostávám k mému absolutně poslednímu bodu a slibuji vám, pane prezidente, že toto je konec. Poslední bod zní: Toto se většinou týká Spojených států, ovšem já věřím, že jsme v tom předjezdci vás všech.

Prožíváme změnu v lidském povědomí, jaké jsme neviděli od doby vynálezu tisku. Ve středověku jste se museli učit z paměti. A když se učíte z paměti, potřebujete posvátné texty, neboť lidé si díky epickým básním musejí zapamatovat více méně stejnou věc. Proto bylo lidské vědomí nevyhnutelně směřováno k náboženské zkušenosti. Pak přišel tisk, jenž rozšířil rozsah znalostí, což automaticky vedlo k sekularizaci lidstva. Jenže podstatou knihy je především to, že je obtížné - a vyžaduje úsilí - učit se z knihy. Za druhé, nemůžete číst každou knihu, jaká kdy byla napsána, a proto potřebujete jakýsi smysl, abyste si mohli věci dávat dohromady. To s sebou nese tu výhodu, že vás to nutí přemýšlet o budoucnosti. Dnes žijeme v době, kdy je učení jednoduché: stisknete knoflík. Vyjadřovací schopnosti nejsou důležité, vyjadřovací schopnosti vám pomohou prokousat se knihou. Ke čtení výtisku z počítače nepotřebujete vyjadřovací schopnosti. Mladí lidé mnoho nečtou, mluvím o společnosti řízené počítači, v současnosti však máme lidi, jimž je k dispozici naprosto nebývalý rozsah vědomostí. Oni však nevědí, co znamenají. Nemají minulost, a proto je pro ně obtížné rozvíjet budoucnost. Mám synovce, který navštěvoval Princetonskou univerzitu. Jednoho dne se v mém domě objevil s malou kozí bradkou a já jsem řekl: "Víš, začínáš vypadat jako Napoleon III." Byla by to zdrcující poznámka, kdyby byl býval někdy slyšel o Napoleonovi III. Nikdy o něm neslyšel. Od té doby jsem zkoušel postavy devatenáctého století i jiné postavy a většina vzdělaných lidí již žádnou z nich nezná. Má hlavní myšlenka je tato: na jednu stranu je to zábavné, ale na druhou stranu jsou zde lidé konající rozhodnutí s obrovskými následky, kteří nikdy neslyšeli o nejzákladnějších evropských konfliktech - vezměme si Kosovo - mezi Turky a západními společnostmi, jež byli předešlými k různým válkám.

A tak tím nevyřešeným problémem, na nějž nemám žádnou odpověď, ale kterým se lidé musejí zabývat, je toto: Nemáme žádné obtíže při shromažďování znalostí. Máme však enormní problém s porozuměním jejich významu. A všechna témata, která jsem stručně načrtl, se točí kolem otázky významu. Všechna těžká politická rozhodnutí jsou velmi nejednoznačná a je třeba mít k nim "silniční mapu" - politické umění, umění politického řešení - abychom pochopili, co je malým a co velkým problémem, a nezacházeli s malými

problémy tak, jako by šlo o problémy velké. Nezvládneme-li to, pak nezvládneme ani věk globalizace.

Pane prezidente, děkuji vám, že jste mi umožnil sem přijít a poklonit se jedné z velkých postav našeho věku.

Velice vám děkuji.

Jacques Rupnik

Myslím, že mohu jménem všech účastníků poděkovat dr. Kissingerovi za jeho vynikající zahájení. Nezmapoval všechny problémy, ale předložil skvělý plán pro naši dopolední diskusi. A když někdo položí dotaz - tak jak to jednou učinil Henry Kissinger - jaké telefonní číslo má Evropská unie, mám pokušení dát mu telefonní číslo pana Jean-Louise Bourlangese. Ne proto, že je to starý mocný eurokrat sedící v Bruselu, nýbrž protože Francie je jednou z nejlépe znalých a výmluvných zastánky evropské integrace. Pan Bourlanges je totiž autorem knihy nazvané "Dábel - je Evropan?" Po vyslechnutí amerického stanoviska máme nyní veliké štěstí, že je zde s námi, aby nám poskytl evropský náhled na dnešní svět.

Jean-Louis Bourlanges

Děkuji, Jacquesi. Když dovolíte, budu hovořit francouzsky, a to z několika důvodů. Hlavně však proto, že francouzsky hovořím dobře, což neplatí o angličtině, v tom jsem totiž typický Francouz.

Myslím, že pro současné potíže, se kterými Evropská unie vzniká na mezinárodní scéně, je příznačné i to, že Jacques Rupnik považoval za vhodné uvést žertem, že na otázku Henryho Kissingera, jaké je telefonní číslo Evropy, lze odpovědět, že je to číslo jednoho skromného poslance Evropského parlamentu. Bohužel se ale obávám, že i tento žert může do jisté míry symbolizovat náš obtížný zrod na mezinárodní scéně.

Král Sihanuk řekl (a měl přitom na mysli generála de Gaulla), že když na scéně vystoupí pěvkyně Callasová, ostatní by měli být pěkně zticha. Já bych řekl totéž. Vy jste právě v osobě pana Kissingera vyslechli takovou Callasovou a já, jako druhý řečník, jsem ještě navíc nastydlý, takže mám hlasovou indispozici. Nicméně se přesto pokusím pojednat o otázce, která je mně předložena, to je pochopit, jak Evropská unie vzniká nebo naopak nevzniká na mezinárodní scéně.

Myslím, že v devadesátých letech stála Evropská unie před dvěma velkými výzvami. První výzvou byla moc a druhou byla jakási koperníkovská revoluce otevírání se mimoevropskému světu. Až do roku 1989, až do těch revolučních událostí roku 1989 naráželo budování Evropy na dvojí mez. Jednak se omezovalo především na ekonomickou dimenzi. Proč tomu tak bylo? Protože politická hrozba, které Evropa čelila, to jest sovětská hrozba, měla světovou dimenzi a vyžadovala také celosvětovou reakci. Bylo již mnohokrát řečeno, že sovětská hrozba byla vlastně integrujícím faktorem západní Evropy. A je tomu tak. Musíme k tomu ovšem dodat, že to byl faktor dichotomie a prakticky až schizofrenie mezi ekonomickou integrací probíhající na evropské úrovni a politickou integrací vycházející ze širší instance. Generál de Gaulle se pokusil zpochybnit tuto dichotomii, ale neuspěl ze strukturálních důvodů. Po zhroucení Sovětského svazu toto omezení Evropy pouze na ekonomickou sféru pomíjí, mizí světová hrozba a my žijeme ve světě regionálních šoků s více či méně intenzívní rezonancí. Evropská unie a Evropané se tedy nemohou vyhnout politice, musí projít touto posvátnou branou vedoucí k moci.

Druhou charakteristikou evropských procesů až do r. 1989 je velice introvertní charakter budování Evropy. Důvody evropské integrace spočívají ve vnitřní politice Evropy. Šlo o to překonat ty neuvěřitelně násilné boje, které otřásaly Evropou v posledních staletích a obzvláště intenzívně pak ve 20. století. I zde je změna na prahu 90. let obrovská. Abych to zjednodušil a také urychlil, mohu říci, že Evropská unie a Evropané přecházejí z introvertního budování na

extrovertní budování Evropy. Hybnou silou Evropské unie přestává být pouze usmíření národů, protože to už je jasná skutečnost, to už není pouze vzdálený cíl, i když je to nedokonalá skutečnost, kterou ještě můžeme zdokonalovat a především ji dále rozšiřovat na střed a východ Evropy, ale přece jen je to již *acquis communautaire*.

Naproti tomu jde nyní o to naladit evropské hodnoty, zájmy a geopolitické zvláštnosti tím neoptimálnějším způsobem oproti jiným hodnotám, zájmům a geopolitickým zvláštnostem. Budu parafrázovat Saint Exupéryho, který tuto větu řekl o lásce, a řeknu, že Evropané od roku 1989 zjišťují, že mít se navzájem rádi, to neznamená pouze se na sebe navzájem dívat, nýbrž také dívat se společně stejným směrem.

Jak reagovali Evropané na tuto dvojí výzvu a jak situace vypadá dnes? Je zajímavé, že Evropané propásli vřavu moci, ale přitom relativně uspěli ve zvládnutí výzvy otevírání se vnějšímu světu. Výzvu moci tedy propásli. Podle mého názoru je to způsobeno zásadními příčinami, které vyplývají z určité schizofrenie vztahu k moci jednak ze strany jednotlivých evropských zemí a jednak ze strany Evropské unie. Na jedné straně si státy ponechaly to, co nazývám d'ábelskou částí evropské politiky, to jest násilí, zastrasování, mobilizace sil při využití více či méně omezených prostředků do jisté míry autonomně oproti NATO. Na druhé straně Evropská unie převzala andělskou část této politiky, tj. hodnoty, humanismus, právo, spolupráci spíše než konfrontaci, multipolárnost a mezinárodní organizace spíše než unilateralnost a potvrzování sebe samého. A mezi těmito dvěma body se neklene žádný most. To znamená, že my Evropané jsme v Maastrichtu i v Amsterdamu z tohoto hlediska stavěli jakýsi iluzivní objekt. Proklamovali jsme něco utopického. Identitu podstaty a kontinuitu metod mezi diplomacii, která se soustřeďuje na poměr sil a uplatňuje se mezi jednotlivými státy na straně jedné, a diplomacií Evropské unie jaksi zázračně schvalované společně a jednomyslně na straně druhé. Myslím, že takový postup zcela osudově vedl k diplomacii deklarativního typu. Tedy diplomacii, která nedosahuje stanovených cílů.

Za druhé jsme relativně dobře zvládli zrod Evropy vůči světu vytvořením mezinárodního působení společenství, založeného na principech značně odlišných od toho, co pan Kissinger nazval evropskou politickou tradicí. Tou, která od Richelieua až po Metternicha posvěcovala poměr sil, rovnováhu, národní zájmy, umírněnost cílů a "koncert" evropských národů. A je paradoxní, že na rozdíl od těchto principů jsme v devadesátých letech použili spíše wilsonovskou a roosveltovskou dimenzi amerického odkazu. Když hovořím o Wilsonovi, tak si uvědomuji, že zde v České republice jste vděční prezidentu Wilsonovi za jeho velký přínos a vytvoření nezávislého Československa. Ale byl bych rád, kdyby se wilsonovský čas neomezoval jen na právo národů na sebeurčení, protože zde jde také o ideály cílů, je zde silná snaha o určité uspořádání mezinárodních vztahů a o strategii spolupráce vítězí nad strategií konfrontace. Je tedy velice zajímavé zdůraznit, že zde probíhá jakási čtverylka mezi Evropany a Američany, ať už jde o Světovou organizaci obchodu nebo o evropskou přítomnost na konferenci o trvale udržitelném rozvoji či o oteplování klimatu, ať už jde o vznik eura nebo o poněkud nejasné formy zásahu Evropy do poslední irácké krize, které měly ovšem velmi jasné politické aspekty ve svých hlavních tendencích. Zde všude konstatujeme, že Evropská unie sebou nese vytváření mezinárodní společnosti, založené na právu, spolupráci a multilaterálnosti.

Naproti tomu jinou volbu učinily Spojené státy zejména pod vlivem Henryho Kissingera a z velmi závažných důvodů vyplývajících z vleklého zabřednutí do vietnamského konfliktu a z porážky ve Vietnamu a dále z vítězství K.O. nad Sovětským svazem. Vytvořily si novou syntézu zahrnující všechny tradiční evropské hodnoty zahraniční politiky, tak jak zde byly definovány. Tato čtverylka si podle mého názoru zaslouží pozornost.

Jak se může tato podivná čtverylka vyřešit? Jak může vést ke zrodu něčeho nového? Myslím, že je třeba učinit řádově dvě věci. Pro Evropany je zásadní, aby si sami vyřešili dva problémy. Prvním z nich je vyřešit si svou institucionální schizofrenii v oblasti moci. V tomto směru je

jednou možností směřovat k vytvoření jednoho evropského státu, ale to je podle mne ještě předčasné, není to na pořadu dne a rozšiřování o země střední a východní Evropy nepodpoří tento vývoj. Nebude totiž možné chtít po státech, které trpěly omezenou svrchovaností, aby se nyní svrchovanosti vzdaly. Druhou možností by bylo vymyslet něco, co nebylo učiněno v Maastrichtu, tj. jiným způsobem skloubit hospodářské, humanitní a rozvojové činnosti Evropského společenství a diplomacii států. Tyto dvě oblasti jsou zatím odděleny. A ty spojující můstky, které jsme vymysleli v Maastrichtu a v Amsterdamu, nepostačují. Za druhé je nutné, aby Evropa dospěla k mnohem klidnějším vztahům se Spojenými státy. Hovořím především o Francii, ale nejen o ní. Mnozí mí spoluobčané se podle mne mýlí, když se domnívají, že Evropa může dospět ke stavu mocnosti, když bude povýšeně a nedůtklivě udržovat vztah nezávislosti na Spojených státech.

Ale na druhé straně je jasné, že i Spojené státy mají na věci velký zájem, neboť v sobě spojují postavení hegemonie a postavení opatrnosti a jisté zdrženlivosti vůči tomuto břemeni politického a vojenského impéria. I pro ně je nutné najít partnery, schopné přijmout svůj podíl tohoto břemene a odpovědnosti, což povede k redukci asymetrie v evropsko-amerických vztazích. Chceme-li totiž na obou stranách Atlantiku vést s ostatním světem vyrovnaný dialog, chceme-li vytvořit nový světový řád, chránící demokracii a prosperitu a skýtající všem jejich prostor, pak musíme na obou stranách Atlantiku hledat skloubení těch dvou velkých osobností, které jsme si jako ve čtverylce vyměnili, musíme nalézt syntézu Metternicha a Wilsona.

Děkuji vám, dámy a pánové.

Jacques Rupnik

Děkuji vám, pane Bourlangesi.

Rád bych předal slovo prezidentu Havlovi, kterému ještě zbývá pár minut, jež s námi může strávit.

Václav Havel

Já bych rád využil ještě té chvílky, kterou tu jsem, neboť za chvílku bohužel musím odejít, k tomu, abych položil dvě otázky.

Jednu našemu vzácnému příteli Henry Kissingerovi a jednu panu Bourlangesovi. Možná, že mé otázky přispějí k debatě.

Je tomu opravdu tak, že se v Kosovu setkávají v nesmiřitelném konfliktu islám, islámský svět a svět křesťanský? Není tomu náhodou tak, že se tam podobně jako v Bosně a Hercegovině, podobně jako na jiných místech, prostě setkávají rozum, dobro, humanita, vzájemný respekt, občanství, občanský princip s fanatismem, s fanatickým využíváním a zneužíváním náboženského a národnostního citění?

A druhá otázka panu Bourlangesovi. My, jako země, která se uchází o členství v Evropské unii, víme, jak gigantický úkol to je. Znamená to přijmout a osvojit si několik vagónů předpisů, norem, vyhlášek, zákonů. Včetně takových, jako třeba jaké rozměry má mít patník u silnice. Tento fakt v nás vyvolává dojem, že jde o nesmírně integrovanou organizaci. A já se ptám, proč tato organizace, když je tak integrovaná, nemůže mít svého jediného zástupce mezi stálými členy rady bezpečnosti OSN, proč tam musí být dva - Angličan a Francouz, a proč tam má být ještě třetí - Němec. Vždyť ta Evropská unie má kolem, myslím, 350 milionů občanů a to jsou země, které mají obyvatel více (třeba Indie), které nejsou stálými členy rady bezpečnosti a kde žije daleko víc národů a etnik než v celé Evropě. Můžete mi toto vysvětlit? Tak to jsou dvě otázky pro naše řečníky. Jedna pro Henry Kissingera a jedna pro pana Bourlangese.

Henry A. Kissinger

Myslím, že prezident Havel nadnesl onu odvěkou otázku, která zní: je člověk ve své podstatě dobrý a ke zlu jej pouze svádějí vůdci mající špatný vliv; nebo je možné, že v každé době existují přesvědčení, jež mají svou vlastní hybnost?

V samé podstatě je zřejmě vcelku pravda, že lidé v Kosovu či v Bosně možná byli přivedeni ke svým přesvědčením špatnými vůdci. Věřím, že prakticky jde právě o tento případ, den co den se opakující, kdy hnací silou v těchto konfliktech bylo, že se nacházeli na křižovatce - silných náboženských a národních citění, jež sdílí část populace dostatečně velká k tomu, aby způsobila takovýto stupeň utrpení. To samé jsme viděli na hranici mezi Indií a Pákistánem a já nevěřím, že v dnešním Kosovu bude řešení nalezeno očekáváním, že každý si vytvoří smysl pro spravedlnost. Domnívám se, že v Kosovu existuje velice konkrétní problém.

Je možné vytvořit Albáncům v Kosovu autonomii takové povahy, aby okamžitě nezapůsobila jako národní výzva všem sousedícím zemím (a zahájila celou novou sérii krizí), a udělat to takovým způsobem, který bude přijatelný pro Srby? Proto jsem Vám řekl, pane prezidente, že nemá smysl hovořit abstraktně o autonomii. Je zapotřebí podrobného návrhu, jak autonomie ve skutečnosti bude fungovat, vesnici od vesnice. Pokud toho lze dosáhnout, pak lze nastolit dostatečně dlouhé klidné období, abychom byli schopni zabývat se základní otázkou; avšak já věřím, že pravděpodobně jde o to, že většina lídrů všech stran v Srbsku, a zřejmě i v Albánii, podporuje současné konfrontace - a proto musíme nalézt způsob, jak zastavit tento proces a položit na stůl konkrétní návrh dříve, než se situace vystupňuje až k účasti NATO v občanské válce.

Věřím, že skutečným problémem (vím, že toto je pracovní odpověď) je toto: je možné získat definici autonomie slučitelné s lidskou důstojností a slučitelné s hrdostí tamních zemí? Jinak to nikdy nebude fungovat. Lidé neuváženě vypouštějí slovo autonomie, což je otázka života a smrti - jakmile se zapojíte do polonáboženského, poloetnického konfliktu, nezbývá dostatek času zabývat se zásadní otázkou, zda by se tyto lidé měli opravdu, vnitřně, navzájem usmířit.

Jacques Rupnik

Ano, jsem si jist, že se k tomuto závažnému problému v průběhu naší diskuse vrátíme.

Zejména pro Evropany je to otázka, kterou položil dr. Kissinger; avšak i otázka jiná. Může evropská integrace prosperovat, jestliže se na její periferii odehrává etnický konflikt? Může jednoduše odvrátit svůj pohled a říci: toto jsou letité konflikty a my s nimi mnoho nenaděláme? Měli bychom se soustředit na euro a další důležité úkoly. Tedy, jsem si jist, že se k tomu vrátíme...

Henry A. Kissinger

Já chci, aby Evropa přišla s konkrétní nabídkou toho, o čem bychom se měli bavit, a ne se slogany.

Jacques Rupnik

Zajisté, proto jsme tady, hledáme odpovědi a zcela určitě ne slogany. Pane Bourlangesi.

Jean-Louis Bourlanges

Chtěl bych uvést stručnou poznámku a na jejím základě odpovědět panu prezidentu Havlovi. Prezident Havel oprávněně velmi ironicky vyjádřil svou výhradu vůči té lavině směrnic a nařízení, které se zabývají těmi nejnicotnějšími záležitostmi. Myslím, že máte pravdu, pane prezidente, a my sami jsme tím zavaleni. Všichni si vzpomínáme, jak jste hovořil v Evropském parlamentu a jak jste diskusi usadil na správnou úroveň a připomněl, že v evropské integraci je v sázce věc civilizace a nikoli jen věc směrnic a nařízení. Musíme si uvědomit, že žijeme v systému, který nazval jeden stoupenec evropské integrace systémem federalismu naruby. Neboť vlády, které mají v tomto směru hlavní odpovědnost, nemají ve

zvyku klást na společné místo to, co je zásadní, jak by tomu bylo v případě federalismu, nýbrž dávají na společný základ to, co je vedlejší. A nedokáží se vždy ubránit tomu, čemu se koncem 18. století říkalo "pokušení josefínství", tj. puntičkářským předpisům. A tím se dostávám k odpovědi na Vaši otázku. Myslím, že máte pravdu z principiálního hlediska, když se ptáte, proč nesoustředit reprezentaci Evropské unie v OSN na jediného zástupce. Ale odpověď vyplývá z faktu, že i když by tak učinit měli, Evropané ještě nedokázali projít tou posvátnou branou politična. Z faktu, že tady není skutečně společná diplomacie. Jsou jen jednotlivé národní diplomacie, často slabé a v nesouladu, občas slibnější a plodnější. Dnes máme volbu mezi vícerymi národními diplomaciemi nebo jednou evropskou nediplomacií. A z amsterodamské ani z maastrichtské smlouvy se nám nepodaří vytvořit skutečně společnou diplomacii, která by nejen umožnila přechod ke kvalifikované většině, ale která by také hlouběji vytvářela státnické, diplomatické, vojenské a rozhodovací prostředky i prostředky veřejného mínění, jež by umožnily založit opravdovou diplomacii. Zatím státy jako Velká Británie a Francie říkají, proč chcete, abychom se vzdali vrabce v hrsti kvůli holubu na střeše? Proč bychom se měli vzdávat národní diplomacie, které se občas daří, jako třeba v Bosně v r. 1995, kde se Britům a Francouzům podařilo nalézt řešení prostřednictvím NATO. Proč se toho máme vzdávat, když na druhé straně se nám nenabízí nic seriózního. Přál bych si ale, pane prezidento, aby se Česká republika, která se má velmi záhy stát členem Evropské unie (i když to slovo záhy se ještě musí upřesnit), stala z institucionálního hlediska motorem a nikoliv brzdou ve věci institucionální integrace EU, neboť jen vyšší stupeň této integrace fakticky vyřeší problém, který jste zde oprávněně nadnesl.

Jacques Rupnik

Děkuji vám, pane Bourlangesi. Pan Ashis Nandy, vyhlášený indický politolog, ředitel Střediska pro studium rozvojových společností. Pane Nandy.

Ashis Nandy

Popravdě jsem na vahách, mám-li to komentovat či nikoliv. O evropské diplomacii nebo budoucnosti Evropy vím jen velice málo. Nevím, zda by Evropa mohla či nemohla prosperovat, jestliže by se na jejích periferiích odehrávaly etnické konflikty. Mám své otázky ohledně toho, oč více potřebuje Evropa prosperovat, ale to je jiná věc a já vás takovou otázkou nechci obtěžovat. Také nechci hovořit o Indii. Nereprezentuji Indii, reprezentuji pouze sebe a, mohu-li na to poukázat, v mém uvedení byla malá chybička. Jsem zapsán jako politolog. Ve skutečnosti jsem psycholog, který toliko studuje politiky - a někdy politology. Nepovím vám, zda jsem dnes našel případné kandidáty na prostudování; nechám si to pro sebe.

To nejlepší, co mohu učinit cestou komentáře, je požádat vás, abyste se ke mně připojili v myšlenkovém experimentu. Představte si, co by člověk z drsné části světa, jako já - pokud by se nacházel uprostřed 21. století (konec konců, toto je Forum 2000) - mohl shledat typickým na století, jež je nyní na sklonku svého trvání. Navrhuji vám, že tím nejzřetelnějším, nezaměnitelným identifikátorem, jež může najít, je holé množství násilí v tomto století. Ovšem ono násilí znamenalo významnou změnu - v celkové kvalitě násilí - a to bych rád vysvětlil. V průběhu tohoto století bylo, podle nejstřízlivějších odhadů, zabito 110 miliónů lidí v důsledku člověkem páchaného, zbytečného, bezdůvodného násilí. I jiná století byla násilná, avšak toto násilí je obzvláště charakteristické.

Většina lidí, kteří zemřeli, putovali do svých hrobů a slyšeli nebo čelili ani ne tolik násilí vedenému vášní, násilí, jež bylo rozdmýcháno nenávistí, jako spíše násilí, jež bylo organizované, chladné a přinášené čímsi jako technologií běžícího pásu. Šlo o jakési "industrializované násilí." Nevím, zda to můžeme nazývat násilím - je to téměř jako způsob, jímž moderní farmář pohlíží na hromadu škůdců, jež musí zabít jako součást vědecké

agronomie.

Toto násilí bylo ospravedlňováno, téměř ve všech případech, zásadami, z nichž pramení radost - mohu-li to tak říci - v osvícenecké vizi, v tom smyslu, že milióny obětí Josefa Stalina byly zabity ve jménu vědecké historie, či zkušenost evropských Židů, kteří byli zabiti ve jménu biologie devatenáctého století či, chcete-li, eugeniky nebo ve jménu démonů "povědečtějších" vlád národních států. Tedy, tento konkrétní styl násilí se rozšířil po celém světě a dostává se i na periferie světa.

Profesor Kissinger se zmínil o násilí mezi vesnicemi a komunitami v jižní Asii. Mohl bych v tomto kontextu zdůraznit, že za posledních padesát let (pokud shromáždíte dostupná data týkající se náboženského násilí v Indii) zahynulo na indických vesnicích pouze 3,6% všech zabitých lidí, přestože v průběhu těchto padesáti let žilo na vesnicích 80% Indů. Jestliže sledujete místní střety a nepokoje, více než 97% násilí mělo původ ve městech, načež se rozšířilo do vesnic. Svědčí to o něčem?

Domnívám se, že je možné - avšak neprosazuji tento argument - že násilí nemuselo být zapříčiněno odvěkým nepřátelstvím mezi hinduisty a muslimy v Indii, jakož ani stará nepřátelství nemusela být zdrojem násilí, které nyní zaplavilo obyvatele Balkánu, či násilí, jaké jsme viděli ve Rwandě. Lidé žili po staletí v přijatelném přátelství a přijatelném míru. Toto násilí možná čerpá z jiných zdrojů; má zdroje, které nejsou v rozporu s bezprostředním násilím, jež se odehrálo v tomto století.

Mám podezření, že jednou z příčin konfliktu v naší době jsou jasné sebe-definice a velice dobře definovaná pojetí identit, která jsou prosazovaná našimi vzdělávacími systémy, globální kulturou a globálním střízlivým uvažováním, pokud jej tak smím nazvat. Dám vám jediný příklad. Japonské sčítání lidu nám prozrazuje, že pokud sečtete všechna procenta japonských náboženských společenství, výsledkem je vždy více než 100%, neboť mnozí lidé, kteří jsou šintoisty, jsou rovněž buddhisty a nespátřují v tom žádný rozpor. Po pravdě pochybuji, zda v Japonsku může kdy dojít k typickému etnickému konfliktu mezi šintoisty a buddhisty. V Číně stále ještě zjistíte, že mnozí lidé mohou zároveň vyznávat více než jedno náboženství.

Podíváte-li se na sčítání lidu v postkolonialistických společnostech v jižní Asii, každé sčítání vyčíslí všechna náboženská společenství přesně na 100%: 82,346% hinduistů, 12,08% muslimů a tak dále, a tak dále. Přesto, když byl proveden veřejný průzkum v roce 1993 (před více než pěti lety, avšak poprvé v jižní Asii), bylo zjištěno, že nejméně 600 komunit vyznávalo více než jedno náboženství. Předkládám vám tato čísla, abych naznačil, že zdroj konfliktu již nespočívá v tradičních krevních mstách mezi etnickými komunitami. Možná má jiné zdroje.

Navzdory dlouhé historii konfliktu mezi hinduisty a muslimy, v nejposvátnějším z posvátných islámských míst v jižní Asii je v obyčejný den více nemuslimských poutníků než poutníků muslimských. V nejposvátnějším z posvátných míst sikhů, Zlatém chrámu, navzdory dvanácti letům krutého etnického násilí a separatistického hnutí, v obyčejný den počet nesikhských poutníků stále ještě převyšuje počet poutníků sikhských. A v nejproslulejším chrámu v Bombaji, jenž má být nejposvátnějším z posvátných křesťanských poutních míst, je křesťanských poutníků méně než 10%. Jinými slovy, identity v této části světa, stejně jako v mnoha jiných částech světa, jsou proměnlivé. Jejich hranice nebyly dobře definovány, nebyly znovu definovány tak, aby odpovídaly modernímu pojetí politiky, nebyly znovu definovány tak, aby odpovídaly moderním učebnicím sociologie, politologie a antropologie.

Pokládal bych za možné, ač si nejsem jist, že situace není příliš odlišná v Africe či dokonce v částech Evropy. V 60. letech, když jsme s několika Jugoslávci spolupracovali na studii, jsme zjistili, že bezmála 30% bosenských muslimů mělo srbské příbuzné nabyté sňatkem. Žili se Srby celkem mírumilovně po dlouhá období. Jeden můj přítel mi říká, že Hutuové a Tutsiové jsou dva kmeny, jež je z antropologického hlediska velmi složité rozlišit. To nevím, ale vím, že existuje belgický dokument z 80. let 19. století, který se pokoušel klasifikovat Hutu a

Tutsie na základě počtu krav, jež vlastnili. Jestliže měli více než pět krav, byli Hutuové; pokud měli méně než pět krav, byli Tutsiové.

Nebudu se zabývat rozumností onoho argumentu. Předkládám vám možnost, že mnohá blízká společenství byla v našich časech roztrhána na kusy a součástí úkolu, jenž leží před námi, je objevit proč. To je konec konců svět demokracie. Lidé nejenže žádají účast na politickém procesu, ale také vnášejí do politického procesu své kategorie, své systémy víry a své tradiční mýty, eposy a loajalitu. Pokud jim zaručíme právo vnášet jejich kategorie - a ne pouze jejich volební hlasy - do politického procesu, pak snad můžeme vzít v úvahu, že také oni nám mají co nabídnout, pokud se týče jejich schopnosti spolupracovat v oblastech, jež jsou jim přístupné. Mohou to být oblasti, kam bychom neradi, aby přenesli své konflikty, ale snad bychom na tom nebyli hůře, kdybychom jim toto právo zaručili. Děkuji vám.

Jacques Rupnik

Mnohokrát vám děkuji. Řekl jste, že hovoříte sám za sebe. Snad mohu říci, že to platí i pro všechny ostatní přítomné. Když jsem řekl, že jsme vyslechli "americký pohled" a "evropský pohled", neřekl jsem "jediný" americký pohled či "jediný" evropský pohled. Všichni zde, okolo tohoto stolu, hovoří sami za sebe.

Myslím si, že jste nadnesl některá velmi důležitá témata, o nichž bychom dnes dopoledne měli diskutovat. Otázka, jak válčení mezi státy ustupuje, avšak vnitřní konflikty se množí; že globalizace jde ruku v ruce s prosazováním etnické identity, jež sama o sobě nemusí být problémem. Problém je to jediné tehdy, když jde o prosazování na úkor všeho ostatního. A zde je samozřejmě důležitý příklad Evropské unie a evropské integrace jako pokusu o sloučení rozmanitých identit. Slovo mají ostatní řečníci.

Amitai Etzioni

Chci se poučit od bývalého ministra zahraničních věcí, profesora Kissingera a argumentovat, že jakákoliv snaha odvodit teorii společnosti či mezinárodních vztahů z jediného základu je nebezpečná. Z toho vyplývá, že samotná myšlenka globalizace je z definice rizikem, a jednou z velkých služeb, jež by toto Forum mohlo vykonat, není deklarovat konec globalismu, nýbrž - jako v případě všech ostatních dobrých idejí - potřebu, aby byl vyvážen jinými zřeteli tak, že by prvním krokem měla být "dobrá společnost", pečlivě vyvážená. Globalismus je autonomie, práva spolu s povinnostmi, svoboda spojená se společenským pořádkem a dalšími důležitými prvky rovnováhy.

Druhým krokem by bylo, že žádná společnost si nemůže uchránit svou integritu, jestliže jí není vlastní aktivní schopnost kontrolovat své hranice. Nemám nezbytně na mysli politicko - geografické hranice, ale schopnost fungovat jako autonomní jednotka. Můžeme se dohadovat, zda by hranicí měla být země nebo skupina zemí nebo region či náboženská skupina, avšak žádná společnost nemůže ochránit své hodnoty, pokud je ztracena na jakémsi světovém trhu. Takže, třetí zásadou je, že ne všechny společnosti vybudují svůj mechanismus "ochrany sama sebe" stejným způsobem. Malajsie může upřednostňovat kontroly měny - což mě nezbytně nemusí překvapovat - zatímco jiné země se mohou pokoušet ochránit svou kulturu před zahraniční invazí. Většina zemí bude muset uvažovat o smíšených kontrolních mechanismech. Ale pokud se týče myšlenky, že může existovat "jedna zásada a všechny ostatní místní hodnoty musejí být odsunuty do ústraní", domnívám se, že toto by byla vhodná chvíle, aby byla prohlášena za mrtvou a bezvýznamnou.

Jacques Rupnik

Mnohokrát vám děkuji. Dalším mluvčím je pan Hans Küng.

Hans Küng

Děkuji Vám, pane předsedo.

Pan doktor Kissinger byl tak laskavý, že se nejprve obrátil na filosofy a myslím, tím mluvím i za mého přítele Amitaie Etzioniho, že není možné vznést vážnější námitky proti jejich názorům a postojům. Samozřejmě, orientuji se v obou disciplínách, v obou oborech a v tom se odlišuji. Nejsem si příliš jistý, že by se filosofie dotýkala více věcí důležitých než urgentních a obráceně. A určitě nevěřím tomu, že je pro prosazení velkých cílů potřeba být trochu naivní. Přikláním se ale k názoru vašemu, že velký státník musí jednat podle svého morálního přesvědčení. Jestliže se opravdu podařilo zrealizovat v Evropě něco velkého, jak o tom hovořil pan Bourlanges, vděčíme za to evropským státníkům. V počátcích zde byli De Gaulle, Adenauer, De Gasperi, Schumann a další, lidé, kteří vycházeli ze svého přesvědčení. Říkali jste o tom, že je už za námi ta stará hra evropských absolutistických politiků Richelieho, Metternicha, Bismarcka a mnoha jiných, že bychom se nyní měli vydat novou cestou. Nepovažuji naši dobu za dobu silových politiků, ale přesto tento starý model ještě přežívá, jak jsme viděli na krizi v Bosně. Situace by se vyvíjela jinak, kdyby se nás více řídilo morálním přesvědčením.

Rád bych se zaměřil především na zásadní otázky. Má být etika vždy podřazena politice a jejím záměrům, její efektivitě? Jistě víte, že jsem pečlivě prostudoval vaši knihu o diplomacii a že uznávám vaše analýzy opírající se o historii. Přesto si dovolím několik připomínek. Určitě souhlasím s tím, pochopil-li jsem vás dobře, že politika států by neměla být omezena pouze mocenskými zájmy. Uvažme, že politika Spojených států nezřídka vychází z idealistických a morálních pohnutek. Zároveň bych se spolu s panem Bourlangesem postavil za prezidenta Wilsona a nesouhlasil s tím, čemu vy říkáte "wilsonianismus".

Nicméně, položím vám jednu otázku: "Je možné používat k dosažení dobrých politických cílů nemorální prostředky, je-li to nezbytné?" Velmi srozumitelná otázka a často velmi obtížná volba. Můžeme se smířit se lhaním, podvody, zradou, politickou vraždou, nebo dokonce s válkou, směřují-li k jasným, jednoznačným a vámi vytyčeným politickým cílům?

Druhá otázka z té první vychází. Má stát právo na rozdílné pojmání morálky než běžní občané? Myslím, že se toto považuje za ospravedlnitelné, přestože některé významné osobnosti, jako např. Jefferson, pevně věřily, že státy - což ve své podstatě značí státníky - nemají právo na odlišný druh morálky než jednotlivci. Domnívám se, že musíme trvat na těchto základních bodech: Nemůžeme připustit, aby byli politika, politici, armáda nadřazeni etickým standardům, policii a diplomatům.

Přes respekt, který chovám k vaší vědecké práci, k vaší knize o diplomacii, považuji tyto dvě otázky za jasně dané a myslím, že nejsem sám, koho zajímají. Děkuji.

Jacques Rupnik

To opravdu nejste sám. Pane doktore Kissingere, byl byste tak laskavý a pokusil se odpovědět?

Henry A. Kissinger

Dovolte mi začít dvěma poznámkami. Nejsem si jistý, jestli jsem vám ze svého místa dobře rozuměl. Pochopil jsem to takto: "Nevěřím v existenci jednoho zastřešujícího globálního konceptu, který bychom mohli aplikovat za všech okolností." Podle mne je na této situaci paradoxní to, že technologie je globální, komunikace je globální, ekonomické vztahy jsou také globální, ale vědomí, skrz které se jich dosahuje, globální není. Ekonomická krize, které se nyní pokoušíme čelit, vychází z toho, že důsledky "repatriovaného globalizmu", jak to nazývám, nejsou pro společnost přijatelné, ať už ekonomové tvrdí cokoliv. Jedním z problémů naší doby je tedy fakt, že politické vědomí se nachází na nižší úrovni než vědomí ekonomické. Pane profesore Küngu, jako ten, který se zájmem prostudoval vaše práce, musím nejdříve zdůraznit: Nejsem filosofem, nejsem praktikujícím filosofem. Položil jste mi otázky,

se kterými lidstvo zápasí už tisíciletí, a já bych vám měl dát jednoznačnou odpověď, aniž bych si mohl být jistý, že jsem schopen vůbec odpovědět...

Považujeme za přípustné, aby politik nechal někoho zabít? Co myslíme slovem "zabít"? Zabití jednoho člověka? Měl by mít politik možnost nechat někoho zavraždit? Podle mne, nemůžeme v demokratické společnosti nic takového připustit a považuji to za nemorální zneužití výsadního postavení státníka. A jak je to s válkami? Má politik právo zahájit válku? Přiznávám, že to považuji za velmi komplikovanou otázku. Nakonec, již jsme se tady zabývali tématem "spravedlivé války" z teologického hlediska a nebylo to jen proto, že některá náboženství za svou víru války vedla. Je-li společnost v nebezpečí, jak čistě fyzicky, tak z důvodu ohrožení hodnot, jež jsou pro ni zásadní, pak se jedná podle mne o válku spravedlivou. Ale co moderní zbrojení? Může být zahájení jaderné války spravedlivé? Já patřím, nebo mohl bych patřit mezi ty, kteří o použití těchto zbraní rozhodují, když by se situace dostala až tak daleko. Rozhodování o těchto záležitostech patří mezi to nejotřesnější ze všeho. Porozhlédneme-li se totiž v historii, zjistíme, že nezřídka obrana způsobila větší škody než útok. Myslím, že nejedna východoevropská země zažila něco podobného během Druhé světové války. Použití jaderných zbraní s sebou nese následky mnohonásobně přesahující přínosy války. Na druhou stranu, prohlásím-li něco takového, neotevírám tím cestu těm, kteří mají zájem na vyhlazování? Malicherné, dobytelské a mohl bych jmenovat další typy válek, které považuji za nemorální; ale politik, který prohlásí, že se k válce nikdy neuchýlí, se, alespoň podle mého názoru, absolutně zřídka jedné ze svých povinností. Neříkám tím, že by nebylo úžasné a neobyčejné, kdyby se lidstvu podařilo dosáhnout takové úrovně, aby se nikdy nemusely tyto otázky řešit prakticky. Za jeden z největších úspěchů Evropy, a možná všech západních společností mimo těch na okrajích, považuji to, že na Západě - v Americe a Evropě až po hranice s Ruskem - je hrozba války naprosto nepředstavitelná. A nedokáží si představit takovou válku v, která by byla v těchto regionech ospravedlnitelná. Situace v zemích dále na východ, v zemích Asie, se podle mne nachází na úrovni Evropy 19. století. Zde se státy navzájem vnímají jako strategičtí protivníci a z tohoto pohledu jsem osobně měl pochopení pro jaderné zbrojení v Indii, i když, jak jsem již zmínil, nejsem příznivcem nukleárních zbraní. Zaměříme-li se potom na problém fundamentalismu a srovnáme-li ho s Evropou, dostaneme se do období náboženských válek 15. a 16. století. Smrt je v těchto zemích morální hodnotou a to je pro nás na naší intelektuální úrovni obtížné pochopit.

Domnívám se, že je potřeba velice opatrně vážit použití síly. Chtěl bych ale upozornit na něco jiného. Naše společnost je v současnosti organizovaná takovým způsobem, který upřednostňuje učení a čerpání informací z obrazů více než z knih, což daleko více podporuje emoce. Tím vzniká prostor pro demagogii a citové apely vyprodukované novými technologiemi a tento systém potom s sebou přináší výbuchy násilí podporované veřejným míněním. Z toho mám daleko větší obavy než z politiků a jejich válek.

Uvědomuji si závažnost vašich otázek a myslím, že konference, jako je tato, může napomoci jejich řešení. Jediné, o co bych chtěl požádat vás, jež kladete takovéto otázky - a teď nemyslím pouze vás osobně - nepřístupte k nim prosím pouze ze svého pohledu, ale pokuste se pochopit, jak bolestivá dilemata představují pro nás, politiky.

Jacques Rupnik

Děkuji. Před sebou mám přímo seznam dalších řečníků, obávám se, že ne všichni budou moci promluvit ještě před přestávkou. Je tu Hazel Hendersonová, Krishan Kumar, pan Jacina, pan Bourlanges a další. Prosím tedy nejprve Hazel Hendersonovou z Institutu světové kontroly (The Worldwatch Institute).

Hazel Henderson

Děkuji pane předsedo. Ráda bych se vrátila k tématu globální ekonomie. Souhlasím s tím, o čem tu hovořili Dr. Kissinger, Dr. Etzioni a Dr. Küng, s existencí problému vycházejícího z tohoto speciálního typu globalizace - globalizace, jak já říkám "ekonomismu", ale také masmédií, kde nás namísto demokracie řídí jakási mediokracie.

Přesto se mi jeví, že tato současná globální ekonomická obleva sebou přináší nesčíslně mnoho možností v oblasti celosvětové spolupráce, nových společenství, nové finanční architektury, o které se hovoří už od jednání G7 v Halifaxu v roce 1995, kde na toto téma proběhla spousta vážných diskusí. Nemá smysl nechávat tyto otázky na ministrech financí. Od G22 ve Washingtonu z minulého týdne se neočekávaly žádné konkrétní výsledky. Všichni jsou tak bez sebe z možných dopadů na finanční trhy, že se nikdy nedostanou ke kořenu problému. Nikdy se skutečně nedobereme příčin naší ekonomické situace, přestože jsou podle mne zjevné. Jestliže odstraníme bezpečnostní opatření mezi jednotlivými světovými ekonomikami tak, jak se to stalo v osmdesátých letech v době deregulace na kapitálových trzích, pak nám po světě putují ohromné balíky "horkých" peněz, jejichž existenci musíme řešit.

Právě jsem se vrátila z Japonska a cítila jsem se, jako občan Spojených států, značně na rozpacích z toho, jak představitelé mojí země nasazují Japonsku psí hlavu a přitom to byli před osmnácti měsíci právě Japonci, kteří nabídli vytvoření asijské verze Světového měnového fondu a byly to právě Spojené státy, které tuto myšlenku nepodpořily. My tu máme v této chvíli ohromné možnosti a musíme přitom bojovat proti naivitě finančních trhů. Jsem s tím prostředím v každodenním kontaktu. Vidím, jak se tam rozmáhá představa, že když už operují svými počítačovými obchody rychlostí nanosekund, mohou ovlivňovat demokratická společenství tak, aby ta okamžitě reagovala nebo přizpůsobovala svá hospodářství potřebám investorů.

Musíme si uvědomit, že demokratické procesy trvají měsíce a roky - a tak je to samozřejmě správné. Jen doufám, že se v blízké budoucnosti objeví něco celosvětově významného, něco jako nový Bretton-Woods, konference, kde si vedle sebe sednou politici a budou jednat na nejvyšší úrovni o řešení problémů globalizace; a tak získáme globalizaci v standardech nebo globalizaci v morálních kodexech komerčních společností; globalizaci podobnou smlouvám a plánům Agendy 21 z Ria de Janeira; globalizaci chudoby - něco jako projekty proti chudobě z jednání v Kodani v roce 1995. To je přesně ta globalizace, kterou potřebujeme. Děkuji vám.

Jacques Rupnik

Děkuji. Myslím, že se k diskusi o těchto otázkách dostaneme zítra v sekci věnované ekonomické dimenzi globalizace. Blíží se doba přestávky, ale ještě stihneme vystoupení pana Krishana Kumara.

Krishan Kumar

Budu stručný. Mé poznámky se vztahují k tomu o čem dnes již dříve hovořil pan Bourlanges - bohužel ten již odešel, jak vidím, doufám, že nás alespoň poslouchá - k rozpětí mezi globalizací a evropanizací. Překvapuje mne, že je zde mezi námi tolik nepřátel globalizace. Každý zde, alespoň mám takový pocit, má proti globalizaci určité výhrady. Přesto doufám, že se shodneme minimálně na jednom bodu globalizace, který stojí za to uvážit.

Mluvím o kosmopolitismu, ideálu spolupráce na řešení společných záležitostí, ideálu vzájemného porozumění. Z tohoto pohledu se mi jeví, že kroky směřující k sjednocení Evropy vedou zpět spíše než vpřed. Zaráží mě například fakt, že Evropa první poloviny tohoto století participovala na celoevropském dění mnohem více než dnes. Řekněme od doby prezidenta Wilsona je Evropa součástí jakéhosi vratkého společenství nazývaného Západ, který zahrnuje Severní Ameriku, Velkou Británii a kontinentální Evropu a zdá se mi, že Evropa se vzdaluje i od tohoto nejistě organizovaného společenství Západu a utíká se k něčemu ještě více ostrovnímu - k Evropě, která není schopná dohodnout se ani na svých hranicích a pokaždé,

když se probírají otázky typu, co to vlastně ta Evropa je, vzejde z toto maximálně zmatek. Znovu opakuji již dnes vyřčenou otázku: Jaké jsou hranice dnešní Evropy? Zahrnuje i Visegrádské země? Ano, zdá se že ano. Ale ne, Rusko přeci už není Evropa. Nekonečná, nekonečná debata o definici, ze které vyplývá podle mne pouze negativní záměr vytvořit zeď, hranici okolo Evropy. Zeď obrácenou na východ proti Rusku, zeď na Západ proti Spojeným státům, zeď kolem dokola. Nebylo by lepší, než se zaměřovat na vytvoření jakéhosi "centrálně institucionalizovaného supra-státu", nechat Evropu volnější? Samozřejmě jedná se o kulturu, o civilizaci a to je v naprostém pořádku, ale měla by zůstat porézní a otevřená. Osobně dávám přednost myšlence regionalizace, sub-národním systémů raději než supra-národním. Zdá se mi, že všechny ty snahy o definování Evropy a především snahy o její institucionalizovaný ráz, Evropu od světa více vzdalují, než aby jí umožňovaly stát se jeho součástí.

Jacques Rupnik

Děkuji. Naneštěstí pan Bourlanges je na chvíli mimo sál. Jako Evropan cítím potřebu vám odpovědět, ale jako moderátor bych musel pravděpodobně moderovat sám sebe. Zjednodušeně k tomu mohu říci, že každá politická jednotka musí mít své hranice a tím pádem diskuze o hranicích Evropy neznamena snahu o vyloučení někoho pomocí definice a diskuze o nezačlenění někoho, ještě neznamena postavit mezi něj zeď. Poznámka o zdi vybudované směrem na východ a směrem na západ mi připadá poněkud přehnaná. Přesto znovu opakuji, bohužel zde není pan Bourlanges, aby vám odpověděl. Tímto zahajuji přestávku, sejdem se zde za půl hodiny a shrneme naši diskusi.

přestávka

Jacques Rupnik

Pro oživení diskuse navrhuji, aby vaše příspěvky komentovaly to, co zde již bylo řečeno, ale prosím vás o přesnost a stručnost. Prosím, neporušujte toto pravidlo. Podepište se tady, bude to pro mne znamení, že máte připomínky k minulým přednáškám. Jinak přede mnou leží dlouhý seznam řečníků a první mezi nimi - Lord Weidenfeld.

Sir Arthur George Weidenfeld

Pane předsedo, rád bych vyjádřil dvě připomínky, které mám k příspěvku pana doktora Kissingera. První se týká balkánské krize a druhá zahrnuje obecnější závěry z oblasti politické filosofie.

Co se týče balkánské krize, pan prezident Havel se ptal, zda je podstatou konfliktu opravdu islám versus křesťanství. Připouštím, že tento náboženský spor je jedním z důvodů, proč konflikt vznikl, ale nepovažuji ho za hlavní. Obávám se, že jsme zde svědky neobvyklého fenoménu vyvolávání historických etnických démonů, který se spustil díky absenci nebezpečného vnějšího ohrožení. V průběhu let v tomto regionu dominovaly různé strany a pořádkové síly a jenom během tohoto století zde proběhlo několik mírových jednání - nahodilých, logických, nelogických, podpořených smlouvou - Ribbentrop, Postupim, Jalta a další. Na povrch však znovu vyplavaly skryté vášně. Samozřejmě, že i kulturní dimenze vycházející z Huntingtonovy práce o "střetu civilizací" hraje svou určitou roli, ale nepovažuji ji za nejdůležitější, jelikož ve sporu Slovan proti Slovanu, Chorvat versus Srb, nejde o náboženství, alespoň ne v rozhodující míře.

Moje druhá připomínka se týká nezpůsobilosti lidstva nalézt dokonalá řešení. Měl jsem to štěstí, že jsem se mohl zúčastnit semináře Fernanda Brodela těsně před jeho smrtí. Se svými žáky na tomto kurzu, více než semináři, probíral problémy, jež lidstvo řešilo a kterými se zabíralo v letech 1000, 1100, 1200, 1300 a 1400. Diskutovali jsme o tom, co se dělo na

přelomech století. Překvapivě, i když máme k dispozici i verze nadšené nebo vznešené, se lidé zaobírali stejnými otázkami jako my dnes. Tato století provází jak "apokalyptický pesimismus", tak "evropský utopismus" - a k němu se vztahuje Brodelova poznámka, na níž jsem si vzpomněl, když jsem poslouchal doktora Kissingera. Řekl, že utopisté velmi často napáchali více zla než ti, jež na lidskou povahu nahlíželi s hlubokým pesimismem. Touha po dokonalosti a ideály, pokud jsou projevovány špatným způsobem, mohou vést k pohromě. Podle mne se musíme zasadit o zlepšení existujících institucí, a doufám, že tato konference tomu napomůže, a uvědomit si, že jen ony nestačí, že je tu potřeba kompromisů, rad bezpečnosti a různých orgánů zabývajících se světovou ekonomikou. Přesto však vnímám v našem století jeden pozitivní aspekt, a tím je globalizace. Globalizace ve smyslu, že nikdy předtím zde nebylo tak přítomné uvědomění všech porušení lidských práv a nedostatků v práci politiků. I když se nám může zdát, že jsme naprosto neschopni s tím cokoli udělat, podaří-li se nám provést úspěšnou diagnózu, otevírá se prostor pro hledání nástrojů účinné terapie. Děkuji vám.

Jacques Rupnik

Děkujeme vám, Lorde Weidenfelde. S dalším příspěvkem vystoupí Marek Jacina, zástupce Studentského fora 2000 z Kanady.

Marek Jacina

Děkuji vám pane předsedo. Rád bych začal svůj příspěvek připomenutím, že dnes se v Kanadě slaví svátek díkuvzdání a zároveň poděkováním za nás všechny studenty, kteří jsou zde přítomni, za to, že se jim dostalo tohoto privilegia, možnosti zúčastnit se s vámi panelové diskuse. Vnímám tuto možnost jako výjimečné gesto vstříc zahájení diskuse s mladými lidmi. Rád bych poděkoval také doktoru Kissingerovi za jeho poznámku o naivitě, která je někdy potřebná k dosažení velkých věcí. Nemohu zastít, že se zde, jako student mezi samými osobnostmi, nemohu ubránit jistému pocitu naivity.

Nepředpokládám, že by zkušenost měla být naším přínosem pro toto fórum. Přesto věřím, že přispějeme alespoň svým pohledem na situaci, především v oblasti toho, jaký vliv má globalizace na mladé lidi. Globalizace je podle mne jedním z trendů, který se mladých lidí velmi dotýká. Rád bych účastníky panelu upozornil na možné, značně znepokojivé trendy. Naše generace se zdá být velmi cynickou. Příčinu toho vidím v mnoha různých aspektech, ale hlavním důvodem je nedostatek víry v autority, jak politické, náboženské, tak odborné. Tato situace pramení mimo jiné z globalizace jako ekonomického fenoménu. Trh práce se oproti minulosti značně změnil a chceme-li se do něj zařadit, nevstupujeme na chráněný trh pro zřídka více než dvacet, padesát miliónů, ale dostáváme se do obrovské konkurence na globální úrovni, kterou s sebou přináší trh pro 6,2 miliardy. To, že spolu s nám na trhu práce soupeří tolik dalších lidí, považuji za hodno zaznamenání.

Druhým tlakem, který bych rád zdůraznil, je pokračování procesu sekularizace, o němž se již zmiňoval doktor Kissinger. Roli církve, která zajišťovala vzdělávání, zdravotnictví a sociální pomoc, během času převzal stát se svým systémem sociálního zabezpečení, jež je nám všem dobře známý. S postupem globalizace začíná být tato úloha pro stát ekonomicky neúnosná a finanční břemeno se přesouvá na jednotlivce. Moje generace nejen že musí bojovat na globálních trzích práce, ale zároveň musí být schopna sama sebe zabezpečit. Připadá mi, že tlak vyvíjený na dnešní mladé lidi je neúnosný.

Morálka jako taková se také posouvá na úroveň jednotlivce. V multikulturních státech, jakým je například Kanada, má každá kultura svou vlastní morálku a abychom dospěli k jakési obecné morálce, musíme vzít za základ nejnižší společný ukazatel. Zajímalo by mě, jak může lidstvo dospět ke společnému cíli, když v řešení existenčních otázek směřujeme k individualismu. Sleduje-li mladý člověk současný vývoj, zjišťuje, že je čím dál tím větší

důraz kladen na ekonomii, takže se čím dál tím více lidí zajímá především o výsledky na burzách, o hospodaření podniků, a že doufají v to, že porostou-li zisky korporací, bude hospodářství státu schopno zajistit svým občanům prosperitu.

Bohužel tím, jak se přikláníme k individualizaci v oblasti ekonomiky a morálky, připravujeme se tím o pocit sounáležitosti a to nejen z pohledu státu, ale i celého lidstva. Podle mého názoru leží před politiky, institucemi a mocenskými orgány naléhavý úkol nalézt rovnováhu mezi logickým individualismem zaměřeným především na ekonomická hlediska a mezi duchovními hodnotami a blahobytem společnosti. Naneštěstí s rozvojem tohoto trendu totiž zjišťujeme, nebo alespoň lidé mé generace, že být morální je konkurenční nevýhodou a abychom udrželi krok s tímto trhem práce, kde každý bojuje sám za sebe, musí jít často morální citění stranou.

Závěrem bych rád, pane předsedo, zdůraznil, že chceme-li tento proces zvrátit, musíme se vydat cestou, kterou zde naznačil Lord Weidenfeld, cestou zdokonalování institucí.

Přistupujeme s vámi na myšlenku globálního světa, ale přáli bychom si přinejmenším globalismus s lidskou tváří. Děkuji.

Diskuse

Jacques Rupnik

Děkuji vám. Pan Bourlanges mě požádal o možnost v rychlosti odpovědět na otázky pana Kumara. V době, kdy jste hovořil, zde sice nebyl, ale já jsem si dovolil mu podat shrnutí vašeho příspěvku. Doufám pouze, že jsem jej dobře interpretoval a že se panu Bourlangesovi podaří vám uspokojivě odpovědět.

Jean-Louis Bourlanges

Děkuji vám. Měl jsem telefonát s velvyslancem. Víte, když telefonujete s velvyslancem na jedné straně a členem evropského parlamentu na straně druhé, není úplně tak ve vaší moci ukončit hovor.

Jak již zde bylo řečeno, dostalo se mi pouze stručného shrnutí vašeho příspěvku, pochopil jsem však snad správně, že se vaše pochyby týkají otevřenosti Evropské unie a konceptu EU jako pevnosti. Samozřejmě, nebylo mým záměrem vykreslit Evropskou unii jako pevnost a myslím si, že za ní nemůže ani v současné době být považována. Hovořili jsme zde o Společné zemědělské politice, která se podle vás chová navýsost protekcionalisticky. Nemyslím si, že to tak je. Pokoušíme se trochu o něco jiného.

Všimněte si, že jsme se vždy snažili otevírat se světu a toho, že patříme mezi první investory do takových zemí jako Izrael a balkánské země. Neříkám, že byly tyto investice využity vždy tím nejlepším způsobem. Investice směřovaly také do Ruska na podporu vytvoření nových institucí v oblasti mezinárodního obchodu a tak podobně.

Zasadili jsme se v Evropě také o to, aby byly přijaty ekologické standardy, které v současnosti patří mezi nejpřísnější na celém světě. Neříkám, že jsme dokonalí - to zdaleka ne, ale opravdu se snažíme o otevírání se.

Nicméně vyskytují se tu dva problémy. O jednom jsem se již zmiňoval - z finančních důvodů nejsme úspěšní v oblasti krizového managementu. Najdou se státy, kterým se v této oblasti podaří něčeho dosáhnout, ale cítím, že zde máme opravdu nedostatky. Druhým problémem je nedostatečná dynamika. Náš demografický vývoj není v Evropě příliš na výši. Slabé se mi jeví také systémy sociální podpory, sociálního zabezpečení, ale všechno to jsou potíže vyplývající z nedostatečné dynamiky, ne otevřenosti.

Odpovím vám pane Küngu také reakcí na to, co zde říkal doktor Kissinger. Nemyslím, že můžeme do stejné kategorie zařadit Metternicha, Bismarcka a Richelieu, jejichž koncepty nebyly zdaleka totožné. Já sám se považuji za příznivce Gentze, poradce Metternicha, prvního

člověka v moderní době, který použil ve svém zajímavém textu o evropské rovnováze pojem Evropská federace.

V této práci se snažil vymezit vztah mezi Evropskou federací a evropskou rovnováhou v podmínkách konce 18. století. Souhlasím s ním v tom, že je potřeba tyto dvě věci odlišovat. Nyní k vašim dalším poznámkám. K diskusi mezi idealismem a romantismem, mezi obecnými zájmy lidstva a zájmy národními. Zdá se mi, že v současnosti přihlížíme něčemu, co by se dalo nazvat korozí těchto protikladů. Jacques Rupnik na to již upozorňoval ve své úvodní řeči. Hrozby se zájemně prolínají a souvisejí spolu. Naše národní zájmy se kryjí se zájmy obecnými.

Zmiňoval jsem zde Metternicha. Rád bych zdůraznil, že jak Američané, tak Evropané nemohou odloučit svůj osud od osudu lidstva, stejně jako od ekonomické a politické rovnováhy a spravedlnosti. Pascal prohlašoval: "Všichni jsme na jedné lodi." To je ten koncept, který musíme prosazovat. Měla by zde existovat taková multinacionální organizace, která by se zabývala právy všech mužů, všech žen, všech národností, a ne protože bychom byli idealisté, ale protože je to v našem společném zájmu, protože to jsou věci, které všichni vnímáme stejně a protože náš osud je společný.

Jacques Rupnik

Tak to byl pan Bourlanges. Jako další vystoupí Osvaldo Sunkel.

Osvaldo Sunkel

Rád bych požádal pana Kissingera, aby upřesnil své poznámky o roli profesionálních ekonomů. Několikrát jste se zmiňoval o tom, jak vás globální ekonomie znepokojuje, jak ekonomové zasahují do liberalizace, světových trhů a podobně. Všichni víme, jak účinně a nezvratitelně ovlivnila role profesionálních ekonomů, jako jednotlivců nebo členů mezinárodních finančních institucí, hospodářství mnoha zemí na celém světě. Mě by zajímalo, co je tak magického na této podivné skupině lidí; co je dělá tak silnými, že mohou zasahovat do programů zemí a společností na celém světě bez jakékoliv návaznosti na politiku, na krizi, společnost, vládu a další subjekty. Velmi rád bych znal váš názor na to, jak je možné, že tato skupina lidí skoro řídí celý svět, aniž by se komukoliv zodpovídala a na čemkoliv závisela. Děkuji.

Jacques Rupnik

Doktore Kissingere, tato otázka směřuje na vás.

Henry A. Kissinger

Nemyslím si, že by ekonomové řídili celý svět. Domnívám se, že je to fenoménem horké současnosti a že to bude pokračovat tímto způsobem. V každém období se hledá jakási eschatologická vize, něco, co umožní automaticky úspěšně zakončit lidské snažení. V 19. století hlásil marxismus, že pokud odstraníme nacionalismus, národy navždy přestanou mezi sebou bojovat, dáme-li každé národnosti vlastní stát, nebude válek. Nic takového se nestalo. Podle marxismu pak platilo, že odstraníme-li majetek, zmizí i konflikt. Ani to se nestalo. Teď se tu objevil volný trh a ekonomové říkají, dostane-li se každému dostatečného prostoru pro jeho zájmy, zaručí to nejen to nejlepší pro velké množství lidí, ale to nejlepší skoro pro všechny. Přesto i v tom nejoptimálnějším případě to nefunguje. Podstata perfektního "volného trhu" spočívá v tom, že někdo vyhraje a někdo ztratí. Je-li tím, kdo trácí stát, dojde k určitým politickým aktivitám, které vyplývají z povinností politické elity chránit občany svého státu před výkyvy.

Ekonomové podporující teorii volného trhu říkají: "Není možné být nejlepší ve všem a všude, proto každý národ má šanci se specializovat". Tak jednoduché to nebude. Zaměříme se nyní na

dva problémy. Mohli bychom říci, že pokud je ekonomická politika nějakého státu špatná, přichází trest v podobě neúspěchu. Ale ve světě ovlivněném moderními způsoby komunikace, vynalézavostí fondů, bank a investičních mechanismů, kde je možné vydělávat peníze spekulací, přestává být úspěch té dané země spojený s jejím národním hospodářstvím, tím myslím se zhodnocováním peněz produkcí. Podívejme se například do jihovýchodní Asie. Problémy této oblasti nejsou způsobeny nedostatkem v řízení jejich ekonomik, což dokládají i analýzy mezinárodních institucí, ale pádem jenu a dolaru. Vzhledem k tomu, že měny těchto států jsou navázány na dolar, otevřel se prostor pro spekulace, které zemi poškozovaly. Pokud se na to díváme z této strany, vidíme, že jsou tyto země nezaslouženě obětmi systému. Na druhou stranu není často možné přijmout taková opatření, která přímo postihnou ohnisko problému. Když došlo v Thajsku a Indonésii ke spekulativní krizi, namísto reformy, které by umožnily zamezit spekulacím a ochránit potencionální oběti, proběhla přeměna celé ekonomiky na tržní hospodářství.

Indonésii můžeme použít jako demonstrativní příklad. Pokud zavřete patnáct bank a přestanete se subvencemi nafty pohonných hmot. Nejprve začne tlak na všechny ostatní banky. Posléze se objeví nesmírné sociální a politické napětí, které se v Indonésii obrátilo proti Číně - tím došlo k odlivu čínského kapitálu ze země. Z Indonésie oteklo daleko více peněz, než by tam kdy mohl MMF vložit. Nepříliš významný problém se změnil v krizi. A co například Brazílie? Jistě, v Brazílii není spousta věcí v pořádku, ale lepšího prezidenta než v současné době hned tak mít nebude. V Brazílii to nikdy nebylo a nebude víc v pořádku než teď, nemůžeme tedy hovořit o selhání řízení hospodářství. Přesto se snaží lidé uchránit důsledků asijské krize a likvidují své investice. Věřím tomu, že zahraniční spekulace a stav trhu jsou spolu velmi úzce propojené a chilská metoda je teprve začátek.

Nemyslím, že Mahathir chybí ve své analýze, problém je spíše v závěrech. Ve středně velkých zemích platí, že důsledkem politických a lidských ústupků divokým machinacím trhu je nevyhnutelná krize. Všichni mluví o trhu, ale co je to "trh"? To jsou lidé za počítači, kteří pravděpodobně ani nevědí, kde daná země leží, kteří rozhodují o nepatrných rozdílech v úrokových mírách a zapříchují vznik spekulativních vln. Ať to je, jak to je, musíme s tím něco udělat. Cesta ven nevede skrze všechny ty nové a lepší mechanismy půjčování peněz. Musíme nejdříve provést kompletní analýzu světové ekonomické situace a pokud chce MMF pokračovat ve svých záchranných operacích, měla by být jeho činnost rozšířena o politickou dimenzi. Upřednostňoval bych jeho úplnou reorganizaci, ale chápu, že uprostřed krize není čas na takové radikální změny. Obávám se však, že MMF situaci spíše svými zásahy zhoršuje. Podívejme se na Koreu. Nezajímá je návrat investic v našem pojetí, soustředí se na podíl na trhu a plnou zaměstnanost. My si osobujeme právo na zavádění kompletně jiných pravidel hry do ostatních ekonomik. Korea zatím nekolabuje, ale počítám, že si na ten velký třesk nepočkáme více než jeden, dva roky.

Jacques Rupnik

Děkuji Vám. Prosím dalšího mluvčího, pana Jiřího Musila.

Jiří Musil

Mohu prosím reagovat na řeč pana Ashise Nandyho? Podle mne se dotkl velmi palčivé otázky. Jako sociolog musím souhlasit s tím, že se kultury a civilizace liší v množství a typech násilí, ale rád bych se pozastavil nad vaším popisem různých situací. Na konci mé krátké poznámky se vrátím k místům, kterými jste končil i vy.

Co opravdu víme, a myslím to vážně, co my víme o hlubokých vazbách mezi násilím a typem společnosti? Hovořím o tom s ohledem na obecně vžitou představu vesnické společnosti. Je reálná? Existují zde jisté paralely mezi Evropou a Indií. Vesnice jako místo přátelství, spolupráce a míru - obrázek bez násilí. Nejsem si jistý a byl bych rád, abyste se nad tím

zamyslel.

Spolupráce a integrace jsou protiklady konfliktů a napětí. My chceme podporovat spolupráci. Vaše poznámka byla velice důležitá v tom, že jste ji, jak bych tak řekl, položil na tu správnou stranu stolu. Během příštích pokračování Fóra bychom se měli určitě více zaměřit na hlubší porozumění problematice násilí, zkoumat ji daleko vážněji. Vycházejme z vaší výborné historie násilí zpracované z psychologického a antropologického hlediska. Zeptejme se ale, jestli máme stejně tak dobře zmapované vztahy mezi kulturami? Jistě cítíte, že k vám hovořím jako člověk ze Západu. Nemohu jinak, do této společnosti patřím. A někdy jsem z toho až nešťastný. Problematika kolonialismu je mi známa, rozuměl jsem vám velmi dobře; ale přesto si nejsem jistý, jestli je utrpení v těchto jednoduchých, na první pohled pospolitých společnostech, které vy nazýváte vesnickými společnostmi, tak malé, jak jste naznačoval. Z tohoto pohledu k tomu přistupuji "západně", abych tak vysvětlil svou pozici.

Jacques Rupnik

Děkuji. Mám před sebou celý seznam řečníků, ale bude určitě ku prospěchu věci, když požádám pana Nandyho, aby odpověděl a celou záležitost více osvětlil. Nemůžeme se zde samozřejmě věnovat celé historii násilí, proto prosím o stručnou odpověď.

Ashis Nandy

Pouze v krátkosti. Nehledám svědectví proti vesnickým společnostem ani proti indické civilizaci a jejich mírumilovnému ladění. Zdůrazňoval jsem především fakt, že přestože byly napsány milióny slov, tisíce prací a stovky knih na téma násilí v lidské společnosti a jeho příčiny, víme o něm stále velmi málo. Domnívám se, že věnujeme příliš mnoho pozornosti komunitám a časům, kde k násilí nedochází.

Nastal čas změnit otázku a zeptat se: Za jakých podmínek spolu mohou žít komunity v reálné harmonii? Nemluvím tu o ideální harmonii; mohou zde existovat roztržky a bojůvky a přesto nemusí docházet k hromadnému zabíjení. Předpokládám například, že přes všechny ty konflikty v průběhu století spolu Bosenští Srbové a Muslimové žili po dlouhou dobu v relativním klidu.

Řeknu to ještě jinak. Jako intelektuálové, vědci a aktivisté jsme nesplnili svou povinnost a dostatečně jsme neprozkoumali souvislosti, za nichž komunity mohou existovat pospolu.

Jacques Rupnik

Děkuji. Prosím Hazel Hendersonovou o její připomínku, ale jen velmi krátkou, jinak budu nucen uzavřít seznam řečníků. Toto nejsou příspěvky u soudu, ale oživení přednášek tohoto odpoledne.

Hazel Henderson

Pokud bychom měli začít studovat podstatu násilí, nesmíme zapomenout na rozdíly pohlaví, a zaměřit se v tomto průzkumu na vztah mužů a násilí. O tom není pochyb.

Jacques Rupnik

Tak to byla opravdu krátká připomínka. Příštím řečníkem bude jeho eminence šejk Fawzy Fadel El Zefzaf.

Fawzy Fadel El Zefzaf

Pokud smím, pane předsedo, dámy a pánové, rád bych promluvil jako někdo, kdo je členem lidské společnosti, jako někdo, kdo byl zrozen z jednoho otce a jedné matky. Nechci zde hovořit jako muslim, který zastává důležité místo v jedné z nejdůležitějších islámských institucí, a tou je univerzita v Al Azharu. Rád bych reagoval na projev dr. Kissingera. Chci

řící, že jsem byl velmi překvapen, když řekl, že nepodporuje vojenskou intervenci v Kosovu, a když zdůraznil, že vojenská intervence by mohla vést k větším problémům. Víme, že dr. Kissinger je významný politik, jenž - pokud je mu položena otázka - je o problému schopen hovořit velmi dlouho, a prezident se dr. Kissingera zeptal, zda si myslí, že válka v Kosovu je válkou mezi islámem a křesťanstvím. Dr. Kissinger na tuto otázku neodpověděl.

Rád bych řekl, že to, co se děje v Kosovu, není válkou mezi islámem a křesťanstvím. Jako lidská bytost, i kdybych byl křesťanem, věřil bych - a jako součást mé víry vím - že křesťanství zakazuje zabíjení a omezování svobody ostatních. Takže to, co se děje v Kosovu, není válka mezi křesťanstvím a islámem. Kdyby Srbové byli skutečnými křesťany a kdyby dodržovali zásady křesťanství, pak by se tyto zločiny nestaly. Tedy, chtěl bych se dr. Kissingera zeptat, zda byste měl stejný názor, kdyby vaše žena, vaše sestra či vaše děti byly uprchlíky, kdyby byly jedněmi z těch, kdo museli opustit své domovy. Věřím, že spravedlnost nám nedovoluje zbavovat lidi toho, co jim náleží.

Na televizních obrazovkách vidíme uprchlíky, trpící lidi, nevinné lidi, trpící kvůli násilí, a já hovořím jako lidská bytost a říkám, že tyto věci musí skončit a že není možné vnášet do tohoto boje náboženství. Všechna monoteistická náboženství odmítají útok proti osobnosti jiné lidské bytosti. Děkuji vám.

Jacques Rupnik

Mnohokrát vám děkuji. Dr. Kissinger chce stručně odpovědět.

Henry A. Kissinger

Nechtěl jsem říci, že válka byla ospravedlněna, protože existují náboženské rozdíly. Jednoduše zdůrazňuji, že v Kosovu již před 500 lety proběhla bitva mezi Srby a Turky; a jestliže dojde ke konfliktu mezi etnickými skupinami, k němuž se přidá náboženský konflikt, stane se z toho obzvláště ožehavý problém. Ať už je důvod jakýkoliv, neexistuje žádné ospravedlnění násilí a špatného zacházení, jež se odehrává v Kosovu. Ale řešení musí počítat s těmito rozdíly a musí přijít s definicí autonomie, která znovu nevyvolá válku. Ale za žádných okolností neexistuje žádné ospravedlnění násilí, jež je pácháno na obyvatelích Kosova.

Sharif Abdullah

Chtěl jsem navázat na dřívější výmluvný projev pana Nandyho. Souhlasím s vámi, že násilí a to, jak na něj pohlížíme, je problém. Rád bych se zmínil o velmi rychlém výzkumu, jaký jsme dělávali na vysoké škole: vložíte do klece dvě krysy, dáte jim dostatek potravy a vody a ony přijdou na to, jak spolu žít pohromadě. Jestliže jim do klece vyšlete elektrický šok, začnou se ty krysy vzájemně napadat. Nemají žádnou zkušenost s elektrinou, jediné, co vědí, je, že zakoušejí bolest a vidí v kleci jinou krysou. Tedy, musím vědět toto: jaká je povaha elektrického šoku, který proběhl Jugoslávií a který způsobil, že spolu nyní krysy bojují? Jde tu o pozměnění smyslu otázky prezidenta Havla, neboť se nedomnívám, že jde o síly civilizovanosti versus síly fanatismu; otázka je "jaké jsou tlaky?" Myslím, že některé z těchto tlaků se objevují pod nálepkou toho, co nazýváme "globalizace". Ale jaké jsou to nyní tlaky, které vytvářejí situaci, kdy lidé pocítují potřebu zaútočit, pocítují potřebu se bránit, pocítují potřebu dělat věci, jaké se právě teď dějí?

V mé poslední poznámce chci souhlasit s dr. Kissingerem, že v některých oblastech světa je násilí státu proti státu neuvěřitelné. Avšak nedomnívám se, že je to směr, jakým se vyvíjí konflikt ve světě. Domnívám se, že to, co vidíme, jsou nestátní vojenské síly. Eufemisticky je nazýváme teroristy, jenže takto se v současnosti lidé vyjadřují a na základě nedávných akcí, jež Spojené státy podstoupily v Afghánistánu a v Súdánu, můžeme usoudit, jak je obtížné postihovat tento druh násilí. Takže možná budeme schopni dosáhnout úrovně míru na této

skutečně vysoké úrovni zde, avšak to, co se odehrává na zemi, co se odehrává v rámci společenství, co se odehrává ve městech, může být něco naprosto odlišného. Děkuji vám.

Jacques Rupnik

Mnohokrát vám děkuji. Dalším mluvčím je pan Robert Bernstein.

Robert L. Bernstein

Rád bych se dotázal ministra zahraničí Kissingera, zda jsem mu správně rozuměl, když hovořil o Bosně. Ve své promluvě o etnickém konfliktu řekl, že z něj nelze vinit výhradně lídry. Nicméně, já věřím, a mnozí věří, že vedoucí představitelé v bývalé Jugoslávii nesou velký díl odpovědnosti. Domnívám se, že je zde Mezinárodní soudní dvůr, který obvinil řadu z nich, a úloha vedoucích představitelů musí být zkoumána v každém konfliktu. Myslel jsem, že naznačoval, že toto se děje kvůli odvěkým konfliktům, jež se odehrávaly před 500 lety, a poté to přešel.

Chci se jen zeptat, zda - zatímco Čína postupovala po mnoho, mnoho let bez naší pomoci - naznačoval, že v mnoha směrech je chybou snažit se zajistit Číňanům právo mluvit ve své vlastní zemi, jež podle mého názoru nemají. Nejsem v ničem odborníkem - jsem obchodník, pokud lze vydavatele knih vůbec nazývat obchodníkem - a k tomuto jsem se dostal pouze z důvodu svého zájmu o lidská práva. Zdálo se mi, že lidská práva a smýšlení v oblasti lidských práv se stalo pragmatickým o mnoho více, než si lidé ve světě myslí, v tom smyslu, že lidská práva jsou především o snaze vynést na světlo fakta. Domnívám se, že toto bylo velmi dobře provedeno v Bosně, takže - podle slov amerického soudce Louise Brandeise - "sluneční světlo je nejlepší dezinfekcí". Tato fakta jsou nyní odkryta, aby je mohl každý vidět, tudíž je možné utvářet si názory.

Za druhé, domnívám se, že v zakládání Soudu - pokoušíme se založit Mezinárodní soudní tribunál - se nyní projevuje snaha v budoucnosti lépe zabránit výskytu takovýchto záležitostí a prohlásit, že by se měly objevit tresty.

Poslední věc, kterou jsem chtěl říci - měl jsem dojem, že si ministr zahraničí Kissinger myslí, že Američané skutečně věří v odchod vojáků z Bosny do jednoho roku. Vůbec se nedomnívám, že si to myslela většina Američanů. Domnívám se, že to byl jen způsob, jak začít.

Jacques Rupnik

Další řečník dnešního dopoledne, pan Sergej Kovaljov

Serguey Kovalyov

Nejsem výmluvný řečník. Rád bych nyní pouze učinil dvě či tři krátké poznámky. Nebo spíše položil krátké otázky, které bych rád adresoval tomuto shromáždění.

Ano, pan Nandy má pravdu. V budoucnosti se o dvacátém století bude hovořit jako o století nejmasovějšího a nejintenzivnějšího násilí, ale snad se o něm bude hovořit také jako o čemsi jiném. Všechno to krveprolití v Ōprůběhu druhé světové války vedlo k situaci, kdy všechny různé dobré záměry liberální filosofie bylo lze přeložit do velice precizního právníckého jazyka. V Chartě Spojených národů jsme řekli, že jedinou zárukou bezpečnosti ve světě jsou "lidská práva".

Má otázka je potom následující: dodržuje Západ, včetně Spojených států amerických a Kanady, hodnoty, které vytvořil a které deklaroval? Mám dostatek odvahy, abych prohlásil, že o tom mohou existovat jisté pochybnosti. A rád bych to ukázal na příkladě. Takzvaná tradiční politika, jež je v Německu nazývána Realpolitik (a již já nazývám krátkozrakým západním pragmatismem), ve skutečnosti vedla ke strašlivým následkům s tisíci a tisíci oběťmi. Mohli bychom se odvolat na příklad války v Čečensku. A opět, mám dostatek

odvahy, abych zde prohlásil - a mohl bych vám to dokázat - že dva západní lídři, prezident Clinton a kancléř Kohl, měli šanci ukončit čečenskou válku v prvních dvou měsících, avšak bohužel tak neučinili. Proč? Vysvětlení je celkem jasné. Neučinili tak, protože cítili, že pro ně bylo jistým způsobem výhodné podporovat prezidenta Jelcina. Já sám jsem viděl různé dokumenty předávané Evropskému parlamentu ve Štrasburku. (Obvykle tam jezdím dvakrát či třikrát každý rok.) Existuje speciální ad-hoc komise zabývající se otázkami, jež se vztahují k Čečensku. Úvahy tam prezentované jsou ve skutečnosti typické pro to, co nazýváme "moderní západní politikou". Rád bych věděl, co si o tom myslíte, neboť se mi zdá, že tradiční politika, o níž zde diskutujeme, se stává velice nebezpečným anachronismem, protože všechny krvavé konflikty období po druhé světové válce to potvrzují. Ať už je to válka ve Vietnamu, či mír ve Vietnamu, to vše bylo doprovázeno stovkami a tisíci obětí a my jsme nyní svědky stejné situace v jiných regionech světa.

Loajalita k této tradiční politice se již dávno vzdaly nejskvělejší mozky dvacátého století. Mohl bych citovat kupříkladu jména jako Albert Einstein, Bertrand Russell, Niels Bohr a můj přítel Andrej Sacharov, protože tato tradiční politika vede k nedostatku zásad - nebo absenci zásad - v západním světě a to pak vede ke krveprolití. Ještě jednou bych rád řekl, že pokud by prezident Clinton a kancléř Kohl řekli v každém ze svých prohlášení, že tato špinavá válka musí být přerušena, musí být zastavena, potom by prezident Jelcin již nebyl prezidentem Ruska. A možná by bylo méně obětí.

Jacques Rupnik

Lidská práva a bezpečnostní intervence do vnitřních záležitostí v zájmu obrany lidských práv: to jsou otázky, jež musel dr. Kissinger vyslechnout mnohokrát. Chtěl byste odpovědět, myslím, že tam byl jeden dotaz týkající se Kosova?

Henry A. Kissinger

Víte, jsou to otázky podobné těm, jež vznesl Hans Küng. Neexistuje žádná dobrá definitivní odpověď, alespoň já jsem žádnou nenašel. Ze všeho nejdříve chci vyjádřit svůj respekt k Bobu Bernsteinovi a jeho aktivitám v zájmu lidských práv. Nebyl jsem vždy schopen řídit se jeho mravními zásadami, ale vždy jsem věřil, že záležitosti, které vynášel na světlo, a přitahování pozornosti k lidem, s nimiž je špatně zacházeno, bylo naprosto klíčové pro provádění politiky. Kde se občas rozcházíme - vlastně ne tolik s ním osobně, ale s některými z aktivistů - je, že nemají vždy trpělivost s těmi, kdo musejí zavádět jejich mravní zásady. Samozřejmě, musejí mít náskok před politikou, ale v každé konkrétní situaci chce člověk situaci vylepšit. (Přišel jsem do styku s emigrací ze Sovětského svazu a dělal jsem to velmi potichu a ve skutečnosti jsme ani neřekli, že to děláme. Když dosáhla značné úrovně, vložila se do toho náhle řada skupin a následně ta úroveň dokonce poklesla.) Avšak stále si myslím, že má pravdu, když zdůrazňuje potřebu přitahovat v demokratických společnostech pozornost k otázkám lidských práv. Nátlaky skupin ochránců lidských práv jsou opravdu užitečné, pokud tyto skupiny chápou, že existují také jiné priority, jež vlády musejí sledovat. Není vždy jednoduché strefit se do oné rovnováhy.

A dále, podporuji myšlenku soudu pro zločiny. Proti čemu jsem měl námitky, když jsem včera večer sledoval CNN, bylo, že předkládali problematiku Kosova výhradně v souvislosti s Miloševićem. Nemyslím si, že je to pouze otázka Miloševiče. Domnívám se, že s Kosovem, jež je vnímáno jako část Srbska, je spojena dlouhá historie a domnívám se, že jestliže má být použita americká vojenská síla, pomůže americké veřejnosti více, na určitý čas, bude-li jí objasněno, o jaký problém jde, proč jsou ty zásahy špatné a za třetí, jaké je řešení. Je nezbytné spolupracovat s Evropany a ostatními zainteresovanými stranami, aby se přišlo s konkrétním návrhem, v jehož jménu bych pak podpořil vojenskou intervenci, pakliže by to byl jediný způsob, jak to udělat. Ale raději bych to udělal z nějaké příčiny, než jen kvůli křížácké

výpravě proti jednomu muži - neboť tak to stejně nakonec dopadne.

Ted' k tématu, které nadnesl profesor Kovaljov. Většina Američanů nikdy neslyšela o Čečensku. Nenašli by jej na mapě. Nejsem nezbytně obhájcem zahraniční politiky prezidenta Clintona. Někteří z vás možná vědí, že v minulých volbách byl u mne na druhém místě, ale v těchto otázkách se snažím jej podporovat. Nedomnívám se, že zahraniční politika je stranickou záležitostí, takže jej často podporuji. Jelikož věřím, že je důležité, aby se Rusko naučilo, že k dosažení své bezpečnosti nepotřebuje expandovat, byl jsem na počátku přívržencem aktivnější americké politiky. Nicméně, mám v této otázce pro prezidenta velké pochopení, neboť byl přesvědčen, že Jelcin je jedinou nadějí pro demokracii. Já jsem tomu nevěřil, ale vzhledem k tomu, že prezident tomu věřil, chápal jsem, proč nechce podkopávat to, co vnímá jako jedinou naději pro demokracii. Zásadnější otázka zní: do jaké míry mají země povinnost vyvíjet nátlak na každý problém týkající se lidských práv kdekoli na světě, dokonce i když se jich nic jiného souvisejícího s danou zemí než právě tento problém lidských práv netýká? Na tuto otázku je velmi složité odpovědět a já pro to nemám žádné dobré řešení. Smím-li, rád bych o tom učinil jedno osobní prohlášení. Amerika je vždy považována za klíč k řešení všech těchto problémů, avšak američtí občané mají prakticky nulové zkušenosti se zahraniční politikou. Amerika nebyla nikdy vážně ohrožena zvenčí, takže bylo vždy jen na ní, zda se bude angažovat či nebude. Nyní možná je klíčovou zemí na světě a je rozdělena konfliktními emocemi. Řekl bych, že Amerika je rozdělena mezi izolacionismem a hegemonismem. Mezi izolacionismem spočívajícím ve víře, že se můžeme stáhnout ze světa, a hegemonismem, pokusem věřit, že můžeme řídit celý svět. Existují však někteří z nás, kdo jsou přesvědčeni, že se musíme vyhnout oběma těmito extrémům, a to je velice obtížné. Vstoupil jsem do vlády v době, kdy jsme byli angažováni ve Vietnamu a měli jsme tam 550.000 vojáků - to jsem zdědil. Domnívám se, že tito vojáci tam byli vysláni jako následek výstřelku wilsonianismu, ve víře, že bychom mohli rozšířit demokracii všude, aniž bychom rozuměli všem podmínkám. A poté vyproštění? Věřil jsem, že se musíme vyprostit, ale chtěl jsem to vztáhnout k americké politické roli ve světě, avšak jsou jiní, kteří věřili, že šlo o morální otázku a že jsme na cestě ven museli být téměř pokořeni, abychom se naučili, zač je toho loket. A tak jsme ve Spojených státech vedli úděsnou debatu v táboře těch, kdo se opravdu chtěli vyprostit.

Proč to říkám? Chci, aby Amerika hrála zásadní roli, ale velice se obávám, že pokud se Amerika roztáhne po celém světě na základě nejasně vymezených problémů, jednoho dne se probudíme a budeme čelit strašné reakci, když lidé řeknou: "K čertu s tím, tohle není naše poslání." A proto chci, abychom definovali, co děláme v Kosovu. Nakonec podpořím akci, nebudou-li jiné prostředky, jak to udělat, ale nechci ji podpořit na základě nedělních talkshow prohlášujících, že máme co do činění s jedním ďábelským mužem. A chci to udělat ve jménu řešení, v němž řekneme, že to děláme, protože chceme, aby lidé z Kosova mohli volit ve svých obecních volbách. Ať už je řešení jakékoliv, já jej neznám. Ještě jsem jej nedomyslel do konce.

To nás přivádí k problému, jímž jsme začali. Takže, pan Küng a pan Bernstein. Rád si myslím, že souhlasím s mnoha jejich hodnotami - možná se všemi. Ale také vždy přemýšlím o tom, jak to implementovat ve Washingtonu a jak se strefit do rovnováhy tak, abychom se nedostali příliš daleko na straně realismu, ale také ne příliš daleko na straně pokrytectví. To učinilo z Čečenska tragédií, jenže v americkém kontextu bylo velmi obtížné počínat si výrazně jinak.

Jacques Rupnik

Mnohokrát vám děkuji, dr. Kissingere, za tato slova, která uzavírají naše dopolední zasedání. Domnívám se, že jsme téma nevyčerpali, ale možná jsme vyčerpali účastníky. Musím

opravdu poděkovat, jménem vás všech, doktoru Kissingerovi, Jean-Louis Bourlangesovi, všem těm, kdo se zúčastnili diskuse.

--

Odpolední zasedání 12. října

Magda Vašáryová

Budeme pokračovat v naší diskusi na téma Noví partneři globalizace - aktéři, nebo subjekty?. Povedu ji velice tradičně. Nejprve předám slovo řečníkům a potom účastníkům panelu, a proto Vás prosím, jestliže se budete chtít zapojit do diskuse, naznačte nám to po projevu účastníků. Ráda bych tento panel věnovala něčemu, co je mému srdci velice blízké, a dovolíte-li, budu mluvit slovensky. Čeští překladatelé mi sdělili, že budou připraveni můj krátký projev přeložit.

Pan prezident Havel včera řekl, že podle jeho názoru musí začít každý sám u sebe. Proto bych na začátku tohoto panelu, který se bude týkat statutu těch ze střední a východní Evropy, kteří se chystají stát členy Evropské unie, ráda promluvila ve prospěch Slovenska. (Máme zde také zástupce Polska a České republiky.) Ihned po skončení slovenských voleb, a tato informace bude pro Vás možná zajímavá, jsme měli pocit, že začínáme opět od začátku, spojený s pocitem částečného vítězství. Jsem přesvědčena a vždy jsem byla přesvědčena o tom, že zdroje stability a integrující síla odpovědnosti nemůže být do žádné země dovezena zvenčí. Zdroje naší vlastní síly musí být hledány v zemi samotné. V tomto ohledu ukončily slovenské volby před dvěma týdny období, které bylo v tisku často charakterizováno "emocionálním postojem Slováků" k veřejným záležitostem. Nyní jsme připraveni přijmout svou odpovědnost. Přijetí odpovědnosti za vlastní osud je podporováno rostoucí aktivitou občanské společnosti, zastoupenou na Slovensku nevládními organizacemi, tzv. organizacemi třetího sektoru. Je mi velkou ctí účastnit se tohoto Fóra jako zástupce jedné z těchto organizací - Asociace slovenské zahraniční politiky. S radostí zde dnes vidím některé své slovenské kolegy, kteří stojí v čele podobných významných nevládních organizací na Slovensku. Druhým, velice povzbudivým faktorem je skutečnost, že se těmito organizacím podařilo oslovit 80% mladých voličů, kteří šli k volbám vůbec poprvé a kteří rozhodovali nejenom o Slovensku, ale hlavně o své vlastní budoucnosti. Myslím, že tyto volby budou mít na Slovensko obrovský vliv a doufám, že nám pomohou najít nové cesty spolupráce s našimi sousedy. Doufám, že se staneme aktivními účastníky evropského dění. Možná budeme schopni i něčím přispět a vzhledem k naší zkušenosti z posledních čtyř let a s nedávným obratem ve vývoji událostí můžeme být příkladem toho, jak lze řešit problémy mírovou cestou. Slovensko není v současné době přímým účastníkem akcesních rozhovorů pořádaných Evropskou unií, ale bude pokračovat v řešení svých problémů demokratickým způsobem, a to ne proto, abychom byli vyzdvihováni na mezinárodních fórech, ale hlavně pro naší mladou generaci, která si zvolila spolupráci s ostatními evropskými zeměmi a věří, že zde leží její budoucnost. Děkuji.

Mnohokrát vám děkuji. Chtěla bych představit paní Hannu Suchockou. V post-komunistické východní Evropě byla jedním z nejaktivnějších politiků v středo-pravé části polského politického spektra a má velice blízko ke katolické církvi. Papežem byla jmenována členem Papežské akademie sociálních věd, takže doufám, že její projev bude pro nás velice zajímavý.

Hanna Suchocka

Mnohokrát vám děkuji. Je pro mne skutečně velikou ctí účastnit se této panelové diskuse a diskutovat o globalizaci. Ráda bych začala krátkou poznámkou, neboť mi připadá - pocházím

z postkomunistické části střední Evropy - že jsme globalizací tak trochu zaskočení. 50 let jsme žili v uzavřeném světě a v okamžiku, kdy se nám otevřely dveře na Západ, mysleli jsme si, že se otevřely dveře do Evropy - mysleli jsme pouze na Evropu - a najednou se potýkáme s problémem globalizace. Někdy si myslím, že je pro nás problém globalizace daleko obtížnější, než pro ty, kteří žijí v otevřeném světě již po mnoho let. Z tohoto důvodu vám možná mé poznámky budou připadat vyřešené; ale pro nás v Polsku se jedná o zcela nové otázky a problémy. Ale nejsou to problémy pouze polské nebo středoevropské, ale z ranní diskuse je zřejmé, že jsou do značné míry i celosvětové.

V jakékoliv diskusi o problémech globalizace je myslím dobré začít tvrzením, že diskusi není nutné vést o tom, zda-li globalizace ano či ne, ale o tom, jak nejlépe odpovědět na nevyhnutelné procesy historického vývoje - protože podle mého názoru je globalizace skutečností a my musíme diskutovat o tom, jak se s ní vypořádat. Výzvu globalizace vidím ve třech nejdůležitějších oblastech, z nichž všechny jsou velice důležité pro politické systémy a vlády, neboť výzva globalizace ve své podstatě netýká politických systémů nebo vlád jako subjektů nebo objektů globalizace, ale samotné budoucnosti politických systémů a způsobů vládnutí.

První oblastí je způsob, kterým se globalizace vyvíjí: je závislá a soustředěná na jednotlivce. Volný pohyb zboží, služeb, kapitálu a lidí ve společném liberalizovaném trhu umožňuje jednotlivým spotřebitelům mnohem větší výběr; zároveň osvobozuje jednotlivce od celoživotních pout k místní komunitě a rodinám. Stejně tak technologický pokrok umožňuje téměř neomezený přístup k informacím a rozličným kulturám a jednotlivci se otevírají stále nové příležitosti pro výběr vlastního světového názoru tím, že může porovnávat svou kulturu s kulturami, které ji obklopují. Toto okamžité způsobuje jev, kterému mnozí říkají "supermarketová identita", kde identitu jednotlivce již neutvářejí historické, kulturní, náboženské a tradiční hodnoty a vazby, ale je na základě práva svobodného výběru ovlivňována směsicí návrhů a nabídek zprostředkovaných médii, obchodem a kulturním prostředím. Takže prvním důsledkem globalizace je ohrožení emoční a kulturní základny legitimacy států a vlád. Vzhledem k vnitřní politice toto přináší interní i externí důsledky jako např. nárůst spotřebitelské kultury, erozi pocitu soudržnosti a oslabení republikánského ducha a stále silnější odcizení západní veřejnosti od demokratického procesu - nebo alespoň k posílení představy, že je nedůležitý.

V mnoha zemích byl názor, že účast ve volebním procesu je základem stability, postupně nahrazen názorem, že vztahy mezi občany a politiky mohou být zprostředkovány televizí, takže když dnes mluvíme o médiích jako o zprostředkovatelích, myslíme to opravdu doslovně. S tím je také spojen stále větší pokles autority čelních politiků a jejich nahrazení jinými autoritami veřejného mínění, které představují skutečného národního ducha, jako např. komentátory televizních pořadů a idoly populárního světa. To samozřejmě zahrnuje jeden velice negativní aspekt, protože může nastat situace, kdy se nějaká sociální skupina nebo nějakí extremisté začnou považovat za jediné strážce hodnot a morálky současného světa. Jaké jsou mezinárodní souvislosti takové situace? Zatím jsme v moderní mediální době opravdovou krizi tohoto typu nezažili. Jak bude reagovat obyvatelstvo schopné udělat si svůj vlastní úsudek rychleji než vláda? Jak budou reagovat současní politici, svázaní imperativy diplomacie a národního zájmu, ale také reakcí veřejnosti na jejich obraz v elektronických médiích? Bude na tom záležet, uvážíme-li výše zmíněný nezájem občanů o politický proces? Opět se zde objevuje fenomén nových veřejných autorit a nových nátlakových skupin, které prostřednictvím nových cest medializují lidové starosti a současně se političtí vůdci již nezajímají pouze o reakci svého tradičního volebního obvodu, ale i o reakci těch, kteří jménem tohoto obvodu mluví a kterými se stane podle mne někdo jiný než tradiční politici. Ale dopady globalizace nespádají pouze do oblasti identity jednotlivce, ale především do oblasti individuální morálky.

Existuje nebezpečí, že bude globalizace spojena s osvobozením jednotlivce od společenských priorit a povinností ve prospěch takového morálního řádu, kde jsou lidské činy ospravedlňovány účelovými zisky a krátkodobým uspokojením. V rozvoji jednotlivce je dědičně obsaženo pokušení, které nebude vnímané jako individuální odpovědnost, ale jako "globální spotřeba" - bez odpovědností a s neomezenou chutí. Jak jsem řekla v úvodu, dostáváme se zde znovu k nebezpečí, že někteří extremisté zleva či zprava by mohli být veřejností považováni za záruku společných hodnot a morálky. Mohlo by to samozřejmě znamenat nové napětí a spory, ve vnitřním, ale i v mezinárodním měřítku, protože by to vedlo k jistému druhu xenofobie a nacionalismu. Musíme najít odpověď na otázku: jak se postavit tomuto jevu v globalizovaném světě? Rostoucí nebezpečí vidím v tom, že vzhledem k rostoucímu bezpečnostnímu ohrožení nebo vzhledem k diplomacii bude mnoho demokracií neschopno na tyto výzvy správně odpovědět, protože jejich politická vůle bude paralyzována ztrátou víry ve vlastní politický a kulturní systém.

Druhou oblastí, kde nás globalizace ohrožuje, je rodina. Přesněji se jedná o fenomén, který globalizaci provází a kterým je technologický pokrok a eroze tradičních hodnot. Rodina je podle mne nejdůležitější sociální instituce vytvářející základní morální hodnoty a podporující širokou sociální strukturu, na které závisí sociální stabilita. Prostřednictvím rodiny se buduje smysl pro morálku a pro povinnost. Rodina vede jednotlivce k poznání, že jeho štěstí je závislé na existenci sociálních institucí, které jsou přednější než jeho vlastní přání. Proto musí být jakékoli ohrožení rodiny důvodem k výjimečným obavám. Často slyšíme, že rozvoj globálních technologií a okamžitých komunikací je velkou silou přinášející osvobození; je samozřejmě pravda, že je stále obtížnější pochopit, jak mohou v současném světě ještě existovat totalitární režimy, jejichž občané mají potenciální přístup k režimem zakázaným informacím. Zůstává však otázkou, jak budou vypadat společnosti moderního technologického věku a zda-li morální a sociální atomizace způsobená autokracií a totalitárními systémy nebude nahrazena morální a sociální atomizací bezhodnotového Internetu a 200-kanálové televizní sítě. Je docela představitelné, že pod tlakem osvobození z pout konformismu a zachování tradičních morálních hodnot se budoucí společnosti nestanou ve skutečnosti subjekty, ale místo toho budou bezmocní proti přílivu morálních požadavků a dilemat, které na ně globalizovaný svět uvrhne.

Nyní bych raději rychle přešla k diskusi, protože si myslím, že dnes můžeme pouze předložit otázky. Nejsme připraveni na ně na všechny odpovědět; ale podle mne je velice důležité udělat seznam všech otázek a problémů, které před námi stojí a budou stát i v budoucnosti.

Noví partneři globalizace - aktéři, nebo subjekty? Tato otázka, kterou nám položili organizátoři, správně chápe, že se jednotlivci a národy potřebují účastnit globalizace raději jako subjekty než jako objekty, a tak bychom se na tuto otázku měli, myslím, podívat podrobněji: jaký typ jednotlivců a národů potřebujeme, abychom mohli učinit takovou účast možnou a žádoucí a jaké hodnoty bychom měli v rámci této globální výzvy zdůrazňovat? A toto je podle mne veliký úkol politického vedení, ale myslím, že všichni budou souhlasit s tím, že v současném světě máme fenomén eroze vůdcovství a vlivu vůdců. Chtěla bych zdůraznit, že ti, kteří slouží svému národu a společnosti, hrají ve společnostech různé role. Nejenom opravdoví politici, ale i ostatní osoby působící v politice, nesmí nikdy zapomenout, že mají především zodpovědnost ne za své krátkodobé politické zájmy, ale za střežení institucí a zvyklostí, které demokracii tvoří, a za dodržování lidských práv všude tam, kde jen je to možné. To na politiky nevyhnutelně ukládá větší díl odpovědnosti než na obyčejné lidi, ale tento závazek si na sebe berou dobrovolně. Dodržování zákona a podpora hodnot osobní morálky jsou pro politiky povinností a ne soukromou volbou z vlastního zájmu.

Václav Havel mluví ve svém díle o potřebě obnovit smysl pro potřebu pečovat o vlastní duši. Souhlasím, že toto je klíč k obnově individuální odpovědnosti, bez které by nemohl být zachován lidský osud a touha vnímat člověka jako subjekt a ne jako objekt. Ale já bych

pokračovala dále tvrzením, že v dnešním globalizovaném světě je potřeba starat se také o polis, mám-li použít tento řecký výraz, jinými slovy pěstovat republikánské ctnosti, bez kterých by žádný politický systém nemohl být stabilní a nemohl by si udržet svou schopnost dosáhnout až k srdcím obyvatel a ochraňovat je. Alternativou není člověk jako osvobozený subjekt, ale jako bezbranný objekt; jednotlivec bez duše; společnost bez identity; mezinárodní pořádek kontrolovaný technologií a nevypočitatelnými byrokraty. Protože tento obrázek zobrazuje odlidštěný a objektivizovaný svět, věřím, že subjektivita může být obnovena prostřednictvím lidskosti.

A na závěr, jak jsem řekla v úvodu, globalizace je historický proces, který se v tomto okamžiku jeví nezastavitelným. Ale, jak se již často v dějinách stalo, běh událostí je výsledkem lidské volby a ne historické nevyhnutelnosti, a já cítím, že právě využitím své volby mohou lidé a národy určovat podstatu globalizace a ne se jí nechat pozřít. Děkuji.

Magda Vašáryová

Děkuji vám, paní Suchocká. Objevilo se mnoho, mnoho otázek a já doufám, že se nám dostane odpovědi také od dr. Karana Singha, druhého mluvčího této skupiny. V roce 1967 byl dr. Karan Singh požádán, aby se stal členem federálního kabinetu vedeného ministerskou předsedkyní Indírou Gándhiovou. Ve 36 letech byl vůbec nejmladším člověkem, jenž se stal ministrem ústředního kabinetu v Indii. Dr. Karan Singh je proslulým spisovatelem, který napsal řadu knih o politologii, filozofické eseje a básně, a to i v angličtině. Složil rovněž mnohé devocionální písně ve svém rodném jazyce doghre a pilně studuje indickou vážnou hudbu. Dr. Karanu Singhovi se dostalo uznání coby výjimečnému mysliteli a vůdci v Indii i v zahraničí. Dr. Singhu, máte slovo.

Karan Singh

Paní moderátorko, drazí hlavní řečníci, vaše excelence Hanno Suchocká, velevážení delegáti a kolegové,

humanita dnes ve své dlouhé a klikaté historii na planetě Zemi stojí na zásadní křižovatce. Nyní má zdroje a technologie na to, aby v průběhu příštích dvou desetiletí vymítla hlad a negramotnost, bídu a nezaměstnanost z povrchu zemského. Ale co k dosažení tohoto cíle postrádá, je moudrost a soucit. Prolomili jsme vesmírnou bariéru, probádali planety a natahujeme se po samotných hvězdách, avšak nejsme s to zpřetrhat okovy chudoby a hladu, despotismu a podvýživy, které stále udržují přes polovinu lidské rasy v porobě. Předmět naší konference Forum 2000, svolané prezidentem Václavem Havlem na tomto historickém a velkolepém Pražském hradě, tedy udělat si přehled o dnešním stavu lidstva a vyhlídkách pro příští století, je proto aktuální a naléhavý.

Historie humanity v průběhu mnoha tisíc let může být konceptualizována jako série přechodných fází: nejdříve z jeskyní do lesů, pak k nomádským, pasteveckým, zemědělským, preindustriálním, industriálním a postindustriálním civilizacím. Nyní je jasné, že jsme zapojeni do něčeho, co je zřejmě nejfundamentálnější a nejobtížnější ze všech přechodů, přechodu ke globální společnosti. Poháněny četnými revolucemi ve vědě a technologii, všechny stránky života na této planetě jsou v procesu globalizace. Politika a ekonomika, obchod a komerce, průmysl a komunikace, jakož i kulturní aspekty, jako tanec a hudba, jídlo a nápoje, všechno je v sevření globalizačního procesu. Internet dnes poskytuje jedinečnou metodologii v interakci, probourává se skrze všechny bariéry národnosti či náboženství, pohlaví či ekonomického statutu.

Zatímco mnoho z těchto vývojových směrů je zjevně pozitivních, neboť poprvé splétáme lidskou rasu dohromady tak, jako ve starodávném védském pojetí Vasudhaivy Kutumbakama "svět je rodina", nemůžeme popřít fakt, že existují rovněž některé velice negativní aspekty. Drogy a kšeftování s drogami, terorismus a kšeftování se zbraněmi, pohlavní choroby a stálý

přisun hrůzy a násilí, ultrakonsumerismus a hyperpromiskuita, podivná posedlost smrtí, katastrofou a dinosaury ve filmu a televizi, to vše představuje nebezpečné a negativní trendy. Ať se nám to líbí nebo ne, proces globalizace se stal prakticky nezvratným, jak jste, madam, řekla. Při vstupu do třetího tisíciletí našeho letopočtu se musíme vážně zamyslet, jak zvýraznit pozitivní aspekty a působit proti těm negativním. Zde je otázka, kterou bych rád položil blahobytným západním společnostem. Jsme novou Atlantidou, legendárním kontinentem, bohatým a třpytícím se nevídaným bohatstvím a materiálním blahobytem, jenž se prý jedné noci ponořil do vln, neboť nebyl schopen přežít svou vlastní technologickou vynalézavost? Jsme obřím Titanikem, plným přílišného sebevědomí a arogance, který neúprosně zrychluje na cestě k fatálnímu střetu s prastarými přírodními silami? Toto jsou otázky, jimž musíme všichni čelit.

Naše zasedání, paní moderátorko, je věnováno tématu "Noví partneři globalizace (aktéři či objekty?)". To nastoluje rozhodující otázky. Budeme v procesu globalizace aktivními partnery, nebo jen pasivními přihlížejícími, jež smete tajfun změn, který se žene světem? Povede globalizace k permanentní dominanci jednoho národa a jedné kultury, nebo se ve století, jež leží před námi, přesuneme k pluralistické, vícepólové a multikulturální společnosti? Jaká je role jednotlivce při konfrontaci s těmito velkolepými alternativami, jimž nyní čelí lidský rod?

Odpověď na tyto otázky bude záviset na několika faktorech. Podíváme-li se nejdříve na politický faktor, je nezbytné restrukturalizovat celý systém Spojených národů, aby více odpovídal realitě půl století po konci druhé světové války. V současnosti pět stálých členů Rady bezpečnosti reprezentuje přibližně pouze jednu třetinu lidské populace, zatímco dvě třetiny jsou odsunuty do druhotné pozice. Tato situace vyvstala na konci války, kdy si sami vítězové z pochopitelných důvodů přisoudili zvláštní status. Avšak od té doby se svět dramaticky změnil. Je jistě podivné, aby země jako Německo a Japonsko, jejichž poválečná obnova je ohromující, obrovské národy jako Indie a Brazílie a celý africký kontinent setrvaly mimo rozsah stálého členství v Radě bezpečnosti. Tvůrčí restrukturalizace Organizace spojených národů je již dlouho zapotřebí. A přestože se již nějaký čas vedou diskuse, já si dovoluji prohlásit, že by bylo velice správné, aby byl tento problém uzavřen v roce 2000, takže v příštím tisíciletí by mohl existovat spravedlivější světový pořádek. Druhým aspektem je ekonomika. Globální fiskální a finanční struktury čelí silným tlakům a probíhající krize na asijských trzích představuje zásadní výzvu pro stávající systém. Pokud máme v plánu být aktéry, nikoliv objekty, zajisté nemůžeme přijmout úplné a stále dominantní postavení monetárních politik Světové banky a MMF. Zatímco tyto vážené instituce v poslední polovině století bezpochyby poskytují neocenitelnou podporu, je nezbytné, že se objevují některá silná regionální ekonomická uskupení, aby byl zajištěn spravedlivější světový pořádek. Dnes ráno hovořila Hazel Hendersonová o nové finanční architektuře, nové bretton-woodské konferenci. Zcela jasně potřebuje být zastaralý systém trvající padesát let důkladně přebudován a přeorganizován. Každý je schopen okamžitě určit nejméně deset takových regionálních uskupení: Severní Amerika a Evropská unie, ASEAN a SAARC, Latinská Amerika a Australasie, Čína a Japonsko, subsaharská Afrika a arabský svět. Evropská unie, jejímž důležitým partnerem se snaží Česká republika stát, představuje dynamický model pro ostatní regiony. Přes jakákoliv omezení a těžkosti, jež zde můžete mít, pokládáme za vskutku ohromující, že evropské země, které si po tisíciletí šly doslova po krku, a jejichž konflikty udržovaly svět ve zmatku, překonaly - jako výsledek ekonomické nutnosti a osvíceného politického vedení - své tradiční zášti a propracovaly se k ekonomické, monetární a kvazipolitické unii. Opravdu si myslím, že to je výjimečný, téměř zázračný, úspěch, neboť naše učebnice byly plné evropských válek - stoletá válka, třicetiletá válka, válka růží, křížácké války, první světová válka, druhá světová válka - měli jsme po krk všech těch příběhů o evropských válkách a museli jsme si pamatovat data, kdy byli určití lidé

zavraždění a kde byli zavraždění. Nyní, dnes, můžete cestovat z Norska do Řecka a z Portugalska do Polska bez cestovního pasu, to je bezesporu úžasné. Dovolte mi říci vám za svůj národ, že jakékoliv obtíže, které možná budete mít, a jakékoliv problémy, jimž možná budete muset čelit, jsou ničím ve srovnání s fantastickými úspěchy, jichž bylo na tomto poli dosaženo. Chovám upřímnou naději, že toto bude cesta, kterou si osvojí Jižní Asie, region, k němuž patřím, takže čerstvě nabyté jaderné schopnosti budou využity spíše k tvořivým než destruktivním účelům.

Třetím elementem - zatím jsem mluvil o politických a ekonomických elementech - třetím elementem je kulturní faktor, do něhož bych zahrnul dimenzi vzdělání. Globální společnost nevyžaduje homogenizaci kultury, ale spíše situaci, v níž každá civilizace poskytne svůj výjimečný příspěvek do bohaté mozaiky vznikající globální společnosti. Asijské kultury samozřejmě sahají bez přerušení zpátky až k úsvitu dějin, tisíce let před narozením Krista, což je mimochodem příčina, proč pro nás rok 2000 není tolik vzrušující, jako tomu je na Západě. Naše dějiny jsou mnohem, mnohem starší. Rok 2000 je prostě náhodou jednou epizodou v dlouhé a vzrušující historii lidského rodu na planetě Zemi. Jsme si vědomi, že z důvodu dominance Západu získal zvláštní význam a v tom se připojujeme ke zbytku světa. Ale myslím si, že stojí za zmínku, že Indická náboženství - buddhismus, janismus, hinduismus zejména a čínská tradice sahají zpátky 3000-5000 let před narozením Ježíše Krista. Tyto kultury, zvláště indické a čínské tradice, které jen samy o sobě reprezentují 40 procent lidského rodu, musejí v globální kulturní renesanci hrát náležitou roli, pokud se máme stát pozitivními aktéry, a nikoliv pasivními objekty. Rád bych zde soustředil pozornost tohoto skvělého shromáždění ke Zprávě Mezinárodní komise pro vzdělávání pro 21. století ustanovené UNESCO (pod předsednictvím pana Jacquese Delorse, jenž sehrál tak významnou roli ve vývoji Evropské unie), jejímž členem jsem měl tu čest být. Nese titul "Učení se: poklad uvnitř" a zabývá se širokým spektrem smýšlení o vzdělání na mnoha úrovních, z čehož mohou národy světa čerpat značné výhody. Zdůrazňuje, cituji: "musíme být vedeni utopickým cílem řídit svět směrem k většímu vzájemnému porozumění, většímu smyslu pro zodpovědnost a větší solidaritě prostřednictvím akceptace našich duchovních a kulturních rozdílů." Co je ve skutečnosti potřebné, je tvůrčí symbióza mezi vědou a duchovnem, jedině díky níž můžeme dosáhnout našich kolektivních cílů.

Pokud se týká životního prostředí, je situace při našem vstupu do 21. století velice znepokojivá. Naděje, jež vzbudila Konference Spojených národů o životním prostředí a rozvoji v Riu de Janeiru v roce 1992, z větší části nebyly naplněny, neboť - říkám to s lítostí - rozvinuté státy nesplnily své závazky. Vypadá to naopak, že se situace stále zhoršuje. Letošní ohromné záplavy v Číně a Jižní Asii ukazují, že proces globálního oteplování začal dříve než se očekávalo. Zároveň poslední zprávy o podstatném rozšiřování ozónové díry nad Antarktidou vyvolávají značné obavy. Máme-li v příštím století učinit posun směrem k jakémukoliv typu udržitelné společnosti, budeme muset zvrátit trend drancování planety Země, který je tak tragickým rysem dvacátého století. Matka Země, v řecké tradici Gaia, Bhavani Vasundhara v hindštině, vychovala vědomí ze slizu pravěkého oceánu před čtyřmi miliardami let až ke stavu, v němž jsme dnes. Svůj dluh přírodě musíme splatit tím, že radikálně změníme naše úzce antropocentrické strategie exploatace a dominance a započneme dlouhý proces péče o zemi a hojení jejích ran. Rád bych vaši pozornost soustředil na grandiózní fotografii, nejkrásnější, jaká kdy byla udělána, fotografii planety Země z vesmíru, jež by měla být v každé školní třídě, měla by být v každé konferenční místnosti, kde se diskutuje o globalizaci. Ta ukazuje náš svět takový, jaký skutečně je - nepatrná tečka světla a života proti nekonečné rozlehlosti okolního vesmíru - tak nádherná a současně tak křehká. Matka Země o nás pečuje miliardy a miliardy let a my se nyní musíme ujmout péče o ní a hojení jejích ran. Pokud toto neučiníme, aktéři stejně jako objekty budou rozdraceni procesy ekologické katastrofy. Také populační bomba nepřetržitě tiká. Již jsme překročili hranici šesti

miliard a při stávajícím tempu pravděpodobně dosáhneme patnácti či dvaceti miliard ke konci příštího století. Jestliže tento trend bude pokračovat, svět bude v průběhu příštího století čelit zásadní potravinové a vodní krizi, což může způsobit domácí a mezinárodní pohromu a zmatek. V mnoha částech subsaharské Afriky se již hladovění stává endemickým jevem. A konečně, milí delegáti, je zde kritická úloha náboženství, která stále ovlivňují chování miliard lidí na této planetě. Poslední dobou dochází v rámci velkých světových náboženství k oživení. Je však nezbytně nutné, aby toto oživení bylo vedeno směrem k nové úrovni porozumění založené na vzájemném respektu, což je základním předpokladem interreligiózního hnutí. Nesmí být dovoleno sklouznutí zpět do dob křížáckých výprav a džihádů, jež před staletími devastovaly planetu, byť primitivní vojenskou technologií. Mezinárodní terorismus založený na náboženském fanatismu vyvstává jako další vážná hrozba vůči normální, globální společnosti a jeho zhoubné dopady se stávají patrnými již na několika kontinentech. Tvůrčí reinterpretace velkých náboženských textů je naléhavě nutná, má-li náboženství dostát svému renomé síly, která sjednocuje, spíše než rozděluje, lidské bytosti. Já sám jsem v interreligiózním hnutí hluboce angažován a rád bych o tom v průběhu naší konference pohovořil obsáhleji, pokud se naskytne vhodná příležitost. Kulturní emancipace, obzvláště žen, je často determinována převládajícími náboženskými tradicemi. Ženy v novém globalismu již déle nemohou být degradovány do druhotných pozic. Vskutku, potlačování ženství, jak se o tom zmiňuje několik tvůrčích myslitelů, bylo a je v jádru mnohých hrůz a násilí, jejichž svědky jsme v našem vlastním století. Přátelé, to mě konečně přivádí k duchovní dimenzi, která přesahuje všechny rozdíly rasy a náboženství, přesvědčení a národnosti, pohlaví a sexuální preference a představuje skutečné spojení mezi všemi individuálními bytostmi na této planetě. Rozdmýchání duchovní jiskry v každém z nás v planoucí oheň duchovního uvědomění je dalším zásadním cílem evoluce člověka. Bible to nazývá "světlem, jež rozžehne každého člověka, jenž přijde na svět". A to, o čem staroindický védský Rishis hovoří jako o "velké bytosti zářící coby tisíc sluncí na druhé straně temnoty, popisuje ono vnitřní světlo, které přebývá v nejhlubších zákoutích našeho vědomí. V konečném výsledku může rozsah, v jakém je každý z nás schopen poznat toto světlo, určit, zda budeme v době, kdy se - sedíce na nevratném šípku času - o překot řítíme do příštího tisíciletí, pasivními předměty či dynamickými aktéry. Děkuji vám.

Magda Vašáryová

Děkuji vám, pane Dr. Singhu. Nyní předám slovo čtyřem panelistům. Prvním z nich je pan Gareth Evans.

Gareth Evans

Myslím, že všichni máme u Hanny Suchocké a Karana Singha velký dluh za to, jak dnes odpoledne rozmanitě zahájili diskusi na zadané téma. Já se chci více zaměřit, a to o trochu prozaičtěji než Karan, na jeden z těchto bodů - na způsob, jak se vypořádat se skutečností, že globalizace je nezastavitelná (podle Hanny Suchocké) a nezvratitelná (podle Karana Singha). V současné době se formující nová globalizovaná ekonomika není ani efektivní, ani spravedlivá - alespoň určitě ne tak efektivní a tak spravedlivá, jak bychom si přáli. Chtěl bych potvrdit to, čím končil Karan Singh, a to, že pasivita není řešením pro nikoho, kdo se s tímto národním nebo mezinárodním prostředím musí vypořádat.

Myslím, že nejlepší ekonomická definice globalizace, kterou jsem kdy slyšel, je tato: Jedná se o novou ekonomickou skutečnost, kdy každý soutěží s každým. Tato skutečnost je především důsledkem nových technologií, ať už nových výrobních technologií nebo vynikajících nových komunikačních technologií, které nám umožnili po celém světě pozorovat konvergenci: konvergenci zboží a služeb, které lidé chtějí nebo si myslí, že chtějí; konvergenci nabídky, ve

smyslu kapacity takto vzniklou poptávku uspokojit. Tato konvergence přesahuje všechny známé odlišnosti a rozdíly mezi zeměmi, kulturami a politickými ideologiemi. My všichni jsme nyní účastníky tohoto globalizačního procesu. Všichni jsme do něj zapojeni, ať chceme nebo nikoli. Ještě než se dostaneme ke stinné stránce, myslím, že je důležité ocenit, že globalizace přináší velikou příležitost a pozitivní výzvu. Po celém světě se zvětšuje kapacita uspokojit tvořící se poptávku: výrobní technologie jsou mobilní, kapitál je mobilní, schopnosti a pracovní síly jsou mobilní a pravidla o komparativní výhodě byla postavena vzhůru nohama. Země a podnikatelé, kteří se dokáží rychle přizpůsobit, mohou prodat téměř cokoli a kdekoliv. Uvedu jenom jeden příklad z Austrálie. Pravděpodobně mnoho lidí sedících okolo tohoto stolu a jistě mnoho lidí v Austrálii si myslí, že limitem našich globalizačních cílů by měly být páry vlněných ponožek na nohách 1,3 miliónu Číňanů. Ale tím to podle mne nekončí. Jednou z věcí, která se nám v tomto novém globalizovaném prostředí podařila, je, že jsme se stali světovou špičkou - mimo jiné - v designu a výrobě jednoho typu trajektů. Nedávno např. vyhrály Modrou stuhu za nejrychlejší osobní plavidlo v Atlantiku, a toto vše v regionu až do nynějška velice ekonomicky zaostalém, v Austrálii. Toto je příklad nových příležitostí, které se vytvářejí po celém světě.

Základní dynamika globalizace je daná, a je zcela marné a bezvýznamné kvůli tomu zuřit a hřimat, nebo tomu zkoušet odporovat. Je to stejně marné jako před několika stoletími snaha dělníků rozbít první tkalcovské stavy, nebo jako snaha nějaké země úplně se izolovat od tohoto procesu a udržet vně nejenom kapitál a investice, ale také příliv lidí, myšlenek a informací, jako to po mnoho let chtěla dělat Barma a jak se o to po celou dobu snažily komunistické země. Jakákoliv země, která to dnes udělá, se zcela jistě odsoudí k poklesu životního stylu svých obyvatel. Ale i když je základní dynamika globalizace neměnným faktorem, neznamená to, že každý má být pasivní v přijímání všech jejích důsledků; a všichni ti, kteří se modlí k absolutně volnému trhu, vzývají opravdu falešného boha. Volné trhy nejsou nikdy dokonale efektivní. Ať už mluvíme v místním, národním nebo mezinárodním měřítku, budou zde vždy nedokonalosti a zkreslení, které ignorujeme ke své škodě. Mohli bychom si myslet, že jako mezinárodní společnost, která byla svědky "tulipánové bubliny" v 17. století, "jihomořské" bubliny v 18. století, "železniční bubliny" v 19. století a pádu na Wall Street na počátku tohoto století, měli bychom být pochopitelně schopni vyhnout se něčemu podobnému jako je "bublina hedgeových fondů", které jsme svědky dnes. Ale my nejsme a důsledky jsou alarmující. Důsledky toho, co před několika dny někdo památně popsal jako největší stažení likvidity od doby Mojžíše (s malou pomocí Všemocného), opustily Rudé moře teprve nedávno. Jak vidíme na současné krizi likvidity, systém neposkytuje požadovanou efektivitu. Zisky, ba ani základní zdroje výživy, nejsou volnými trhy rozdělovány rovnoměrně a nedostávají se těm, kteří je skutečně potřebují, a to je nespravedlivé. Znamená to všemi prostředky přijmout skutečnost, výzvu a příležitosti globalizace; ale také pracovat jako čert všude tam, kde je možné upravit, vyhladit, usměrnit a civilizovat dopady tohoto jevu.

Hlavní odpovědnost za toto vše jasně spadá na národní vlády a mezinárodní organizace. Jedná se o dvojí odpovědnost: každý musí jednat s rozumem a soucitem a také se smyslem pro spravedlnost. Musíme to vnímat jako dvě strany jedné mince, ne jako dva protikladné cíle. Příliš často můžeme na národní úrovni vidět, jak se ekonomická politika stává nástrojem pro podnikavé a sociální politika, vykonávaná někým jiným, nástrojem utišení těch méně úspěšných. V mezinárodním měřítku je možné vidět podobný jev. MMF zastupuje ostré hochy, kteří aplikují tržní mechanismy, zatímco Světová banka vybírá kousky sociálních výdajů a snaží se zmenšit nespravedlivé důsledky toho všeho.

Upřímně řečeno, neměli bychom zanechávat náš soucit nebo náš smysl pro spravedlnost v šatně, když se sejdeme k diskusi o ekonomických dopadech globalizace. Stejně tak bychom tam neměli nechávat svůj rozum, když se zabýváme problémy spravedlnosti a soucitu. Jedná

se o dvě strany jedné mince. Co mohou dělat vlády na národní nebo na mezinárodní úrovni? Musí na tento jev ne-pasivně odpovědět a tato ne-pasivní odpověď musí kromě mnoha jiných věcí zahrnovat rychlý seznam následujících bodů, o kterých si myslím, že jsou velice důležité. Zaprvé, je nutné učinit taková opatření na národní úrovni, která by chránila poražené, oběti změny, a ne se omezit na potlesk vítězům. Zkušenost z mé země je jenom mikrokosmem mnohem většího. Nedávno jsme měli zprávu, která naznačovala, že za několik let provedené změny v australské ekonomice, které měly být odpovědí na proces globalizace a měly učinit Austrálii hubenější, pevnější a konkurenceschopnější v porovnání se zbytkem světa, přinesly 500,000 nových pracovních míst. Ve stejném období jsme současně ztratili 200,000 pracovních míst, ale jednalo se o jiné lidi: lidé, kteří našli práci, nebyli ti, kdo ji ztratili. A to je v mé zemi obrovský sociální problém, ale podobný jev se vyskytuje i v jiných zemích. Povinností vlád není umýt si od tohoto problému ruce, ale zabývat se jím, mobilizovat zdroje a spravedlivě se s ním vypořádat.

Za druhé, musí podle mne vlády investovat do lidského kapitálu, do vzdělání, výcviku, dovedností a připravenosti na povolání, která ve vysoce konkurenčním globalizovaném prostředí vznikají. Aby každá země mohla být schopna realizovat své příležitosti a vytvořit nová pracovní místa, musí být schopna uspokojit nové požadavky na pracovní sílu. Příslušné vzdělání a výcvik musí být vnímány jako veřejný statek vyžadující mobilizaci veřejných zdrojů. Mnoho času na nutnou přípravu trh neposkytuje. Proto musí být kombinace dovedností využity v novém prostředí co nejefektivněji.

Za třetí, musí každá národní vláda rozpoznat skutečné požadavky globalizace a ne se na poslední chvíli spokojit s krátkodobými populistickými opatřeními. Velice poučné bylo pozorovat reakci vlád v zemích ohrožených asijskou ekonomickou krizí. Byly zde dvě možné reakce. První bylo dělat věci starým způsobem a říci, že "jestliže toto jsou dopady globalizace, pak se jí nechceme účastnit; vrátíme se zpátky ke starým zákazníkům a přátelům a netransparentnímu zákulisnímu obchodování, neboť to umíme nejlépe; a to nám vyhovovalo." Druhou možnou reakcí bylo: "dobrá, jestliže globalizace a otevření naší ekonomiky těmto novým požadavkům a tlakům znamená toto, pak to jen musíme nějak vyřešit; musíme posílit naše finanční instituce a udělat je transparentnějšími; zároveň musíme udělat to samé s našimi politickými institucemi, protože právě jenom tak bude náš finanční systém životaschopný, poctivý a bude získávat důvěru investorů." Musím říci, že v reakcích vlád byly velké rozdíly. Původně převládal optimismus, že si vlády zvolily druhou cestu, cestu transparentnosti, posilování institucí a poučení se. Nedávno jsme však viděli nešťastné příklady z jedné nebo dvou zemí, které se vydaly druhým, zpátečnickým směrem. Doufám, že to není na trvalo, protože si musíme uvědomit, že globalizované prostředí přináší nové požadavky, se kterými se musíme vypořádat.

Posledním návrhem, který pro národní vlády mám, a toto je zvláště důležité pro skutečně vlivné politiky, je nutnost zamezit provinčnosti při hledání řešení těchto problémů. Musíme si uvědomit svou vzájemnou závislost, která znamená, že cokoli se stane kdekoli ve světě, bude mít důsledky i všude jinde a s největší pravděpodobností se k nám vrátí. A toto je přesně případ nedávné reakce Spojených států, kdy zatímco svět zoufale volá po celosvětovém a ne provinčním řešení tísnivých problémů, americký kongres se zabývá nechutnými soukromými záležitostmi a politikařením. Henry Kissinger dnes ráno vyjádřil své obavy o americké občany, když pronesl věty typu: "K čertu s Kosovem" a "K čertu s takovým zásahem". Myslím, že Henry musí uznat pravdu, že v tomto okamžiku již Kongres řekl: "K čertu se zbytkem světa", protože zvýšil kvótu MMF - ať už si o MMF myslíte cokoli, je to v současné době jediná instituce schopná zabývat se tak rozsáhlým ožíváním finančních institucí. Také nplacením příspěvků do rozpočtu OSN americký kongres říká: "K čertu s OSN" a ohrožuje tak plnění peace-keepingových operací. A pro úplnost, americký kongres také říká: "K čertu s poskytnutím patřičných pravomocí americké administrativě a s

urychlením reformy liberalizace obchodu".

Je opravdu potřeba, aby se politici vůdcové oprostili od jakýchkoli projevů provinčnosti, ke kterým má sklon mnoho zemí a které mohou mít tak katastrofické důsledky, připojí-li se k nim největší a nejvlivnější země. Vedení jednoduše nic nenahradí: to platí pro hlavní země; pro mezinárodní organizace; a mezinárodní organizace jsou konec konců uvězněny svými vlastními členy, jednotlivými zeměmi, které je kontrolují a vládou. Upřímně řečeno neviděli jsme, že by v posledních dnech vůdcové zemí G7 nějak odpověděli na současnou krizi likvidity. Nepřišli s žádným velkým nápadem: žádný globální Marshallův plán, ani nic podobného tomu, co by naznačovalo re-inauguraci a nové svolání bretton-woodské konference, žádná ochota prozkoumat myšlenky navrhované již po dlouhou dobu a vhodné pro řešení některých problémů odlivu krátkodobého kapitálu. Nebyl navržen žádný společný stimulační balíček opatření pro Brazílii, kde by Spojené státy, Evropa i Japonsko spojily své síly. Podíváme-li se, jak se vůdcové zbavují své odpovědnosti jednat pozitivně a efektivně, myslím, že existuje důvod pro vážné obavy.

Není příležitost, abych zde pokračoval s dalšími detaily, ale chtěl bych říci, že v těchto diskusích není místo pro samolibost. Problémy globalizované ekonomiky se u nikoho samy od sebe nevyřeší a už vůbec ne v ne-západních ekonomikách a ekonomikách zemí střední a východní Evropy. Řešení těchto problémů vyžaduje inteligentní a rozhodnou oddanost činu, který nebude potřebovat pasivitu, ale bude pro svůj úspěch více než cokoliv jiného potřebovat změnu mysli, změnu myšlení a to je konec konců něco, k čemu by měly přispět konference, jako je tato - změnou myšlení a připojením dalších hlasů volajících po inteligentním a rozhodném činu. Nesmí zde převládat taková pasivita, jakou jsme viděli dosud. Děkuji.

Magda Vašáryová

Mnohokrát vám děkuji. Já také nechci být pasivní, ale aktivní, a tak předávám slovo panu Krishanu Kumarovi.

Krishan Kumar

Děkuji. Hanna Suchocká navrhla přeformulovat název dnešního odpoledního zasedání, což bylo mému myšlení velice blízké. Ona to tak neřekla, ale dá se odvodit, že místo Noví partneři globalizace (Aktéři nebo subjekty?), měl být jeho název Noví partneři globalizace (Objekty nebo subjekty?). Je mi jasné, že ve skutečnosti mluvíme o tom, zda-li síly globalizace smažou rozdíly mezi různými světovými skupinami a učiní z nich objekty neosobního ekonomického, kulturního a technologického rozvoje, anebo se stanou subjekty své vlastní historie a svého vlastního osudu. Ve skutečnosti hledáme, kdo má kontrolu nad jejich životy v situaci, která se zdá vymkla kontrole. Existují, myslím, dva způsoby vnímání globalizace, o kterých bych se chtěl zmínit, abych je mohl později zamítnout a navrhnout způsob třetí.

Z prvního velice rozšířeného způsobu vnímání globalizace vznikl slogan Džihád versus Mc svět. Mnozí z vás tento slogan možná znáte jako název článku a později knihy amerického politologa Benjamina R. Barbera a můžete si z těchto dvou pojmů domyslet, o čem mluvil. "Mc svět", to jsou síly globalizace, které mají svůj původ v západní racionalitě, funkcionalitě a sekularismu, jedním slovem, globalizace; a "džihád", je snad trochu nešťastné použití tohoto pojmu. Mcsvět je podle mne zcela vhodný příklad sil globalizace, neboť McDonald's jsou jakýmsi symbolem neslaného a nemastného globálního produktu; džihád je trochu nesprávné slovo, ale mělo by znamenat reakci na homogenizaci a McDonaldizaci světa a zdůrazňovat lokální, etnické, národní a snad i trochu regresivní a antimoderní síly. Jedná se o druh dialektiky mezi výzvou a odpovědí. McDonaldizace je výzva, džihád odpověď. Myslím, že tento slogan je poněkud nešťastný, nejenom vzhledem ke zvoleným termínům, ale také proto, že zobrazuje nedostatky civilizačního procesu jako volbu mezi přijetím McDonaldizovaného

světa a nebo upadnutím do odpovědi typu džihád, která doporučuje odmítnutí všeho moderního, což většina z nás a celého světa nechce. Tento slogan nabízí nepříjemné alternativy a to je dobrý důvod jej jako popis a zcela jistě jako návod na řešení krize současného světa odmítnout.

Další domněnkou o globalizaci je, že jejími hlavními aktéry, dokonce i jedinými aktéry, jsou národní státy. Ať jako subjekty nebo jako objekty národní státy ovlivňují globalizační proces. Chtěl bych Vám popsat situaci tak, jak ji vnímají některé skupiny uvnitř Evropských společenství, a navrhnout tak třetí možný způsob vnímání partnerství v globální době.

Jedná se o postavení neevropských skupin uvnitř Evropských společenství. V mnoha zemích západní Evropy - nejsem si zcela jist situací ve východní Evropě - v zemích jako je Francie, Německo, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie, tvoří neevropské skupiny přibližně 10% obyvatelstva. V případě Švýcarska je to dokonce 16%. Takže zde hovoříme o významných menšinách, které nesdílejí společné dědictví evropské civilizace, ale které zde v Evropě jsou a zůstanou. Již se nejedná o hostující pracovníky, dokonce se pro ně již nehodí slovo "imigrant", protože mnoho z nich se v Evropě již narodilo.

Ne všechny tyto skupiny jsou muslimové. Jsou tu hindové v Británii, křesťané z Afriky a Karibiku. Myslím, že by nebylo přesné říci, že je to islám a muslimové, kdo je největším problémem pro národní a dokonce i evropskou identitu obyvatel Evropských společenství. Islám je dnes evropským náboženstvím. Vlastně, vezmeme-li v úvahu účast Evropanů v kostelech, je evropštějším náboženstvím než křesťanství. Zemi jakou je Anglie, kde každou neděli chodí do kostela pouze 7% obyvatel, můžeme jenom velice obtížně nazývat křesťanskou. Muslimské skupiny praktikují a vykonávají své náboženství mnohem častěji. Nicméně důležité je, že islám je součástí Evropy.

Lidé muslimského původu žijí v Evropě jako Evropané. Byly mnohé debaty o tom, zda-li by se v Evropě měli asimilovat, nebo integrovat, anebo v jaké konkrétní situaci by v Evropě měli být. Integrace, asimilace, pluralismus, to byly teorie, které zde byly v teorii i v praxi předhazovány po desetiletí, ale žádná z nich, zdá se, nefunguje. Prvním důvodem je to, že předpokládají jakýsi druh evropské identity, či modelu evropské společnosti, do nichž se tyto skupiny mají asimilovat. Odpovědí byl mnohdy džihád. To znamená, že v těchto skupinách došlo k přílišnému zdůraznění etnické identity; identity, kterou si tyto lidé, jejich rodiče nebo prarodiče přinesli s sebou z neevropských zemí. Politikou hostitelských zemí byli téměř nuceni klást příliš velký důraz na svou etnickou odlišnost a říkat: "My jsme muslimové".

Myslím, že aféra kolem Salmana Rushdieho ukázala proces výzvy a odpovědi tím nejhorším možným způsobem. A to jak chováním muslimských skupin a reakcí Evropanů, tak aférou s šátky ve Francii. Nejhorším myslím v tom smyslu, že vedla k dalším a dalším sporům a k dalšímu a dalšímu vyloučení na obou stranách. Řešením se zdá být třetí cesta, kterou se vydávají některé skupiny neevropské populace v současné době, a jíž je zdůrazňování nejenom vlastní etnické příslušnosti nebo národnosti, ale usilování o to, co již někteří nazývají transnacionální občanství, post-nacionální občanství či kosmopolitní občanství. Nyní hovořím v pojmech utopie, protože tyto věci ještě neexistují, ale mohly by; nicméně na rozdíl od profesora Kissingera si myslím, že utopie je dobré a ne špatné slovo; a myslím si, že se jedná o zdravý a ne nezdravý instinkt v evropském myšlení. Chceme-li se někam dostat, musíme myslet utopisticky.

Tento třetí způsob vnímání zahrnuje uvědomění některých prvků vlastní identity - partikularismus, snad etnickou identitu, náboženství, mohamedanismus. Ale to neznamená, že tyto prvky jsou jediná identita, kterou máme. Ani není nutné si přivlastňovat národní identitu hostitelské země, ve které žijeme; takže Turek v Německu nemusí být jenom Turek nebo jenom Němec. Může být ještě něco jiného, něco docela nového - ani Turek ani Němec - něco, co je možné vyjednat prostřednictvím mezinárodních institucí, které již existují, konkrétně prostřednictvím institucí, které usilují o dodržování lidských práv. Právě prostřednictvím

Mezinárodního soudního dvora usilovaly neevropské skupiny v Evropských společenstvích o tento druh nového občanství, a to jak metaforicky, tak doslovně: Mezinárodní soud pro lidská práva a Mezinárodní dohoda o lidských právech snadněji umožňují domáhat se práv jako člen světové společnosti než jako člen národní nebo etnické skupiny.

Jedna turecká imigrantská skupina ze Štutgartu razí heslo: "Mateřský jazyk je lidské právo." Požaduje, aby se v německých školách vyučovalo v turečtině; ale nepožaduje to v rámci svého etnika a neříká: "my jsme Turkové, přišli jsme z Turecka a chceme si zachovat svou tureckou identitu". Požaduje to jako lidské právo, universální právo, a jedná se o nějaký druh manželství mezi sub-národním, a snad lépe regionálním, lokálním a etnickým partikularismem, který si všichni nosíme s sebou. Madam Suchocká ve svém příkladu o rodině ukázala, že existují instituce, která nám dodávají místní a regionální identitu, která je velmi konkrétní; ale my jsme také součástí vyšších celků a národní stát nemusí být nutně tou správnou institucí pro hledání vlastní identity. Globalizace znamená, že národní stát je do jisté míry passé, a to je dobře. Ale jsou zde jiné mezinárodní instituce, které musíme podporovat, posilovat a umožnit interakci mezi těmito skupinami a globální arénou.

To je podle mne ten druh partnerství, které globalizace umožňuje. Takto by se v jistém smyslu dodala jednotlivcům opravdová subjektivita, nebo možnost samostatně ovlivňovat vlastní budoucnost. Děkuji.

Miklós Sükösd

Rád bych promluvil a masmédiích, globálních médiích a o nových globálních institucích jako celku. Paní Suchocká se zmínila o tom, že média jsou významnými aktéry v utváření nové mediální kultury. Mluvila o pořadateli debatních pořadů, kteří nám umožňují společenské začlenění a nalezení vlastní identity v situaci, kdy si můžeme vybrat mezi mnoha možnými identitami, a zmínila se o supermarketové identitě. Dr. Kissinger mluvil dnes ráno o něčem podobném, když se odvolával na přechod od "knižní kultury" k nové "kultuře obrazů" a na konec Gutenbergovy galaxie, která byla pohlcena Internetem, počítačovými a televizními obrazy reality a když vyjádřil své obavy o emoční síle těchto obrazů, a to i při utváření amerického i globálního veřejného mínění. Myslím, že použil termín "pořadatelé debat tvoří zahraniční politiku". Když dovolíte, rád bych tomuto tématu věnoval několik minut.

Nemohl bych více souhlasit s tím, že jsme vstoupili do věku kultury obrazů, zvuku, tisíců dostupných mediálních kanálů, televizních kanálů, nekonečného počtu webových stránek, domovských stránek, konverzačních fór, bulletinů, on-line služeb, novinových kanálů; a to ještě není všechno. Žijeme také v době, kdy si vlády a mezinárodní aktéři najímají agentury public relations, aby mohly vylepšit svou veřejnou image a bombardovat potencionální voliče a rozhodující činitele zprávami, obrazy, příběhy a vyprávěními, které slouží jejich mocenským zájmům. Toto je velice vzdálené tradiční evropské vysoké kulturní normě racionální diskuse, diskuse s otevřeným koncem, jak to ve svém známém konceptu veřejného sektoru a komunikační racionality vyjádřil Jurgen Habermas. Jak se tomu můžeme postavit? Jaké máme možnosti v okamžiku, kdy se snažíme vypořádat s médii jako s novými hráči na herním poli přelomu tisíciletí? Dovolte, abych se na okamžik vrátil do historie.

Ve Spojených státech máme převážně komerční mediální systém a pouze jeho nepatrná část jsou veřejná média, která se snaží v éteru a v kabelech udržet kvalitní programy. Tento systém vnímá diváky jako spotřebitele a ne jako občany, vnímá je jako potencionální kupce a ne jako účastníky diskusí o veřejných záležitostech. Mediální profesionálové hovoří o zpřístupňování diváků tržním expertům či zadavatelům reklam, a ne o poskytování kvalitních programů pro diváky. Toto je ekonomická logika, o které se dříve zmiňovala Hazel Hendersonová, pouze v jiném kontextu. V Evropě byl vývoj zcela jiný. Od 20. let vyhlásila tehdejší BBC svůj veřejný monopol nad vlnami éteru a oznámila, že éter je pouze pro veřejné rozhlasové vysílání. Tato směrnice byla v Evropě platná i v následujících dekáдах. Některé regulace monopolů

veřejných služeb přetrvaly dokonce až do 70. a 90. let, kdy mediální systém poznamenaly deregulace a demonopolizace prováděné v rámci kabelové a satelitní televize. Dodnes jsou však poskytovány významné dotace na podporu veřejných programů a dokonce byly stanoveny určité normy a kvóty i v rámci soukromého vysílání.

Nyní vstupujeme nebo přesněji v posledních letech jsme v Evropské unii svědky třetí fáze regulace, v níž zůstaly klíčovým slovem kvóty, které ochraňují evropský kulturní průmysl proti masakru z Hollywoodu a z hollywoodské populární kulturní scény, a kvóty "kvalitních programů", ať už znamenají cokoli. Věřím, že z technologických důvodů je tato přísná, ušlechtilá regulace vysoké kvality ohrožena. Pan Evans se několikrát zmínil o konvergenci jako o hlavním rysu globalizace. Konvergence je také klíčovým slovem v oblasti masmediálních technologií. Různá média, která byla dosud oddělená, se stávají součástí jednoho unifikovaného multimediálního systému. Dříve jsme měli televizi, rádio, počítače, Internet, video, CD-ROM, satelitní televizi, kabelovou televizi, to vše byla různá masmediální odvětví - a telefony a telekomunikace bylo jiné. Dnes jsme svědky konvergence těchto různých odvětví do jednoho systému, který využívá bývalých telekomunikačních linek tvořených sítěmi z optických vláken pro přenášení stovek televizních kanálů a Internetových zpráv. Na Internetu se můžeme dívat na televizi, poslouchat zde rádio a můžeme používat své počítače pro poslech CD-ROMů. Není to žádná vědecko-fantastická budoucnost, toto se děje a za několik tisíc dolarů si tento druh multimédií může pořídit jakýkoli bohatý západní občan. Jak můžeme tato média použít pro vznešené cíle, o kterých hovoříme? Myslím, že moje odpověď je o trochu optimističtější než odpověď Dr. Kissingera. Myslím, že skrze poznání jazyka kultury zvuku, vizuálních představ a emocionální vysílání. Greenpeace International sleduje tuto logiku plánováním a pořádáním velice barevných a živých mediálních kampaní v oblasti ochrany životního prostředí. V rámci své dvojité strategie pak současně v pozadí těchto kampaní poskytuje vědecké důkazy a výzkumy.

Druhou strategií je podporování veřejných nebo kvalitních médií, a to z několika zdrojů.

Jmenujte největší světovou soukromou nadaci a je velice snadno možné, že podporuje mediální programy. Například dokumentární filmy, společné projekty filmařů, či televizních a mediálních aktivistů z různých zemí. Pro tyto účely mohou být dostupné místní, národní, regionální i globální fondy. Tak, jak multimédia odstraňují snahy o globální regulaci, je stále těžší kontrolovat vlastní výstupy na obrazovce. Jak je možné kontrolovat obsah novinové služby on-line? Použití starých metod je v novém mediálním věku bezvýznamné. Jinými slovy, jediným možným způsobem jak udržovat kvalitu v moři komerčního, senzacionalistického vysílání, je podle mne kontrola na úrovni vstupů a zapojení veřejných agentur. Jednou z možností by mohlo být založení veřejných nadací, které by uvalovaly daň na komerční televize a média a přerozdělovaly tyto fondy menším, kvalitním, profesionálním, občanským médiím atd. Nemám na mysli pouze veřejné záležitosti a politické vysílání, ale také programy zahrnující etická témata, duchovní hodnoty, náboženství a jakýkoli další druh nekomerčních programů. Mnohokrát vám děkuji.

Magda Vašáryová

Nyní předám na pět minut slovo panu Forbrigovi.

Joerg Forbrig

Velice vám děkuji. Jsem zde také jako jeden ze studentských účastníků, nicméně bych se chtěl zmínit o něčem, o co se mládež obvykle nezajímá.

Nejdříve za všeho bych vás chtěl upozornit na fakt, který je podle mne pro řešení problémů, kvůli kterým jsme zde, velice důležitý. Mám dojem, že se pohybuje v jistém myšlenkovém schématu, které nám nedovoluje klást ty správné otázky o změnách, které probíhají. Mám na mysli pojetí států, pojetí národních států.

V tomto schématu, který opustíme, například ztělesňují národní státy jistou souvislost s ekonomickou globalizací na politické, ekonomické, kulturní a sociální úrovni, ale odlišují se životním stylem a některými kulturními jedinečnostmi. Myslím, že stát již není hráč, ani aréna, která by tuto souvislost mohla zajišťovat. Existují mimostátní úrovně, úrovně supranacionální. Existují kulturní menšiny, menšiny životního stylu, které se raději pohybují na sub-státní úrovni. Jestliže opustíme staré schéma a provedeme tento koncepční posun, pak si dovedu představit, že potřebujeme zcela nové paradigma. Otázkou pak bude, je-li stát postradatelný; do jaké míry je fungující demokracie představitelná v pojetí státním nebo v pojetí národního státu anebo do jaké míry je nutné se posunout dál na sub-státní úroveň. Pouze jestliže si budeme vědomi těchto koncepčních nedostatků, tak bude možné pokládat správné otázky a identifikovat správné aktéry. Těmito aktéry by pak mohla být např. občanská společnost; byla by jím ekonomie, transnacionální společnosti a také média. Jenom jsem vás chtěl upozornit na potíže, které při řešení těchto problémů máme. Děkuji.

Magda Vašáryová

Děkuji. Mnohokrát vám děkuji za naše studenty.

DISKUSE

Magda Vašáryová

Prosím, buďte tak laskaví a zaujměte svá místa. Chci začít přesně, protože mezi koncem našeho zasedání a začátkem multireligiózního shromáždění v katedrále je jenom velice krátká přestávka. Otevírám diskusi a prvním v pořadí je pan Kovalyov.

Serguey Kovalyov

V této části našeho zasedání hovoříme o Nových partnerech globalizace, ať již jsou pasivní nebo aktivní, subjekty nebo objekty. Chtěl bych porozumět tomu, co řekl Dr. Kissinger o naivitě. Prosím, vysvětlíte mi, co je "globalizace". Možná tomuto pojmu dobře nerozumím. Myslím, že by to mělo být něco jako vstup do nějakého druhu systému, a já se ptám jakého systému? Co řekneme o nových partnerech? Možná bychom měli nejprve začít hovořit o partnerech starých? Je zřejmé, že v tomto globálním systému, v této světové komunitě, musí existovat odlišnosti mezi národními kulturami, náboženstvími atd. Ano, to je správně, ale bude zde také muset být něco společného, nějaká obecná pravidla hry a já se ptám: existují taková pravidla?

Například nejdůležitějším nástrojem světové populace jsou Spojené národy. Domníváte se, že OSN jsou slučitelné s myšlenkou globalizace? Známe způsob, kterým OSN řeší některé problémy. Řeší je hlasováním a možná ani ne tak hlasováním, ale zákulisními diskusemi: budete-li hlasovat pro tuto rezoluci, my budeme hlasovat pro tamtu. Toto je způsob, kterým se v OSN jedná, protože OSN se skládá ze zástupců jednotlivých národů, kteří chtějí zastupovat své úzké, egoistické národní zájmy. Není nikdo, kdo by zastupoval zájmy práva, protože žádné supranárodní orgány neexistují.

A další otázka pro mého váženého souseda. Nevím, zda-li jsem dobře porozuměl. Říkal jste, že džihád je reakcí na restaurace McDonald's? Je to správně? Je skutečně pravda, že se restaurace McDonald's objevily před vznikem koncepce džihádu? Ano, v Evropě se vyskytuje muslimská populace a muslimové v Evropě žijí a měli by mít svá práva; a měli by mít práva mluvit a studovat ve svém vlastním jazyce, ve spojení s jejich vlastní kulturou; a děvčatům by mělo být umožněno nosit šátky, jestliže si to přejí.

Ale tady se jedná o následující: jestliže jim v tom někdo brání, bude to ve spojení s evropským pojetím ochrany lidských práv anebo proti tomuto pojetí; a podle mne to bude proti tomuto pojetí, protože základní zásada evropského pojetí lidských práv je následující:

můžeš dělat co chceš, pokud při tom neomezuješ svobodu jiné osoby. Takže tato dívka nosí na své hlavě šátek a jestliže jí v tom někdo bude chtít zabránit, pak bude tento člověk porušovat toto pojetí lidských práv nebo práv jednotlivce. V tomto smyslu bych se chtěl zeptat, na čem jsou založena ta jiná, neevropská pojetí lidských práv. A jak by měla obohatit naše vlastní pojetí lidských práv? Jak chtějí obohatit nové členy globalizace, čím může islámská kultura přispět, čím může indická kultura přispět k tomu, co evropskému pojetí práva schází? Jinými slovy, co není obsaženo ve Všeobecné deklaraci lidských práv? Byl bych velice vděčný, kdyby mi na toto dal někdo konkrétní odpověď. Děkuji.

Magda Vašáryová

Mnohokrát vám děkuji. Pan Etzioni...

Amitai Etzioni

Dr. Kissinger tady není, aby mohl poslednímu řečníkovi odpovědět a nepověřil mne, abych za mluvil za něj, ale v duchu dialogu bych navrhl, aby země, které chtějí spoléhat na OSN při ochraně svých hranic před Saddámem či Hitlerem, by neměly žádat o členství v NATO, ale měly by žádat o členství v OSN.

Nyní k předmětu našeho zasedání. Rád bych se s vámi podělil o jeden pravdivý příběh, který nepochází z nějakých levičáckých novin, ale z Wall Street Journal, který mi pomáhá v úvahách o problémech globalizace.

Je to skutečný příběh o řidiči nákladáku, který je součástí systému "just-in-time" a tak spěchá z oblasti Los Angeles do oblasti Bostonu, aby tam dopravil nějaké ryby, aby se tamní restaurace nemusela zavřít a je na cestě po většinu prázdnin a víkendů a samozřejmě i po celý zbytek týdne. Protože ho nikdy nevidí, jeho žena se rozhodla, že prodá dům a přestěhuje se do kabiny jeho nákladáku. Mají tam dlouhou matraci a ona se s ním střídá v řízení. Samozřejmě, že díky tomu ztratili své přátele a sousedy, nakupují a jedí v obchodech u čerpadlových stanic, ale obvykle stejně nemají na jídlo čas a tak si berou jídlo s sebou do vozu. Mají šestiletou dcerku, kterou jim hlídá sousedka, ale často jí volají. On bere ráno prášky, aby se probudil a potom večer, aby usnul a je jeden z nejnebezpečnějších řidičů: naše nákladní vozy způsobují mnoho dopravních nehod. Vydělává hodně peněz a pro mne se stal symbolem toho, co znamená výraz Mcsvět, neboť v jeho případě došlo k úplnému podřízení se ekonomickým silám. Myslím, že tento člověk je podle všech standardů efektivní, možná ne v rámci veřejného bezpečí, ale on obětuje všechno lidské a sociální ve prospěch svého příjmu. Poučení tohoto příběhu je v tom, že každá společnost si musí najít rovnováhu mezi růstem hrubého domácího produktu a ostatními hodnotami.

Jenom bych vám podal ještě jeden rychlý příklad: pokaždé, když jedu do Německa, slyším jak si lidé ztěžují, že dělníci chtějí zůstat ve svých komunitách, že se nechtějí přizpůsobit pískání ekonomie a stěhovat se podle jejích požadavků. Myslím, že se jedná o životně důležitou volbu. Upřednostňují zůstat ve svém rodišti, tam, kde se nachází hroby jejich rodiny, kde jsou jejich přátelé a kde jejich děti chodí bezpečně do školy. Podle mne tato volba není nijak podřízená nákupu spotřebního zboží.

Žijí Spojené státy podle pravidel, které káže v jiných zemích? Nikdy jsme neměli a nemáme u nás žádný druh "volného trhu", který prosazujeme v jiných zemích. Až do nedávné doby jsme měli dovozní omezení na auta - říkalo se jim dobrovolná, ale vyhrožovali jsme, že se stanou zákonem - stále máme minimální cenu na dovoz oceli, máme dohodu o multi-vlákněch s dovozními limity na textilie. Zkuste si ve Spojených státech otevřít restauraci, kiosk nebo čerpací stanici bez vládního povolení a budete mít velké problémy - a mimochodem, zkuste do Spojených států přivést jablko nebo pomeranč a uvidíte, co se s vámi stane. V krátkosti, vybrali jsme si svoji vlastní rovnováhu mezi směrnicemi a hranicemi apod.

Otázkou je: jaká je vize budoucího světa? Jak vypadá ta dobrá společnost, o kterou usilujeme?

Jestliže bude vypadat jako americké předměstí, pak mi dovolu, bych vám řekl, že tato předměstí nejsou šťastná, nežijí tam šťastní lidé. Je tam mnoho drogové závislosti, alkoholismu, mnoho sebevražd a napětí. Musíme si pro svět vymyslet nějakou jinou vizi, Já už nechci dlouho mluvit, ale ještě zde mám jeden návrh pro blahobytnou společnost. Nenavrhuji, aby chudé země zůstaly chudé a užívaly si to, ale chtěl bych říct, že radost, kterou lidé získávají ze stále většího množství spotřebního zboží, je omezená. Dovolte, bych na závěr řekl něco jiného: každá kultura má své vlastní zvláštnosti a neustále přibíráme nové. Jednou z věcí, kterou Američané - doufám, že ne všichni - nutně musí mít na svém trávníku, jsou umělohmotní růžoví pelikáni a chtěl bych vás ujistit, že je možné prožít mnoho šťastných let bez těchto pelikánů před svým domem. Děkuji.

Magda Vašáryová

Mnohokrát vám děkuji. Pan Weiming Tu...

Weiming Tu

Děkuji. Dovolte, bych začal krátkou historickou poznámkou.

V lidských dějinách bylo několik okamžiků, kdy se stala místní kultura celosvětově významnou. Jenom se podívejte na rozšíření buddhismu, křesťanství a islámu. Globalizace, které jsme svědky dnes, je také dlouhý historický proces. Dříve jsme mluvili o "westernizaci", později v 50. a 60. letech o "modernizaci" a dnes používáme termín "globalizace". Zatímco modernizace byla v 60. letech propagována, obzvláště v Americe, existovalo silné přesvědčení, že modernizace znamená homogenizaci; ale nyní čelíme globalizaci a v případě, že ne všichni, tak většina lidí, věří, že se o homogenizaci nejedná. Co to znamená?

Znamená to, že kulturní zplnomocnění myslíme vážně. Musíme vzít v úvahu přetrvávající přítomnost moderních tradic nebo trvající přítomnost prastarých vazeb. Pro nedostatek času vyjmenuji pouze některé body, které by podle mne měly být součástí naší agendy: etnicita, pohlaví, jazyk, půda, třída (ve smyslu sever a jih) a také věk a víra.

Po mnoho let obhajovali severoameričtí učenci modernizaci a nyní globalizaci, a to ve víře, že tyto procesy jsou tak mocné, že nakonec překonají kulturní rozdíly mezi zeměmi rozvojového světa. A když nyní pozorujeme vážnost etnických problémů v Americe; uvědomujeme si důležitost zrovnoprávnění žen po celém světě; známe jazykové spory v Kanadě a Belgii; víme, že otázka svrchovanosti se neřeší pouze v Palestině, ale také na Hawai a u původních obyvatel Ameriky; a že problém severu a jihu není v globálním kontextu ani regionální, národní nebo dokonce lokální. A problematika věku: dříve jsme uvažovali o generaci v rámci 30 let - pak jsme zjistili, že existuje věková propast, generační propast 10 let. Nyní, když učím na univerzitě, vidím rozdíl mezi seniory a nováčky a rozšiřování této propasti je vážný problém. Dříve jsme si dělali starosti s konflikty mezi náboženstvími, dnes i s konflikty uvnitř náboženství.

Toto by mohlo prastaré vazby ukázat v negativním světle; ale já bych chtěl říci, že nová vize globalizace musí být spojena s těmito místními formami. Nemáme na výběr, nemáme na výběr mezi globalizací a lokalizací, pro oba pojmy platí spojka "a". Budeme-li uvažovat globálně v pojmech těchto hlavních megatrendů a nevezmeme-li v úvahu všechny ty prastaré vazby, které jsem právě naznačil, potom dosáhneme jenom velice obtížně kulturního zplnomocnění. V tomto smyslu, myslím, není úkol Fora 2000 úzce definován pouze tržní ekonomikou, demokratickou politikou ani individualismem, ale také tím, jak se budou tyto globální trendy dlouhodobě snášet s místními podmínkami. A pokud to neuděláme, pak se podle mne ztratí smysl pro naléhavost. Děkuji.

Magda Vašáryová

Velice vám děkuji. Předávám slovo panu Singhovi, který chce reagovat.

Karan Singh

Velice silně podporuji to, co řekl poslední řečník. To, že pluralismus se musí stát součástí globalizačního procesu, jsem zmínil také ve svém projevu; nemůže se jednat o homogenizaci. Myslím, že jeden z předešlých řečníků hovořil o problému identity. Myslím, že všichni víme, že v globální společnosti je mnoho různých identit. Myšlenka, že máme pouze jednu identitu je překonaná, zastaralá a již dávno neplatí.

Například dovolu, abych uvedl svůj vlastní případ. Mám identitu jako Dogri (nikdy jste to slovo neslyšeli), malá etnická skupina v Indii. Je to pro mne důležité, protože to je moje etnická identita; mám identitu jako hinduista, to je moje náboženská identita. Mám identitu jako Ind, to je moje národní identita. Mám také identitu jako environmentalista a to mne spojuje se všemi ochránci životního prostředí po celém světě. Mám identitu jako osoba pohybující se mezi vírami, protože jsem předseda Chrámu porozumění, což mne spojuje s ostatními lidmi. Mám globální identitu.

Tak, toto jsou mnohonásobné identity. Proto jsem ukončil svůj projev otázkou "vnitřního středu". Pokud by se nám povedlo obtočit tyto mnohonásobné identity kolem našeho vnitřního jádra ve formě soustředných kruhů, pak by nezáleželo na tom, kolik těchto kruhů máme. Vlastně, čím více kruhů, tím aktivnější a pozitivnější účastník globalizačního procesu budeme. Nicméně, dojde-li k posunutí tohoto středu, pak se stanete výstředním, neurotickým a budete rozpolcený mezi identitou Muslima a identitou Inda, nebo identitou hinduisty a globálního občana. Myslím, že toto bychom se měli znovu naučit.

Není důvod, proč bychom měli mít pouze jeden jazyk. Umím pět jazyků a jsem docela spokojený s každým z nich. Není důvod, proč bychom měli mít pouze jedno náboženství. Když jedu do Říma, nenapadlo by mne jej opustit bez toho, abych navštívil chrám sv. Petra a vyjádřil tak svou úctu. Proč bychom se měli omezovat? Myslím, že globalizace zahrnuje tvořivé rozšíření vlastní identity a pokud si toto umíme vyjasnit, pak se snad vyřeší mnoho našich problémů. Mnohokrát vám děkuji.

Magda Vašáryová

Děkuji. Paní Suchocká by chtěla panu Kovalyovovi odpovědět.

Hanna Suchocka

Pan Kovalyov položil opravdu mnoho otázek a bylo jich, myslím, tolik, že by se z nich dala sestavit agenda pro debaty na mnoho let dopředu, protože jste položil otázku: kdo jsou noví "partneři" a jaký je vztah mezi starými a novými partnery? Toto nyní musíme analyzovat a reagovat i na otázku starých partnerů.

Podle mého názoru, zastávám docela obyčejné hledisko, že musíme pracovat pouze s mezinárodní organizací jakou je OSN, což není "globalizace", protože globalizace znamená jít hlouběji do společnosti. OSN je mezinárodní organizace s univerzálním charakterem. Není typický prastarý partner globalizace. Podle mého názoru, jsou pravým partnerem globalizace média, protože zasahují do všech oblastí lidského chování. Proto byla, myslím, otázka položena velice správně, neboť musíme naši diskusi otevřít otázce: kdo jsou opravdoví "partneři" globalizace?

Samozřejmě se snažím tyto partnery nalézt, podle mého názoru partnery globalizace jsou političtí vůdcové, rodina, stejně jako média a opakují to proto, že v média hrají podle mne v našich životech dominantní roli. Nestala se pouze mocnou silou, ale někdy i silou nejmocnější ze všech. Proto musíme určit, jaké jsou nové vztahy mezi partnery, kteří hrají roli v politickém státě, ale zcela jiným způsobem. Z tohoto pohledu je podle mne něco zcela jiného hlasovat v mezinárodní organizaci a jednat v globalizovaném světě. A jak víte, máme nové sociální jevy jako Mc Donaldizace, která zde byla mnohokrát zmíněna. Znáám situace, kdy

Polák, který přijde do jiné země zjistí, že McDonald's zde je jediná známá instituce. Je skutečně velice dobře známa. Je to reálný nový jev globalizace. Musíme si to uvědomit a musíme odpovědět na otázku, jak s tímto jevem v současném světě naložit. Nejsem proti globalizaci, ale musíme vědět, že úplně změnila naši kulturu.

Magda Vašáryová

Pan profesor Musil, prosím...

Jiří Musil

Mohl bych, paní Suchocká, k Vašemu seznamu přidat ještě několik důležitých příkladů? Zcela souhlasím a o myšlence globální a mezinárodní občanské společnosti už nechci mluvit. K partnerům globalizace je určitě možné přidat univerzity a prosím nebud'te překvapeni, když zmíním velice prozaický fenomén, a to sportovní kluby. Například velice podceňujeme sportovní síť a přitom se jedná o velice zajímavý fenomén. Nemluvím o hrách, kde český národní tým bojuje s Norskem, ale mluvím o klubech, atd., a mohlo by se přidat mnoho dalších příkladů. Jsem velice rád, že jste to zmínila. V podstatě se pomalu přesouváme směrem k novému druhu sítí a "aktérů".

Magda Vašáryová

Mnohokrát vám děkuji, a nyní pan profesor Kolakowski.

Leszek Kolakowski

Měl bych krátkou poznámku k tomu, co řekl pan Kumar o McDonald's. Jeden moje přítelkyně, stará polská Židovka, která žije v Londýně, mi jednou řekla: "Víš co, ráda bych se zbavila svého židovství, protože ti Židé, ti mne tak rozčilují." Na otázku co se stalo, řekla: "Založili v Jeruzalémě restauraci McDonald's, přišel tam rabín a řekl, že je to horší než Hitler." A když Židovi, který přežil válku někdo řekne, že restaurace McDonald's je horší než Hitler, tak znervózní. Ale ten rabín nebyl tak úplně blázen. On věděl, že Židé přežili po staletí právě díky svým náboženským rituálům a jazyku uchovanému v šejtlech a že chtějí být nejenom Izraelité, ale Židé, a toho se není možné vzdát. Toto je extrémní případ, protože restaurace McDonald's je tam dodnes.

Nicméně bychom měli pochopit, o co zde jde. Jde o to, že existují, abych tak řekl, stupně možné asimilace, alespoň dočasné. Když se například Poláci nebo Chorvaté usadí v Německu nebo v Americe, jejich děti budou snadno germanizováni nebo amerikanizováni. Ale to samé se v Německu nestane s Turky, nebo s Alžírany ve Francii. Ti si utvářejí své vlastní kulturní enklávy a nechtějí se zbavit své náboženské, etnické a lingvistické identity. Dalo by říci, že různé kultury a různé etnické skupiny mohou žít na jednom území v míru: nemusí spolu válčit a máme proto mnoho příkladů. Holandsko, staré Holandské společenství národů, bylo mnohonárodnostní území, kde pospolu žili Poláci, Litevští Židé, Němci a Ukrajinci, bylo zde sice mnoho sociálních konfliktů, ale ne nutně národnostních. To vše je sice pravda, ale jde o to, že se změnily tři podmínky.

Problém imigrace v posledních deseti letech. Především, imigrační proces ve velkém měřítku dříve trval po staletí. Dnes je možné se přesunout z jednoho konce světa na druhý během jednoho nebo dvou dní: a to je velice důležitá změna. Další změnou je "stát blahobytu": stát je povinen postarat se o své občany. Je přirozené, že takový stát nemůže absorbovat tolik lidí, kolik by si to přálo. Třetí je nízká hustota obyvatelstva. To všechno se změnilo. A co ještě, nesplnila se zbožná přání socialistů a liberálů 19. století, kteří očekávali, že globalizací civilizace se brzy ztratí i všechny národnostní problémy. Z důvodů, o kterých teď nemám čas diskutovat, se stal pravý opak. Nehledě na tato přání se národní a etnické vědomí posílilo a stalo se radikálnější a militantnější, než bylo předtím. Můžeme toho samozřejmě litovat,

ale pokud dáváme přednost toleranci, nemůžeme tyto faktory jednoduše odstranit svým zbožným přáním. Bohužel se musíme postavit situaci takové, jaká je, jak zdůrazňoval Dr. Kissinger, že finanční globalizace není to samé jako politická globalizace. Existují zde suverénní státy, které brání své zájmy. Proto se nemůžeme spokojit s opakováním svých vznešených sloganů. Musíme se této nepříjemné realitě postavit, a pokud byste mne požádali o praktickou radu, musel bych přiznat, že ji nemám.

Magda Vašáryová

Pan Shariff Abdullah...

Shariff M. Abdullah

Děkuji. Mám několik velice krátkých poznámek a pak jednu otázku pro svého přítele, pana Singha, která se týká jedné z jeho poznámek. Nejdříve bych nás chtěl varovat: slyším, že používáme jedno slovo a myslíme jím něco zcela jiného. Myslím, že velice důležité pro nás bude si ujasnit, co chápeme pod pojmem globalizace. Víte, jsme jako těch sedm mužů okolo jednoho slona, každý z nás držíme jednu část jeho těla a pokud nebudeme opatrní, mohli bychom jeden s druhým souhlasit a myslet svým souhlasem něco úplně jiného, než ten druhý. Byl jsem zde v těchto materiálech popsán jako kritik globalizace. Chtěl bych říci, že jsem pro globalizaci, ale takovou, o jejíž definici bych Vás chtěl přesvědčit. Pokud budeme hovořit o globalizaci, která je jenom jiným slovem pro kolonializaci, pokud budeme hovořit o globalizace, která dává zelenou globálnímu korporatismu, pak souhlasit nebudu. Myslím, že bychom měli začít uvažovat o tom, jaké jsou kořeny tohoto pojmu.

Moje otázka je tato. Ve svém projevu jste naznačoval, že Spojené národy musí projít radikální změnou. Týkalo se to také trochu některých věcí, o kterých hovořil prezident Havel ve svých otázkách, ještě než musel odejít, a to zda-li si Evropská unie zaslouží v Radě bezpečnosti tolik křesel, kolik má. Je možné, myslíte si, že je možné, aby Spojené národy prošly takovou změnou? Položím-li tuto otázku jinak: myslíte si, že ve prospěch světové jednoty se stát vzdá svého privilegia mít křeslo v Radě bezpečnosti?

Karan Singh

Zdá se mi, že požadovat, aby se někdo vzdal svého křesla je nerealistické. Ale není nerealistické počítat s rozšířením počtu stálých členů Rady bezpečnosti tak, aby zde byly zastoupeny i jiné národy a civilizace. To je podle mne způsob, kterým by osvětlený vlastní zájem mohl podpořit hlavní mocnosti v přijetí této změny.

Miklós Sükösd

Dovolíte-li, rád bych se vrátil k původnímu názvu našich celodenních aktivit, který je Současný politický systém a způsoby vládnutí v různých částech světa a ve světě jako celku, jinými slovy, jedná se o globální vládnutí. Rád bych zmínil tři skupiny problémů: první je o OSN, její reformě a globálním vládnutí; druhý je o globalizaci vědy a technologie a možnostech globální vědecké a technologické politiky; a třetí je o populační politice, možná na globální úrovni.

Dovolte, abych začal s globálními politickými institucemi a reformou OSN a použil příklad z oblasti životního prostředí. Dnes existuje přibližně 1 000 mezinárodních dohod o životním prostředí, ale způsob, jak monitorovat jejich plnění ještě nebyl nalezen; stále je to problém. Jakým způsobem efektivně udělovat sankce zemím, které porušují tyto dohody? Je možné, aby tuto úlohu na sebe vzala pouze OSN? A jaké jsou alternativní možnosti reformy OSN? Jedná se pouze o rozšíření Rady bezpečnosti, nebo o nový druh rozhodovacího mechanismu uvnitř Rady? Jak je možné učinit z OSN méně byrokratickou, rychlejší a efektivnější instituci s různějším režimem globálního vládnutí? Vlastně, když hovoříme o soustředěnějším a více centralizovaném globálním manažerském systému a globálním systému vládnutí, jsme ve

skutečnosti opravdu tak vzdálení diskusi o globální vládě?

Je to kdesi v pozadí mé mysli a jsem si jist, že mnoho lidí uvažuje stejným způsobem a podle mne by se to mělo vyslovit. Dosáhly by námi navrhované změny na reformu OSN úrovně globální vlády a jestliže ano, jak vybrat její politiku? Jak vybrat její úředníky? Jak ji učinit demokratickou? Jak ji učinit transparentní? Jak zařídit, aby se občané světa, občané planety, mohli demokratickou cestou účastnit jejího vládnutí? Jaké jsou možnosti takové účasti? Volili by své zástupce? Měly by být pořádány pravidelné volby podobné dnešním transnacionálním volbám do Evropské unie? Toto je skupina otázek týkajících se OSN a globální vlády.

Druhá je krátká: je o technologii. Všichni víme, že debaty o nukleárním výzkumu a válce, o chemické válce, biologickém výzkumu a biologické válce a o kapacitě OSN toto vše kontrolovat a o konfliktech s tím spojených. Ale jsou zde i jiné technologie, které mohou mít vskutku globální dopad, a to nejenom vzhledem k životnímu prostředí. Mám na mysli genetické inženýrství, biotechnologie, klonování zvířat, klonování lidí a "Human Genom Project" - projekt, ve kterém se jedná o počítačové zmapování lidských genů. Toto jsou závažné problémy a měli bychom si položit otázku, jak by mohly transnacionální agentury v této oblasti zavést nějakou politiku a nějaký druh regulace.

A konečně otázka populačního růstu. Světová populace je přibližně 6 miliard lidí, brzy to bude 7 miliard a jedná se o exponenciální růst. Jak je možné kontrolovat populační růst lidský a způsobem, který by odpovídal pojetí lidských práv, výsledku evropského osvícenství? Jak přizpůsobit kontrolu populačního růstu přáním jednotlivých rodin o počtu dětí? Tuto otázku pokládám převážně našim kolegům z Indie a Číny. Je mi líto, že nemohu nabídnout žádné odpovědi, ale pouze otázky, ale myslel jsem si, že tímto neobvyklým způsobem bych mohl přispět k diskusi.

Krishan Kumar

Chtěl bych velice stručně odpovědět na to, co právě řekl pan profesor Kolakowski. Jednalo se o dva body. Prvním bylo, že nová imigrace do Evropy se liší od dřívějších imigračních vln svou rychlostí a hlavně tím, že probíhá v kontextu státu blahobytu, kde občané požadují na státu jistý druh blahobytu a to znamená nový problém: stát musí absorbovat velké množství přistěhovalců. Druhý bod se týkal přetrvávání nacionalismu a etnických konfliktů.

Mohu-li v rychlosti k prvnímu bodu, zdá se mi zřejmé, že ve skutečnosti se dnes státy po celém světě zbavují svých blahobytných funkcí, a to jak na Východě tak na Západě. Stát blahobytu, to byl model, který byl velice důležitý v období 25 let po válce, ale tyto funkce jsou dnes stále více prováděny soukromě a dobrovolně a myslím, že zde možná není používána nejvhodnější analogie. Situace většiny imigračních skupin v Evropě není stejná jako situace černochů žijících v centrech amerických měst, kteří jsou vnímáni jako "podtřída" a jsou často na někom závislí; většina imigračních skupin v Evropě ve skutečnosti na státu blahobytu příliš závislá není. Tyto skupiny se samy starají o svůj blahobyt a tento způsob upřednostňují. Ve výchově, náboženství a většině oblastí si vše zařizují sami, jako skupina, a na státu v jistém smyslu nepožadují nic; ve skutečnosti požadují méně, než jejich spoluobčané. Proto podle mne fakt, že stát blahobytu byl původním důvodem pro imigraci, nebude v budoucnosti příliš důležitý.

Druhý bod se týkal přetrvávání nacionalismu navzdory všem nadějím liberálů a socialistů v 19. století. Není důvodem pro pokračování nacionalismu a etnicity právě to, že národní stát je stále jediným legitimním hráčem na současné světové scéně? Jinými slovy, nacionalismus a etnicita zůstávají jediným modelem chování, které je jediné přijatelné pro skupiny usilující o samostatnou správu svých vlastních životů a nespokojí se s tlakem národního státu. Vy víte, že kosovští Albánci se budou muset nakonec pokusit o spojení s Albánií, protože to je snad jediný způsob, jak najít řešení k jejich problému. Ještě dostatečně nepřijímáme modely nenárodního občanství, toto pojetí není dobře definováno, tyto instituce dost dobře neexistují, a

tak je nacionalismus a vytvoření národního státu bohužel jedinou alternativou. Myslím, že pro ně je to chybná alternativa, ale právě z těchto důvodů dokážu pochopit, proč všichni říkají: jestliže jsme lidé, musíme mít stát.

Ivan Gabal

Moje otázka je pro vás tři, kteří sedíte u panelu, protože jsem vyrozuměl, že máte všichni jisté zkušenosti s vládou. Dovolte, abych se zeptal, hovoříme-li o "globálním vládnutí", které znamená vztahy mezi státy, myslíte si, že vaše země, s vaší zkušeností, země jako Slovensko, Indie nebo Polsko, že vaše země je více "aktérem" nebo "subjektem" a proč.

Karan Singh

Rád bych stručně odpověděl na otázku pana Sükösa. Pane Sükös, otázky, které jste položil zastupují celou agendu Fora 1999 a proto si myslím, že je zhruba nemožné začít na ně odpovídat ... kromě toho, že řeknu: ano, nějaký druh globálního vládnutí je, myslím, nevyhnutelně cílem. Jak by k tomu mělo dojít? Pokud si pamatujete, Tennyson řekl nádhernou větu: "Parlament člověka", federace světa. Jako idealisté a utopisté si musíme nevyhnutelně představovat situaci, ve které lidstvo bude mít dostatek zdravého myšlení, aby rozpoznalo, že podíváme-li se na Zemi z vesmíru, neuvidíme žádné hranice mezi národnostmi, rasou, kulturou nebo pohlavím, uvidíme jednu jednotku. Není zde nic, než dvě neredukovatelné jednotky: první je Země a druhou je lidský jednotlivec. Všechno ostatní mezi tím je relativní.

Jak dlouho to bude trvat? Národní stát, vestfálský model, je vlastně pouze 400 let starý.

Předtím existovaly kmenové státy, a kdyby někdo tehdy tvrdil, že kmenové státy jednoho dne zmizí a budou nahrazeny státy národními, nikdo by tomu nevěřil. Podobně i dnes se zdá, že národní stát je tak dobře zakopaný, že jakákoli myšlenka, že by mohl být nahrazen, je pro mnoho lidí šokující, ale cítím, že do konce příštího století zde již národní stát nebude - a je možné, že jeho odstranění je cesta k neomezenosti a spáse lidské rasy. To je moje osobní přesvědčení - pravděpodobně se toho nedožijeme.

Nyní k dalšímu bodu o vědě, technologii a populační politice. Po dobu čtyř let jsem byl indickým ministrem pro populaci a je to jedno z nejobtížnějších zaměstnání světa. Mohl bych o tom dlouze hovořit, ale nebudu, pouze řeknu, že jedním z problémů - a myslím, že na tomto fóru bychom měli hovořit otevřeně - byl negativní postoj některých náboženství k populační kontrole - konkrétně se jedná o římské katolíky a islám. Tomuto problému jsme museli čelit, protože když hinduisté začali na populační kontrolu přistupovat, cítili, že tyto skupiny na to nepřistoupí. Indie má dlouhou historii, tato země byla rozdělena na základě náboženství a to vytvářelo a vytváří problémy, možná ani ne tak v Číně, ale v Indii máme druhou největší muslimskou populaci na světě. V Indii je více muslimů než v Pákistánu a jsou plnoprávními indickými občany. To znamená problém, který je občas nutné řešit.

Abych odpověděl na vaši otázku, určitě bych řekl, že Indie není subjekt, myslím, že moje země byla aktérem po tisíce let a významně přispěla ke světové civilizaci. Například ve vědě, nula pochází z Indie. Každý hovoří o právech duševního vlastnictví a tak jsem jednou řekl: kdyby mi každý musel dát jeden desetník pokaždé, když použije nulu, kterou jsme v Indii vynalezli, byl bych docela spokojen, kdybyste vlastnili zbytek práv duševního vlastnictví. Podobně je tomu s tiskem: pokaždé, když tisknete nějaké slovo, dejte jeden desetník Číně.

Takže, víte, myšlenka, že se celé osvětlení a rozvoj odehrál na Západě je zcela chybná: je to pokroucená myšlenka. Základy lidské civilizace byly položeny ve velkých civilizacích Indie a Číny a proto není možné uvažovat o tom, že bychom byli subjekty. Jsme aktéry a v budoucích letech jimi budeme stále více. Děkuji.

Hanna Suchocka

Velice vám děkuji. Ráda bych odpověděla na Vaše otázky týkající se Aktérů nebo subjektů. Víte, právě z tohoto důvodu jsem se pokoušela změnit tento název, jak poznamenal pan Kumar, na Objekty nebo subjekty, neboť bylo pro mne velice obtížné rozlišit mezi Aktéry a subjekty, protože je nutné hrát aktivní roli. Proto podle mého názoru bychom měli být pasivní jako "objekty" nebo aktivní jako "subjekty". Proto si myslím, že Polsko je v současné době na začátku své cesty ke globalizaci a můžeme si vybrat přímou cestu a dobré nástroje jak se stát "subjekty" a hrát aktivní roli a nebýt pouze "objekty". Proto je, myslím, velice důležité vytvořit nějakou agendu a velice oceňuji, že je to právě agenda pro příští rok, která se bude týkat globalizace včetně těch mnoha problémů, kterých jsme se během dnešního setkání pouze dotkli. Myslím, že by všem našim zemím pomohlo, kdyby hrály aktivní roli, vezmeme-li v úvahu všechny naše charakteristiky, tradice a dědictví. Bylo by velice důležité být skutečným "aktérem" nebo "subjektem" globalizace a ne pouze "objektem".

Magda Vašáryová

Děkuji vám, paní Suchocká. Mohla bych dát trochu času Martinu Bútorovi, mému kolegovi ze Slovenské republiky, ale pouze pod podmínkou, že udělá lepší závěrečný projev než já.

Martin Bútor

No, toto není závěrečný projev, pouze velice stručná poznámka. Nevěřím, že jsme schopni načrtnout a vytvořit velmi jasný a srozumitelný koncept globalizace, a to je moje poznámka k mému kolegovi. Jsem si jist, že dříve nebo později k tomuto bodu dospějeme, ale bude tak různorodý, jako koncept nacionalismu. Neexistuje pouze jeden koncept nacionalismu, v dějinách i v současném období existuje celá řada různých nacionalismů. Zcela jistě zní odlišně populacím žijícím v nadbytku a populacím žijícím v chudobě; zní odlišně lidem žijícím ve městech a lidem na venkově. A když se pan Kumar zmiňuje o relativně dobře organizovaných muslimských komunitách v Evropě, o turecké v Německu a alžírské ve Francii, zní to určitě jinak podstatně většině rómsko/cikánských komunit, které se opravdu necítí jako aktéři globalizace. Jestliže je toto správně, pak můžeme raději hovořit o strukturách, kontextech, vnímání hodnot a o různých dopadech globalizace, a o tom je myslím tato konference.

Magda Vašáryová

Velice vám děkuji. Protože nechceme zmeškat multireligiózní shromáždění v katedrále, chtěla bych toto zasedání uzavřít. Kromě globalizace jsme dnes slyšeli ještě jedno velice důležité slovo a tím je odpovědnost. Odpovědnost jednotlivce, skupiny nebo státu. Zde nejsme schopni odpovědět na otázku: jaká je budoucnost globalizace? Jaké jsou všechny aspekty globalizace? Ale položili jsme mnoho otázek a to bylo pro mne velice zajímavé.

Když hovoříme o menšinách, ráda bych se zmínila o jedné z nich: postižených lidech. Pracuji s nimi a chtěla bych říct, že nové technologie a nové komunikační systémy těmto postiženým lidem pomáhají otvírat nové cesty a tato menšina, postižení lidé, je jedna z částí naší populace, která bude s těmito technologiemi velice úspěšná.

Jménem všech nevládních organizací ve Slovenské republice jsem velice ráda slyšela o roli subnárodních a nevládních organizací a jejich odpovědnosti a také o novém slově v rámci globalizace, o globálním světě.

Myslím, že organizátoři mne požádali, abych vedla tuto diskusi, protože se týkala subjektů a aktérů. Ano, strávila jsem mnoho let jako aktér a tak mohu porozumět, co to znamená. Je to směsice mezi pasivním a aktivním. A tak bych vám nyní měla říci, buďte prosím trochu pasivní a dovoluji si, aby vás odvezli do vašich hotelů, abyste se mohli převléci a jít na multireligiózní shromáždění. Mnohokrát vám děkuji.

Čestná vystoupení 13. října

Hans van den Broek

Pane prezidente Havle, paní Clintonová, ministři, vaše excelence, dámy a pánové, jsem velmi poctěn a velmi vděčný za tuto příležitost říci několik slov o výzvách, jimž Evropa čelí s nadcházejícím jedenadvacátým stoletím. Poněvadž jsem se nemohl zúčastnit včerejšího zajímavého zasedání, je velice dobře možné, že budu místy něco opakovat. Dovolte mi však poděkovat vám za vaše srdečné pozvání, abych zde dnes promluvil.

Pane prezidente, chápu, že naším dnešním tématem je globalizace. Je banální pravdou, že dnes žijeme v globální vesnici pokud jde o finance, obchod, média a lidská práva. Z našeho pohledu je globalizace nezvratná - technicky i finančně. Liberalizaci obchodu, zboží a kapitálu se nelze bránit, aniž bychom smrtelně vážně ohrozili světovou prosperitu. Přesto existují hlasy zpochybňující tento proces.

Mám pocit, že je zajímavé podívat se na historii Evropské unie z hlediska současné debaty o globalizaci. Před padesáti lety byla Evropa zdevastována po druhé ničivé evropské válce a otcové zakladatelé Evropské unie, Schumann, De Gasperi a Adenauer, byli odhodláni vytvořit nový politický systém, který by znemožnil byt' jen pomýšlet na užití síly k řešení sporů mezi státy. Jejich vize sjednocené, politicky a ekonomicky nezávislé Evropy, kde se vlády zabývají rostoucím počtem otázek a kde mohou občané volně cestovat bez nepohodlných hraničních kontrol, se stala z velké části realitou. A pokud to tak mohu říci, příběh Evropské unie je v tomto ohledu příběhem

pozoruhodného úspěchu ve vývoji jedinečného systému integrace států založených na zásadách demokracie, tolerance a solidarity. Neměli bychom však zapomenout, že otcové zakladatelé museli při svém úsilí o spuštění ambiciózního projektu bojovat s úzkoprsými nacionalistickými a protekcionistickými hlasy. Pokud šlo o rozumnost spojování ekonomických zdrojů a otevírání trhů, o odstraňování bariér obchodu a rozvíjení společných politik, panoval zde značný skepticismus. Naštěstí však vizionáři zvítězili a výsledky hovoří samy za sebe.

Dnes je Unie zónou míru, stability, svobody, prosperity a sociální spravedlnosti. Máme nejrozsáhlejší jednotný trh na světě, jsme významnou silou volného obchodu a jsme také největším poskytovatelem rozvojové a humanitární pomoci na světě. Ano, můžeme prohlásit, že Evropská unie je rovněž kotvou stability v nynější globální finanční krizi. Blízká vyhlídka uvedení jednotné měny, eura, pomohla EU vzdorovat bouři, která zasáhla finanční trhy. Přesto přese všechno však jistě není na místě jakákoliv samolibost. Musíme být nadále velmi ostražití a vytrvale se snažit o prosazování zdravých ekonomických a fiskálních politik, neboť tyto jsou bezpodmínečně nutné k tomu, aby mohly být udržovány politiky sociální a kohezní. Jako další logický krok po dokončení vnitřního trhu bude euro známkou výrazného prohloubení procesu integrace. S ohledem na zdravé veřejné finance - nízkou inflaci, nárůst investic, ekonomický růst a zaměstnanost v Evropě - bude prospěch pociťovat celá globální ekonomika.

Před námi leží další velká výzva: tou výzvou, již Evropská unie čelí, je rozšíření. A protože jsem komisař zodpovědný za rozšíření v Evropské komisi, zdá se mi správné, abych zde v Praze řekl několik slov o stavu tohoto procesu.

Jsem zvláště potěšen, že minulý týden ministři zahraničí Unie odsouhlasili započetí zásadních jednání o řadě okruhů politik s několika zeměmi, včetně České republiky. Věřím, že to pro lidi v kandidátských zemích bude znamenat pozitivní signál o našem odhodlání učinit v otázce rozšíření konkrétní posun vpřed. Hlavní rozhodnutí o naší strategii rozšiřování byla

přijata loni v prosinci na zasedání Rady Evropy v Lucembursku. Nyní jsme zabráni do tvrdé práce, abychom zajistili úspěšnost této strategie. Pokud se týče kandidátských zemí, budou muset pokračovat ve svých vesměs impozantních politických a ekonomických reformních snahách a sladit rétoriku s realitou. Naproti tomu EU musí pokročit ve svých vnitřních reformách, aby se připravila na onu rozšířenou Unii. V tomto kontextu vítám prohlášení designovaného kancléře Gerharda Schrödera, že rozšíření a vypořádání se s otázkami v naší Agendě 2000 budou ústředními motivy německého předsednictví v první polovině příštího roku.

Mimochodem, Agenda 2000 je základem vlastní politiky a institucionální reformy Unie po přelomu století. Vyřešení rozvoje politik Unie zaměřených kupříkladu na ekonomickou a sociální kohezi, vytvoření podmínek udržitelného růstu a zaměstnanosti, zefektivnění vnějších vztahů a zahraniční politiky Unie a ustavení budoucího finančního rámce Unie, toto vše v kontextu nadcházejícího rozšíření. A tato rozšířená Unie přinese novou dynamiku. Jde o investici do míru, stability a prosperity pro lidi v rámci celého evropského kontinentu i mimo něj. A prostřednictvím konsolidace demokracie a stability ve střední a východní Evropě by rozšíření mělo zvýšit bezpečnost také východních sousedů Unie.

Přistoupení více než 100 miliónů lidí z rychle rostoucích ekonomik k Unii povede k oživení investic a obchodu a tento ekonomický prospěch pocítí rovněž sousední země, včetně Ruska a Ukrajiny. Na rozšíření Unie lze tudíž pohlížet jako na rozšíření evropské zóny stability směrem na východ. Toto prohlubování a rozšiřování Evropské unie, symbolizované zejména eurem a plánovaným přijetím nových členů, také posílí roli a odpovědnost Unie při řešení globálních záležitostí. V tomto ohledu velice vítám tuto konferenci coby ilustraci toho, jak jedinečným způsobem může přispět Česká republika. Jako dlouholetý návštěvník Světového ekonomického fóra v Davosu, kde je člověk často zatažen do podrobných diskusí o politických a ekonomických tématech, jsem rád, že jsem zde v srdci Evropy, v Praze. Díky osobnímu úsilí a reputaci jednoho z nejproslulejších státníků, prezidenta Havla, můžeme dát dohromady skupinu tak skvělých lidí, abychom projednali záležitosti, jež ovlivňují celý náš svět. To mě utvrzuje v přesvědčení, že rozšíření Evropské unie je více než jen pouhý politický či ekonomický proces. Je to další mezník ve vývoji naší stávající civilizace.

Pane prezidente, zdá se mi, že v pozadí současné mezinárodní finanční krize se nacházejí dva druhy problémů, s nimiž se musíme vypořádat - krize komplexnosti a krize globální autority. Narůstající složitost souvisí se dvěma obrovskými silami, které jistě způsobí desetiletí masivních celosvětových změn, z nichž podle mě zatím pozorujeme jen počátky.

První silou je síla demografie. Světová populace vzroste v průběhu první poloviny příštího století z dnešních 5,5 miliardy na nějakých 8 až 9 miliard. Tyto miliardy navíc bude třeba nakrmit, bude třeba poskytnout jim bydlení, postarat se o ně, vzdělat je. Jsou oprávněny chovat naději v obstojný a slušný život. Sociální napětí se bude násobit, zejména pokud se světu nepodaří výrazným způsobem zintenzívnit boj proti chudobě. Je evidentní, že to bude vyžadovat zvýšené společné úsilí v řešení celoplanetárních problémů životního prostředí na všech frontách a úrovních, v zabráňování globálních změn klimatu, v řešení problémů znečištění a vyčerpávání zdrojů a regionálních problémů, jako například odlesňování a nedostatku vody.

Druhou silou je radikálně odlišná světová ekonomika, která se nyní formuje. V jejím jádru pak nízkonákladové telekomunikace a počítačové technologie reorganizují výrobu a logistiku po celém světě, což umožňuje obchodovat službami na velké vzdálenosti a plně uvolňuje sílu globálních financí. Na základě nynějších trendů by nejpozději v roce 2010 měl hodinový telefonní rozhovor mezi Prahou a New Yorkem stát méně než jeden dolar. Tato nová světová ekonomika přinese nebyvalé příležitosti, nové produkty, nové trhy a nové způsoby, jak lidem umožnit, aby projeвили vlastní iniciativu. Rozvojovému světu nabízí nejlepší příležitost k dosažení takového typu růstu, kterého je třeba k nápravě neudržitelné nerovnováhy na dnešní

planetě, kde 20 procent lidí spotřebovává 80 procent veškerého zboží a služeb. Nicméně, demografická krize a nová globální ekonomika vytvářejí intenzivní tlak na všechny typy institucí. Politikům a státním úředníkům připadá stále složitější udržet krok s tempem změn. Tradiční veřejné instituce jsou celkem vzato uvězněny v hierarchických strukturách, které nejsou stvořeny pro nový svět, do něhož jsme vstoupili. Národní státy jsou vystaveny rostoucímu nátlaku coby teritoriální jednotky. Zpytování svědomí v souvislosti se současnou mezinárodní finanční krizí je velmi pravděpodobně pouze jedním aspektem rozsáhlejší krize autority ve věku narůstající komplexnosti. Ozývají se hlasy volající po nějaké regulační kontrole mezinárodních finančních trhů. A zdálo by se, že navýšení finančních prostředků MMF má značnou podporu. Avšak v tomto prostředí je zřejmě spíše třeba důkladnějšího opětovného uvážení globálního vládnutí, jež zahrnuje nové způsoby celoplanetární spolupráce a jež se bude muset odpoutat od starých osvědčených koncepcí. Je rovněž nezbytně nutné, abychom měli na paměti, že jsou to sami občané, kdo se nachází v jádru globalizovaného světa. Je klíčové, aby se účastnili rozhodování a aby existovaly srozumitelné struktury, které jim umožní plně se podílet.

Další rozvoj Evropské unie se může odehrát pouze se souhlasem jejích občanů, kteří musejí být informováni a zapojeni do těchto aktivit. 24. října se neformálně setkají hlavy států a předsedové vlád členských zemí EU, aby projednali, jak více přiblížit Evropskou unii jejím občanům a jak zajistit, aby EU věnovala více pozornosti sdílení svých politik s občany. Nové informační centrum, jež jsem měl to potěšení otevřít přibližně před hodinou v Praze, je pro lidi v tomto městě malým krokem správným směrem, aby se lépe obeznámili s Evropskou unií. Měl bych rovněž zdůraznit, že Evropská unie a Spojené státy sehrají klíčové role při spolupráci na reformě existujících institucí a návrhu nových relevantních struktur pro 21. století. Prezident Clinton učinil mnoho pro zlepšení transatlantických vztahů a připomněl nám, že když USA a EU úzce spolupracují, pak skutečně dosahujeme výsledků. Platí to také opačně - pokud nespolečně pracujeme, jsme mnohem méně efektivní a úspěšní.

Pane prezidente, chápu, že ta spousta témat, jichž jsem se toliko letmo dotkl, budou předmětem dalších dnešních diskusí, a proto se nebudu pouštět do větší hloubky. Namísto toho bych rád učinil několik poznámek týkajících se oblasti, o níž se domnívám, že je ztělesněním problému globalizace, a která nám shodou okolností v poslední době zabírá hodně času. Všechny nás znepokojuje vážnost situace v Rusku a její dopad na země střední a východní Evropy. Zatím byl tento vliv omezen natolik, že ve většině zemí je obecně zdravá makroekonomická situace a obchodní toky byly z velké části přeměřovány na trhy západní Evropy, takže země jsou méně závislé na ruském trhu. Minulý pátek se v Moskvě sešel prezident Evropské komise, pan Santer, s premiérem Primakovem a znovu zdůraznil závazek Unie rozvíjet strategické partnerství s Ruskem. Budeme Rusko podporovat v záměru provádět jeho sociální, ekonomické a tržní reformy. Ovšem v krátkodobém horizontu je nezbytné obnovit důvěru v Rusko tím, že bude přijata řada podstatných opatření například k restrukturalizaci bankovního systému a stabilizaci rublu. Z naší strany jsme nabídli přeměřovat pomoc EU tak, aby byla zaměřena na aktuální potřeby Ruska. Doufáme v dokončení balíčku před summitem s prezidentem Jelcinem, který je naplánován na 27. října. Cílem Unie je pomoci Rusku provést věrohodnou změnu, která povede ke skutečné a vytrvalé transformaci. Rusko potřebuje naši nepřetržitou podporu a povzbuzení ke sledování reformní cesty, a to jak při vytváření stabilních demokratických struktur, tak při směřování k sociální tržní ekonomice. Úkol přebudovat Rusko je o mnoho těžší než tomu bylo v případě České republiky či například Polska. Je to částečně tím, že v Rusku je méně živých vzpomínek, jež by mohly být vodítkem v tomto procesu, a částečně je to prostě velikostí země. Přejít ke stabilitě a prosperitě bude vyžadovat čas, má-li se odvíjet tak, aby byl trvalý a opravdový. Dozvěděl jsem se, že první dáma, paní Clintonová, se ve svých poznámkách bude zmiňovat o občanské společnosti a demokracii. Dovolte mi učinit v tomto ohledu jen stručné poznámky

týkající se nejbližšího souseda České republiky, Slovenska.

Vřele vítáme demonstraci pevného odhodlání slovenského národa k demokracii a jeho vůli využít jej jako příležitost k nastolení změny v politickém životě v jejich zemi. Oceňujeme vysokou volební účast a občanské a pokojné chování, ale nyní velice doufáme, že Slovensko co možná nejdříve plně využije této vzniklé příležitosti ke zlepšení demokratického klimatu. To přivede Slovensko o mnoho blíže k Evropské unii, neboť jádrem Evropské unie je právě demokracie a občanská společnost.

Na závěr mi dovoluťe zopakovat výzvu k novému myšlení, které se vypořádá s novými globálními záležitostmi, jimž všichni stojíme tváří v tvář. Není třeba pesimismu, ovšem za předpokladu, že budeme demonstrovat politickou vůli čelit výzvám, jež nám předkládá čím dál složitější svět, a problémům globálního vládnutí. Pokud se jedná o Evropskou unii, zásady, na nichž je Unie postavena - demokracie, tolerance, integrace, solidarita - přestály zkoušku času a jsem si jist, že Unie je schopna přizpůsobit se novým globálním změnám a nadále vystupovat coby kotva stability evropského kontinentu. Nyní je na čase, aby se společně se svými partnery Evropa stala spoluarchitektem spravedlivého mezinárodního ekonomického řádu, aby se ukázalo, že globalizace může podpořit pokrok a kolektivní bezpečnost celého lidstva. Mnohokrát vám děkuji.

Jří Musil

Děkuji vám, pane van der Broeku, za váš projev a zejména za vaše slova o krizi složitosti a za to, co jste řekl o vládách tohoto světa. Pro toto fórum je to velmi důležité. A nyní bych chtěl dát slovo vám, paní Clintonová. Jsme opravdu rádi, že se vaše plánovaná návštěva Prahy uskutečnila a těšíme se na vaše slova.

Hillary Clinton

Děkuji. Považuji si za čest být zde a chtěla bych poděkovat prezidentu Havlovi za to, že svolal Forum 2000 k dalšímu pozoruhodnému shromáždění. V době sametové revoluce prý po celé Praze visely plakáty hlásající: "Havel na Hrad". A tak jsme tady na Hradě a spolu s prezidentem Havlem se zamýšlíme nad tím, jaká nás čeká budoucnost. V poezii ani v próze neučinil nikdo pro šíření poselství svobody a demokracie po světě víc než prezident Havel. Nikdo se tolik nesnažil vypiplat občanskou společnost a udržet naši pozornost na reálných otázkách, před nimiž na konci tohoto století stojíme. Nabádá nás, abychom svoje životy žili ne jako konzumenti, ale jako občané, jako bytosti rozdílné a oduševnělé. A nikdo neudělal více pro to, aby se tento hrad stal místem pro shromáždění jako je toto, na nichž lze diskutovat o idejích a kde si my všichni můžeme klást obtížné otázky o tom, jakou že společnost a jaký svět bychom rádi pomohli vybudovat.

Scházíme se zde dnes, abychom hovořili o globalizaci a já vím, že na toto poněkud dlouhé slovo reagují různí lidé různě. Někdy je dokonce obtížné definovat, co si pod ním představujeme. Technický rozvoj a změny v hospodářství nám nesporně pomáhají ujasnit si, co rozumíme globalizací. Vidíme, jak rychlá doprava a spoje ovlivňují náš každodenní život. Více než kdy předtím jsme navzájem propojeni a řekla bych, že na sobě navzájem i více závisíme. A jak tomu bylo při všech velkých změnách v historii, někteří jsou velkými zastánci globalizace, ať již ji dokáží definovat či nikoli, jiní zas jejími velkými odpůrci, ať již ji dokáží definovat či nikoli. Takové rozhovory jako ty, které vyvěrají z tohoto fóra, jsou tedy nesmírně důležité. Musíme spolu více hovořit přes linie, které nás až příliš často oddělují, abychom mohli nejen definovat, co se v našem dnešním světě děje, ale také abychom dokázali nasbírat vůli k uchopení sil, které jím hýbou a k jejich obrácení tam, kde to bude ku prospěchu našemu společnému lidství.

Je zvlášť příhodné činit tak na rozhraní tisíciletí, a proto ještě jednou vzdávám dík prezidentu Havlovi a pořadatelům Fora 2000 za to, že zvolili právě toto téma a právě letos. S manželem

jsme se také nad miléníem hodně zamýšleli. Víme, že přijde tak jako tak. Víme, že jeho příchod budou provázet velké silvestrovské oslavy buď v roce 1999 nebo 2000 podle toho, jak si jej definujeme. Víme, že někteří podnikatelé budou nabízet výrobky na způsob "zubní pasty tisíciletí" nebo "bonbonů tisíciletí," aby bylo jasné, že tento historický mezník, který nikdo z nás vícekrát nezažije, má sám o sobě a pro sebe nějaký význam. Co však k tomuto mezníku sami přidáme a jak jej přesněji nadefinujeme nám třeba pomůže při řešení některých úkolů, jimiž se zabýváte na tomto fóru.

Ve Spojených státech jsme si pro diskuse o miléniu zvolili motto: "Važme si minulosti, myslíme na budoucnost". A když se nad oběma aspekty tohoto tématu zamyslíme, pak nelze ocenit minulost a přitom před ní zavírat oči. Včera večer zazněly v katedrále četné zmínky o století, je právě končí. Žádnou čest si neprokážeme, pokud nebudeme dost realisty, abychom si přiznali všechno to nesmírné násilí a zklamání, jež nám toto století přineslo spolu s velkým pokrokem. Ocenění naší minulosti si tedy od nás žádá nelhat si o ní. Snést pohled na to, kde jsme byli a kdo jsme, abychom lépe žili v současnosti a vysnili si lepší budoucnost. Skýtá nám to teď příležitost promyslet si, co bychom učinili, pokud by se nám dostalo možnosti nahlédnout do budoucnosti, v níž bychom dokázali soustředit politickou vůli, vytvořit instituce a poskytnout příležitost každému, v každé společnosti, aby pocítil, že i on se podílel nejen na vymýšlení, ale i vytváření vlastní budoucnosti.

Jsou mezi námi teď na konci století a tisíciletí také pesimisté, byli tu v každém dějinném období, ale především na konci těchto období. Ohlédla jsem se zpět a přečetla si něco o konci prvního tisíciletí a o mýtu panické hrůzy, v ní se prý lidé tady v Evropě vzdávali majetku a uchýlovali se do kostelů v očekávání konce světa. V desátém století žil také poněkud podivný mnich jménem Raoul Glauger. Ten neustále varoval své okolí před hroící zkázou. Měl dosti pošramocenou pověst - byl vyhnán z několika klášterů, ale vždy našel posluchače. Vždy se našli lidé, kteří byli hotovi uvěřit nejhoršímu o sobě a své budoucnosti. Země se nezbořila, jak předvídal, šířily se však obavy jako vždy v dobách změn. Je tomu tak i dnes, kdy jsou sdělovací prostředky plné zmaru a zkázy a poplávají sluchu těm, které více láká malovat pesimistickou budoucnost nežli hledat, jak společně dospět k realismu a optimismu. Dokonce i v oné dávné minulosti docházelo ke změnám, které sice vycházely z takzvaného temného věku, udaly však tón tomu, co mělo přijít později. Šířila se gramotnost, objevily se řemeslnické cechy, byly založeny nové university a vznikly nové církevní řády. Nejen v Evropě, ale i v jiných světadílech začaly klíčit představy o budoucnosti a o cestách k jejímu uskutečnění.

Dnes, na konci velmi odlišné doby, stále ještě stojíme před některými otázkami, které jdou ke kořenům toho, co jsme my lidé zač a jak se definujeme, jaké máme mezi sebou vztahy a zda jsme s to vzchopit se k vytvoření lepší budoucnosti. Po světě je mnoho důvodů k optimismu a také mnoho důvodů k pesimismu. Je však zřejmé, že ať již dokážeme definovat globalizaci či nikoli, ona tu zůstane. Není cesty zpět. Nelze obrátit tok času, vypnout počítače, odpojit Internet, zrušit leteckou dopravu, zabránit sdělovacím prostředkům v přenosu poselství jiných kultur do odlehlých koutů světa, kde o nich nikdy předtím nic neviděli a neslyšeli.

Vzhledem k tomu, před čím stojíme, je tedy naším údělem klást si některé nepříjemné otázky po tom, jak zkrotit tyto síly globalizace a řešit velké úkoly, s nimiž bylo lidstvo odedávna konfrontováno. Přinese globální ekonomika národům růst a stabilitu? Zlepší život a možnosti všech obyvatel světa nebo jen těch z nás, kteří máme to štěstí být v tomto pohádkovém sále, nás, kteří umíme pracovat s informacemi a orientovat se na cestě tímto novým světem?

Pomůže nám zlidštit sama sebe a jeden druhého? Učit se jeden od druhého? Nebo nás ještě více rozežene do našich úzkých, jednostranně deklarovaných identit, jimiž se chceme chránit před okolním světem? Vyvolá úprk k patě hospodářského žebříku? Vyčerpáme své zdroje? Budeme se dívat, jak naše jedinečné kultury převálcuje jednodimenzionální kultura spotřeby? Jak naši duchovnost vystřídá nutkavý materialismus? Stáhneme se dovnitř? Nebo strach z

neznáma, který je vždy přítomen, když uvažujeme o budoucnosti, vybují v mor rasismu, nativismu a xenofobie?

Věnujete-li chvilku úvaze, jak si populární kultura představuje budoucnost, není to pěkný pohled. Většina současných filmů demonstruje náš vrozený strach z toho, co přijde.

Apokalyptické vize, v nichž přežije jen hrstka. Celá města, jež mohou přežívat jen pod poklopy, protože jsme vyčerpali přírodní zdroje. Dokonce dosud ani nemáme populární obraz onoho nového světa, který, jak doufáme, jsme s to vytvořit.

Jakou to vizi budoucnosti si tedy dnes troufáme představit? Doufám, že z rozhovorů, jako je tento zde a jiné, k nimž dochází po celém světě, se odvine realistická inventura globalizace.

Sama o sobě není ani dobrá, ani špatná. Sama o sobě nám skýtá obrovské možnosti, jen když se odhodláme řešit své problémy. Tak jako v každé jiné době musíme vzít svět takový, jaký jsme dostali, nikoli jaký bychom jej chtěli dostat, v příliš optimistických nebo pesimistických barvách. A musíme vytvořit podmínky, v nichž se demokratický stát stane ještě určitější normou, aby se všem občanům dostalo jejich dílu budoucnosti. V němž svobodný trh bude k prospěchu všech a nikoli jen privilegované hrstky. A v němž bude kypící občanská společnost vychovávat svobodné a aktivní občany, kteří vtisknou konečnou podobu našemu společnému lidskému údělu v příštím tisíciletí.

Často si společnost představuji prostinkou metaforou jako trojnožku. Jedna noha je stát, druhá hospodářství a třetí občanská společnost. Zjevně nelze usednout na stoličku, která má jen jednu nebo dvě nohy, ani na takovou, která má jednu nohu delší nebo kratší než ty ostatní. Potřebujeme zkrátka tři pevné a vzájemně vyvážené nohy. Musí se navzájem podpírat. A zamyslíme-li se takto nad úkoly, před nimiž stojíme, není tak těžké přijít na to, čeho je třeba, aby tyto tři instituce a struktury byly v nadcházejících letech dost pevné, aby unesly společnost.

Právě jsme vyslechli velmi výmluvný popis některých aktuálních problémů globální organizace, takže nehovoříme o vládě pouze ve smyslu jednotlivých států, ale o tom, jak dovést globální rozhodování na další stupeň. Jak vytvoříme instituce, které nám umožní účinné zvládnutí hospodářských krizí, globálního kapitalismu a dalších problémů. Jak přebudujeme takové mezinárodní instituce jako MMF a Světovou banku, aby vznikly nové finanční architektury, jež nahradí ty, které byly založeny před více než padesáti lety v Bretton Woods. Víme, že stát je podstatnou součástí silné společnosti, která umožní lidem využít všeho, co jim nadělil Bůh, a přesto jsme v mnoha částech světa a zvláště v mé vlasti zhruba v posledním desetiletí zažili trvalý útok na stát, jakoby zrušení či oslabení státu mělo vytvořit podmínky, v nichž by lépe prospívala lidská podnikavost a svoboda jednotlivce. To je podle mého názoru omyl, který, jak doufám, s koncem tohoto století odložíme. Potřebujeme silný a aktivní stát, ani utlačovatelský, ani slabý, stát schopný řešit problémy svých občanů a vytvářet veřejné statky k užítku těchto občanů.

Podobně i v hospodářských otázkách jsou velcí kritici a velcí zastánci volného trhu. Oba postoje zřejmě přehánějí buď schopnosti trhu, nebo jeho nedostatky. Připravujeme se na pokus vnést do globálního trhu některá pravidla a předpisy, které nám umožní těšit se z jeho přínosů, aniž bychom trpěli jeho excesy. Na této frontě nás čeká mnoho práce. Je zde mnoho obtížných otázek, jak nejlépe strukturovat a vytvářet státní a hospodářské instituce, které připraví cestu k lepší budoucnosti.

Několik minut bych chtěla věnovat třetí noze oné stoličky, totiž občanské společnosti a občanskosti. Prostoru, který vyplňuje mezi státem na jedné straně a hospodářstvím na druhé. Právě v tomto prostoru se žije život. Hospodářství není samo o sobě cílem, nýbrž prostředkem k nějakému cíli. Má vytvářet dostatečné bohatství, aby lidé mohli užít to, co je na životě nejlepší. Stát není cílem o sobě, nýbrž prostředkem k nějakému cíli. Má nám pomoci se organizovat, abychom měli svobodu a individuální prostor ke sledování vlastních zájmů. V tomto prostoru občanské společnosti se nachází rodina a náboženství, zájmové organizace,

umění a kultura a školství, a co je nejdůležitější, je učilištěm, které z lidí dělá občany. Hospodářství skýtá zaměstnání a příjem, ale hospodářská činnost sama nemůže vytvořit etiku práce, kterou si žádá kapitalismus. Může vytvořit spotřebitele a výrobce zboží, nikoli však občany.

Ani samotný stát nemůže vytvořit občana. Tento náročný úkol zvládne pouze občanská společnost. Při svých cestách po světě jsem se přesvědčila, jak zásadní je tato složka pro naši představu budoucnosti, v níž všichni doufáme. Viděla jsem, co se stane s lidmi, jejichž duch byl zlomen, jejichž hospodářství přišlo na buben, jejichž vlády potlačovaly projevy ducha. Také jsem však viděla, jak je přesvědčení a vzájemná podpora mohou pozvednout k obnově vlastního života a rodiny.

Zamyslíme-li se nad úkoly, před nimiž stojíme, nelze nevidět nutnost rozvoje občanské společnosti, vytváření příležitostí pro to, aby se z lidí stávali občané současného světa. Bez silné globální společnosti nemůže být silné, udržitelné globální hospodářství. Existuje několik prostých metod, jak se dělají občané. Je snadné je popsat, avšak velice těžké uplatnit. Je nutno investovat do lidí, tedy do vzdělání a zdravotní péče. To znamená vytvářet struktury, které si cení všech, ať pocházejí z náboženských, rasových nebo národnostních menšin. Znamená to, že pohlédneme-li na občanskou společnost v kterékoli z našich zemí tak, jako já hledím na tu svoji, jasně uvidíme, kde neinvestujeme dost a kde je třeba přidat. Kdekoli jsem svědkem, jako před několika málo dny v Bulharsku a předtím na mnoha místech světa, velkého úsilí o přechod k plně demokratické funkční vládě a silnému hospodářství, vidím zároveň, jak v jednotlivcích a v nevládních organizacích sílí poznání, že mají také svou roli. Práce odvedená při nedávných volbách na Slovensku do značné míry vděčí za svůj úspěch tomu, že tolik tamních lidí pochopilo, že nevládní organizace a občanská aktivita jsou nezbytným předpokladem skutečných demokratických hodnot. Zamyslíme-li se nad tím, jak lépe investovat do lidí, pak evidentně musíme přerodžďlovat zdroje vytvářené touto globální ekonomikou. Nemůžeme být uspokojeni, dokud neučiníme více pro lepší vzdělání našich dětí a jejich lepší výchovu k občanství, aby mohly zaujmout své místo ve společnosti. A myslím, že v tomto sále ani nemusím říkat, že to znamená přípravu jak chlapců, tak i děvčat k plnému využití svých možností. Znamená to také investovat do lidských snů a nadějí tím, že získají přístup k úvěru, dostanou možnost vytvářet vlastní pracovní příležitosti a podniky. Nesmějí být smeteni náklady globální ekonomiky, které málo záleží na tom, co se děje na mikroúrovni. Naopak je nutno vytvářet podmínky, v nich mohou místní trhy růst a vzkvétat a přitom se na nich uplatní více lidí. Potkala jsem po světě doslova tisíce lidí, jejichž život změnila taková maličkost jako půjčka desíti, patnácti nebo sta dolarů. Když jsme byli s manželem v Ugandě, navštívili jsme s prezidentem Musevanim a jeho chotí jednu vesničku a tam jsme se setkali s ženami, jejichž život se díky úvěru změnil a zároveň poznaly, že něco dokáží, našly svou důstojnost a hodnotu a v důsledku toho lépe pochopily svou občanskou odpovědnost v demokracii. V občanské společnosti je tedy vytváření malých živností, které pak mohou vyrůst ve svébytné hospodářské subjekty, jednou z možností, jak dát lidem podíl na vlastní budoucnosti.

Musíme také udělat více pro to, aby se lidé seznámili se svými občanskými právy a povinnostmi a poté byli vybídnuti, aby je vykonávali. Po světě se rozvíjejí chvályhodné snahy pomoci lidem pochopit, jak funguje demokracie, ale stále jich není dost. Chválím Evropskou unii za její snahu vytvářet podmínky, v nichž se lidé začnou po tolika letech, kdy byli odříznuti od vlastních politických systémů, učit co to znamená podílet se na nich. S výsledky těchto snah mám velmi osobní zkušenost. V Senegalu například jsem před několika lety navštívila vesnici, kde se učili demokracii tím, že si navzájem hráli scénky. Někdo vstal a pronesl projev a ostatní poslouchali a potom jej kriticky zhodnotili. Hráli si také na volby. Ono to možná zní přízemně, ale pro tyto vesničany to byl první stupeň k pochopení, co to je být občanem v demokratické společnosti. Musíme posbírat abstraktní diskuse o demokracii,

rezoluce přijaté na podporu demokracie, svůj potlesk, kterým oceňujeme něčí přechod k demokracii, a vydestilovat z toho praktické každodenní rady a poučení o tom, co to vlastně znamená v každodenním životě lidí.

Musíme také dospět k tomu, abychom se naučili, jak brát naši rozdílnost jako zdroj síly. Na příliš mnoha místech po celém světě jsme viděli, že i demokraticky zvolení představitelé se těžko zbavují starých postojů. A staré nenávisti zamaskované v demokraticky zvolených představitelích nejsou pro místní občany a jejich sousedy o nic lepší než ty, které měli před příchodem demokracie. Pokud se lidé necítí být podílňíky vlastní budoucnosti a hospodářství nepracuje pro ně, pokud nemají onen prostor, jež skýtá občanská společnost k tomu, aby měl život smysl, pak se často obracejí (jak dobře víte) jeden proti druhému. Často začnou vinit druhé za cokoli, co ve vlastním životě postrádají. Ať již je tím druhým třeba nějaká náboženská, rasová či národnostní menšina, ať příliš dobře známe důsledky hledání viny na druhých.

Ale když se lidé postaví dějinám, mohou je také změnit. Nedávno jsem hovořila na ženské konferenci v Belfastu. Shromáždili jsme jak katoličky, tak protestantky, obtížené dvojím břemenem: sektářskou záští, která se už tak dlouho plíží jejich zemí, a jejich postavením ženy. Sešly se, aby si pohovořily o tom, jak by se ony mohly ujmout úkolu napomáhat, aby mír a usmíření, pro něž hlasovaly, byly skutečné a trvalé. Odložily starou nenávist, protože nové a lepší vedení je k tomu povzbudilo, a začaly se učit nástrojům občanského života, které nechají jejich hlasům zaznít.

Musíme se také postarat o to, abychom udělali vše pro ochranu našeho přírodního a kulturního bohatství a totéž musíme chtít i po občanech. To se často nedá na dálku anebo schválením další rezoluce bůhvídkde, ale občané žijící v našich deštných pralesích, na okraji našich savan a našich mokřadů musí mít pocit, že i oni mají podíl na ochraně toho nejlepšího na naší Zemi. A pokud jde o kulturní poklady, musíme udělat více pro zajištění respektu a ochrany našich náboženství, našich jazyků, našich památek, které nám dávají naši individuální identitu a které nás vedou k tomu, abychom se učili vzájemné uctě.

Čeká nás mnoho práce, ale já jsem optimistka. Věřím, že před námi leží velké možnosti, jen jestli je dokážeme uchopit. Jestli budeme připraveni udělat co je nezbytné na globální úrovni, abychom se zhostili svých hospodářských a organizačních úkolů, jakkoli jsou obtížné. A také na místní úrovni udělat, co je třeba pro rozvoj občanské společnosti a občanů. Každý z nás v tomto sále a nespočet dalších mimo tyto zdi máme povinnost udělat vše pro podporu pozitivních politických a hospodářských změn a rozvoj občanské společnosti, ať jsme kdekoli. Každý z nás může udělat mnoho jako jedinec. Dnes už víme, že máme globální sousedy, ještě jsme se však nerozhodli, že chceme budovat globální sousedství. Když nás trápí toxický odpad nebo teroristický útok, nebo hospodářský pokles nebo občanská válka v jiné zemi, není to jen proto, že nás mohou postihnout jejich dopady, nýbrž proto, že chápeme, že jsme dnes v samých základech mnohem provázanější než kdy předtím.

Tím se dostávám tam, kde jsem začala. Když si představíme budoucnost v příštích letech a v příštím století a tisíciletí, co uvidíme? V jednom z těch populárních filmů, které se přehnaly mou vlastní a zřejmě vydělaly po světě spoustu peněz, který se jmenoval Den nezávislosti - snad všechny tyto filmy začínají útokem na Washington, a já vlastně nevím, co si o tom mám myslet, když první letí do povětří Bílý dům a Kapitol - jsme byli v závěru vyzváni ke spolupráci při odvrácení útoku z kosmu. A alespoň v tom kině, kde jsem ten film viděla já, nastal velký jásot, když lidé všech ras a vzdělání a sociálních skupin z celého světa se spojili jako lidské bytosti ke společné záchraně.

Jistě neočekáváme něco takového, ale nespojíme-li se i v reálném životě, ztratíme zaslouženou příležitost na konci tohoto velmi obtížného a bouřlivého století. Udělali jsme v posledních padesáti letech mnoho pro vytvoření příležitostí, pro budování demokracie, proniknutí do hlubin a více lidem jsme poskytli možnost plně využít toho, čím je obdařil Bůh.

Ale co je to platné, globalizace, ať ji již definujeme jakkoli, nikdy nebude náhradou za humanizaci. Čeká nás mnoho práce, máme-li zajistit, že nás globální hospodářství od sebe neodtrhne, nesrazí jedny a nevynese druhé, nýbrž bude motorem, který ovládneme, abychom vytvořili silnou globální společnost, v níž všichni budou mít možnost představit si budoucnost lepší než byla jejich minulost. Děkuji vám.

--

Dopolední zasedání 13. října

Osvaldo Sunkel

Pane prezidente, paní Clintonová, drazí spoluúčastníci této konference, kolegové, dámy a pánové,

Je mi samozřejmě nesmírnou ctí nacházet se nyní v této pozici. Je to pro mne naprosto neočekávaná čest. Musím říci, že je také obrovské privilegium moci hovořit k tak vynikajícímu publiku, jež zahrnuje prezidenta Havla, paní Clintonovou a tak mnoho dalších význačných čelných představitelů svých oborů. Mám však též pocit, že je vůči mně poněkud nespravedlivé, že musím mluvit po těchto výjimečně brilantních, hlubokých a inspirujících prohlášeních, jež jsme právě vyslechli. Přesto ale musím dělat, co je v mých silách, přestože to není v mém rodném jazyce. Soudím, že mé poznámky budou do jisté míry inspirovány skutečností, že náš kolega ještě nedorazil, což se zdá být známkou toho, že globalizace nikdy nefunguje.

Jak řekla paní Clintonová, globalizace je velice komplikovanou záležitostí, jež pro různé lidi znamená všechny možné různé věci. V závislosti na tom, odkud na ni pohlížíte, vidíte rozdílné věci. Pan van de Broek také hovořil o krizi spletnosti. To je opět obrovsky komplikovaná záležitost. Závisí na tom, jste-li ekonomem, jste-li vědcem, jste-li člověkem z médií, pohlížíte-li na věc z centra či z periferie, z velmi vzdálené periferie, odkud pocházím já. Takže si myslím, že jde o téma, které lze velmi stěží celé obsáhnout. Připomíná nám to filmy, které jste zmiňovali, filmy jako Rashomon od Kurosawy nebo Viscontiho Výbuch, kde byl předložen celý problém toho, jak se různé věci mohou jevit různým přihlížejícím.

Kdokoliv předstírá, že přesně ví, co globalizace znamená, nepochybně neví, o čem mluví. Existuje rodina koncepcí - globalizace, francouzsky mondialisation, což by anglicky bylo něco jako "worldisation", transnacionalizace, internacionalizace, imperialismus, kolonialismus. Všechny tyto koncepce se vztahují k něčemu, co je do jisté míry podobné globalizaci. Myslím, že globalizace ve skutečnosti zahrnuje všechny tyto koncepce. Je to jakési shrnutí všech těchto ostatních koncepcí, dává mu historickou dimenzi.

Tedy, postaven před tento velmi těžký úkol navrhuji učinit následující. Nebudu se pokoušet definovat globalizaci. Jsem jedním z dílčích přihlížejících, pocházím z Latinské Ameriky, z velmi vzdálené periferie. Jsem ekonom, ačkoliv poněkud vyvržený, ale přesto jsem vyškolen jako ekonom. Takže se domnívám, že bych vám mohl, abych vás nepřipravil o příliš mnoho času, představit čtyři teze nebo, chcete-li, jakási provokativní tvrzení, o což mě požádal náš předseda, abych vyprovokoval diskusi a připomínky. Mé čtyři teze jsou následující.

První teze je, že globalizace je dualistické povahy. Část z ní je pravdivá, objektivní realita, ale je zde i část, která je mýtem a ideologií. Má druhá teze je, že globalizace je velice dlouhodobým cyklickým historickým procesem, není ničím, co bylo vynalezeno loni. Má třetí teze je, že globalizace je nerovnoměrná, částečná, heterogenní, nevyvážená a elitářská. A má čtvrtá teze je, že globalizace je dialektickým procesem. Má pozitivní a negativní stránky.

Dovolte mi nyní stručně rozebrat tyto mé čtyři teze.

Globalizace je samozřejmě cosi velice reálného. Obrovská expanze obchodu, investic,

výroby, celosvětových řetězců výroby, komunikací, informací, dopravy, migrace, turistického ruchu, cestování. Svět se zmenšuje, vzdálenosti mizí. A je zde samozřejmě jeden konkrétní aspekt, jenž se rozrostl naprosto nepřiměřeně, a tím jsou finance. Připomíná mi příběh o čarodějově učni, který vypustil džina z lahve a ten se pak stal finanční příšerou. To vše je skutečné. Je také skutečné, že toto bylo způsobeno, do jisté míry podporováno, souborem ekonomické politiky, který byl nazván "Washingtonský konsensus" nebo "Nový liberalismus". Celý soubor liberalizace, privatizace, deregulace, minimálního státu, volných trhů, toto si vyžádala globalizace a toto přispívá k další globalizaci. Má své kritiky a obhájce, jak jste zmínili, a myslím si, že v tomto souboru ekonomické politiky je hodně mýtů a ideologie. Je považován za výhodný pro každého. Pokud se vyskytnou problémy, řekne se, že jsou to problémy krátkodobé, ale že z dlouhodobého hlediska budou všichni šťastní. Je velmi silně podporován z určitého počtu zdrojů - finančního tisku, mezinárodních finančních institucí a organizací jako MMF a Světová banka, ale též soukromých organizací jako transnacionálních korporací. Je podporován vládami, zejména ministry financí vlád rozvinutých zemí. Je rovněž podporován ekonomickou profesí, těmi, jež včera pan Kissinger nazval "technickými ekonomy", jedním z nichž já nejsem, a samozřejmě médií. Je předkládán jako buď - anebo, černý a bílý, jaksi komunismus nebo svoboda, alternativa - versus to, co bývalo (ještě před deseti či patnácti lety) a někteří se toho opět snaží dosáhnout, smíšené ekonomiky, sociálně demokratického přístupu, přístupu sociálně tržní ekonomiky, toho, co je dnes v Evropě nazýváno třetí cestou. V hloubi duše se domnívám, že problémem je vztah mezi státem, trhem a společností. V novém liberálně ekonomickém pojetí se trh jeví jako prvořadý princip, jenž potlačuje stát a společnost. Myslím, že všichni, nebo většina z nás, bychom rádi viděli společnost, demokracii, kontrolu nad státem a stát vzájemně se ovlivňující s trhem ve smyslu regulací. Na závěr této teze bych naznačil, že na mezinárodní úrovni máme soukromou globalizaci a veřejné vakuum. Současná krize nám ukazuje, že mezinárodní finanční instituce, G7, prožívají globální krizi ovladatelnosti, jak o tom před malou chvílí hovořil pan van de Broek. Takže toto je má první teze o dualistické povaze, zčásti realita, zčásti ideologie.

Má druhá teze je, že jde o velmi dlouhodobý cyklický proces. Existují v podstatě dva pohledy. Jeden, jenž je konvenčním pohledem, současným pohledem na globalizaci, jenž je jakýmsi pohledem Fukuyamovým, který ji vidí jako relativně aktuální, mechanický, kumulativní, vždy expandující a akcelerující trend ve směru konečného cíle, konce dějin, demokracie a volných trhů. Mám na to odlišný pohled. Domnívám se, že jsme v historické fázi, etapě rapidně se zrychlující globalizace, které však předcházely opak. Po krizích první a druhé světové války a velké depresi 30. let přišlo scvrkávání, kontrakce, mizení mezinárodního systému, jenž předtím ve skutečnosti narostl do velice podobných úrovní, podmínek, struktur, elementů v průběhu druhé poloviny 19. století a do počátku 20. století. Jakési Kondratievovy cykly, dlouhodobé cykly; historie není mechanická, tendenční. Je samozřejmě pravdou, že technologie se zdokonaluje neustále, přesto však se technologie objevuje ve velkých skocích. Věřím, že právě nyní jsme uprostřed jedné z těchto akceleračních fází globalizace, jež započala před dávnými časy, snad s poutí Marka Pola do Číny, s integrováním středomořské civilizace, s Kolumbovým objevem Nového světa a s obrovskou expanzí investic, obchodu, imigrace a financí v pozdním 19. století, všim, čeho jsme dnes svědky, včetně něčeho, co snad nebude připomínat krizi v roce 1932. Tvrdím, že takový způsob historického pohledu na tento dlouhodobý kapitalistický expanzivní proces je nezbytný. Je poučný. Zařazuje současnost do historického pohledu. Poněkud zchlazuje naše pozitivní i negativní očekávání. Dovolte mi jen připomenout vám, že více než sto let po vynálezu elektřiny a telefonu je zde stále enormní většina světové populace, která k těmto vynálezům nemá žádný přístup, a proto by pochopitelně nemohla těžit z Internetu.

Má třetí teze je, že globalizace je nerovnoměrným, částečným, heterogenním, nevyváženým a

elitářským procesem. Rád bych naznačil, že obsahuje dvě dimenze: Je zde rozšiřování globalizace a je zde prohlubování globalizace. Rozšiřování ve dvou významech - probíhá teritoriální expanze, kapitalistický globalizační proces teritoriálně expanduje do bývalých komunistických/ socialistických zemí východní Evropy, SSSR a velmi rozsáhlé části světa a zde vytváří nové, zcela odlišné druhy třídních společností s vyšším soukromým bohatstvím a poklesem veřejné podpory středních a dělnických tříd, v nejlepších případech zvyšuje celkový výstup, ovšem s větší nerovností, i když také s větším dílem demokracie. Existuje však i jiný způsob teritoriální expanze, kterým je začlenění pohraničních oblastí málo rozvinutých zemí, jež měly polokapitalistickou či předkapitalistickou strukturu, která se nyní překotně rozvíjí a rozšiřuje s tím, jak jsou tyto nové pohraniční oblasti a nové zdroje začleňovány, ale také s tím, jak jsou přemísťováni lidé, ničeny přírodní zdroje a zvyšována nerovnost. Co je možná zajímavější, je proces prohlubování kapitalistické globalizace, který znamená prohlubování individualistické, utilitářské a soutěživé kapitalistické kultury. A to se děje všude. Obávám se, že to znamená diskriminační proces mezi těmi, kdo mají užitečné vlastnosti - vlohy, schopnosti, ochotu - pro připojení se ke globalizačnímu procesu, a těmi ostatními, kteří tyto předpoklady nemají, a jsou proto opomíjeni či vytlačováni. To se vztahuje na jednotlivce, na podniky, na výrobní sektory, na regiony v rámci zemí, na celé země a dokonce na celé kontinenty. Do jisté míry je to případ Afriky. Začlenění a vyloučení jsou ekonomickými, společenskými, politickými a kulturními fenomény a říkal jsem, že jsou elitářskými fenomény, neboť - jak již řekl pan van de Broek, když uváděl čísla - za posledních zhruba dvacet let se v průběhu tohoto globalizačního procesu svět zvětšil a stal se více asymetrickým. Přibližně 60 procent světové populace získává pouze 5-6 procent světového GNP - dvě třetiny světové populace získávají pouze 56 procent GNP - to jsou samozřejmě ti vyloučení. Nejbohatších 20 procent získává 95 procent světového důchodu - to jsou samozřejmě ti zapojení v procesu globalizace. Těchto 20 procent je částečně, z většiny, v rozvinutých zemích, ale též mezi elitami v málo rozvinutých zemích, které jsou začleněny do globalizačního procesu. Má to ještě třetí aspekt, o němž bych se chtěl zmínit. Myslím, že tímto aspektem je rozpor mezi symbolickou a materiální globalizací. Symbolickou globalizací je začlenění do světové masmediální konzumní civilizace. Prostředky k realizování tohoto začlenění však drtivě většině světové populace chybějí.

Má čtvrtá teze, velmi stručně, je, že globalizace je dialektickým procesem v marxovském smyslu - nahrazení jednoho způsobu výroby jiným způsobem výroby - a to je relativní proces, je to komplikovaný relativní proces; nebo v schumpeterovském smyslu, s jeho cykly tvoření a destrukce. Nebo podle Carla Polanyiho, pro mne výjimečného guru, jenž rovněž pochází z této části světa a jenž vypracoval myšlenku individualistické, soutěživé, peněžní marketizace společností, která narušuje systém sociální vzájemnosti dříve existující v těchto společnostech, a prostřednictvím tohoto narušování zapříčiňuje to, co nazval sociální odezvou, kterou nazval "dvojitým hnutím", odezvou, reakcí na to, co se ve společnostech dělo. Domnívám se tedy, že to, čeho jsme svědky, co vidíme, čemu přihlížíme, je transnacionální integrace, rozpad národů, slábnutí národního státu, reintegrační snahy založené na občanské společnosti; reakce - místní, komunální, náboženské, regionální, etnické - založené na tradicích, na velkoměstech; a, za čtvrté, vyloučení, marginalizace.

Před tím, než jsem sem přišel, jsem náhodou četl poslední knihu profesora Etzioniho. Myslím si, že má úžasnou představu o problému národní identity a globalizace, jíž je jeho myšlenka, že národní státy jsou mozaikami subkulturních identit. Myslím, že tato mozaika subkulturních identit je ve slábnoucím rámci národních států rvána na kusy globalizačním procesem. Výsledek bude pochopitelně záležet na relativní síle rozkladného procesu a relativní síle národního státu.

Dámy a pánové, jestliže si myslíte, že tyto čtyři teze v sobě obsahují něco pravdy, nějakou hodnotu, navrhuji, že by konference Forum 2000 mohly skutečně přispět k:

1. oddělení reality od mýtů a ideologie;
2. zařazení globalizačního procesu do historické perspektivy;
3. navržení efektivních opatření ke zmenšení nespravedlnosti tohoto procesu;
4. zmírnění oslabování národního státu prostřednictvím zdokonalení demokracie zároveň s umožněním pluralistické mozaiky subnárodních kultur.

Mnohokrát vám děkuji.

Jiří Musil

Děkuji vám, profesore Sunkele, za vaše ucelené, jasné sdělení. Dříve než budeme pokračovat, rád bych především omluvil pana van de Broeka, má důležitou schůzku, předpokládám, že v Bruselu. Máme nyní, v první části, čas reagovat na proslov paní Clintonové. Zvu všechny ty, kdo mají zájem o možnost diskutovat o jejích myšlenkách... Dobře, je tu pan Karan Singh.

Karan Singh

Děkuji vám, pane moderátore, paní Clintonová a delegáti, rád bych se stručně dotkl dvou věcí, jež ve svém působivém projevu předložila paní Clintonová. Jedna z nich se vztahuje k výjevům, které při našem vstupu do 21. století ovládají lidské vědomí. Hovořil jsem o tom včera a máte vcelku pravdu, je ohromující, jak se zdáme být posedlí výjevy smrti, ničení a dinosaurů. Ve Dni nezávislosti se objeví vyhození všech vašich institucí do povětří, v Titaniku se symbol přílišného sebevědomí lidského pokolení par excellence ponoří do vln a všichni to zjevně oslavují. Pořádáte večerní Titanic party a servírujete Titanic menu. Je to zajisté podivná a morbidní fascinace smrtí a katastrofou. Je to snad symbol, že jsme novým Titanikem? Nebo že Amerika či Anglie jsou novým Titanikem, oplývající materialismem, který se nezadržitelně blíží katastrofě? Chtěl bych tento problém vyzvednout, paní Clintonová, neboť jste prokázala velkou vnímavost, když jste na něj poukázala. Carl Gustav Jung, jeden z nejkreativnějších myslitelů tohoto století, mluví o negativních archetypech, které velmi často ovládají lidské vědomí. Já se domnívám, že tím, co potřebujeme, jsou vyvažovací výjevy, hojivé výjevy, výjevy jež jsou holistické. Například, mohu vám dát nádherný příklad z mé vlastní kultury v moderním světě, onu fotografii planety Země pořízenou z vesmíru, nádhernou fotografii, nejnádhernější jaká kdy byla pořízena, která ukazuje náš svět takový, jaký opravdu je, nepatrná tečka světla a života proti nekonečně rozlehlým masám vesmíru, tak nádherná a zároveň křehká. A na to můžeme vršit hojivé výjevy. Například obraz velké hinduistické bohyně Mahalakšmi, sedící na bílém lotosu. Lotos je zrozen v temnotách podsvětí, ale ven proniká jasný a třpytivý. Ona na něm sedí, bohatě ozdobená, její oči jsou jako lístky lotosu, jejichž tvar je pro ženské oči nejkrásnější, ona je bohatě ozdobená, ve svých rukou drží květy lotosu. Jak víte, lotos v temnotě spí, v temnotách ignorance spí lidský duch. Ale když vyjde slunce moudrosti, také lotos se rozvíjí a jí z každé strany omývá šest slonů s velkými kly, kteří ji ze zlatých nádob polévají ambrózií. To je hojivý výjev. Potřebujeme vyvažovací výjevy proti této strašlivé negativitě, na níž narážíme, proti hrůze a násilí. To je má myšlenka číslo jedna.

Druhá věc, paní Clintonová. Váš symbol třínohé stoličky je velice příhodný - státní orgány, ekonomika a občanská společnost. Nicméně, otázkou je, jaký druh lidské bytosti bude na této třínohé stoličce sedět? Bude muž či žena sedící na oné stoličce plný nenávisti a žárlivosti a disharmonie a zloby? Anebo on či ona povstane, aby dosáhli na své vyšší "Já"? Budou si vědomi toho, čeho si byl vědom Francis Thompson v jedné ze svých nádherných básní, pokud si vzpomínáte:

Ne tam, kde rotující soukolí se šerí

A stoupá vnímání naše ochromené!

Naslouchali bychom proudění křídel peří

Bušící na brány naše uzavřené.

Andělé neopouští sídlo starobylé.
Pohnou byt' i kamenem a vzlétat počnou!
Toť vy, toť vaše tváře cizí, odrodilé,
událost kdo zmeškali tu mnohoskvostnou.
Bude osoba sedící na oné stoličce ve spojení s mnohým skvostným světlem ducha a duše?
Děkuji vám, paní Clintonová.

Jiří Musil

Mnohokrát vám děkuji. Navrhuji položit čtyři otázky, mám již seznam čtyř lidí, a poté, pokud vám to nebude vadit a bude tak laskaví a odpovíte... Myslím, že je to Weiming Tu a poté Tomáš Baťa.

Weiming Tu

V roce 1989 se v Evropě uskutečnilo setkání na téma občanské společnosti v Západní Evropě a evropští odborníci se shodli, že občanská společnost v Americe je nejcitlivější. O tom se samozřejmě nejvíce diskutuje v Tocquevilleově vizi demokracie v Americe. Z komparativní politiky se většinou dozvídáme, že v Americe je společnost silnější než stát, zatímco v mnohých východoasijských zemích je pochopitelně stát silnější než společnost. O faktu, že občanská společnost v Americe je citlivá a důležitá, nemůže být sporu.

V roce 1995 jsem se jako host Spojených národů zúčastnil Světového summitu pro sociální rozvoj v Kodani. Diskutovalo se o třech zásadních tématech: sociální dezintegraci, chudobě a nezaměstnanosti. Toto byly velké globální problémy. Avšak americká masmédia, příkladný reprezentant občanské společnosti, nevěnovala pozornost žádnému z těchto témat projednávaných v Kodani, protože Amerika byla toho času posedlá takzvaným soudním procesem století. Proto může být občanská společnost v tomto smyslu posedlá jednou konkrétní záležitostí na úkor globální vize, což je úzkoprsý provinční pohled americké společnosti. A to je, v tomto smyslu, to je také negativní problém. Od druhé světové války Amerika učí mnohé země civilizovanosti. Dokud se Amerika, jež je mou druhou vlastí, nestane zároveň učící se civilizací, nebude pro Ameriku možné zhostit se vedoucí role. Rád bych k tomu slyšel váš komentář. Děkuji vám.

Jiří Musil

Je mi nesmírně líto, ale právě jsem byl informován, že paní Clintonová musí za několik minut odejít. Mějte, prosím, pochopení, musím vás nyní požádat, abyste reagovali pouze na tyto dvě poznámky. Poté však můžeme, majíce vás na paměti, pokračovat, a tak bude vaše přítomnost delší. Mohu vás, prosím, požádat?

Hillary Clinton

Tedy, omlouvám se, ale opravdu ráda bych slyšela ty další dvě poznámky. Snad bychom je mohli velmi rychle vyslechnout. Bylo by to možné, jestliže máte další dva mluvčí? Nebo mám prostě...

Jiří Musil

Nevím, zda o vašich aktivitách rozhodujete vy nebo vaši lidé.

Hillary Clinton

To je velice výstižné, jestli rozhodují já nebo rozhodují mí lidé. To je jedno ze smíšených požehnání účasti na veřejném životě, v Americe určitě.

Dovolte mi nejdříve odpovědět panu Tuovi, protože se domnívám, že jste velice dobře vyjádřil jeden ze zásadních úkolů, před nimiž Spojené státy stojí. Jistě to má dopad nejen v

naší zemi, ale i v celém světě. Jde o případ, kdy Tocqueville již v prvních desetiletích 19. století uznal občanskou společnost ve Spojených státech za kritickou složku celé naší společenské struktury. Hovořil o stavech srdce, které skutečně pěstují demokratické občanství a angažovanost.

Mezi třemi nohami oné stoličky ve Spojených státech vždy existovalo obrovské napětí. Jedním z našich kontinuálních úkolů je vytváření rovnováhy mezi různými centry moci ve Spojených státech, ať už se to týká rovnováhy v rámci naší státní správy (mezi našimi třemi pilíři státní moci), nebo rovnováhy mezi ekonomikou, státní správou a občanskou společností. Nemyslím, že by si de Tocqueville či kdokoliv jiný do poměrně nedávné doby vůbec dokázal představit, natož předpovědět, mimořádnou roli, kterou masmédia sehraji ve formování veřejného mínění, a jejich dopad právě na občanskou společnost. Věřím, že je to velice vážný problém pro každou společnost, ale v současnosti pro Spojené státy zejména. Pan Tu má naprostou pravdu, že pozornost, kterou média věnují složitým problémům, jež vyžadují trpělivost a mravní sílu, je ve Spojených státech prakticky nulová. Pozornost věnovaná mezinárodním záležitostem je v našich masmédiích velice omezená. Panuje zde taková posedlost okamžikem a tím druhem událostí, či osobností, které uspokojí lidi krátkodobě, až si myslím, že sami sobě prokazujeme velkou medvědí službu tím, že neposkytujeme více informací kontinuálně tak, aby občané měli přinejmenším příležitost vědět více o tom, co se děje a sami se rozhodovat na základě těchto detailnějších informací. Nezmínila jsem se o tom ve svých poznámkách, ale opravdu si myslím, že rolí masmédií se musíme vážněji zabývat v mé zemi a čím dál více i na celém světě. Pro vládu či občanskou společnost je nesmírně složité fungovat efektivně jak tehdy, když neexistuje dostatek informací o složitých rozhodnutích stojících před občany, tak tehdy, pokud podávané informace dokonce podkopávají občanskou společnost a efektivitu vlády. Vůbec mě nenapadá žádné řešení těchto věcí, ale Amerika se nesporně musí stát - podle vašich slov - učící se civilizací, abychom se stali lepšími a pochopili, co musíme na cestě k budoucnosti dělat pro zachování naší silné občanské společnosti a soudržného národního státu. Je to něco, nad čím hodně často přemýšlím, neboť věřím, že pokud se nevyrovnáme s vlivem masmédií na občanskou společnost a na efektivní vládnutí v demokracii, bude stále obtížnější vypořádávat se s problémy globalizace, které nám tak výmluvně popsal profesor Sunkel. Takže sdílím vaše obavy. Samozřejmě vím, že můj manžel a další se pokoušejí prolomit zeď masmédií, aby mohli komunikovat přímo s lidmi a předávat jim informace, jež se týkají jejich každodenního života a jež jsou také užitečné, protože jim pomáhají dělat rozhodnutí.

Dovolte mi jen přidat jeden jiný příklad. Včera večer se mi někteří z vás zmínili o své naději a znepokojení, zda Spojené státy přijmou účinná opatření s ohledem na úkoly týkající se životního prostředí, jež vzešly z Kjóta. To je skvělý příklad toho, jak je v naší zemi těžké dosáhnout konsensu o opatřeních, jež by měla být přijata. Není to téma, které by se v naší zemi těšilo velké pozornosti. Je to téma, které se velice silně dotýká názorů odborných zájmových skupin, a tyto skupiny využívají masmédia k manipulaci veřejného mínění. V naší demokracii máme veliký úkol manévrovat mezi masmédií a velmi mocnými odbornými zájmovými skupinami, abychom občanstvu vytvořili prostor k získání adekvátních informací pro činění dobrých rozhodnutí. Winston Churchill jednou o Americe řekl - že je to země, kde lidem velmi dlouho trvá a skoro vše udělají špatně, než učiní správné rozhodnutí. Je to ten druh naší historické vlastnosti, že jaksi neustále klopýtáme, dokud se nám to nepodaří. A konečně, k panu Singhovi. Shledala jsem vaše poznámky nádherně výmluvnými. Nevím, jak dostaneme ony vyvažující léčivé výjevy do masmédií. Musíme vytvořit alternativy a snad nám exploze médií poskytne šanci získat více informačních kanálů, jejichž prostřednictvím doručíme výjevy lidem. Ale bezpochyby, jsou-li masmédia stále většinou negativní, je před námi velký úkol transformovat tyto negativní dramatické výjevy v něco, co může lidem pomoci představit si pozitivnější budoucnost. To je také problém, který mne velice

znepokojuje. A poněvadž obrázek, který si lidé vytvářejí o sobě a ostatních, je ovlivněn a do jisté míry předurčen tím, co se objevuje v masmédiích, jde o další problém, jemuž musíme věnovat velmi zvýšenou pozornost, protože pokud, ve vaší metafoře, má osoba sedící na oné stoličce být pozitivní osobou, je těžké si představit, jak být pozitivní, jste-li neustále vystaveni negativním sdělením a sdělením podněcovaným orientací na zákazníka. Pro lidi je velice obtížné to překonat. V tom tedy před sebou máme spoustu práce, ale já vám děkuji za nádherný jazyk, jímž jste tento úkol popsal.

Jiří Musil

Právě jsem byl informován lidmi paní Clintonové, že může pokračovat [smích, potlesk], což znamená... Takže tu máme dva pány. Nicméně, rád bych vás požádal, abyste byli rychlí a struční a pokračujte, prosím, Gareth Evans.

Gareth Evans

Má otázka je ve skutečnosti pouze rozšířením otázky Weiminga Tua, ale možná to budete chtít dále komentovat. Zdá se mi, že větším problémem než přimět Američany, aby pomýšleli na budoucnost, je přimět Američany, a zvláště americký Kongres, aby pomýšleli na svět za hranicemi Spojených států. Vidíme nejnovějším důkaz jejich nechuti, o níž jsme u tohoto stolu hovořili včera, podpořit nejen rozšíření financování pro MMF, ale také příspěvek Spojeným národům a rychlým obchodním jednáním, což je klíčové pro pokrok v otázce ekonomického řízení.

Avšak pozoruhodnou věcí v tom všem je, že se tu zdá být nesoulad mezi tím, co Kongres dělá a říká a jak vystupuje, a způsobem, jakým Američané dotazovaní při výzkumech veřejného mínění ve skutečnosti reagují na mnohé z těchto problémů. Existuje spousta důkazů, že jsou vnímaví k problémům Spojených národů a globálního vládnutí tohoto typu a zajímají se o ně a podpořili by kroky prováděné vládou, jež vláda - Bůh ví - chce provádět, aby tyto konkrétní případy doznaly pokroku.

Domnívám se, že otázka zkrátka zní: Co lze probzdit u této nesouladu? Co lze udělat, abychom prolomili tuto mimořádně provinční zaujatost klíčového prvku americké státní moci, Kongresu, a skutečně dosáhli lepšího řešení těchto problémů? Je to pouze otázka změny politických pravidel financování nebo politických jednacích výborů a podobně? Je toto klíčem, nebo zde existuje něco ještě fundamentálnějšího, co může být učiněno, aby se změnila tato konkrétní, kriticky složitá část politické kultury? To není jen problém Spojených států, to je problém pro všechny ostatní z nás, kdo jsme tak závislí na vedoucí roli USA, máme-li se s těmito záležitostmi vypořádat.

Jiří Musil

Mnohokrát vám děkuji. Nyní pan Tomáš Baťa.

Thomas Bata

Paní Clintonová, ti z nás, které loni v lednu inspiroval váš projev v Davosu, byli opět inspirováni. Blahopřeji.

Zmínila jste se o důležitosti občanské společnosti. Globální občanská společnost samozřejmě vyžaduje také globální vládu práva. Jak může pomoci obchod? A jak může eventuálně pomoci vytvořit prostředí, v němž snad Spojené státy přehodnotí svůj negativní postoj vůči vytvoření Mezinárodního soudního dvora. Děkuji vám.

Hillary Clintonová

Toto jsou dvě velmi specifické otázky týkající se amerického veřejného a politického mínění. Vzhledem k mému zájmu o tyto věci mi dovolu promluvit o nich v širším kontextu a poté konkrétně.

Spojené státy procházejí obdobím izolacionizmu, což je jasné každému, kdo kdy studoval naši historii. Zdá se, že s kolapsem Sovětského svazu zmizel *raison d'être* velké části zahraniční politiky z vědomí mnoha politických vůdců, zejména těch, kteří byli zároveň v prvních liniích při vedení boje proti komunismu, i těch, kteří věřili, že Spojené státy mají být ve světě silně zastoupeny, aby mohly být efektivní v řešení hrozby představované Sovětským svazem. Stále ještě hledáme cestu, jak redefinovat naši pozici ve světě a převzetí vůdcovství v tolika oblastech, v nichž je pro Spojené státy nesmírně důležité zhostit se vedoucí role. Gareth Evans má myslím pravdu, že v každém průzkumu veřejného mínění, který jsem kdy viděla, a i podle mých vlastních zkušeností, američtí občané daleko více podporují mezinárodní instituce, jako například Spojené národy, a jsou za větší mezinárodní zapojení Spojených států, než mnozí kongresmani, jimž je vlastní mnohem negativnější pohled. Problémem však je, že proti takovému zapojení vystupuje silná minorita, která je jádrem velké části podpory Republikánské strany a v mnohem menším měřítku části podpory demokratů. Ale soustředíme-li se na chvíli na Republikánskou stranu: republikáni mají mezi svými voliči lidi, kteří se domnívají, že Spojené národy napadají Ameriku černými vrtulníky; kteří se domnívají, že jakákoliv forma multilaterálního mezinárodního zapojení Spojených států je znamením slabosti, a nikoliv partnerství a síly; a ti lidé v jejich voličské základně, kdo zastávají tato stanoviska i méně extrémní verze těchto stanovisek, jsou mnohem vášnivější než široká veřejnost, která upřednostňuje mezinárodní zapojení. Široká veřejnost obecně nehlasuje na základě těchto témat. Nebudou nutit k odstoupení člena Kongresu, který nehlasoval pro příspěvky Spojeným národům, jak by to možná udělali, pokud by nehlasoval například pro financování vzdělání. Naproti tomu vášnivá menšina, jež tak často určuje osud politika, by proti tomuto členu Kongresu hlasovala v mnoha volebních okrscích v celé naší zemi. Vtip je tedy v tom, jak podnitit intenzitu a posílit v americké veřejnosti vědomí, že její intuitivní reakce na americké závazky jsou čímsi, co musí vyzdvihnout na vyšší úroveň, v čem se musí mnohem více angažovat a co musí zapojit do politického procesu jako jeden z faktorů, podle nichž posuzuje ty, pro něž hlasuje.

Druhý problém s tím související je, že - opět podle mého názoru - došlo ke kolapsu v názoru elity podporujícím mezinárodní zapojení Spojených států. Víte, v závěru druhé světové války, když prezident Truman, generál Marshall a jiní sbírali podporu pro Marshallův plán, nebylo to v zemi populární, bylo to nepopulární. Americké obchodní kruhy, vědecká a politická elita to však v dostatečném počtu považovaly za velice důležité, takže byly schopny vtisknout veřejnému mínění svůj názor. Je pro mě velkým zklamáním, a zmínila jsem se o tom v Davosu, že americké obchodní kruhy, jež silně profitují z americké angažovanosti ve světě, se téměř nevyjadřují k mnohým z těchto problémů, které přímo ovlivňují vedoucí pozici USA ve světě. Nekonal se například žádný bouřlivý protest, když Kongres poprvé zamítl financování MMF. Americká obchodní veřejnost se na základě toho lépe zorganizovala, jenže opět si nejsem vědoma, že by říkala členům Kongresu, že je v této konkrétní záležitosti nepodpoří. Takže selhání elitního názoru v Americe rovněž sehrálo negativní roli při vytváření okolností, za nichž se vášnivým a extrémním názorům dostává mnohem více důvěryhodnosti než si zaslouží mít.

Za třetí, mezi mnohými členy Kongresu panuje přesvědčení o jednostrannosti, že totiž Spojené státy nemají jako součást mezinárodních a mnohostranných snah co získat, a raději ospravedlňují jednostranné jednání. A to je něco, co se prezident s velkým nasazením snaží změnit a zarazit, ale je to velmi silně zakořeněný názor, zejména mezi jistými členy Kongresu, a je třeba na tom opět pracovat ze dvou rozdílných hledisek - musíme posílit podporu veřejnosti a musíme nejen změnit, ale využít převládající názor k tomu, abychom měli vliv na ty členy Kongresu, kteří zastávají tyto názory. Nakonec, je to jen politika, víte, je to jen stará dobrá politika v demokracii. Jelikož, pokud je ve vašem zřízení prezident z jedné politické strany a Kongres z jiné, bez ohledu na to, za čím stojí prezident, členové Kongresu a

většina na druhé straně, chtějí být proti. Právě teď v tomto okamžiku spí, ale zakrátko budou zpět a pokusí se získat pro Spojené státy rozpočet, který nyní nemáme, protože republikánská většina v Kongresu nesouhlasí s prezidentovým programem. Věřte mi, že pokud jde o prosazování něčeho, je to v parlamentních systémech o mnoho jednodušší. A dokonce i v nich se při pokusu dosáhnout konsensu objeví řada problémů. Ale v našem systému, jenž je schválně konstruován tak, aby byl neschůdný, je to obzvláště složité, je-li prezident z jedné politické strany a Kongres z jiné. Myslím si, že mnozí lidé, i v Evropě, kteří jsou zvyklí na parlamentní systémy, jen obtížně chápou, proč je tak těžké v tom manévrovat. A tak nám leží na srdci, aby si toho byl prezident velice dobře vědom a aby na tom velmi tvrdě pracoval. Konečně, pokud se týká Mezinárodního soudního dvora, je to další příklad, jak je složité přesvědčit Američany, aby podpořili něco, co by podle nich mohlo jakýmkoliv způsobem ovlivnit jejich suverenitu. Musím jen velmi stručně říci, že existuje legitimní zájem na této části amerického vedoucího postavení, včetně administrativy, protože máme ve světě tolik zájmů, máme ve světě tolik vojenských zájmů, že bez patřičných bezpečnostních záruk, jež by Spojeným státům poskytly pocit, že jakákoliv opatření přijatá takovým soudem by byla oprávněná s ohledem na americké občany, nezískáte americkou podporu takovému druhu mezinárodního úsilí, což je politováníhodné. Americká vláda bude nadále podporovat veškeré úsilí zaměřené na válečné zločiny, ať to bude v Haagu či Rwandě, a budeme neustále hledat způsob, jakým můžeme být součástí Mezinárodního soudního dvora. Pro politické a vojenské vedení je však těžké, zejména v klimatu dnešních Spojených států, mít dobrý pocit z postoupení jurisdikce a suverenity, když je ve světě vystaveno riziku mnohem více našich lidí než občanů kterýchkoliv jiných zemí. Takže si nemyslíme, že v popisu kompetencí soudu je, s ohledem na Spojené státy, parita. Ve spojení s tímto tématem existují některé legitimní obavy, což nijak nesnižuje obecnější zájmy, jež máme ohledně budování většího amerického porozumění a podpory naší angažovanosti a vůdcovství a naší mezinárodní spolupráce.

Jiří Musil

Ještě jednou vám děkuji. Myslím, že prezident Havel chce říci několik slov. Mohu vás požádat?

Václav Havel

Rád bych poděkoval madam Hillary za to, že si udělala čas a zúčastnila se našeho Fora. Velice rád bych jí ještě jednou poděkoval za její vysoce podnětný projev a myslím si, že ji také mohu jménem vás všech požádat, aby předala naše pozdravy a přání všeho nejlepšího svému manželovi.

Tun Daim Zainuddin

Pane předsedo, dámy a pánové. Dovolte mi vyjádřit hlubokou vděčnost vašemu prezidentovi za to, že mne pozval, abych se zúčastnil Fora 2000 a uvedl své názory v době, kdy očekáváme úsvit nového tisíciletí. Nacházíme se totiž patnáct měsíců od tohoto určujícího okamžiku v dějinách. Proto je nyní čas k zamyšlení a předsevzetím.

Dovolte mi poblahopřát organizátorům ke zvolení "Globalizace, zkušenosti, nástroje a postupy" za téma této konference. Vaše volba je s narůstající důležitostí globalizace při určování směru událostí v novém tisíciletí nejvhodnější. Jsem si jist, že rokování v rámci tohoto Fora nám pomohou porozumět rozmanitým zkušenostem s globalizací.

Dovolte mi nejdříve zamyslet se nad odcházejícím tisíciletím. V průběhu tohoto tisíciletí jsme zaznamenali velké úspěchy: v posledních třech desetiletích člověk poprvé opustil svou planetu, aby úspěšně přistál na jiném nebeském tělese v naší sluneční soustavě. Snažili jsme se, a podařilo se nám, prodloužit život miliónům lidí a poskytnout jim služby, jež s sebou přinesla moderní lékařská věda. Rozpadly se největší koloniální říše; milióny lidí získaly

svobodu a státy nabyly národního charakteru. Komunikace je dnes prakticky okamžitá, to, co se děje tisíce mil daleko, si najde cestu k našemu domovu prostřednictvím satelitní televize. Skutečně jsme se stali "globální vesnicí", kde je hodně co oslavovat a kde je také hodně toho, z čeho bychom měli být zklamáni.

Můj projev, Dilema: Globální trhy a místní identity, si vyžádala okolnost, že vznik globálních trhů coby projevu globalizace vedl některé lidi k přesvědčení o jeho nepříznivém vlivu na místní identity, ať již národy, komunity či lidi. Jiní vyžadují, aby byly zvoleny buď globální trhy, nebo místní identity. Navrhuji, abychom stručně projednali vznik globálních trhů a poté posoudili jeho vlivy na hostitelské komunity se zvláštní zmínkou o současné východoasijské krizi.

Světové dějiny jsou plné příkladů toho, jak obchod mezi státy a národy vede ke vzniku trhů a následnému zrození globálních trhů. Koloniální říše osmnáctého a devatenáctého století a komoditní obchod, jenž tomu předcházela, nebyl malých rozměrů zásluhou hledání zahraničních trhů. Průmyslová revoluce přinesla další impuls, když výrobci ze Západu potřebovali suroviny pro své továrny a trhy pro své hotové výrobky. Dalším faktorem, který povzbudil hledání globálních trhů, je konkurence mezi transnacionálními korporacemi. Každá z nich věří, že si globální expanzí zajistí enormní zisky a že pokud se této výzvy nechopí, udělají to soupeři. Konkurenceschopnost také znamenala, že transnacionální korporace musely být často restrukturalizovány, aby si udržely flexibilitu nezbytnou k využití největšího možného ekonomického rozsahu a lokační výhody.

Prosazování globálních trhů je založeno na myšlence, že všechny zúčastněné země mohou získat. Nelze popřít, že vznik globálních trhů svým do jisté míry omezeným způsobem umožnil některým oblastem rozvojového světa požívat výhod globalizace. Nejevidentnější z nich je případ přímých zahraničních investic, jež nepochybně v některých z těchto zemí pomohly, vytvořily pracovní místa a učinily technický skok vpřed, jakož i získaly trhy pro některé ze svých výrobků. Koncepce globálních trhů je založena na myšlence, že si výrobky z rozvojových zemí najdou cestu na trhy zemí rozvinutých tak snadno, jako si výrobky z rozvinutých zemí najdou cestu do zemí rozvojových. Avšak realita je odlišná. Při četných příležitostech byla využita neobchodní témata, jako sociální důvody, lidská práva a životní prostředí, k potlačení obchodních možností rozvojových zemí.

Jak víte, od července 1997 se země východní Asie zmítají v agónii vážného ekonomického zhroutení. Region, jehož ekonomická výkonnost byla kdysi považována za zázrak, se nyní nachází uprostřed recese, která patrně zachvátí svět. Oddání tržnímu hospodářství, jež je demonstrováno praktickým odstraněním veškerých mechanismů kontroly pohybu kapitálu, jsme se po léta těšili z vysokého ekonomického růstu. Jenže v systému, v němž neexistují žádná mezinárodní pravidla a disciplína, převládá právo džungle. Aktivita měnových spekulantů, kteří si kvůli nedostatku kontroly leccos dovolují, uspíšily vážnou finanční krizi, z níž se teprve musíme vzpamatovat. Byli jsme svědky toho, jak za posledních čtrnáct měsíců až do srpna 1998 hodnota našich měn spadla přibližně o 20 a dokonce až o 80 procent a naše burza cenných papírů ztratila 20 až 90 procent své hodnoty.

Aby se vypořádala se svými problémy, 1. září 1998 přistoupila Malajsie k činu a zavedla selektivní kontrolu kapitálu. Rozhodli jsme se podstoupit opatření k izolaci malajské ekonomiky od rizik a zranitelnosti krátkodobého spekulativního kapitálu. Tato opatření nám pomohla znovu získat monetární nezávislost a izolovat malajskou ekonomiku od možnosti dalšího zhoršení ve finančním prostředí. Dovolte mi zde prohlásit, že nejsme ani protitržní ani protiobchodní. Vždy jsme byli obchodujícím národem. Budeme pokračovat v prosazování trhu a přímých zahraničních investic, neboť si myslíme, že tyto "conduits" jsou nezbytné pro světovou prosperitu. Malajsie má silnou koncepci podpory obchodu a investic. Pokud se týká obchodu, jsme jednou z nejotevřenějších ekonomik ve světě, kde vývozy zboží v roce 1997 představovaly 83 procent hrubého národního produktu.

Globalizace vyžaduje liberalizaci. Ale přesto, otevření finančního sektoru zahraničním operacím bez nezbytné přípravy je nadmíru riskantním podnikem. Tento proces by měl být proveden v postupných krocích, v souladu s vývojem schopností a institucí zabývajících se globalizačními silami. Aktuální zkušenost z východní Asie je důkazem, že nenaplánovaná integrace do globální ekonomiky a prosazování liberalizace bez důkladné přípravy a zhodnocení silných stránek a schopností národních ekonomik může rozpoutat síly, které mohou vést k úpadku a odvát výdobytky minulosti. Rozvíjející se země se musejí nacházet v situaci, kdy za pomoci vhodných domácích politik zvládnou proces globalizace ku svému prospěchu.

Východoasijské ekonomiky si až donedávna vedly velice dobře a byly všeobecně oceňovány za své vynikající výkony. Možná však tyto země udělaly tu chybu, že své finanční sektory a operace otevřely příliš rychle, obzvláště v oblasti měnových obchodů a krátkodobého kapitálu. Regulace a kontrolní mechanismy, jež v minulosti bývaly o mnoho přísnější, byly rychle odstraněny na základě rad mezinárodních agentur, které kázaly o přednostech volného pohybu kapitálu, zapomněly však varovat před nebezpečím vrtošivých postojů investorů. Nezdůraznily potřebu nejdříve vycvičit místní instituce ve schopnosti zvládat finanční liberalizaci nebo potřebu vytvořit domácí regulace. Výsledkem je, že institucionální fondy a hráči, kteří ovládli umění a nástroje spekulace, byli schopni manipulovat finančními trhy. To v některých z postižených zemí vedlo k obrovské devalvaci měny a stažení finančních prostředků z burz cenných papírů a odlivu zahraničních krátkodobých půjček.

Reakce rozvíjejících se zemí, které chtějí snížit svou závislost tím, že si chrání své místní identity ve stylu a formě, jakož i oblasti, jež pokládají za zdravé a vhodné, by měly být respektovány. Hlavní lekcí plynoucí z naší zkušenosti i ze zkušenosti mnohých zemí je, že globální trhy mohou hrát zásadní roli při snahách o zvyšování příjmu, ale že rozvojové země musejí zvolit odpovídající metody, tempo a způsob, jak se budou do těchto globálních trhů integrovat.

Dostí dlouho jsem hovořil o globálních trzích, silách, jež jimi hýbají, a jejich přínosu, jakož i o touze místních a národních komunit udržet si svou identitu. Je otázkou, zda jsou tyto dva trendy natolik neslučitelné, aby se vzájemně negovaly, takže jeden by musel být obětován kvůli druhému, což je situace, kterou guruové managementu nazývají situací "nulového součtu", kdy jeden něco získá na náklady druhého. Taková determinovanost volby ležící před námi zavání nedostatkem pochopení a sobeckostí zúčastněných stran. Takový pohled rovněž odmítá existenci třetí cesty - cesty, při níž mohou být rozvíjeny globální trhy a místní identity mohou být zachovány. Jinými slovy, může existovat shoda a názor nakloněný potřebě globalizace a zároveň udržující rozmanitost místních identit.

Musíme usilovat o globalizaci probíhající tempem, jež nám všem umožní dostat se na palubu. Ti, kdo potřebují čas, jej musejí dostat. Přikládání nože na krk nebo zastrašování jakéhokoliv druhu nebude fungovat. Ve skutečnosti by mohlo vyvolat odpor, jež by celý proces jen zdržel. Uvědomme si, že globalizace se nestane skutečností stiskem tlačítka. Jde o proces, který téměř bez výjimky vyžaduje čas. Na globalizaci je nutno hledět jako na kontinuum. Měla by přispět ke globální prosperitě.

Malajsie je toho názoru, že cestou kupředu v podporování globální prosperity je partnerství - moderní partnerství - partnerství mezi těmi, kdo prosazují globalizaci a s tím související hledání globálních trhů při zachování lokálních identit.

Dovolte mi podrobněji rozebrat myšlenku moderního partnerství z malajského pohledu. Věříme, že moderní partnerství může být akceptováno a praktikováno na multilaterální, regionální, subregionální, jakož i národní úrovni. Je-li rozvíjeno s upřímností a kooperativností, může moderní partnerství vést k lepšímu mechanismu spolupráce založenému spíše na strategii "výhra - výhra" než na strategii "vítěz bere vše" či hře na nulový součet, k níž se podle všeho přidává tolik velkých mocností.

V kontextu multilaterálního procesu zahrnujícího systém Spojených národů může potřeba výraznějšího zastoupení a zapojení nových národních států, jež je založeno na vyvážených potřebách a zájmech všech zemí, přinést spravedlivé a odolné nové světové hospodářství a politický řád. Základem současného uspořádání byly potřeby po skončení druhé světové války, které již dnes nejsou relevantní. Jednomodelová struktura moci vede k mnohým nespravedlivým rozhodnutím, jež jsou vzdálena poctivým a oprávněným řešením. Palestina, Bosna, Irák a Rwanda jsou jasnými příklady projevu těchto nerovností spolu s nedostatkem soucitu s utrpením postižené populace. Malajsie věří, že multilaterální procesy musejí být spravedlivé, aby produkovaly trvalá řešení. Proto je výraznější zastoupení rozvojových zemí při rozhodování a řešení konfliktů na mezinárodní úrovni nezbytností.

Malajsie věří v politiku "pomáhej bližnímu svému". Moderní partnerství ve formě regionální spolupráce je důležité také proto, aby se zaměřilo na společné problémy sousedících států. ASEAN předvádí vzorec spolupráce zemí jihovýchodní Asie založený na předpokladu konsensu a zásadách neangažovanosti a nevměšování se do domácích záležitostí. Toto přispělo k regionální stabilitě a ekonomické prosperitě v jihovýchodní Asii, která se stala regionem míru, svobody a neutrality. ASEAN se nemusí zadržovat na rozdílnostech a funguje pro společné dobro ve prospěch všech. V této souvislosti ASEAN podnikl několik společných rozvojových projektů, aby vytěžil zdroje obklopující společné hranice, místo toho, aby se zabýval hraničními spory nepřinášejícími užitek nikomu.

Přístup ASEANu vlastně pomohl vyvolat subregionální ekonomický rozvoj prostřednictvím výrobních trojúhelníků sousedících a blízkých regionů. To pomohlo přílivu zdrojů a prosadilo komplementaritu výrobních faktorů jakož i podnikání. K dnešnímu dni byly za tímto účelem společného prospěchu sousedících regionů Malajsie, Singapuru, Indonésie, Bruneje a Filipín založeny tři výrobní trojúhelníky.

Otázky moderního partnerství jsou daleko nejkritičtější na národní úrovni. V tomto ohledu se moderní partnerství bude týkat ustavení schémat spolupráce a účasti všech sektorů, státní správy, soukromého sektoru a obyvatelstva vůbec na procesu vytváření bohatství. Malajsie pevně věří ve spravedlivý růst jako základ pro odolnou, dlouhodobou sociální a politickou stabilitu. Naše nová ekonomická politika zformulovaná v roce 1970 spojuje hlavní etnické skupiny, aby společně pracovaly na ekonomických cílech. Je hlubší než povrchní přístup programu "Affirmative Action" v Severní Americe, jenž poskytuje toliko materiální možnosti pro uspokojení základních potřeb. Znevýhodněným skupinám musí být dána plnoprávná příležitost k rozvoji jejich latentního potenciálu, zejména prostřednictvím moderního vlastnictví majetku, rozvíjení lidských zdrojů a podnikání. Tento přístup opravdu zajistí větší spolupráci a dlouhodobou angažovanost všech stran zúčastněných na procesech rozvoje hospodářství v zemi. Tento přístup v Malajsii umožňuje mezigenerační sociální mobilitu - děti farmářů jsou dnes technokraty, odborníky, podnikateli a obchodníky. V dlouhodobém výhledu toto sociální inženýrství pomůže navždy rozptýlit pocit deprivace panující mezi znevýhodněnými skupinami a namísto něj nastolit pocit sounáležitosti a důstojnosti.

Můj proslov se zabýval několika problémy, které jsou relevantní pro rokování o globálních trzích a místních identitách. Vyjádřil jsem se k růstu globálních trhů, rozvoji nadnárodních korporací a dopadu měnových krizí na některé východoasijské země. Odvážil jsem se také navrhnout potřebu rozvíjet moderní partnerství na všech úrovních - mezinárodní, regionální a národní - proto, aby ekonomický růst a globalizace dostaly smysl a obsah. Přístupy uplatňované v Malajsii, částečně ASEANem, jsou našim příspěvkem k hledání nových myšlenek k naplnění agendy pro nové tisíciletí. Na tomto prohlášení, pane předsedo, trvám.

Jiří Musil

Velice vám děkuji, Tun Daime, za váš stručný obraz problémů, jimž čelíte a jež jsou závažné pro nás pro všechny. Všechno, co se děje ve vaší zemi, je důležité pro všechny ostatní.

Nyní bych rád zahájil panelovou diskusi tak jako včera, stejná pravidla. To znamená, že zde budou čtyři účastníci, kteří předloží své poznámky. Mohou pochopitelně reagovat na projev profesora Sunkela, jakož i na projev Tun Daima. Poté dám prostor dalším poznámkám. Nezapomeňte, že musíme skončit ve 14.00 hodin.

Mohu nyní požádat Kurta Biedenkopfa, ministerského předsedu Saska, aby laskavě zahájil svůj příspěvek?

Kurt Biedenkopf

Děkuji vám, pane předsedo. Jako jeden z účastníků panelové diskuse bych rád připojil několik úvah k prezentacím Osvaldo Sunkela i Tun Daim Zainuddina. Jejich projevy hovoří samy za sebe a, až na několik možných výjimek, je vlastně nechci komentovat. Chtěl bych nejdříve oslovit tuto skupinu odborníků, a sice zda globální trhy versus lokální identity představují dilema. Já si to nemyslím.

Globální trhy a lokální identity jsou komplementárními dimenzemi stejného problému, totiž organizace světových trhů a světového obchodu. V projevu, který jsem měl to štěstí si vyslechnout před několika týdny, předneseném předsedou jedné z našich největších korporací, tento pán uzavřel svou prezentaci slovy: "hra je globální" a já jsem odpověděl "život je lokální, není globální". Ve skutečnosti tato dvě tvrzení, "hra je globální" a "život je lokální", charakterizují napětí - nikoliv však dilema.

Globalizace jako taková není novým fenoménem. Co je na dnešní globalizaci skutečně nového oproti řekněme globalizaci v 19. století, kdy existoval obchod v celém světě, je okamžitá forma komunikace. Opravdu novým faktem je, že materiální informace byla nahrazena elektronickou informací, neboli jak řekl Negroponte, "atomy byly nahrazeny bity"; a tato revoluce, tato technologická revoluce, vedla a vede k situaci, kdy se dva rozhodující výrobní faktory stávají naprosto mobilními, totiž kapitál a znalosti, zatímco pracovní síla samozřejmě nedosáhla a nikdy nedosáhne takového stupně mobility. Tento nesoulad mezi tím, co bývalo normálním mezinárodním obchodem, a tím, co se rozvinulo dnes, má za následek většinu problémů, o nichž diskutujeme. Ve středu naší diskuse o globalizaci je organizace finančních trhů. Zmíním se o nich jako o jednom z hlavních problémů, ale nechci se obsírně zabývat pouze jimi.

Za prvé, rád bych coby první závěr vyplývající z mého projevu (prezentace) zopakoval, že globalizace jako taková není novým fenoménem; avšak kvalita dimenze komplikovanosti je dosti odlišná. Pan Sunkel vyzdvihl problém komplikovanosti a v tom se s ním shodují.

Za druhé, globální trhy nejsou jedinými trhy, regionální trhy mají pro lidi obrovský význam. V Německu pouze třetina zaměstnanců pracuje ve firmách větších než 500; jedna třetina pracuje ve firmách mezi 20 a 500 zaměstnanci a jedna třetina pracuje ve firmách s méně než 20 zaměstnanci. Opravdovým místem dění je poslední skupina, firmy s méně než 20 zaměstnanci. Velmi velké firmy jsou však hlavními globálními hráči. Druhé dva segmenty jsou regionální, národní či evropské (a my nepovažujeme evropský trh za globální trh, ale za integrovaný trh). To, o co ve skutečnosti jde ve vztahu mezi globálními trhy a lokálními identitami, je vztah samotný. Jaký je to vztah a jak jej organizujeme?

Jak globální trhy, tak regionální identity mají nepostradatelné funkce. Globální finanční trhy jsou hlavním problémem. Hlavním problémem ve skutečnosti je, že se peníze osvobodily od své funkce, totiž funkce sloužit trhům zbožím a službami. Naučili jsme se vyvíjet peněžní produkty. Jak se včera zmínil Henry Kissinger, peníze se staly komoditou samy o sobě a díky okamžité komunikaci se tato komodita může pohybovat po světě naprosto nekontrolovatelným způsobem. Tento trh se také oprostil prakticky od všech pravidel, jež jsou schopna držet na uzdě ekonomické procesy a ekonomickou moc. Potřeba kontroly je proto evidentní. Z čeho se odvozují kontrolní mechanismy? Neodvozují se ze světového pořádku, získávají se od národů, národních států a regionů. To je oblast, kde se rozvíjejí hodnoty a

vtělují se do pravidel.

Zvládání komplikovanosti je další záležitostí, pro níž jsou regiony nezbytné. Pod pojmem regiony mám na mysli národní státy, regiony, spojení národních států, jakým je například Evropská unie, nebo regiony s velkými národy, ale v zásadě národní státy. Jsou nezbytné pro zvládání komplikovanosti světových trhů, neboť tato komplikovanost může být zvládána jedinečně prostřednictvím decentralizace. Princip subsidiarity je hlavním principem ovládnutí managementu na vysokých úrovních komplikovanosti. Taková selhání peněžních trhů, jakých jsme dnes svědky, jsou ve skutečnosti selháním zvládání komplikovanosti spočívajícím v tom, že nebyly ustaveny struktury, jež by bývaly sloužily jako zábrany nekontrolovatelným pohybům.

Dovolte mi popsat to na příkladu: Představte si kamion přepravující třicet tun benzínu. Pokud by nádrž tohoto benzínu nebyla rozdělena četnými přepážkami, první přibrzdění tahače nebo první zatočení za roh by kamion zvedlo ze silnice, protože nekontrolovaná kapalina ve velké nádrži by měla takovou hybnost, že by to kamion nemohl zvládnout. To, čeho jsme dnes svědky, je gigantická nádrž, mezinárodní finanční systém, bez jakýchkoliv přepážek, jež by mohly kontrolovat pohyb a zároveň jej za sřížených podmínek dovolovat.

Třetí důvod proč potřebujeme strukturovaný vztah mezi globálními trhy, regiony a našimi identitami je, že hodnotové systémy, jak jsem zmínil dříve, se neodvozují od světového trhu. Odvozují se od regionálních a lokálních společností, jejich socio-kulturních základů, jejich historických základů a jejich plurality. Hans Küng jako jeden z mála zaměřil svůj vědecký, jakož i politický zájem na spojení těchto dvou věcí ve své nejnovější publikované knize, kde předkládá otázku: Odkud odvozujeme etické a morální standardy, jež jsou třeba pro strukturování světových trhů takovým způsobem, aby udržely na uzdě nekontrolovanou ekonomickou moc a pohyb?

Jiným aspektem potřeby podpořit regiony a jejich identity je, že schopnosti, které vyžaduje celosvětový management komplikovanosti, jsou vytvářeny a poskytovány regiony.

Samozřejmě, nejdůležitějším předpokladem pro provozování vysoce komplikovaných mezinárodních systémů, jakým je například globální trh, jsou znalosti. Znalosti nejsou vytvářeny na celosvětové bázi, znalosti jsou vytvářeny v regionech, v zemích, ve školských soustavách, v soustavách vyššího učení, na univerzitách. Konkrétně v Německu to dokonce není ani národní stát, ale jsou to spolkové země, které jsou zodpovědné za produkci té nejvzácnější suroviny v dnešním světě, totiž znalostí; a je to přesně tato produkce znalostí coby nejvzácnější suroviny, která se vyrábí na regionální úrovni. Ještě dlouhou dobu se nebude vyrábět na celosvětové úrovni a podle mého názoru dokonce ani není žádoucí, aby se vyráběla na celosvětové úrovni. Žádoucí je produkovat ji uvnitř toho společenského, kulturního a historického kontextu, v němž lidé žijí.

Druhou nezbytnou funkcí regionu pro světové trhy, jakož i světový mír či soužití na tomto světě, jakož i občanskou společnost, je udržování, rozvíjení a zodpovědnost za kulturní zdroje. Trhy jsou velmi důležitá věc, ale pro lidi trhy nejsou vším. Jejich životní prostředí, jejich životní podmínky, jsou mnohem rozsáhlejší a kulturní zdroje jsou jedním důležitým aspektem.

Společenské systémy, které lidi chrání před tím, aby se stali obětmi nekontrolovaných ekonomických sil, jsou dalším aspektem, jenž může být vytvořen jedinečně v regionálním kontextu. Zjišťujeme to v Evropské unii, kde shledáváme, že dokonce i v unii je velice obtížné plánovat standardizovaný společenský systém. Doufáme v pluralitu a pluralita vyžaduje, aby nositeli této plurality byly regiony. Zkrátka, regiony jsou zdrojem, hlavním zdrojem, pokud ne dokonce zdrojem jediným - a připomínám vám, jak jsem vymezil regiony pro rozvoj mimoekonomických faktorů - vytvářejícím lidskou společnost, její elementy a základnu pro občanskou společnost. Občanská společnost jako koncepce, stejně jako skutečnost, je životaschopná pouze v kulturním, politickém a ekonomickém rámci regionů.

Bez této základny, tohoto fundamentu, nebudou existovat žádné prospěšné globální trhy. Konečně, rád bych řekl, vedle mnoha jiných věcí, jež by měly být řečeny, že globalizace ekonomiky zničí světovou ekonomickou síť, nebudou-li ekonomické síly spoutány všeobecným systémem hodnot vyjádřených v pravidlech řídicích ekonomické chování. To je jeden z nejdůležitějších důsledků, který jsme poznali na základě vývoje v 19. století. Vždy jsem pokládal za velmi pozoruhodné, že antimonopolní právo ve Spojených státech nebylo zdůvodněno ekonomickými zájmy, ale bylo považováno za nezbytné proto, aby zabránilo soukromým monopolům v narušování svobody. A tato základní myšlenka, že nekontrolované ekonomické síly, za něž nelze vinit trh, ale nedostatek kontroly a pořádku, že tyto nespoutané ekonomické síly ohrožují svobodu, lidská práva a stabilitu společností. Jak poznamenal Henry Kissinger včera a v rozhovoru, který jsme vedli poté, je nepřijatelné, že provozujeme společnost, v níž lze získat profit tím, že se zlikviduje stabilita v regionech. Pokud je toto umožněno, dříve či později se globální trh - jak je vidět v důsledku finančních trhů coby typického výrazu globalizace - stane nepřijatelným. A jestliže se stane nepřijatelným, legitimnost trhů jako systému koordinace se vytratí - mimochodem ke škodě všech - neboť neexistuje žádná srovnatelná náhražka organizace obchodu prostřednictvím tržního procesu. Takže regulace v tomto smyslu, spoutání ekonomické moci, kontrolování mobility kapitálu vede k užitečnosti globalizace, nikoliv k neprospěchu. Abych to vše shrnul, domnívám se, že globální trhy jako síť mezinárodní kooperace, z níž můžeme všichni čerpat výhody, nejsou dlouhodobě životaschopné bez regionální vitality. Děkuji vám, pane předsedo.

Jiří Musil

Opravdu vám mnohokrát děkuji za vaše velice vyvážené stanovisko ke globalizačnímu procesu. Oceňuji fakt, že jste jej pochopil tak vyváženým způsobem, aniž byste proces globalizace demonizoval, podíval jste se na něj i z pozitivní stránky a zároveň si byl vědom rizik. Vskutku máte pravdu že téma zasedání, kde je slovo "dilema", není úplně nejlepší, ale my jsme jej chtěli více oživit.

Nyní bych rád pozval Amitai Etzioniho, známého, světově proslulého, sociologa. Prosím, máte slovo.

Amitai Etzioni

Velice vám děkuji, pane předsedo. Vysoce si vážím příležitosti připojit se k diskusi tohoto důležitého fora.

Když přemýšlíte, jak se připravit na příležitost připojit se k takové diskusi, jste postaveni před evidentní volbu. Můžete si zvolit bezpečné téma: mohl bych k vám hovořit o důležitosti občanské společnosti; o důležitosti dobrovolnosti; o společnosti; a domnívám se, že by to pro většinu z vás nebyl problém. Mohl bych z hloubky svého srdce příznivě hovořit o všech těchto tématech, ale cítil jsem dnes rozdílné poslání a rád bych učinil něco podstatně obtížnějšího. Rád bych zjistil jestli mohu, nejsem si jist, že mohu, obálku trochu poodstrčit, položit na stůl mírně odlišné téma, které bude vyžadovat nejen vaši shovívavost a vaši toleranci, ale vaše rady. Je to téma, s nímž já sám zápolím, ale domnívám se, že naléhavě vyžaduje diskusi.

Chtěl bych dokázat, že civilní společnost, občanská společnost, jež je velice, velice důležitá, není dostatečně dobrá, že k ní musíme přidat další koncepci, koncepci "dobré společnosti". Často když hájíte "B", lidé si myslí, že jste proti "A", takže chci dostatečně ujasnit, nejdůrazněji jak mohu, že plně souhlasím, myslím, že občanská společnost je nezbytná, ale to nestačí. Rád bych hovořil o tom, co chybí v koncepci občanské společnosti.

Dobrá společnost jak ji chápu já, je společností, která podporuje ctnosti, která uznává určité sdílené hodnoty a zabývá se institucionálními procesy, jež zajišťují, že členové společnosti jsou ušlechtilější či lepší než by byli v opačném případě. To je v protikladu s dvěma dalšími

polohami: jednou je "liberální společnost" v klasickém liberálním smyslu - která prohlašuje, že by neměly existovat žádné sdílené koncepce dobra, že by si každá osoba měla zformulovat své vlastní pojetí dobra. Následně, aby mohla mít sdílené veřejné koncepce, používá buď většinové rozhodování nebo demokratické hlasování nebo trh - ke stanovení kurzu, přičemž by jakékoliv soudy měly jít stranou. A protikladným extrémem je "dobrý stát", kde stát používá svou moc k tomu, aby své hodnoty vnucoval občanům způsobem, jehož jsme evidentně byli svědky v minulosti nedaleko odsud a jež stále pozorujeme v jiných částech světa.

Chci mluvit o třetí věci. Nikoliv "všem zadarmo", což neskýtá žádné ctnosti, které bychom chtěli pěstovat, podporovat. Ani společnost, v níž státní aparát silou prosazuje hodnoty, ale cosi, co vychází z toho, co bych mohl nazvat "morálním dialogem". Jsou tací, kteří v minulosti tvrdili - zmiňován byl Habermas a to samé by platilo pro Bruce Ackermanna ve Spojených státech - že jediné co potřebujeme, jsou odůvodněné diskuse. To je jakési rozšíření myšlenky osvícenství - že budeme navštěvovat setkání podobná tomuto a budeme používat výhradně fakta a logiku, abychom vyřešili naši budoucnost a vytyčili směr.

Kdybych dostal mnohem více času, ukázal bych v jemných detailech, že to není dost dobře možné; že do rozhovoru musíme zapojit hodnoty každého z nás; že rozhovory o hodnotách jsou možné, a nikoliv beznadějně. Avšak, dovoluji mi jen velice rychle říci - jako jakýsi vágní, prostý důkaz mého tvrzení - že dokonce i myšlenka "občanské společnosti" je sama o sobě posuzováním hodnot. A tak když si navzájem s velkou důvěrou správně říkáme, že bychom měli lidi vychovávat k tomu, aby byli tolerantní, vzájemně zdvořilí, aby se dobrovolně zapojovali do občanských sdružení a všechno ostatní, co tím máme na mysli, zjevně tak podporujeme určitou vizi, jak by "dobrá společnost" měla vypadat, a existují další hodnoty, které zajisté chceme podporovat.

A znovu, jen abych vám dal další krátký a relativně nekontroverzní příklad - ve Spojených státech navštěvuje 88 procent dětí veřejné školy, u nichž se nepředpokládá vyučování jakýchkoliv hodnot, očekává se od nich, že budou 'hodnotově neutrální'. Naši levicově liberální lidé se obávají, že školy budou vyučovat náboženství, a naši věřící lidé se obávají, že školy budou vyučovat liberalismus. Nejsem si jist, zda učitelé vždy jednají podle pravidel, ale veřejné školy mají mandát nevyučovat hodnoty. Ale když přijdete ke komukoliv v první třídě nebo třetí třídě základní školy, k nejmladším dětem starým 6 či 9 let nebo tak nějak, zjistíte, že jsou dokonale indoktrinovány hodnotami prostředí.

Učí se, poslouchají kázání, procvičují, jsou posílány, aby měřily znečištění, ponořily se do řek a testovaly vodu. V době, kdy se dostanou na střední školu, mají silný vztah k našemu hospodaření s matkou Zemí. Není to nic, s čím by se narodily, a určitě to není neutrální otázka. Vskutku, po několika posledních generacích to nebylo na seznamu našich hodnot.

Vyučují se znovu a znovu a je pochopitelně velice významné, že diskriminace lidí různých původů či pohlaví je nepřijatelná. Mohl bych pokračovat a vyjmenovávat hodnoty, jimž se musejí učit a neučit. Nakonec ve skutečnosti existují pouze dva způsoby, jak o tom uvažovat. Buď máme skryté seznamy hodnot, o nichž se otevřeně nediskutuje a otevřeně se nezkoumají a nerozebírají, a nebo je předneseme před fóry, jako je toto, abychom o nich mezi sebou mohli diskutovat a zjistit, zda můžeme dosáhnout nového společného porozumění na lokální, a v tomto společně sdíleném okamžiku globální, úrovni.

Když tedy říkám, že bychom spolu měli více hovořit, často pokládám následující otázku. Totiž že to může být myslitelné v malé skupině - snad v sousedství, snad v komunitě - ale umíte si představit morální dialog ve společnosti, jež čítá 260 miliónů lidí? Jak by se to vůbec mohlo uskutečnit? Je prostým empirickým faktem, že jako společnost - nejen jako komunita, velké společenství, kontinent, část subkontinentální společnosti - vedeme neustále více dialogů. A nejenže je vedeme, ale když jsme do nich zabráněni, vypadají často beznadějně; jeden na druhého křičíme; a pokud přijdete o pět a deset let později, zjistíte něco velmi

důležitého. Pohnuli jsme se kupředu, ne vždy tím směrem, který bych si přál, ale přesto dosahujeme nového společného porozumění a, což je nejdůležitější, v průběhu těchto morálních dialogů jsme již změnili naše chování.

Dovolte mi dát vám v krátkosti některé příklady. Už jsem se zmínil o životním prostředí. V padesátých letech, alespoň ve Spojených státech, nebyla jakákoliv myšlenka morální angažovanosti v otázkách životního prostředí na programu. Nebylo to zkrátka... jistě, někdo o tom napsal knihu, ale pokud se týkalo národa, země, vůbec to nebyla důležitá otázka. Lidé vypouštěli věci do vody a do vzduchu, aniž přemýšleli o tom, zda je to vůbec nějaký problém. Poté, jak praví příběh, položila Rachel Carlssonová na národní stůl program v knize známé jako Klidné jaro (Silent Spring). A byl tu den Země, demonstrace, diskuse, ten druh napětí, který potřebujeme, abychom pozvedli povědomí a byly tu miliardy hodin rozhovorů u barů, nad kávovými stolky a na mítincích, v rozhlasových pořadech, v televizi. A z toho vzešlo nové sdílené porozumění. Stále ještě se dohadujeme o okrajových věcech, vedeme rozsáhlé debaty o sovách skvrnitých a podobných věcech, neznám však jediného Američana - jakéhokoliv přesvědčení, pravého, levého či středového - jenž by se chtěl navrátit do padesátých let. Znamená to, že dnes všichni sdílíme základní závazek vůči našemu životnímu prostředí. To zajisté nestačí, ale jistě je tu rozdíl oproti tomu, jak to bylo v padesátých letech. Nejdůležitější je, že v průběhu diskuse jsme změnili své chování. Ze všech lidí jmenujme prezidenta Nixona, jenž založil Agenturu pro ochranu životního prostředí. Hojně se angažujeme v dobrovolném recyklování.

Neříkám, že jsme se stali ctnostnými, pouze tvrdím, že ve výsledku jsme se stali lepšími než bychom bývali byli za jiných okolností.

Mohl bych vám dát mnohem více příkladů, ale dovolte mi dát vám ve stručnosti jen dva. Má přítelkyně Betty Friedanová napsala v roce 1963 knihu nazvanou Mystika ženství, která navždy změnila naše životy. Rozpoutala nevídanou debatu, velice složitou debatu, o vztahu mezi muži a ženami, mezi pohlavími. A znovu, byla to velice složitá debata, jsme ještě daleko od jejího rozřešení, avšak posunuli jsme se kupředu, můžeme se přít o jak velký kus. Změnili jsme své chápání toho, jak by k sobě měli muži a ženy vzájemně přistupovat a změnili jsme mnohé naše zákony a mnohé naše zvyky. Nepochybně jste obeznámeni s naší diskusí o tom, jak jsme špatně zacházeli s našimi africkými Američany.

Dovolte mi nyní pokročit dále a říci: V úvahu přichází více dialogů. Když je vedeme, vypadají chaotické a nepořádné, ale nakonec vedou k novému sdílenému porozumění a, což je nejdůležitější, ke změně v rozpoložení našich srdcí. Chci to co nejvýrazněji postavit proti jakékoliv myšlence, že může přijít vláda a vnucovat hodnoty. To jsme zkusili jednou či dvakrát s katastrofálními výsledky. Pochopitelně dobře známe pokus postavit konzumaci alkoholu mimo zákon, podrobit ji prohibici. Výsledkem bylo především ohromné množství korupce, velice malý respekt k zákonu zakazujícímu alkohol a zákon, který neměl dlouhého trvání, neboť byl pro mizivou podporu veřejnosti zrušen.

Dovolte mi dát vám extrémnější příklad. Máme zákony proti užívání určitých drog a narkotik, kokainu a podobně. Jenže, máme lidi v místech, kde jsou obklopeni automatickými puškami a ostnatým drátem a 24 hodin denně, 7 hodin týdně, jsou zamčení uvnitř. Říkáme tomu vězení. Okolo půl miliónu lidí je ve vězení, protože užívají drogy, a my nejsme schopni zastavit obchodování s drogami ve vězeních. Na základě toho si uděláte představu, co by si vyžádalo prosazení tohoto druhu řešení prostřednictvím státní moci. Já tvrdím, že "dobrá společnost" není taková, která spoléhá na to, že státní moc prosadí morálku; je to ta, která vyvstává z našeho morálního dialogu.

Dovolte mi přejít k tomu nejsložitějšímu a zároveň závěrečnému tématu. Jsem si jist, že můj kolega profesor Kung se k němu vrátí. Věřím, že jsme zapojeni do globálního morálního dialogu, a vskutku, coby národní či společenský dialog to příležitostně vypadá jako křičení a rámusení a vzájemné urážení. Ve skutečnosti jsme angažováni ve velice důležitém a

užitečném morálním dialogu, jenž postupně, s obtížemi, vede k novému sdílenému porozumění a, což je nejdůležitější, ke změně chování.

Když my na Západě kritizujeme Čínu a Singapur za jejich zacházení s právy jedince, občas se na nás rozzlobí a občas nám řeknou, abychom si hleděli svého, a že bychom měli mít větší úctu ke starším a že bychom se měli více starat o sociální harmonii. Když my hovoříme o právech, oni hovoří o odpovědnostech. A víte co se děje? A znovu, kdybych měl více času, velice rád bych to dokumentoval podrobněji: Obě strany se od sebe učí, stali jsme se citlivější ke starostem plynoucím ze společenského a morálního nepořádku; stali jsme se mnohem citlivějšími ke způsobu, jakým zacházíme s našimi staršími občany. A naopak, velice pozvolna - jak ideologicky, tak politicky - Singapur, Čína, někteří intelektuálové, někteří političtí vůdci začínají říkat: "Víte co! V naší vlastní tradici můžeme najít úctu k důstojnosti jedince; a později se možná budeme moci začít bavit o politických právech." Ale posunujeme se ke sdílenému kodexu - nemyslím to v právním smyslu - práv a odpovědnosti, důstojnosti jedince a péče o sociální harmonii. Tedy, používám Asii a Západ, abych ušetřil čas, ale podobné dialogy vedeme s Islámem a jinými kulturami. Dovolte mi uzavřít těmito slovy: uvědomuji si, že zde provokuji tvrzením, že bychom neměli být jednoduše neutrální; uvědomuji si, že lidé, kteří trpěli v totalitě, a já jsem jedním z nich, jsou velmi nedůvěřiví k jakékoliv myšlence sdílené koncepce dobra. Avšak dlouhodobě neexistuje větší nebezpečí, neexistuje žádná společenská situace, která by více sváděla k totalitním zásahům, než situace morálního vakua. Mnohokrát vám děkuji.

Jiří Musil

Mnohokrát vám děkuji, Amitai Etzioni. Jsem si jist, že bude mnoho lidí, kteří by rádi reagovali na váš projev. Nyní bych rád pozval pana Weiming Tua, jenž je historikem a filosofem. Máte slovo.

Weiming Tu

Pane moderátore, spoludiskutéri a účastníci Fora 2000,

Z moudrých a k zamyšlení podněcujících projevů a poznámek předchozích mluvčích jsem se dozvěděl mnoho. Má poznámka si klade za cíl dát do vzájemné souvislosti naléhavé problémy globálního kapitalismu a hlavní téma konference.

Dovolte mi začít dogmatickým úsudkem. Tržní hospodářství může být žádoucí nebo nezadržitelné nebo nezvratné, avšak tržní společnost by mohla být katastrofální. Naivní víra, že lidské bytosti jsou rozumnými živočichy motivovanými vlastním zájmem o maximalizaci svého prospěchu na volném trhu, jenž je pod dohledem zákona, zatímco domnělý předpoklad ekonomického myšlení je zcela neadekvátní, ba dokonce škodlivý myšlenec rozdílně chápané komunity: komunity jako rodiny, komunity jako školy, jako podniku, jako církve, společnosti, národa, nemluvě o globální komunitě. Složitě moderní společnosti se musejí snažit integrovat globalizaci s regionálními, národními a místními identitami. Zkrátka, nemáme čas podrobně rozebírat ani jeden z těchto bodů, musíme kumulovat ekonomický kapitál, ale zároveň také musíme kumulovat společenský kapitál. Občanská společnost nemůže přežít, natož vzkvétat, bez komunikace, rozhovoru, dialogu, debat, výměny myšlenek, jež nelze kvantifikovat a v jistém smyslu ani indikovat prostřednictvím tržního procesu.

Kromě technické schopnosti musíme rovněž kultivovat kulturní schopnost. Nejen kulturní schopnost přežití, ale aspirace společenské normy, společenského dobra. Musíme s jazykem zacházet nejen jako s nástrojem, ale také jako s důležitým symbolickým systémem pro sebeporozumění a pro sebevyjádření. Odhodlání učit se jazyku, a implicitně mnohé velké hodnoty zakotvené v onom jazyce, nelze jednoduše vyčíslit v ekonomických termínech. Kromě poznávací inteligence, a ta se stává hlavní silou největších univerzit, moderních univerzit pod vlivem moderního Západu, musíme kultivovat také etickou inteligenci.

Současně s emocionální inteligencí i inteligenci etickou. Profesor Bloom ze Swarthmore dosti energicky argumentoval ve prospěch zachování každé velké humanitní univerzity. Expanze kognitivní inteligence bez etické inteligence prostě nestačí.

Kromě materiálních podmínek musíme věnovat pozornost také duchovním hodnotám. Již jsme přivykli modernímu osvíceneckému duchu zdůrazňování hodnot svobody, racionality, zákona, práv a myšlenky důstojnosti člověka jako individua. To jistě nejsou pouze americké či evropské hodnoty, jsou to hodnoty globální, hodnoty univerzální. Zároveň však musíme kultivovat přerozdělovací spravedlnost, smysl pro rovnost, sympatii a empatii, myšlenku obřadu, obřadu neverbální komunikace, obřadu či rituálu. Též vědomí povinnosti a smysl pro povinnost.

V konfuciánské tradici, s níž jsem podrobně obeznámen, existuje jednoduchá víra, že ti lidé, kteří jsou skutečně mocní či vlivní a mají lepší přístup ke zboží, informacím nebo myšlenkám, by měli být více zavázáni, měli by být více vázáni povinnostmi pro dobro společnosti jako takové. A proto ukázat nejen svou racionalitu v kalkulaci vlastních zájmů ve smyslu instrumentální racionality, nýbrž sdělné racionality a solidarity, a snažit se chápat potřeby utlačovaných, nečinných, odstrkovaných. 'Osoba' je bezpochyby individuem s důstojností, avšak 'osoba' je vždy středem vztahů; a skrze důraz na důstojnost 'osoby' a 'osobu' coby střed vztahů se dostáváme k významu interdependence a vzájemného propojení.

Myslím, že v tomto smyslu Forum patrně navrhuje vytvoření společného kritického sebeuvědomění stále většího počtu lidí. Tyto lidi charakterizují jednoduše jako 'veřejné intelektuály' - 'veřejné intelektuály' ve smyslu kombinace státníků a filosofů, kombinace realistů a idealistů - lidí, kteří mají hluboký zájem o stav světa či stav lidstva. Tento konkrétní typ společného kritického vědomí je prosycen jistým druhem pragmatického idealismu.

'Veřejný intelektuál' je osoba, jež se zajímá o politiku, je společensky angažovaná, kulturně citlivá a informovaná a, snad, duchovně muzikální, osoba s určitou vizí a posláním. Obyčejně představu intelektuála spojujeme s akademickým zázemím, ale akademická společenství bývají věžemi ze slonoviny. Intelektuálové by určitě měli přebývat v masmédiích proto, aby masmédiá nebyla pouhým druhem privatizované sféry ve službách tržního hospodářství. Měli by být schopni vyjadřovat zájmy celé globální komunity. V masmédiích snad existují 'veřejní intelektuálové'. 'Veřejní intelektuálové' jsou rovněž ve státní správě. Intelektuál není toliko kritikem politiky, může být v politice hluboce angažován a může být schopen povznést se nad jednoduché politické úvahy. 'Veřejní intelektuálové' by měli být v obchodních kruzích, včetně těch, kdo řídí multinacionální korporace, avšak spíše ve středních či malých podnicích, společenských organizacích nejrůznějších druhů, ve společenských hnutích, zvláště hnutích na ochranu životního prostředí, feministických hnutích, náboženských pluralistických hnutích, mezi zastánci lidských práv a samozřejmě v náboženství.

Právě v tomto smyslu by nám 'veřejní intelektuálové' mohli pomoci zaměřit se na mnohé problémy vyvolané globalizačními silami a potřebou změnit nejen to, jak věci děláme, ale změnit, ve velmi hlubokém smyslu, zaměření mysli, mentalitu a přístup. Je zde kupříkladu celá řada již provedených změn. Profesor Etzioni se zmínil o našem vztahu k životnímu prostředí. Můžeme se učit od, řekněme, původních obyvatel Ameriky, že Země není pouze darem, jež zdědíme po našich předcích, ale také příslibem, který předáváme budoucím generacím.

Člověk je, doufejme, ochráncem, hospodářem, spolupracovníkem, vskutku spolutvůrcem vesmírného procesu. V tradici, jež je mi známá, existují čtyři dimenze stavu člověka, které je třeba vzít v úvahu při našem chápání souhry mezi globalitou a místními identitami. Otázka vlastního "Já", společnosti, přírody a nebes; jsou integrované, navzájem propojené, neoddělitelné. Plodná interakce mezi "Já" a společností, samozřejmě rozmanitě chápanou společností, udržitelný, harmonický vztah mezi celým lidským pokolením a přírodou, jak překonat antropocentrické zaměření mysli již od dob osvícenství. A samozřejmě je zde také

možnost vzájemnosti či vzájemné vnímavosti mezi lidským srdcem a rozumem a cestou nebes.

Dovolte mi uzavřít příkladem japonské situace. Budu Japonsko považovat za tichého účastníka tohoto rokování. Mé znalosti o Japonsku jsou velice omezené, chci však prostě poukázat na složitost těchto problémů a využít Japonska k jejímu pochopení. Z historického hlediska je Japonsko velmi úspěšné v integraci hlavních etických náboženských tradic dodávaných do Japonského povědomí zvenčí. Byli úspěšní při domestikaci konfuciánství z Číny, aby se stalo integrální součástí Japonského vědomí. Byli rovněž úspěšní v integrování, či domestikování, mahájánského buddhismu z Indie do Japonského vědomí. Počínaje revolucí Meidži v roce 1868 se úporně a v mnoha směrech dosti úspěšně pokoušeli domestikovat moderní západní mentalitu, mentalitu osvícenství. A přesto bylo Japonsko konfrontováno se vzájemným ovlivňováním modernizace, kopírování Západu, dnes globalizace, a lokalizace. Stále jsou schopni čelit problémům různých forem přizpůsobování Západu, modernizace a globalizace, aniž by ztratili svou vlastní místní identitu. V obřadu pití čaje nebo v praktikování zenového buddhismu, v šintoistické citlivosti ku kráse a k dalším druhům lidské příbuznosti. A přesto je dnes Japonsko postaveno před tři náročné úkoly. Spolu s lokalizací a globalizací se musí stát i regionalizovaným, jinými slovy reasiatizovaným, navrátit se do Asie. Fukusama Yukigi hovořil o národním poslání Japonska opustit Asii, připojit se k Západu. Nyní je Japonsko členem G-7, čímž bezpochyby prokázalo formu modernosti, modernosti, která je pod silným vlivem moderního Západu, a přesto podstatně odlišná. A tato konkrétní forma modernosti naznačuje, že všechny původní vazby - etnicita, pohlaví, jazyk, země, třída, věk a víra - budou muset být v globalizačním projektu integrovány, a jak docílit nejen globalizace a lokalizace, nýbrž globalizace, lokalizace a zároveň re-asiatizace, aby byly vytvořeny plodné vztahy s Koreou, s Čínou, se zeměmi ASEAN a tak dále. Jde o zásadní úkol - nejen úkol intelektuální, nejen úkol ekonomický, ale rovněž úkol duchovní povahy. Tedy, jestliže Japonsko symbolizuje způsob modernosti pod silným vlivem Západu, a přesto podstatně odlišný, nabízí možnost modernizačního procesu předpokládajícího rozdílné kulturní formy. Existuje zde možnost východoasijského způsobu modernosti, jihovýchodoasijského, jihoasijského, latinskoamerického, středoevropského a afrického. V tomto pojetí globalizačního procesu, jež předpokládá rozdílné kulturní formy, se velice, velice důležitými stávají vzájemné reference. Z tohoto důvodu věřím, že pokud se v Americe společnost znovu nevyvine v učící se společnost, zkrátka společnost učení, Amerika, jako mnoho jiných velkých impérií moderního světa, dojde úpadku. V tomto konkrétním smyslu se domnívám, že idea 'veřejného intelektuála' - řekl bych, že každý z nás, ať se nám to líbí či nikoliv, je odsouzen či povinen hrát tuto roli - musí vyjádřit onen smysl společného základu pro další úvahy. Děkuji vám.

Jiří Musil

Mnohokrát vám děkuji za váš nádherný projev. Mně osobně se líbil váš pojem 'pragmatičtí idealisté'. Myslím, že takové lidi určitě potřebujeme.

Pomalou se nyní blížíme k závěru. Máme tu jednu mluvčí, a tou je studentka práv, Divvyja Rajagopalanová. Jak jsem řekl, je studentkou práv, jednou z účastnic našeho Studentského fora 2000. Jsem velmi šťasten, že je zde s námi zástupkyně Studentského fora. Máte slovo.

Divvyja S. Rajagopalan

Velice vám děkuji, profesore Musile. Jako studentská delegátka mezi tolika skvělými lidmi jsem velmi nervózní. Nicméně, ráda bych předložila jeden pohled na to, co globalizace znamená pro nás, mladé lidi a co nás nutí dělat a v co nás nutí věřit.

Nám globalizace na svém úsvitu zanechává velmi dravý a kompetitivní trh, jenž je dvakrát větší, možná dokonce desetkrát větší, než svět, jaký jsme očekávali. Již neexistuje zdravá

konkurence, jde o přežití těch nejsilnějších. V našem světě má dnes všechno obchodní značku: místní trhy vyžadují globální značku a globální trhy vyžadují globální značku. Již nedostačuje místní osvědčení od místní identity. Kupříkladu univerzity - již nestačí promovat na, řekněme, Univerzitu v Delhi, zvláště když přijde někdo z více mezinárodní univerzity a má lepší šance. Výsledkem je, že se poněkud mění celé spektrum hodnot a morálky, neboť se musíme protlačit a vybojovat si cestu, abychom vůbec uspěli či ve světě něčeho dosáhli. Je mi důležité pochopit, že úspěch zde nyní znamená globálnější koncepci. Úspěch již není poměřován v pojmech místních potřeb či podmínek. Domnívám se, že naše globální identita pro nás není dostačující, protože potřebujeme místní identitu. Jenže naše místní regiony nás nutí získávat globálnější identitu, a proto je zde jistá nerovnováha mezi tím, kde přesně stojíme: Budeme loajální k našim místním identitám, a nebo budeme vskutku bojovat za globální identitu? Jak dopoledne řekla paní Clintonová, musíme ctít minulost a pomýšlet na budoucnost. Tedy, naše minulost možná nestojí za uctívání, neboť nespočívá na hodnotách či morálce. Poněvadž je globalizace nezastavitelná a nezvratná, myslím si, že by pomohlo, pokud bychom se pokusili změnit směr globalizace dříve, než bude pozdě a globalizace nahradí humanizaci. Děkuji vám.

Diskuse

Jiří Musil

Nyní dám slovo všem účastníkům a, pokud nám čas dovolí, dám jej všem, kdo jsou zde přítomni. Doufám, že na to máme čas. Jako prvního mluvčího jsem si poznamenal Hanse Künga a pak to, myslím, byl pan Utagawa.

Hans Küng

Velice vám děkuji, pane předsedo. Rád bych z celého srdce podpořil, co mí kolegové a přátelé, Amitai Etzioni a rovněž Weiming Tu, řekli o globálním morálním dialogu, o důležitosti hodnot a cokoliv řekli, nemusím to opakovat. Mám, jako etik a ekonom, vzácnou příležitost položit dr. Zainuddinovi velmi konkrétní otázku.

Společně s prezidentem Herzogem a oficiální delegací jsem byl ve vaší zemi bezprostředně před krizí a poté jsem se vrátil, abych navštívil Mezinárodní konfederaci burz cenných papírů. Co mám těmto lidem říci? Požádali mě, abych řekl něco o etických standardech pro mezinárodní finanční transakce. Pokroem je už to, že se lidé z burz cenných papírů ptají na tento problém. Jakou radu byste jim dal? Měl bych říci, že to ve skutečnosti není nejlepší cesta, cesta regulování trhů takovým způsobem, jakým to se stávající vládou děláte vy? Měli by zavést Tobinovu daň z mezinárodních transakcí? Jaké by pro to vše měly být etické standardy? Domnívám se totiž, že to není pouze otázka ekonomie, je to také otázka etiky.

Jiří Musil

Děkuji vám. Nyní pan Reizo Utagawa.

Reizo Utagawa

Mnohokrát vám děkuji, pane předsedo. Myslím, že anglický jazyk dnes dosáhl hegemonie v procesu takzvané globalizace. Angličtina je de facto jedním ze standardů v současném globalizujícím se světě. Přesto při jejím používání cítím trochu napětí. V mém srdci dochází k maličké kolizi kulturní globalizace, a tak mi dovoluete využít komparativní výhody v komunikaci s vámi, myslím tím tedy v japonštině. Domnívám se, že jsme se teď dostali do nepříjemné situace. Musíme mou japonštinu nejdříve přeložit do češtiny a poté přeložit do angličtiny. Takže se omlouvám za nepříjemnosti způsobené komplikovaným procesem tlumočení. Dovolte mi přejít do japonštiny.

Mám dvě povolání. Po tyto dva dny na této konferenci o globalizaci jsem byl kritizován jako příslušník dvou profesí, které jsou kritizovány často. Jsem žurnalista a zároveň ekonom. A z této pozice bych také rád představil svůj vlastní pohled na globalizaci.

Globalizace je iniciována, nebo spouštěna, globalizací průmyslu. Od začátku čelila dvěma problémům. První je v oblasti financí. Prostředky používané silnými zeměmi mají tendenci stávat se globálními standardy, což nevyhnutelně značně ovlivní industrializaci slabších zemí a reakce na to budou velmi silné. To je jeden problém. Na druhou stranu, různí filozofové, historici či odborníci na náboženství by řekli, že vše má svůj počátek v průmyslu a průmysl sám nemůže vnést stabilitu do lidské duše.

Dovolte mi říci, že globalizaci ve skutečnosti nelze změnit, ať už ji kritizujeme jakkoliv, nelze ji změnit. Je to mega-trend. Chtěl bych říci, že jsem pragmatik a mohl bych hovořit z pohledu pragmatika: Jak učinit globalizaci přijatelnou z organizačního hlediska. Globalizace, o níž mluvíme, je, jak se někdy říká, trochu jako ničivý dinosaurus a tento dinosaurus by měl být přeměněn na dinosaura konstruktivního. V oblasti financí již byly studiem těchto problémů dosaženy některé výsledky. Ve sféře financí jsou technické problémy.

Problémem je, že tři věci nemohou existovat současně: prvním z oněch tří elementů jsou volné transakce krátkodobého kapitálu; druhým je finanční politika nezávislá na vládě či národních státech; a třetím je stabilita směnných kursů, stabilita měn. Tyto tři věci nelze vyřešit najednou. V prvních stádiích globalizace světových financí si toho téměř nikdo nebyl vědom.

V loňském roce, v průběhu krize, k níž došlo minulé léto, byl učiněn velký pokrok ve výzkumu této oblasti. Co jím bylo? Tedy, tento rozporuplný trojúhelník, neomezené transakce krátkodobého kapitálu (jeden ze tří vrcholů tohoto kontroverzního trojúhelníka) by měly být podrobeny kontrole. To bylo navrženo, tato část by měla být regulována. Tato regulace, tyto kontrolní mechanismy, by nezastavily tok krátkodobých kapitálových transakcí, nýbrž by stanovily pravidla tohoto toku. Měli bychom dát nějaký příklad? Představme si nákladní automobil, plně naložený, a pravidla silničního provozu by měla být stanovena tak, aby tento namáhaný nákladní vůz nebyl v cestě jiným dopravním prostředkům.

Implementací výsledků výzkumu v této oblasti bychom se pokusili přeměnit nebezpečného dinosaura ve zvladatelnou bytost. Ať už se věci budou vyvíjet jakkoliv, globalizace je nezvratná, a proto se musíme snažit o přeměnu dinosaura v bytost, jež bude k lidem přátelštější. Budeme si jej muset ochočit. Mnohokrát vám děkuji.

Jiří Musil

Děkuji i vám... Souhlasím s vámi a dovoluji mi uvést ještě jednu analogii. Nacházíme se pravděpodobně v době, kdy začalo fungovat cosi nového a velice velkého a já uvedu analogii technologického vývoje. V době, kdy se poprvé začaly po silnicích pohybovat automobily, pro chování řidičů zřejmě neexistovala žádná pravidla. Postupně, z důvodu potřeby, byla zaváděna pravidla, která usměrnila naše chování na silnicích. Občas mívám pocit, že jsme v podobné situaci. Máme "auta", ale ještě pro tyto nové velké stroje nemáme pravidla. Všechny analogie pokulhávají, ale přesto...

Nyní je na mém seznamu Mae-Wan Hoová a já jsem velmi rád, protože pracuje v oboru přírodních věd. Máte slovo.

Mae-Wan Ho

Mnohokrát vám děkuji. Chtěla bych říci dvě věci. První z nich se týká přednášky pana Zainuddina.

Nerada věci polarizuji, ale chci se jej zeptat, jak reaguje na obvinění, že korporace mají takovou strukturu, která je nutí vyzdvihovat zisk nade vše ostatní. Nejde jen o poměrování globálního trhu s globálními identitami, jde o globální trh versus lokální živobytí. Mluví

zvláště o potravinových koncernech, které jsou nyní velmi aktivně zapojeny do genově inženýrských biotechnologií, zkrátka průmyslu života. Dnes tu máme pár koncernů, které budou ovládat nejen všechny aspekty výroby potravin - od poskytování osiva farmářům po zpětný výkup jejich produkce a tak dále - ale také zdravotní trh a reprodukční technologie a činnosti zahrnuté v tom, co je nazýváno vertikální integrací. Tyto koncerny již ničí a odsouvají na okraj živobytí rodinných farmářů nejen ve třetím světě, ale rovněž ve Spojených státech a v Evropě. V mé vlastní zemi, ve Spojeném království, nyní panuje značné znepokojení, protože farmáři se cítí být vytlačováni maloobchodními potravinovými řetězci, supermarkety. Ráda bych, abyste se k tomu vyjádřil.

Má druhá poznámka. Ráda bych souhlasila se všemi těmi moudrými připomínkami, jež byly předneseny. Jako vědec chci ze všeho nejvíce, aby lidé přestali vykládat onu lež, že věda je neutrální a bezhodnotová, neboť v současné západní vědě, v kvantové fyzice, teď víme, že na té nejfundamentálnější úrovni se pozorovatel a pozorovaný objekt navzájem ovlivňují; že se vlastně účastníme na našich vědomostech. To, jakým způsobem víme, je velice, velice důležité. Musíme vědět s velkou citlivostí, abychom vytvářeli nejhlubší a nejautentičtější vědomosti. Budeme-li pokračovat ve vědění s násilím, potom vytvoříme velmi násilnickou společnost. Domnívám se, že naši současnou generaci okrádáme o schopnost být inspirován nejen skvělým uměním a skvělou hudbou, ale i skvělými skutky dobročinných zájmů, skvělými činy odvahy a altruismu. Myslím si, že nejcenějším darem, který můžeme přenechat mladší generaci, je, že si jako lidské bytosti uchráníme svůj hodnotový systém, v němž jsou obsaženy naše sny a ideály. Děkuji vám.

Jiří Musil

Opravdu vám velice děkuji. Nyní bych rád požádal Garetha Evanse, prosím.

Gareth Evans

Děkuji vám, pane předsedo. Můj dotaz pro Tun Daima je velmi delikátní a možná na něj raději nebude odpovídat, myslím si však, že si nemohu nechat ujít příležitost mu jej položit. Tune Daime, jste si velice dobře vědom, že se po celém světě zvedl velký zájem vzbuzený nedávným zatčením, uvalením vazby (na základě Zákona o vnitřní bezpečnosti) a trestním stíháním bývalého zástupce premiéra Anwara Ibrahima, jehož zatčení a uvržení do vazby získalo obzvláště ironický nádech, neboť je to člověk, jenž byl všeobecně vnímán jako - řečeno slovy, jež jsme používali v naší dopolední diskusi - veřejný intelektuál; někdo, kdo byl zastáncem dobré společnosti v tom smyslu, že se potýkal s otázkou univerzálních versus asijských hodnot a tak dále. Vskutku člověk, jehož lze popsat jako pragmatického idealistu. Myslím, že je správné položit vám tuto otázku: jak na to máme reagovat, my, přátelé nejen Anwarovi, ale i přátelé Malajsie, neboť si myslím, že se Malajsie kvůli přijetí těchto konkrétních kroků nyní ocitla ve velice složité pozici.

O něco jednodušší je variace na tuto otázku v tom rozsahu, že část pozadí těchto událostí může zahrnovat velmi znatelné změny politiky, pokud se týká odpovídající malajské reakce na mezinárodní ekonomickou či asijskou ekonomickou krizi. V jakém rozsahu se cítíte být schopen popsat charakter těchto politických změn? Podle toho, jak jste se o tomto případě velice jasně vyjádřil dnes dopoledne, se zdá, že pozice Malajsie je pozicí vytrvalé, velmi silné podpory mezinárodního obchodu a přímých zahraničních investic a ekonomických koncepcí s tím souvisejících. A opravdu, vše, co jste se ve skutečnosti snažili dělat, by mnozí lidé považovali za legitimní. Tedy izolovat v této těžké době ekonomiku od části méně stabilních toků krátkodobého spekulativního kapitálu, jež byly tak ničivé v Malajsii i jinde.

Je to případ, kdy se objevil rozdíl v politice související s konkrétním problémem vyřešit tak toky krátkodobého kapitálu nebo šlo spíše o zásadnější politický rozdíl? Myslím, že jde o více než jen o záležitost čistě vnitřního zájmu pro nadšence. Reakce Malajsie na ekonomické

události je rozhodující součástí tapisérie reakcí v regionu. A mezinárodní posuzování důvěryhodnosti, jinak řečeno oné reakce, má význam nejen pro posuzování Malajsie, ale též pro stupeň důvěry, jež zbytek světa chová ve schopnost zemí jihovýchodní Asie vůbec se dostat ven z této konkrétní šlamastyky. Takže, k první části otázky se možná budete, možná nebudete chtít vyjádřit, ale pokud se týká rozdílů v ekonomické politice, zcela jistě by bylo užitečné získat bližší interpretaci oněch soupeřících argumentů a toho, jak jsou vnitřně řešeny.

Jiří Musil

Velice vám děkuji za vaše otázky. Navrhuji požádat pana Tun Daima, aby odpověděl v závěru. Myslím, že by to bylo... dovolte nám nyní pokračovat. Krishan Kumar...

Krishan Kumar

Tedy, toto je poznámka spíše kritická, než konstruktivní. Poněkud váhám, zda mám narušit inspirativní náladu, ale mám jaksi pocit, že chci tento problém vznést, neboť v našich dnešních diskusích figuruje tak často.

Odvolávám se zde na myšlenku "občanské společnosti" a cokoliv, co tím můžeme mít na mysli. Paní Clintonová z ní učinila více méně ústřední bod svého proslovu; odvolával se na ni Kurt Biedenkopf a myslím si, že váhání Amitaie Etzioniho mezi "civilní společností" a "občanskou společností" je příznačné pro onen druh vágnosti, která podle mne tento termín obklopuje a snižuje jeho užitečnost.

Zdá se mi, že jej ve skutečnosti nepotřebujeme. Je to starý termín, existoval již v pozdním 18. a raném 19. století a z politického slovníku zmizel na většinu 19. století, dokud nebyl na počátku tohoto století znovu oživen marxistou Antoniem Gramsciem. Ve skutečnosti se začal znovu užívat v této části Evropy jako jakési heslo některých intelektuálů okolo Solidarity a některých dalších členů hnutí Občanského fóra. V kontextu této části světa mělo myslím smysl jej používat jako jakýsi slogan. Mělo značnou přesvědčovací sílu, mělo značnou polemickou sílu; jenže je naprosto nejasné, nač se odvolává.

Dojem na mě dělá například fakt, že si můžete přečíst celou Demokracii v Americe Alexise de Tocquevillea, jež byla zmiňována dnes dopoledne, coby nádherný obraz americké společnosti ve všech jejích dimenzích, aniž by autor pocíťoval potřebu být jedinkrát použit slovo "občanská společnost". Prošel jsem si ji velmi pozorně a v de Tocquevillovi není žádná zmínka o "občanské společnosti". Máme termíny jako demokracie, občanství, ústavnost, lidská práva. Připadá mi, že mají podstatně úctyhodnější tradici, mají okolo sebe mnohem silnější pojmový slovník, váže se k nim celá řada institucionálních aspektů, mohou nám mnohem více pomoci při snaze realizovat cíle toho, co má většina lidí na mysli pod onou koncepcí "občanské společnosti". Diskutovali jsme o rozličných významech globalizace; shodli jsme se, že jsou různorodé; zdá se mi však, že v mnoha směrech je globalizace vzorem přesnosti v porovnání s používáním "občanské společnosti". Vskutku se to stalo jakousi mantrou: každý si myslí, že to chceme; je to velmi prospěšné; je to jako dobré víno; jenže, domnívám se, že nikdo vlastně nemá zcela jasnou představu, jak toho dosáhnout.

Bylo zajímavé, že paní Clintonová byla ve svém projevu schopna oddělit různá témata - "občanskou společnost" a demokracii - jako by šlo o nějakým způsobem odlišné věci. Na jedné straně stála "občanská společnost", a na straně druhé demokracie. Ale co bylo onou "občanskou společností", jež byla oddělitelná od demokracie? Jak jinak dosáhnete "občanské společnosti", než prostřednictvím institucí ústavnosti, občanství, demokracie a tak dále? Zdá se mi prostě, že jsme si vzali do hlavy termín, z něhož máme dobrý pocit, jenž se však ve skutečnosti nezdá mít přílišnou pojmovou hodnotu pro to, co musíme udělat.

Jiří Musil

Mnohokrát vám děkuji. Jsem v nesmírně obtížné pozici, neboť bych rád oponoval, ale snad na

to bude čas, nejsem si zcela jist - jednu věc však přesto musím učinit. Když jste řekl, že paní Clintonová použila pojem demokracie, jestli se nemýlím, zmínila se při popisu svého pohledu na strukturu moderních společností o třech součástech společnosti - ekonomice, státní správě a "občanské společnosti". Zkrátka to vyjádřila v těchto pojmech, nemýlím-li se.

Tedy, zcela nepochybně se k tomu vrátíme, Krishane. Vaše námitka je velice důležitá a mně se líbí, že jsme o těchto věcech začali diskutovat. Nyní je zde Ashis Nandy a poté vám chce odpovědět pan Etzioni a myslím, že náš přítel Biedenkopf chce něco říci. Dovolte nám tedy přejít k Ashisu Nandyovi.

Ashis Nandy

Mám malou otázku vztahující se k obsáhlému tématu, tváří v tvář profesoru Zainuddinovi a další dvě otázky pro Weiminga Tua. První pro pana Zainuddina.

Až budete odpovídat na otázku Garetha Evanse, byl byste ochoten zamyslet se, zda by východoasijská krize nebyla přinejmenším snesitelnější nebo zvladatelnější, kdyby v několika zainteresovaných zemích bývaly byly silnější instituce participační demokracie? Prosím vás, abyste o tom neuvažoval pouze v kontextu Malajsie, ale jihovýchodní Asie vůbec.

Pokud se týká vstupu Weiminga Tua, musím začít tím, že rozliším naše pozice: on je pragmatickým idealistou, já jsem nepragmatickým realistou. Jako nepragmatický realista bych se vás rád zeptal, proč je zde neustálá snaha přizpůsobit se globalizaci, jako by byla něčím, co je dané Bohem či definitivní, jako by v ní nebyla dokonce ani kapka pomíjivosti. Proč se globalizace nemůže přizpůsobit nám? Říkám to proto, že poté, co jste velice citlivě vyjmenoval soubor problémů, které by se měly týkat nás všech - empatie, právo, spravedlnost měřící každému stejně, povinnost a důstojnost - jste následně také dodal, že existují globální hodnoty - mezi nimi v první řadě racionalita; a této hodnotě se jaksí musíme přizpůsobit. V tomto kontextu - může obsahovat nějakou věčnou pravdu - ale v tomto kontextu musíme prohlásit, že racionalita není kamenem mudrců. Neposkytuje nám žádné řešení čehokoliv. Ve skutečnosti žijeme v časech, kdy se racionalita, zejména konvenční racionalita a "pošetilý realismus" (jenž sám sebe nazývá racionalitou), sama stala hrozbou lidskému přežití. Můžu vám dát mnoho příkladů, ale zde je jen jeden krátký: Za posledních 50 let postavila Indie na svém území 1500 velkých přehrad, které podle jednoho odhadu vyhnaly z jejich bydlíšť 22 milionů lidí, což je více než dvojnásobek populace České republiky. Tyto přehrady nebyly postaveny ve jménu žádného fundamentalistického náboženského přesvědčení; postavili je ve jménu racionality. Domnívám se, že mnohé skupiny, mnohá hnutí, včetně oněch tří, jež jste výslovně zmínil - hnutí za životní prostředí, feministické hnutí a hnutí za lidská práva - vznikají typicky jako výzva oné konvenční, dominantní formě racionality, kterou bych nazval jistým druhem "pošetilého realismu". Tyto skupiny se snaží o sebeurčení právě prostřednictvím bouření se proti takové racionalitě.

Částečně se to vztahuje k celé otázce příčin lidského násilí a lidského utrpení ve století, jež se chýlí ke konci, v tom smyslu, že značný díl onoho utrpení v posledních desetiletích nemá původ v křížáckých výpravách či v džihádu, ale vzešel z velmi dobře vykalkulované, racionálně vykalkulované, formy násilí, téměř coby vedlejší produkt osvícenských vizí.

Amitai Etzioni

Nejdříve chci pogratulovat k názoru, že konverzace nemusí být vždy tak oslavná, abychom nemohli diskutovat o rozdílech. Je nádhernou známkou "občanské společnosti", která počítá s "občanským" dialogem. Musím ten pojem hájit, alespoň na chvíli, nejdříve s důrazem na druhé slovo, myšlenku společnosti, to jest myšlenku toho, jak řekla paní Clintonová, kde žijeme. Ekonomika je prostředkem, státní správa je prostředkem, avšak zdrojem významu je společenská sféra. Ostatní velice důležité pojmy, jež byly předloženy - demokracie a ústavnost - ty náležejí do sféry politiky a do sféry práva. A opět, jsou nesmírně důležité, ale žádným způsobem nevyčerpávají náš vzájemný vztah jako vztah sousedů, přátel, členů

komunity, členů dobrovolných sdružení, členů společnosti. I kdybychom na chvíli, a já bych to netoleroval déle než vteřinu, odložili ono slovo občanský či civilní, museli bychom se nepochybně zabývat pojmem společnost.

Pokud už k tomu jednou dojdeme, pak se samozřejmě bavíme o tom, jaký druh společnosti to má být. Je to nejspíše společnost, v níž spolu chceme vést dialog v civilním duchu, a právě zde vstupuje na scénu "civilní", kdy krátkou a jednoduchou definicí civilní společnosti je spíše dialog než Kulturkampf neboli kulturní válka. Ten druhý pojem, občanská, se vztahuje ke skutečnosti, kterou de Tocqueville extrémně dobře popsal, aniž by použil slova samého, je to potřeba zajistit vládě a občanovi nejlepší ochranu. Opět zde opakují učebnice. Bohatá struktura institucí ochraňuje jedince před státem. Ať se vyskytly jakékoliv totalitní režimy jakékoliv povahy, není náhodné, že první věci, na níž zaútočily, pokud nebyla zajištěna, byla tato struktura. Pouze opakují základní věci abych ospravedlnil potřebu civilní a občanské společnosti předtím, než budeme mluvit o společnosti dobré.

Kurt Biedenkopf

Děkuji vám, pane předsedo, jen dvě krátké poznámky.

První se týká druhé prezentace. Byla položena otázka, proč se my přizpůsobujeme globalizaci a nežádáme globalizaci, aby se přizpůsobila nám. Domnívám se, že to činíme. Samozřejmě, když voláme po regulaci, když voláme po zkrácení ekonomických sil, když voláme po pravidlech, pokoušíme se změnit globalizační proces, aby odpovídal našim hodnotovým systémům. Jak naslouchám naší diskusi a různým poznámkám, jež všechny považuji za velice poučné, stále více přemýšlím o tom, zda můžeme k problému globalizace přistupovat deduktivním způsobem. Raději bych k němu přistupoval induktivním způsobem, a sice vycházením z fakt. Někdy mi připadá problematické, jak předpokládáme, že když použijeme určité slovo, všichni vědí, co máme na mysli. A to mě přivádí k občanské společnosti. V německém kontextu diskutujeme o "občanské společnosti" nebo "civilní společnosti", nyní pro účely další debaty tyto dva pojmy nebudu odlišovat. Diskutujeme o tom v kontextu velmi základní otázky, na níž odpověď nedávají ani lidská práva, ani demokracie, ani separování mocí, ani všechna ostatní institucionální uspořádání, na něž jste se, pane Kumare, odvolával. Naše diskuse je založena na tom, kolik odpovědnosti jedinec nese za základní životní rizika, za ovládání své vlastní komunikace se společenstvím atd.; a do jaké míry je stát, či vláda, zodpovědný za jedince.

Do jaké míry je paternalistický stát a do jaké míry je jedinec dominantním strukturálním elementem společnosti?

Odpověď neleží v tom, zda jde o demokracii. Oba případy mohou být demokraciemi. Můžete mít velmi mocný paternalistický stát, a přesto lidem dovolit svobodně a tajně hlasovat a volit své zástupce na základě svobodných voleb. Nebo může nastat velice odlišná, mnohem otevřenější situace, kdy je jedinec vládnoucí strukturou či principem společnosti a na "občanskou společnost" pohlížíme jako na společnost, v níž je jedinec, zodpovědný jedinec, odpovědný jak za sebe sama, tak za fungování hlavních aspektů společnosti, ve které žije, včetně důležitých aspektů sociálních - tentokrát sociálních nikoliv ve smyslu společenských, ale ve smyslu sociálních systémů. My shledáváme pojem "občanská společnost" velmi důležitým.

Jiří Musil

Díky. Jak jsem slíbil, než budeme pokračovat, rád bych věděl, zda jsou v obecnstvu lidé, kteří by chtěli reagovat. Rád bych otevřel toto forum, máme čas. Oba mluvčí se shodli, že dohromady potřebují 15 minut. Profesor Sunkel využije svých deseti minut a vy zřejmě... uvidíme. Musíme skončit ve dvě hodiny. Je zde někdo, kdo... Vidím dvě ruce. Mohu pak požádat Wiminga Tua, ale měli byste být struční. Pokračujeme. Řada je na vás a teď vidím, vy jste první a poté vy na levé straně. Dvě ruce. Zkusme to.

Weiming Tu

Nejdříve velmi stručná poznámka k profesoru Kumarovi. "Civilní" je v kontrastu s "vojenským", v kontrastu s "úředním", v kontrastu s "násilným". Dvě podmínky existence živoucí občanské společnosti: Jednou jsou poměrně nezávislá centra vlivu a moci, nezávislá na státu; a pak má každé centrum snadný přístup k ovlivňování státu. Jestliže je toto splněno, máte "občanskou společnost". Pokud není, o občanskou společnost nejde. To je nezbytný předpoklad živoucí demokracie.

Velice si cením připomínky profesora Nandyho, neboť velmi sympatizuji s tím, co právě řekl. Chci poznamenat, že to není uctivá připomínka. Od roku 1995, kdy jsme v Centru pro studium vyvíjejících se společností zahájili dialog, přemýšlel jsem o celé této otázce, jak překročit osvícenskou mentalitu. Vaše připomínka to jasně naznačuje - jestliže nepřekročíme mentalitu osvícenství pokud jde o instrumentální racionalitu, sociální inženýrství, druh mentality spojený s myšlenkou scientismu, nebudeme schopni pohnout se ze současné situace. Případ Číny je obzvláště přílehlavý. Čína je hluboce zaujata touto scientistickou myšlenkou o přeměně světa. Čína se nezúčastnila konference ve Stockholmu a nepodepsala preambuli. Čína slepě uvěřila, že lidská racionalita je naprosto dostačující pro změnu životního prostředí, a situace je katastrofální. V posledních 10 či 15 letech jsem se snažil argumentovat, že Čína bude muset přijmout Indii za důležitou referenční společnost, protože pokud by to Čína udělala, začala by si vážit kulturních pramenů jakými jsou máhájánský buddhismus, náboženský taoismus a náboženské dimenze konfucianismu. Pak by se čínská mentalita byla schopna účinněji vyrovnat s menšinami, jako je např. tibetská. Je to velmi komplikovaná procedura.

Takže, naprosto souhlasím s vaší skvělou myšlenkou konfrontovat tento druh mentality. Avšak domnívám se také, že vám musím připomenout důležitost pochopení současné situace a reakce na ní. Děkuji vám.

Jiří Musil

Nyní zde mám dalšího pána z diskusní skupiny, který chce říci, doufám, pár slov. Ivan Gabal...

Ivan Gabal

Jedna připomínka k otázce občanské společnosti. Myslím, že v Evropě jsme svědky toho, jak v rámci regulérních demokratických standardů, režimů, vlád narůstá nacionalismus či etnická intolerance. Myslím si proto, že z příkladu postkomunistických zemí je patrné, že svobodné volby a nezávislé soudnictví nestačí k tomu, aby udržely standardní občanské prostředí. To je jedna připomínka.

Mám jednu otázku na pana Biedenkopfa. Velmi jsem ocenil váš důraz na místní, kulturní a občanské zdroje, kulturní kapitál atd. Nicméně, pociťujeme zde, ve společnostech procházejících transformací, enormní tlak ekonomických změn, jež tvrdě prověřují naše kulturní zdroje zničené mnoha lety nedemokratických režimů a nedostatkem vzdělání. Má otázka zní: Jaká je německá zkušenost ze znovu spojených nových německých spolkových zemí a jakým způsobem jste vybudovali místní kulturní prameny, identity, oživující vše, co bylo zničeno desetiletími komunismu?

Jiří Musil

Děkuji vám. Je mi nesmírně líto, že pravděpodobně nebude čas nyní odpovědět. Nebude-li vám to vadit, bude příležitost jindy. Musím využít své pravomoci, promiňte mi. Nyní máme pět minut pro tři lidi. Prosím, žádné proslovy, žádná vyjádření... pokračujte, prosím.

Jan Křížka

Rád bych podpořil cestu soužití s dinosaurem v tom smyslu, že dinosaur, společně s námi, by měl přispět ke zlepšení tohoto světa. Měli bychom být schopni řídit to, co dinosaur koná v našich službách. Chápu to jako jakousi cestu ke zodpovědnosti nás všech za to, co v tomto světě děláme.

Jiří Musil

Nyní druhý... Nevidím vás, protože je tam muž s kamerou. Mohl byste se, prosím, představit?

Karl Hahn

Jmenuji se Karl Hahn. Rád bych se ujal slova z toho důvodu, že jako vedoucí pracovník v automobilovém průmyslu po celý svůj život nedělám nic jiného než že "globalizuji", přičemž jsem do různých míst na světě přinesl kapitál a know-how. Přinesli jsme například naše německé odborné znalosti, systémy výcviku začátečníků, obohatili jsme univerzity, přinesli jsme naše základy. Toto je pouze pozadí mé otázky.

Po všem tom dobrém, co jsme na různých kontinentech a v různých zemích vykonali, pocítujeme, že jsme doma ztratili porozumění našich lidí pro proces globalizace. Proč naši lidé nestojí za námi a za našimi rozumnými politiky? Nemají vzdělávací základnu. Hovoříme o vzdělání, pokud jde o vytváření pracovních míst, pracovní bezpečnost, o technickou připravenost pro tento svět. Mám však pocit, že ve většině evropských zemí jsme neudělali absolutně nic proto, abychom připravili naše školy, naše masy, aby se stali inteligentními občany, aby dali politikům příležitost vysvětlit, aby pochopili svět, v němž žijeme.

Mohl bych pokračovat ještě dlouho, ale věta, kterou od Němců neustále slyšíte a reakce nám přinesly její výsledek, který zní: "Já už tomuhle světu nerozumím a naši učitelé světu nerozumějí a náš školský systém je neadekvátní světu, v němž žijeme a na místní úrovni si s tím nevíme rady."

Jiří Musil

Mnohokrát vám děkuji, pane Hahne. Myslím, že to byla důležitá připomínka. Je mi teď nesmírně líto, musím dodržovat pravidla. Rád bych vás, profesore Sunkele, pozval, abyste odpověděl.

Osvaldo Sunkel

Tedy, ve skutečnosti mi nebyla položena žádná otázka, ale mám mnoho odpovědí na nezodpovězené otázky. Rád bych řekl jednu věc. Dovolte mi, prosím, věnovat jí asi pět minut. Několik mluvčích hovořilo o neodvolatelném, nezastavitelném, neudržitelném, neovladatelném dinosaurovi. Globalizace je jaksi naprosto neřiditelná. Musíme akceptovat, že se s tím nedá nic dělat. Je to kataklyzma, jež na nás padlo a nejde s tím dělat absolutně nic jiného, než si na něj zvyknout. Je mi líto, ale ve své první tezi jsem se pokoušel říci něco, o čem se domnívám, že se hodí k tomuto neskutečně fatalistickému přístupu.

Globalizace má dvě složky: má intrinsickou dynamiku, která se svou podstatou zakládá na technologii, trhu atd. a která je do značné míry stěží popsitelná. Má však druhou, velmi fundamentální složku, kterou je ekonomická politika podporující tento druh procesu.

Mezinárodní finanční instituce, ekonomická profese, mezinárodní finanční tisk, vlády rozvinutých zemí - toto je mocenská struktura, která prosazuje politické koncepce, která upřednostňuje politické koncepce; a politické koncepce se mohou měnit. Takže zde máme, jak jsem řekl, dualistický proces: proces, jenž je zčásti velmi složité ovládat. Patrně jej nebudete schopni ovládat vůbec, pokud poznáte, že sestává na jedné straně z jakéhosi historického procesu, jež je velmi těžké ovládat; ale na druhé straně z ideologie, která jej pohání, která jej prosazuje, která jej podporuje, která jej financuje.

Dovolte mi pokusit se být velmi konkrétní. Protože pocházím z Chile, domníval jsem se, že se mě někdo zeptá: "Není vaše prohlášení v rozporu s chilskou zkušeností?" Podle světového mezinárodního tisku zastává Chile jakousi proglobalizační politiku a je velmi úspěšnou zemí. Rád bych vám dal zcela konkrétní příklad, jak můžete - pokud chcete - částečně ovládat, do jisté míry regulovat, globalizační proces. Jestliže víte, jak to dělat, a jestliže máte národní voličskou základnu, která chce, abyste to dělali, je to velmi snadné. Když jsme v roce 1990 přešli od Pinochetova režimu, jenž byl režimem ekonomické politiky "trh nadevše" k demokratickému režimu, dovolte mi jen dát vám některé příklady změn v politice, jež nám umožnily poněkud zkrotit onoho dinosaura.

1. Zavedli jsme regulační politiku soukromých monopolů, které byly vytvořeny privatizací státních podniků. Z těchto podniků se stali dinosauři a nyní se dostaly pod kontrolu státu.
 2. Zavedli jsme zaměstnaneckou legislativu. Tato legislativa byla v průběhu Pinochetova režimu zcela zrušena, aby se trhy staly flexibilními. Zavedli jsme zaměstnaneckou legislativu, která dovolila jistou míru flexibility, ale zároveň vyloučila brutální vykošťování.
 3. Zavedli jsme daňovou reformu, jež nám umožnila zvýšit a změnit strukturu vládních výdajů, aby mohly být předloženy nové programy na potírání chudoby.
 4. Zavedli jsme decentralizaci, regionalizaci, poskytování kapitálu regionálním správám, abychom decentralizovali, regionalizovali, redistribuovali moc v zemi.
 5. Zavedli jsme strategické koncepce ochrany životního prostředí a přírodních zdrojů, které za Pinochetova režimu naprosto chyběly.
 6. Podpořili jsme latinskoamerickou integraci, chilskou integraci do MERCOSUR, společného regionálního trhu, což nám umožnilo získat silnější hlas v mezinárodních záležitostech, zvláště pak v záležitostech v rámci Latinské Ameriky.
 7. A konečně - chci říci, je toho více, ale toto jsou nejdůležitější aspekty - zavedli jsme kontrolní mechanismy krátkodobých pohybů mezinárodního finančního kapitálu.
- Když jsme tyto věci udělali, vypukla vřava. Všichni z mezinárodní finanční komunity a z místních mezinárodních a transnacionálních korporací a místní podnikatelské komunity byli absolutně zaujati proti všem těmto opatřením. Avšak prezident, jenž byl zvolen, prezident Aluín, který zde byl před rokem, byl zvolen bezmála dvoutřetinovou většinou chilské populace. Byl schopen, a současný prezident velmi dobře schopen, projít Kongresem i přes fanatickou opozici místního společenství, téměř všech ekonomů, MMF, Světové banky, ministerstva financí Spojených států. Byli jsme schopni to udělat. Tak proč nemůže svět učinit něco podobného? Naprosto souhlasím s projevem pana Biedenkopfa v tom smyslu, že tato nestvůra je zčásti nestvůrou a zčásti hollywoodským filmem o nestvůře. Musíme kontrolovat Spielberga. Mnohokrát vám děkuji.

Jiří Musil

Také vám děkuji. Nyní je řada na vás, pane.

Tun Daim Zainuddin

Děkuji vám. Nejdříve odpovím panu Küngovi. Pan Küng se mě zeptal na burzu cenných papírů v Kuala Lumpur. Dlouhou dobu, pane Küngu, byly kualalumpurská a singapurská burza cenných papírů burzovními dvojčaty. Jinými slovy, pokud jste měl cenné papíry v Kuala Lumpur, obchod mohl proběhnout v Singapuru. V roce 1991 jsme je oddělili. Když jsme je oddělili, očekávali jsme pouze, že cenné papíry v Kuala Lumpur budou obchodovány v Kuala Lumpur a ty v Singapuru budou obchodovány v Singapuru. Jenže Singapur přišel s něčím, co nazýváme černým trhem; jinými slovy, naše cenné papíry mohly být obchodovány v Singapuru. Lidé mohou obchodovat malajské cenné papíry vydané v Kuala Lumpur jako ty v Singapuru a kdyby chtěli, mohou provádět arbitráž. Takže, pokud jsou ceny v Singapuru nižší, mohou nakupovat a prodávat v Kuala Lumpur za vyšší cenu. Teprve letos se nám to

podarilo zarazit, poté, co bylo napácháno tolik škod. Na vrcholu boomu činila tržní kapitalizace 900 miliard ringgitů, avšak v průběhu krize poklesl na 240 miliard - ztráta 660 miliard. To je obrovská ztráta, máme deflaci 660 miliard.

Podobně, když měnoví obchodníci zaútočili na naše měny v Jižní Asii, náš příjem na hlavu klesl z 5000 USD na 2000 USD. Ztratili jsme 60 miliard USD kupní síly. Samotná Malajsie přišla přibližně o 1 bilión ringgitů. To je obrovská ztráta. Přesto vítáme cizince, kteří chtějí v Malajsií investovat, až na to, že jsme nyní zavedli to, co zavedli v Chile. Krátkodobý kapitál nesmíte vyzvednout po dobu jednoho roku. Můžete klidně investovat. Doufám, že to uspokojivě odpovídá na vaši otázku.

Druhá otázka se týkala spolupráce v obchodě potravinami. Samozřejmě, jediným zájmem na volném trhu je vytvářet zisk, to nemůžeme zastavit. Dokonce ani volný trh není perfektní, ale tak prostě funguje. V případě Malajsie jsme řekli, že své trhy neotevřeme, dokud nebudeme připraveni. Budeme trvat na tom, aby hřiště bylo stejné pro všechny, neboť se domníváme, že malé a střední podniky mají také svou roli, a dokud nejsou připraveny, měly by být chráněny.

Třetí otázka je od pana Evanse z Austrálie. Dovolte mi vyjádřit se naprosto jasně, pane Evansi. Mezi předsedou vlády a jeho zástupcem neexistují žádné rozdíly v politické koncepci. Skutečně posledních 8 měsíců uvažujeme o fixním směnném kurzu. Předseda vlády, místopředseda a já, jako ekonomický poradce, a také výkonný ředitel Národní ekonomické asijské rady, jsme se scházeli každé dopoledne, abychom formulovali strategie k oživení ekonomiky. V politické koncepci týkající se ekonomiky neexistují žádné rozdíly.

Anwar byl vzat do vazby na základě trestného činu spáchaného podle trestního zákona Malajsie. Přísně vzato bych o této záležitosti neměl diskutovat, neboť, jak jste si dobře vědom, je předmětem soudního řízení. Navíc, na žádost Anwarova právního zástupce soud vyhlásil mlčenlivost, takže nesmějí být vydávána žádná prohlášení týkající se tohoto případu, ani se o něm nesmí veřejně diskutovat. Nicméně, zkusím to obejít. Doufám, že nebudu obviněn z pohrdání soudem.

Jsou zde dvě věci. První spadá pod ISA a za ni je zadržován, druhá spadá pod trestní zákoník a za tu je rovněž zadržován. Anwar pořádal po celé zemi nezákonná shromáždění a směl to dělat bez policejního povolení. Ale ve chvíli, kdy začal lidi nabádat k nepokojům, a k nepokojům došlo, byl zatčen. Brání se před soudem a dvacátého čtvrtého se chystá přešetření zákonnosti jeho vazby. Na základě trestního zákoníku požádal o propuštění na kauci, avšak soud kauci zamítl. Kdyby chtěl, mohl by se odvolat, neboť náš systém, stejně jako australský systém, je nezávislý a Anwar se může odvolávat až k nejvyšší instanci. Doufám, že jsem tuto věc objasnil, pokud ovšem nechcete bližší vysvětlení. Děkuji vám.

Nyní k tomu, zda bych měl, pane Nandy, spekulovat o tom, že kdyby bylo více demokracie, bývali bychom byli schopni ekonomickou krizi zvládnout lépe. Má odpověď je, že různé země definují demokracii různě. V případě Malajsie máme volby od roku 1985, v případě Singapuru od roku 1954. Ale pokud budeme zjišťovat, zda se nám daří lépe zvládat demokracii, pak si Čína za daných okolností vede nepoměrně lépe než většina z nás v jihovýchodní Asii. Děkuji vám.

Jiří Musil

Mnohokrát vám děkuji. Než ukončíme toto zasedání, rád bych vás dnes večer pozval na výjimečné divadelní představení pro účastníky této konference. Jeho název je Sladký Theresienstadt. Jde o velice svérázný pohled na Terezín - pro ty z vás, kteří nevědí, co mám na mysli - židovské ghetto / koncentrační tábor za války. Začíná v 8 hodin. Všechny potřebné informace najdete v recepci o podlaží níže. Zvu vás na neobvyklou, výjimečnou divadelní inscenaci.

--

Odpolední zasedání 13. října

Mae-Wan Ho

Ze všeho nejdříve musím říci, jak velkou ctí pro mne je, že jsem byla požádána, abych moderovala toto zasedání. Moderovat znamená dostat se mezi extrémny a já se obávám, že s tím nemám velké zkušenosti. Je to však také tím, že jsem ve skutečnosti dosti naivní bioložkou, takže toho o ekonomii moc nevím a jsem zde, abych se něco naučila.

Jestli dovolíte, chtěla bych začít vyprávěním krátkého příběhu. V mé zemi se děje cosi velmi významného. (Když říkám v mé zemi, nemyslím tím Čínu či Hong-Kong. Mám na mysli Spojené království, kde nyní trvale přebývám.) Došlo zde k dosud nevídanému občanskému protestu proti biotechnologii genetického inženýrství, který prochází celým společenským spektrem, doslova od šlechtice až po chudáse. Stalo se to v průběhu minulého roku. Vedly se diskuse, demonstrovalo se, probíhaly pokojné akce v supermarketech a Obecní rady zakázaly použití geneticky upravených potravin ve školních obědech. Dokonce naši členové parlamentu zakázali geneticky upravené potraviny ve své jídelně poslanecké sněmovny. Jedna organizace za druhou, včetně statutárních poradních orgánů vlády, přicházely a volaly po moratoriu.

Minulou sobotu naše vláda konečně odpověděla a podpořila tříleté moratorium. Nedostala se ještě tak daleko, aby jej uvalila. Avšak toto je nejpovzbudivější stránka věci, tedy ono zásadní odmítnutí toho, že status quo je nezměnitelný. Nic není nezměnitelné či neodvratné. Věci se mohou měnit.

Biotechnologie genového inženýrství, pro vás, kdo to neví, je výraznou součástí globalizace. Jak jsem řekla, hrstka korporací je připravena ovládnout všechny aspekty našich životů. A nejen to - jsou zapojeny do zoufalého, nebezpečného hazardu, jenž může zruinovat naše zdroje potravin, zničit biologickou rozmanitost a rozpoutat nevladatelné epidemie nakažlivých chorob.

Jenže biotechnologie genového inženýrství odráží hlubší problém, na nějž se musíme zaměřit. Bylo mi řečeno, že filosof Husserl v listopadu 1925 zde v Praze ohlásil krizi evropské vědy. Ve skutečnosti je to krize redukcionistické evropské vědy a velkého byznysu fungujících v partnerském svazku. Svazku, který nám již přinesl radioaktivní a toxické odpady, díru v ozónové vrstvě, zhoršení životního prostředí a další odkazy zelené revoluce. Biotechnologie genového inženýrství je prostě jen nejnovější nabídkou.

Tento úzký vztah dospěl k jakémusi vyvrcholení, neboť je podporován silným hlavním proudem akademických teorií. Neoklasická ekonomická teorie obchodu a neodarwinistický genetický determinismus, že geny přehnaně zjednodušujícím způsobem determinují, čím jsme, to je ona věda. Sdílejí společné smýšlení a, o tom jsme již slyšeli, sdílejí společný pohled na svět coby izolované atomy, s nimiž lze manipulovat jednotlivě. Glorifikované sobectví a chamtivost, zuřivé soupeření a manipulování, exploatace jsou na denním pořádku, protože jde o přežití nejsilnějšího a největšího. Jenže příroda je organicky propojená a následky nejenže se šíří široko a daleko, ale mají nepříjemný zvyk obracet se proti nám. Proto je svět sužován ekologickými problémy a současně je globální ekonomika blízko kolapsu.

Obě teorie selhaly při prověřování realitou. Nemám dost času, abych o tom hovořila, ale genetický determinismus rovněž selhal při prověření realitou v rámci samotné vědy.

Občané civilní společnosti ve Spojeném království i kdekoli jinde se stavějí na odpor proti tomuto převratnému novému světu špatné vědy a velkého byznysu. Jak dnes dopoledne řekl pan van den Broek, musíme se odloučit od starých dobrých koncepcí a hledat nová východiska a je pro nás velkou ctí, že na tomto zasedání můžeme vyslechnout některé z

nejoriginálnějších a nejsilnějších názorů.

Je mi velkým potěšením představit vám našeho prvního mluvčího, Hazel Hendersonovou, o níž jsem slyšela 20 let, dlouho, dlouho před tím, než jsem se pustila do této činnosti. Takže prosím, Hazel, začněte.

Hazel Henderson

Děkuji vám. Je mi ctí se s vámi setkat, paní profesorko Hoová, slyšela jsem o vás toho také mnoho. Sedíme vedle sebe a úctu si prokazujeme tak trochu vzájemně.

Nebudu se příliš držet svého připraveného projevu, který obsahuje množství konkrétních informací o globálních a lokálních problémech životního prostředí. Ráda bych postoupila dále a navázala na dnešní skutečně velmi bohatou diskusi. Nabízí se skvělý začátek: myšlenka o špatné vědě a velkém businessu, s níž vystoupila profesorka Hoová.

Celých dvacet let jsem prosazovala překročení hranic objektivního vědeckého přístupu, který se nenechá ovlivnit finančním hlediskem, a navrhovala jsem vědu s úctou: vědu s úctou k životu a vědu s úctou k přírodě. Když přemýšlím o otázkách, které se dnes objevily - řeč paní Clintonové o problematice médií, to je jedno z témat, kterým jsem věnovala své úsilí, protože dnešní média jsou jedinou mně na planetě známou institucí, která se zcela vymkla kontrole.

Ve své poslední knize jsem psala o tom, co se děje ve světě, neboť směřujeme k vládě mediokracie, nové formě politiky. Nikoli demokracie, ale - mediokracie. To jsou nesmírně důležité záležitosti a já se jim hned budu věnovat. A pak zde také můj přítel, Amitai Etzioni, hovořil o globálních morálních dialozích, které vskutku úspěšně probíhají. Řeknu vám o jednom svém zážitku: Měla jsem teď přednášku v Koreji, na univerzitě Kyung Hee, kde je celé studium zaměřeno na přípravu lidí na globální občanství. Jistěže, na většině univerzit po celém světě se podobná výuka stále ještě nerealizuje, ale pro mne byla účast na takové konferenci velmi inspirující. Byli zde vědci z celé Asie a někteří z USA a Evropy. Jak tedy máme zacházet s myšlenkou "globálního občanství"?

Velmi se mi také líbila myšlenka profesora Weiming Tua o "veřejných intelektuálech", neboť v sedmdesátých letech během své práce v Poradní radě Úřadu pro hodnocení technologií jsem na univerzitách potkala mnoho intelektuálů, kteří byli uzavřeni sami do sebe a nešli by svědčit před Kongres a říkali by: "Ne, ne, ne, to bych nemohl udělat." Tehdy panovala v akademickém světě velká stísněnost.

Pak jsem tu měli také diskusi o potřebě nezůstávat jen u hlasů a cen. Ačkoli hlasy a ceny představují dvě nejdůležitější zpětné vazby, které mohou jednotlivci použít na ovlivnění rozhodování ve světě podnikání a ve vládě, všichni víme, že volební hlasy nesmějí být ovlivněny penězi a příspěvky na volební kampaň. Víme také, že ceny musí zobrazovat plné náklady, včetně dopadů na sociální sféru a životního prostředí.

To mne přivádí k poslední odbočce. Hádám, že to byl pan Utagawa, kdo "krotil dinosaura", což je téma, nad kterým se zamýšlím i já. Hovořil o něčem, čemu se ve svém příspěvku věnuji také, a čím je obtížné dosažení tří protikladných národních cílů - současně otevřít kapitálový trh, mít stabilní měnový kurs a domácí autonomii pro národní ekonomickou politiku. Na tuto skutečnost poukázali v roce 1962 ve své práci dva ekonomové, Mandel a Fleming. Vycházeli ze zkušeností zpráv, které vedly ke konferenci v Bretton Woods v roce 1944. Někteří ekonomové z Ligy národů se zde o této nesmírné obtížnosti, s níž se vlády musí vyrovnávat, zmiňovali. Ted' máme konec 20. století a tento problém dosud nebyl vyřešen.

Pak mne nesmírně povzbudil profesor Küng, který naznačil, že bude hovořit k předsedům burz, a já samozřejmě navrhuji Tobinovu daň. Řekla bych k tomu však následující: nepoužívejme v této souvislosti jméno pana Tobina, neboť to přináší smůlu. Když jsem tuto myšlenku přednesla v Kodani, na summitu věnovanému sociálním otázkám, ukázalo se, že tato daň je příliš vysoká, a to hovořil o jednorázovém zdanění. Podle mého názoru je tedy mnohem lepší to nazývat "daň ze směny peněz" a měla by být o něco menší než 1%. Mám

nutkání nazvat ji daní Larryho Summerse, neboť to byl právě náš náměstek ministra financí Larry Summers, kdo tuto daň navrhl ve své práci v roce 1989, kdy působil jako profesor na MIT. Takže je mnohem jednodušší pro všechny zainteresované nazývat ji daní Larryho Summerse. Abych vás povzbudila, řeknu také, že v současnosti existuje 400 webových stránek, které jsou věnovány daním ze směny peněz a jsou to všechno obyčejní lidé, přátelé občanské společnosti, zajímající se o ekologii a záchranné sociální sítě. Snad vás také velmi povzbudí informace, že průzkumy provedené v USA ukazují, že spekulanty nemá nikdo rád. Takže je zcela na místě uvažovat o dani ze spekulací s cizími měnami - lidé jsou této myšlence nakloněni. Realisticky to vyjádřil profesor Sunkel z Chile, který řekl: "Proboha, není na tom nic nepochopitelného - byla to ekonomická politika, vědomá politika, která vytvořila tyhle globalizace a mocné zájmy."

Před ortodoxními ekonomy to nazývám davoský model, Světové ekonomické fórum. Když jsem byla před pár měsíci v Ženevě na konferenci o usměrňování globalizace, byl tam přítomen také profesor Klaus Schwab a můj starý přítel, Maurice Strong, který je spolupředsedou Světového ekonomického fóra v Davosu. Já jsem se zeptala "Proč, podle Vašeho názoru, mají zde přítomní (bylo tam asi 500 zákonodárců z celého světa) zájem o globální problémy životního prostředí? Proč napadají tento davoský model?" Neboť to je podstata přítelíčkování - a to je přítomno v Davosu. A je přítomno v New Yorku a také ve Washingtonu, kde se dotuje společnost pro spravování dlouhodobých kapitálových investic. Myslím, že si musíme o naší současné situaci říci pravdu, a proto to nemůžeme nechat na ministrech financí, protože oni nemohou ocenit, proč jsme zrušili všechny bariéry mezi světovými ekonomikami. To, že k tomu došlo, bylo způsobeno naléháním finančních zájmových skupin. A je přirozené, že jestliže se zruší všechny bariéry mezi světovými ekonomikami, vznikne globální kasino nebo, připomenu-li průměr pana premiéra Biedenkopfa o nákladním voze, ztratíme nad tímto vozem kontrolu.

Jsem tedy touto konferencí velmi potěšena, neboť zde zaznívá mnoho pravdivých, nic nezakrývajících slov. Chci vám doporučit jednu knihu Světové banky, kterou se mi podařilo získat (jedná se o její předběžnou verzi), a v ní se píše: "Neukazujte to nikomu" - proto se tu o ní zmiňuji. Ta kniha se jmenuje Beyond the Washington Consensus Institutions Matter, přičemž pod slovem "institutions" Světová banka rozumí "lidský kapitál", sílu kultury, pravidel na jakékoli úrovni, rodinu, vztahy ve společenstvích. Takže po 50 letech Světová banka konečně uznává vše, co opomíjí úzce zaměřená ekonomie. V této diskusi máme hovořit o odpovědích, takže já přejdu k věci, budu velmi naivní a pohovořím o tom, co s tím vším můžeme udělat.

Je jasné, že nejprve musíme opravit národní účty, jak bylo dohodnuto již v roce 1992 v Rio de Janeiru, abychom pak mohli započítat veškeré sociální náklady a náklady na ochranu životního prostředí - měli bychom počítat s lidským a ekologickým kapitálem a směřovat ke kvalitě života - ke skutečným ukazatelům pokroku. Připravuji své vlastní ukazatele kvality života; v USA je to jednodušší provádět se společností pro správu majetku než s vládou. Vše naleznete na webové stránce společnosti, kde působím jako poradce. Adresa stránky je www.calvertgroup.com. Rozlišujeme 12 aspektů kvality života a ve velmi brzké době vše zveřejníme na naší webové stránce pro redaktory finančních časopisů atd. Přirozeně zde hovoříme o přechodu k udržitelným a spravedlivým formám lidského rozvoje a já věřím, že vše budete moci nalézt ve zprávě OSN o lidském rozvoji. Letos jsem byla jedním z jejích redakčních poradců - vychází to v Oxford University Press. Letos jsme se zaměřili na otázku vývoje spotřeby a hovořili jsme o nadměrné spotřebě v zemích Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) a o nedostatečné spotřebě v jiných částech světa.

Další věcí, kterou musíme udělat, je změnit strukturu našich daní, abychom již nezdaňovali příjmy, mzdy a výplaty vyplácené podniky, ale odpad a znečištění a nadměrné využívání přírodních zdrojů. V Evropě nyní probíhá na toto téma velmi živá diskuse a podobná diskuse

se rozbíhá také v USA. Musíme také zrušit všechny subvence, které se velkým korporacím podařilo získat od vlády za své příspěvky na volební kampaň. Tyto subvence se pohybují zhruba mezi 750 miliardami a 1 biliónem amerických dolarů ročně. To jsou subvence plynoucí na neudržitelný rozvoj: subvence na fosilní paliva; plýtvání zdroji. Takže pokud chceme nastoupit cestu udržitelného rozvoje, nepotřebuje žádné další peníze. Žádná vláda si nemusí dělat starosti s penězi, neboť v Rio de Janeiru nám bylo řečeno, že přechod k udržitelnému ekonomickému rozvoji by stál pouze 650 miliard amerických dolarů. Pokud tedy zabráníme vládám subvencovat neudržitelný rozvoj, ještě nám nějaké peníze zůstanou. Myslím si, že v zemích OECD se dnes přechází k tomu, co nazývám "ekonomikou pozornosti", kdy se stále cennějším nebo stejně cenným jako peníze stává čas. V USA 28 % Američanů uvedlo, že omezili své příjmy a přestěhovali se do menších měst, aby tak zvýšili kvalitu svého života.

Je to ten případ, kdy jsou lidé zahlceni reklamními slogany, které jim říkají, co si mají kupovat, kým mají být, a kdy si lidé řeknou: "Nedopustím, aby mi okolní svět určoval, jaké hodnoty mám vyznávat." Lidé proto začínají hledat své hodnoty uvnitř sebe sama. Když k tomuto přechodu dojde, můžeme dematerializovat hrubý národní produkt a posunout se k ekonomice, která je více orientována na služby. V takové ekonomice najde daleko více lidí pracovní příležitost ve službách a sektorech lidského rozvoje.

Dochází ještě k jedné velmi důležité věci, o níž jsem hovořila s profesorem Küngem, a tou je Charta Země. Tato myšlenka přišla z Kostariky, ze San Jose, a rozšiřuje se díky stovkám lidí po celém světě. Usiluje o realizaci základní etiky planety Země a snaží se nalézt nějaké základní hodnoty, které bychom mohli sdílet.

Jinými druhy aktivit, které můžeme podle mne všichni podpořit, jsou: zavádění označení ekologické nezávadnosti; přechod k organickému zahradničení, které se nyní stává velmi důležitým sektorem; skutečnost, že stále více lidí chrání rozmanitost biologických druhů. V občanské společnosti se děje tolik věcí a my všichni musíme používat Internet. Takže mi dovozte ještě malé zamyšlení nad Internetem a kyberprostorem. Asi před měsícem jsem napsala báseň s názvem "Kyberprostor je svatým místem" (Cyberspace is Sacred Space). Ted' vám ji nebudu číst, ale je nutné, aby celá tato diskuse zahrnovala používání počítačů.

V současné době platí nejmenší společný jmenovatel. Jak víme, "ekonomismus" uchvátil kyberprostor. Vidíme, jak elektronické obchodování a elektronické trhy vytlačují malé místní obchodníky, neboť elektronické společnosti již lobují u svých vlád, aby nemusely platit daně. Ve Spojených státech kvůli tomu probíhá tuhý boj. Je velmi jasné, co se stane vládám, pokud poroste množství společností, které přesunou své aktivity do kyberprostoru a začnou požadovat, aby z těchto aktivit nemusely platit daně. To je tedy série dalších, velmi závažných otázek.

Na závěr přejdu ke svému poslednímu komentáři (mám jej v několika kopiích), který jsem právě odeslala do 400 novin, které využívají mé články. Článek se jmenuje "Rules to Tame the Global Casino" ("Jak se krotí globální kasino?"). Jde o velmi prosté myšlenky. Myslím si, že jsem již propagovala myšlenku jakési "globální komise pro cenné papíry a devizové kursy" podobné té, kterou jsme museli založit na Wall Street po krachu v roce 1929. Světový trh je nyní v podobné situaci a my potřebujeme globální soubor pravidel a Tobinova daň, popř. daň Larryho Summerse, by jednoduše byla jeho součástí. Ale existuje i spousta dalších, velmi důležitých návrhů. Zmíním se pouze o dvou nebo třech z nich.

Prvním z nich je nechat centrální banky, aby rozběhly své vlastní "obchodování s devizami", což by byla nezisková veřejná služba. To neznamená, že by se této hry nemohli účastnit obchodníci s devizami, pouze tvrdím, že od centrální banky je velmi pošetilé hrát na stejném kolbišti jako spekulanti, kteří hrají s maržemi 100:1. Centrální banky mají jiný úkol, jímž je ochrana měny a domácí ekonomiky. Měly by tedy být za své měny odpovědné stejně jako za státní obligace. Tento návrh veřejné služby, nejmodernějšího systému devizového trhu

založeného na využití počítačů, je nyní velmi životaschopný a umožňoval by zdaňovat devizové obchody, neboť by existovala počítačová kontrola jejich průběhu. Současně by bylo možné ovlivnit devizové spekulace.

Další z návrhů, který se několik let snažím prosadit - a který je na stejné lodi s několika nositeli Nobelovy ceny - je nové partnerství pro udržování míru. Nazývá se "Agentura Spojených národů pro bezpečnostní pojištění" ("United Nations Security Insurance Agency") a jedná se jednoduše o partnerství mezi Radou bezpečnosti, v níž snad dojde k reformě ve smyslu přijetí nových zemí a odstranění práva veta, pojišťovacím sektorem a organizacemi tvořícími občanskou společnost, které po celém světě pracují na udržování míru a řešení konfliktů v místních společenstvích. Smysl je v tom, že pokud by jakýkoli stát chtěl snížit své vojenské výdaje, mohl by uzavřít pojistnou smlouvu, a zaplacené pojistné by umožnilo udržování stálých humanitárních sil při OSN.

Na úplný závěr mi dovozte, abych se zmínila o (jedná se o alternativu dnešních médií) první globální veřejné televizní síti provozované nevládní organizací v 31 zemích, která vznikla díky partnerství mezi 7 podpůrnými agenturami ze zemí OECD, soukromými investory a nevládními organizacemi. Jsem připravena vám o tom poskytnout více informací. Právě s nimi spolupracuji na 26-týdenním programu nazvaném "Etický trh" ("The Ethical Marketplace") a já věřím, že některé z myšlenek o reformování kapitalismu budeme moci zveřejnit v médiích. Děkuji vám.

Mae-Wan Ho

Mnohokrát vám děkuji. Poskytla jste nám spoustu cenných nápadů k zamyšlení.

Nyní přejdu k dr. Moldanovi, který - kromě jiných věcí - má velmi, velmi dlouhý seznam důležitých činností, v nichž je angažován, jestli se mi je teď podaří najít - od roku 1992 je ředitelem Střediska životního prostředí Karlovy univerzity, řádným profesorem ekologie na Karlově univerzitě. Jak říkám, kdybych měla číst celý seznam jeho kvalifikací, zabralo by to celé odpoledne této konference, takže je pro mne velkým potěšením představit profesora Moldana.

Bedřich Moldan

Pane prezidento, dámy a pánové, drazí kolegové.

Je to pro mne opravdu neobvyklá čest a radost, že zde s vámi mohu mluvit na tomto nesmírně důležitém foru. Moje radost je násobena tím, že zde mám mluvit o udržitelném rozvoji a o dopadech globalizace na životní prostředí. Jsem velice šťastný, že se tomuto tématu dostalo v programu této konference tak významného místa, protože udržitelný rozvoj je jedním z nejdůležitějších aspektů globalizace. Vlastně globalizace byla převážně kritizována a slyšel jsem zde od svých kolegů u stolu mnoho kritických slov právě vzhledem k tomuto aspektu. Snad bych v této oblasti měl postavit trochu optimističtější metu.

Chci říct, že ve všech těchto úvahách často postrádám vztah mezi globálními a lokálními hledisky. Myslím, že z mnoha důvodů leží právě zde klíč k řešení těchto problémů; ale musíme si uvědomit, že neexistuje pouze svět velkého globálního na jedné a malinkatého lokálního na druhé straně, ale že zde je celé spektrum středně velikých prvků, které leží kdesi uprostřed. Myslím, že budeme-li se na ně soustředit, mohlo by být naše vnímání budoucnosti plodnější. Soustředil bych se na tři tématické okruhy, na tři velice důležité aspekty globalizace, které bychom mohli použít jako příklad toho, co je podle mne spojení globálního a lokálního.

Prvním z nich je: informace a vědění. Právě směs informací a globalizace pokládám za jeden z nejvýznamnějších statků a snad i nejvýznamnější statek našeho věku. Enormní rozšíření poznávacích schopností tzv. "průměrného občana"; nesmírně se zvyšující průhlednost jakýchkoli ujednání kdekoli na světě; rychle se vylepšující spolehlivost informací - toto by

mohly být hlavní pozitivní znaky globální vesnice, ve které již žijeme. Převážně z hlediska životního prostředí jsou rozsah a kvalita okamžité a věrohodné globální informace vsutku fantastické a jejich pozitivní vliv je obrovský. Na druhé straně stále ještě příliš často chybí opravdu důležité informace, které spojují svět CNN s vlastní individuální situací. Do jaké míry se mne týká ta či ona globální krize? Co mám dělat? A obráceně - má to, co dělám, nějaký vliv na stav světa? Věřím, že právě zde bolestivě postrádáme toto spojení, tento střed mezi dvěma extrémními póly, ale věřím, že stále existuje důvod být optimistou.

Má naděje leží v rostoucí institucionalizaci tohoto středu mezi dvěma póly prostřednictvím mnoha mechanismů "občanské společnosti". Jsem velice šťastný, že máme všichni možnost slyšet mnoho nádherných a výmluvných projevů o "občanské společnosti". Nejdůležitějším z těch prvků občanské společnosti, které mám na mysli, by mohlo být společenství v širokém smyslu; nebo přesněji společenství v různých pojetích. Z těchto pojetí bych nevyklučoval omezený typ obecního společenství nebo jakékoli společenství fyzických sousedů; ale důležitější roli by zde mohla hrát společenství lidí zformovaná jinými, než geografickými faktory. To není jistě nic nového.

Je možné například připomenout úlohu společenství benediktinů při utváření středověké Evropy a vlastně i celé západní civilizace. Ale jak máme rozlišovat mezi tím, co v kladném smyslu nazýváme společenství, a tím, co nazýváme "speciální zájmové skupiny"? Myslím, že toto rozlišení je velice obtížné a v dnešním globalizovaném světě musíme být při rozlišování mezi těmito dvěma možnostmi a významy velice opatrní. Ale znovu říkám, jsem optimista, a myslím, že jsme již byli svědky mnoha pozitivních aktivit těch společenství, která chápeme v kladném smyslu.

Například existuje mnoho společenství, která se zajímají o životní prostředí a která ve stále větším měřítku formují tvář současného světa. Dovolte, abych uvedl jenom jeden příklad, a tím je velice často kritizovaný výsledek konference v Kjótu. Lidé mají jistě pravdu, když říkají, že to byl pouze velice malý krok, i když ve správném směru; a že je potřeba ještě mnoho dalších; a že to nestačí; a že není zapojeno dostatečné množství lidí a zemí. Všechna tato kritika je jistě správná. Ale myslím si, že konference v Kjótu určitě je zlomem.

Viděli jsme zde, jak mocná skupina národů, v podstatě všech národů rozvinutého světa, se zavázala k snížení emisí "skleníkového plynu" v průměru o 5% a některé z nich i o mnohem víc - jako např. Evropská unie a moje vlastní země, na kterou jsem velice pyšný. Myslím, že každý musí souhlasit s tím, a že si každý uvědomuje, že tohoto snížení není možné dosáhnout bezbolestně. Jedná se o velice obtížné závazky a budou-li splněny - a jsem možná trochu naivní a stále ještě optimista, ale věřím, že splněny budou - bude to znamenat drastická a někdy i velice nákladná opatření, která budou zahrnovat dobrovolná omezení spotřeby a zdůraznění mnoha nepopulárních opatření ve vnitřním národním hospodářství. Takže si myslím, že společenství hrála v tomto případě velikou roli a budete-li mít možnost podrobněji se podívat na jednání této konference, uvidíte, že zde byla mnohá lobbystická hnutí; ale nejednalo se pouze o zlé speciální zájmové skupiny, ale také o dobrá společenství a věřím, že na konec vyhráli ti dobří. Myslím, že toto je jeden příklad toho, co chápu pod pojmem společenství a jejich role při utváření současného globalizujícího se světa. Vlastně právě probíhající shromáždění Fórum 2000 by mohlo být vhodným příkladem takového společenství, které, jak věřím, by mohlo do jisté míry ovlivnit současný svět - i když náš prezident to tak ve svém zahajovacím projevu neřekl. Doufám, že k jeho utváření pomůže. Druhým tématickým okruhem je: produktivita zdrojů a únosná kapacita. Globálně, snadná komunikace, rostoucí obchod, volné toky energií, materiálu a kapitálu, efektivita globální továrny a globálního trhu, to vše by mohlo zvýšit produktivitu světových zdrojů a únosnou kapacitu planety. Ale má toto na globální úrovni vůbec nějaký smysl, když na lokální úrovni jsme téměř bez výjimky svědky něčeho zcela opačného? V mnoha částech světa dochází ke kritickému přetěžování přírodních zdrojů. Na kanálech spojujících místa těžby s místy

spotřeby zaznamenáváme zvýšený tlak. Přepínání globálních přírodních zdrojů má mnoho negativních aspektů a nebudu je jmenovat, protože je všichni znáte. Mezi "optimistickými" ekonomy a "pesimistickými" někdy také "realistickými" ekology je na toto téma veden hořký spor. Podle mne není možné tento problém vyřešit bez soustředění na střed, který by efektivně spojil a rozpoznal tyto dva póly.

Ale co je toto spojení? Které instituce by ho mohli zastupovat? Obávám se, že v tomto případě jsme svědky pouze jejich zrodu. O některých z nich se již zmínila paní profesorka Hendersonová a další. Například systém zdanění. Myslím, že generální oprava či velice intenzivní reforma systému zdanění, by mohla sloužit jako příklad, který by vedl k postupné internacionalizaci negativních externalit současného globalizujícího se světa, s rostoucím obchodem a všemi tlaky na přírodní zdroje. Musíme si přiznat, že zde tyto středové prvky, toto spojení mezi globálními a lokálními hledisky, stále zcela chybí. Hovoříme více méně o nápadech a konceptech, ale určitě ne o skutečných institucích, které by již v současném světě existovaly. Zavedení takových institucí, které by spojily a sladily tato dvě tak odlišná a protikladná hlediska, je, myslím, jedna z velkých výzev našeho věku.

Třetím tématickým okruhem je kulturní a biologická diverzita. Jsem poněkud překvapen, že se na tomto fóru o těchto problémech zatím mnoho nehovořilo. Ale myslím, že to je jeden z kritických problémů, protože všichni víme, že diverzita, jak kulturní tak biologická, je ohrožována globalizačními trendy našeho světa. Klíč k řešení opět spočívá v dosti zanedbávaném spojení mezi globálním a lokálním. V rámci biodiverzity navrhuji na všech úrovních - jako podstatný středový prvek spojující dva protikladné extrémy - použít krajinu, její odlišnosti a využití půdy. Myslím, že představa krajiny by mohla sloužit jako velice dobré paradigma pro spojení mezi globálním a lokálním hlediskem.

V krajině jsou důležité podrobnosti, ale stejně tak je možné ji vnímat z perspektivy satelitního snímku. Stejně tak si myslím, že budeme-li se soustředit na krajinu, udržování její diverzity, uchovávání jejího bohatství, mohla by být pro nás dobrým vodítkem. Všechny snahy o zachování krajiny a příslušné instituce, jako plánování využití půdy, by měly vnímat krajinu jako základní jednotku. Vlastně to samé by mohlo platit pro kulturní diverzitu, kde by mohla pomoci nějaká kulturní krajina, i když by pravděpodobně nebyla spojena s nějakou geografickou představou. Myslím, že i zde bychom se mohli soustředit na chybějící spojení; ale v tomto případě snad již je do jisté míry rozvinuto, což by nám mohlo usnadnit sladění těchto dvou protikladných hledisek, velkého globálního a malinkatého lokálního. Děkuji za vaši pozornost.

Mae-Wan Ho

Děkuji vám za vynikající podnětnou řeč. Nyní dám v našem setkání prostor panelové diskusi. Dovolte mi pozvat našeho prvního diskutéra, Tomáše Baťu, aby přednesl svůj příspěvek.

Thomas Bata

Paní moderátorko, dámy a pánové, jsem "praktikem" globalizace a po mnoha letech práce s regulačními institucemi, mne velice těší, že se mohu vyjádřit k pokroku globalizace v obchodě, nejen z hlediska jejího přispění ke zvyšování životní úrovně, ale také se zřetelem na zvyšování její odpovědnosti za životní prostředí.

Globalizace obchodu začala již dávno. Před tisíci let existoval celokontinentální čínský obchod a v nedávnější minulosti Marco Polo a západní obchodní lodě objevily svět. Vlastně, protože jsme v Praze, jsem nedávno četl, že to byl český mnich, jenž před několika staletími přinesl čajové lístky z Číny do Darjeelingu. V méně dávných stoletích se vyvinuly zemědělské plodiny a rozvinula industrializace. Tehdy se poprvé dovídáme o regulačních institucích, jež vstupují v činnost a kontrolují například dětskou práci a podobné praktiky a jež později vrcholí vytvořením Mezinárodní organizace práce. Nicméně, skutečný vliv ekologie

se dostavil s populační explozí spojenou se zaváděním nových technologií a poznáním, že - narozdíl od obchodu zbožím - životní prostředí nemůže být omezováno národními hranicemi. Než se dospělo k tomuto poznání, byly již napáchány značné škody jak soukromými, tak státními podniky.

Skutečné procitnutí však přišlo díky Římského klubu následovanému konferencí Organizace spojených národů ve Stockholmu a pozdější, velmi důležitou, konferencí v Riu. Na této konferenci se spojil soukromý sektor a mezinárodně provozované organizace a vytvořily něco, co lze téměř nazvat biblí chování mezinárodních organizací v zásadní přeměně směrem ke globalizaci. Tento dokument je nazván "Změna kursu" a je revizí z pohledu globálního obchodu na rozvoj a životní prostředí. Důrazně doporučuji, aby to byl jeden z dokumentů, který si pro své organizace obstará většina podniků. Byla založena spousta nevládních organizací, jakož i zvláštních zájmových skupin. Zvláště jsem se zmiňoval o zájmu naší rodiny o Světový fond fauny a flóry (World Wildlife Fund), jenž upozornil vlády, obchodní kruhy a veřejnost na náročný úkol.

Vlády, prostřednictvím OSN a různých sekcí OECD, vytvořily řadu 'etických kódů'. Když cestuji - prodávám boty, vytvářím zaměstnanost - vidím vlnu pochopení důležitosti rozšíření životního prostředí i do vzdálených oblastí světa a hrdost, s níž se přistupuje k odstraňování těchto problémů. Toto je potřeba urychlit. Nicméně, dovolu mi objasnit, že důležitost světových standardů nevyžaduje toliko vůli a touhu, nýbrž také zdroje, jejichž pomocí se toho dosáhne. Tyto zdroje primárně vzejdou z některých forem konstruktivní lidské činnosti, ať to bude zemědělství nebo konstruktivní, konzervativní a zodpovědná přeměna přírodních zdrojů, průmysl a obchod a mnoho jiných druhů činnosti.

Jak slyšíme, globalizace ovlivňuje ideologie a chování společností a institucí. Globalizace a liberalizace mají velké výhody, ale vytvářejí rovněž řadu problémů. Stejně jako industrializace ve svých raných dobách, globalizace vytváří pokrok a značný prospěch, ale také 'nerovnováhy'. Žádná země, bez ohledu na její velikost, nemůže ovládat její politickou a vojenskou sílu. Otevření trhů a konkurence musí být doprovázeno opětovným potvrzením spolupráce mezi státy. To znamená vytváření jednotek - jako je Evropská unie, Severoamerická zóna volného obchodu a mnoho dalších podobných útvarů, jež jsou uváděny v život - z nichž každá je schopna být dostatečně silná, aby zvládla různé požadované činnosti. Otevírání hranic pohybu zboží a služeb, jakož i nové podnikatelské smýšlení obchodníků a vlád, umožňuje efektivní využití plodů výzkumu, výzkumu a inovace, stejně jako investičních fondů, což má za následek vyhledávání globalizace. Úspěchem je rovnovážný výsledek mezi riskantním spekulováním a regulačním omezením. Pokud existuje tato rovnováha, prosperita trvá. Nicméně tehdy, jestliže přestane existovat, mohou se objevit velmi vážné potíže, jak samozřejmě všichni víme z aktuálního vývoje na dálném Východě, který ovlivňuje též další části světa. Kvůli obchodu proto musí existovat mezinárodní regulační instituce, spolupráce a spolupráce flexibilního charakteru. Tento druh konferencí a také nadcházející schůzka OECD zaměřená na aktualizaci pravidel řízení multinacionálních podniků pomůže vytvořit tuto rovnováhu a zaručit pokrok. Mnohokrát vám děkuji.

Mae-Wan Ho

Mohu nyní ohlásit profesora dr. Hanse Künga ze Švýcarska?

Hans Küng

Děkuji vám, paní předsedkyně. Pane prezidente, dámy a pánové, dovolu mi přejít ihned k jádru věci.

Má hlavní myšlenka je velice jednoduchá. Globalizace potřebuje 'globální etiku'. Všichni znáte pozadí, totiž že nám globalizace přinesla také globalizaci problémů, problémů ve všech oblastech. Problémy finančních trhů a trhů práce i ekologie a nezapomeňme na organizovaný

zločin. Všechno se globalizuje. Jestliže mají existovat jejich globální řešení, vyžadují proto také globalizaci etiky. Globalizace etiky neznamená jednotný etický systém. Vlastně dávám v angličtině přednost slovu "ethic" před slovem "ethics", které je spíše doktrínou a systémem. Věřím v pojem "ethic" ve smyslu vnitřního přesvědčení lidské bytosti, které však samozřejmě potřebuje zvláštní obecné společné standardy. Žádný jednotný etický systém, nýbrž nezbytné minimum sdílených etických hodnot, základních postojů a standardů, k nimž se mohou zavázat všechny regiony, národy a zájmové skupiny. Jinými slovy, existuje potřeba společné základní lidské etiky a bez "nové světové etiky" nemůže být "nového světového pořádku". Hovořím-li o "nové světové etice", neznamená to, že ji musíme vymyslet, protože už máme dostatek, ve zdrojích humanity, několika tisíců let etických a náboženských tradic, kde tyto věci můžeme najít. Tak, to je v zásadě můj postoj.

Nyní mi dovoluji přejít k mimořádnému problému, zde s ohledem na ekologii. Jak právě řekl profesor Moldan, doufá, že tyto sliby budou splněny. Takže, včera večer jsem zde hovořil s jednou z vašich krajanek, mladou dámou, a ona řekla: "Nejpozoruhodnější je, že víme, co bychom měli dělat, a jsou zde všechny tyto mezinárodní konference a myslím si, že Hazel Hendersonová nám poskytla skvělý přehled všeho, co se děje, avšak problémem je "implementace". Tedy, "implementace" je problémem nejen proto, že - jak si myslí někteří lidé - nemáme specifické politické struktury. Za hlavní problém považuji, že máme nejen nedostatek politických struktur, ale hlavně nedostatek etické a politické vůle. Připomeňme jen daň... tedy, jsem stále zvyklý na toho druhého člověka... daň ze směny peněz, jež se ve skutečnosti nepoužívá, daň ze spekulacních peněz.

Protože jsem si nebyl příliš jist, co je v ekonomii možné, zeptal jsem se před několika měsíci v Delhi Roberta McNamary. Zeptal jsem se ho: "Domníváte se, jako bývalý prezident Světové banky, že bude možné, abychom zavedli tento druh... stále tomu říkám Tobinova daň." On řekl: "Nuže, je to možné, pokud ji chcete zavést." Takže, to je celý ten problém - musíte ji chtít. Zmínili jste se, že vy lídři potřebujete spoustu věcí, pravděpodobně v současné situaci potřebujeme také to, co jsme ve skutečnosti měli v roce 1948 - velkou důvěru - když jsme měli nový finanční pořádek. Keynes byl ve skutečnosti velkým teoretikem stojícím za novým pořádkem. Myslím, že nyní nemáme všeobecnou ekonomii a nemáme skvělého vědce, jenž by mohl být vůdčí osobností v teorii.

Je zde také určitý nedostatek vůdcovských kvalit na světové úrovni, zvláště máme-li mít nový druh kontrolních mechanismů těchto finančních toků, miliard a miliard dolarů neustále se pohybujících po celém světě. Víte, proto se tolik zajímám o problematiku motivace 'udržitelného rozvoje', která podle mne rovněž ještě není skutečně vyřešena, dokonce ani teoreticky. Myslím, že teoretik 'udržitelného rozvoje' by souhlasil, že je velice, velice obtížné dokázat jaksi pomocí pouhé logiky, že to musí být učiněno. Řečeno docela jednoduše: Proč by pro generaci po nás nemělo být hůře, pokud se věci ubírají právě takovým směrem? Proč by pro ně mělo být dokonce lépe, jak po tom někdy toužíme? Domnívám se, že jde o velmi složitá, vskutku vědecká zdůvodnění, s nimiž můžete, abych tak řekl, kvazi-automaticky souhlasit, což vás přinutí k politice trvalé udržitelnosti, jež musí být nutně praktikována. Všichni víte, že společenské vědy mohou objasnit a interpretovat proces výběru, jenž je zde nezbytný, jak to dokazují pozoruhodné přípravné dokumenty summitů OSN. Jenže, a to bohužel ukazují v podstatě neuspokojivé výsledky tohoto summitu, k výsledkům samotným se musí dospět eticky a politicky. Jednou větou, udržitelnost není ani čistě ekonomickou koncepcí, ani čistě ekologickou koncepcí.

Není dokonce ani čistě vědeckou koncepcí, nýbrž je v zásadě etickým požadavkem. Závisí úplně a naprosto na naší etické motivaci, zda se rozhodneme, že pro generaci našich dětí by vše mělo být stejné, jako je pro nás, nebo horší nebo lepší. Otázka, zda bych se já sám měl tady a teď zabývat osudem příštích generací, nevím, těžko o ní lze rozhodnout jen pomocí čisté logiky. Mohl bych říci - Nemám již tak dostatek starostí? - takže mi může být celkem

jedno, co se stane s pozdějšími generacemi? A mnozí lidé nám dnes říkají: "Proč by mě měly znepokojovaly zdevastované krajiny kdoví kde?"; "Jaký problém představuje mizení živočišných a rostlinných druhů, pokud květiny na mé zahradě a můj pes jsou na živu?"; "Proč se znepokojovali změnami klimatu, které způsobí zvýšení hladiny oceánu již krátce po roce 2000?"; a "Proč bych si vlastně neměl myslet, že hlavní pro mě je dobře si žít a dělat to, co mi přináší potěšení?" Toto je naprosto v souladu s dnešní psychologickou a terapeutickou korektností. Vše závisí na vlastním naplnění a seberealizaci každého jedince. Politická a společenská angažovanost se dává na přední stránky našich novin a na poslední straně čtete: "Dělejte, co chcete, a užívejte si." Víte, je to vlastně hluboce etické základní rozhodnutí, jestli budu vůbec přemýšlet o osudu nejen našich dětí, ale budoucích generací vůbec. Nemluvě o tom, zda budu pracovat tak, aby se budoucí generace měly lépe než ta moje, nebo alespoň ne hůře. Etika je víc než jen zájem, který byl v tomto určitém okamžiku povýšen. Etika se zaměřuje na povinnost vůči druhým, která je bezpodmínečná a zároveň univerzální. A samozřejmě i rozdílné zájmy a tíha fakt musejí být zvažovány kriticky, abychom měli etiku bez konfliktů.

Etická rozhodnutí jsou často vystavena velkým napětím, zejména jsou-li řízena hlubokými náboženskými přesvědčeními. Proto také musím říci pár slov o náboženstvích. Bylo by velmi jednoduché říci: "Nuže, čistou logikou to nemůžete dokázat, ale můžete to dokázat náboženstvím." Bohužel, na Konferenci OSN o světové populaci v Cairu se jasně ukázalo, že největším nebezpečím, jaké kdy hrozilo přežití lidského rodu ve světovém měřítku, je nadměrný populační růst, obzvláště v chudších zemích. Jenže bohužel, fundamentalisté křesťanského a islámského původu v Cairu nezodpovědně dělali, co mohli, aby ustavili svou vlastní sexuální morálku a povolili otěže nekontrolovanému populačnímu vývoji. Nechci na tom trvat. Řekl bych jen: "Tedy, nejen čistá logika, ale ani čisté náboženství k tomu očividně nejsou kompetentní." Takže, za jakých základních podmínek můžeme přežít jako lidské bytosti na obyvatelné zemi a dát našemu individuálnímu a společenskému životu lidskou formu? Bezpochyby by měla být zamítnuta antropocentrická koncepce v tradičním a výlučném smyslu, jež ignoruje utrpení zvířat a rostlin a zanedbává životní prostředí. To není to, co potřebujeme. Avšak rovněž bio-centrická koncepce, která chce přisuzovat právo na existenci nejen rostlinám a zvířatům, ale také ekologickým systémům a biologickým druhům, se zdá stejně málo vhodná k tomu, aby poskytla pomoc v praktickém smyslu, jako holistická koncepce, jež chce rovněž chránit neživou přírodu jen kvůli ní samé.

Jestliže vše stojí za ochranu, nejsou žádná kritéria, jež by ospravedlňovala zásahy do přírody. Proto tím, co potřebujeme, je integrální humánní koncepce: Lidskost v kosmickém kontextu, jak ji zdůrazňovali spíše ve staré indické a čínské spiritualitě než na křesťanském Západě. Místo vykořisťovatelské nadvlády lidských bytostí nad přírodou potřebujeme začlenění lidských bytostí do přírody.

Fundamentálním cílem a kritériem etického konání v globální ekonomice a globální ekologii musí být lidská bytost ve středu životního prostředí, v němž stojí za to žít. Bez ohledu na to, jaké ekonomické a ekologické projekty jsou plánovány pro lepší budoucnost, základním etickým principem musí být, že lidské bytosti nikdy nesmějí být "pouhými prostředky". Musejí zůstat konečným cílem, vždy záměrem a kritériem. Peníze a kapitál jsou "prostředky", stejně jako práce je "prostředkem". Jakékoliv posuzování následků technologie musí vzít v úvahu, že věda, technologie a průmysl jsou "prostředky". Ani ony nejsou v žádném případě intrinsicky bezhodnotově neutrální, jak jsme slyšeli. Spíše by v každém individuálním případě měly být hodnoceny a používány podle toho, jak dalece pomáhají lidským bytostem jako individuům a jako druhu, aby se vyvíjel v prostředí, v němž stojí za to žít.

Dnes je snadné se na tom teoreticky shodnout. Problém je, jak to zrealizovat v praxi. Každý chce, ale nikdo nic nedělá, slyšíme často. O životním prostředí existuje rozsáhlé povědomí, ale málo činů, které na životní prostředí berou ohled. Takže se vracím zpátky, k poslední části

mých poznámek, k problému motivace: za předpokladu jasných pravidel může racionální etika vést ke zcela konkrétním přístupům a životním stylům, sebekontrolě, schopnosti udržovat mír, spravedlivému rozdělování, podporování života. Může rovněž nabídnout pravidla priority a bezpečnosti pro odhadování přínosů při hodnocení důležitosti technologie, pravidla pro řešení problémů, pravidla důkazního břemene, pravidla veřejného blaha, pravidla neodkladnosti, ekologie, reverzibility. Všechna tato pravidla nabízejí tipy, myšlenky, kritické racionální konání, avšak nedávají odpověď na otázku morální motivace.

Tato otázka se obzvláště naléhavě vynořuje v souvislosti s dlouhodobou odpovědností za příští generace a za přírodu. Za těchto okolností se naléhavými stávají otázky, odkud získáme motivaci k etice budoucnosti, k dlouhodobé odpovědnosti vůči pozdějším generacím, k dlouhodobé odpovědnosti vůči přírodě? Taková motivace předpokládá především změnu povědomí.

Důležité je rozvíjet své povědomí o vlastní chronologické pozici v řetězci generací a rozvíjet společenské cítění, které přesahuje generaci když ne celého lidstva, tak alespoň omezené kulturní, národní a regionální skupiny. Pro takovou změnu povědomí je možné uplatňovat dvojí přístup, totiž retrospektivní přístup vděčnosti a rozpoznání vlastní odpovědnosti za zajištění rezerv pro budoucnost.

Takže vidíte, tady jsem se dostal k závěru. Domnívám se, že náboženství, i kdyby měla svá omezení, vám mohou být nápomocna v posouzení tohoto spojení generací, neboť na světě neexistuje žádná jiná instituce, která má takové pochopení a takový cit pro to, že žijeme v dlouhé historii několika tisíců let, historii velmi mnoha generací, jedné generace za druhou. A tak v parlamentu světových náboženství, kde jsme přijali první deklaraci ohledně globální etiky, mohu nakonec citovat tuto pasáž, týkající se přesně ekologie, kdy parlament v roce 1993 v Chicagu řekl: "Lidská bytost je nekonečně cenná a musí být bezpodmínečně chráněna. Podobně však také životy zvířat a rostlin, které planetu obývají s námi, si zasluhují zachování, ochranu a péči. Neomezená exploatace přírodních základů života, bezohledné ničení biosféry a militarizace kosmu, to vše je hanebné. Jako lidské bytosti máme zvláštní odpovědnost, obzvláště s ohledem na budoucí generace, za zemi a vesmír, za ovzduší, vodu a půdu. V tomto vesmíru jsme spolu všichni provázáni a všichni jsme na sobě vzájemně závislí. Každý z nás je závislý na blahu všech. Proto nesmí být podporována nadvláda lidstva nad přírodou a vesmírem. Namísto toho musíme pěstovat život v harmonii s přírodou a vesmírem." Děkuji vám.

Mae-Wan Ho

Děkuji vám, profesore Küngu, omlouvám se, že jsem na vás spěchala při vašem vynikajícím projevu. Mohu vyzvat profesora Sunkela, aby nám přednesl třetí příspěvek?

Osvaldo Sunkel

Paní předsedkyně, opravdu mám pocit, že bych měl být velice stručný, neboť organizátoři této konference mi dali spoustu času dnes dopoledne, takže se pokusím být velmi stručný. To je slib, který každý dává a ne vždy dodrží. Pokusím se rovněž říci několik přívětivých věcí o ekonomii, poté co jsem k ní dnes dopoledne byl velice kritický.

Ekonomie se nakonec může stát užitečným, pozitivním prvkem v obraně přírody. Definice ekonomie, kterou víceméně všichni akceptují, byla vytvořena Lionelem Robbinsem, myslím v roce 1932 nebo tak nějak. Hovoří o ekonomii zabývající se "vzácnými výrobními prostředky", jež mohou být použity k poskytování široké variety výstupů. "Vzácné výrobní prostředky" v oněch letech, před padesáti či šedesáti lety, v zásadě označovaly kapitál, technologii. O sedmdesát let později se "vzácným výrobním prostředkem" stala příroda. Přírodní příroda téměř vymizela. Přírodu jsme vyumělkovali, ale přírodní příroda se stává čím dál vzácnější. A jak se stává čím dál vzácnější, stává se ekonomickým statkem. Pokud chceme mít čerstvou

vodu, musíme si ji koupit, musíme za ni zaplatit. Pokud chceme mít čistý vzduch, musíme si jej koupit, potřebujeme klimatizaci. Abychom mohli cestovat po městě, utratíme spoustu času a peněz, a možná dokonce budeme potřebovat helikoptéru, abychom se dostali z jednoho místa na druhé.

Příroda se stává vzácnou. Stává se čím dál vzácnější, a proto se stává ekonomickým statkem, a proto se svět obchodu začíná zajímat o investování do přírody, o poskytování těch statků, které jsou čím dál vzácnější. Je velmi zajímavé, že přesně tato oblast obchodu je často nejvíce napadána, nejvíce kritizována, nadnárodní korporace, které se stávají přístupnějšími, ochotnějšími dělat něco ve prospěch přírody. Proč? Protože nadnárodní korporace mají velmi dlouhodobý horizont a svět je jejich trhem. V tom se velice liší od malých a středních podniků, které mají krátkodobý horizont a velmi omezený trh. Je tedy velmi zajímavé například zjištění, že British Petroleum a Shell, šéfové těchto podniků jsou jedněmi z těch lidí, kteří pozitivněji zareagovali na potřebu udělat něco s globálním oteplením.

Právě jsme od velice proslulého podnikatele, Tomáše Bati, slyšeli o způsobu, jakým Mezinárodní obchodní rada pro udržitelný rozvoj rozvíjí pozitivní přístup k životnímu prostředí. Bohužel, mnohé ze statků a služeb životního prostředí jsou veřejnými statky či externalitami a proto se neobjevují na trhu, trh je neoceňuje. Takže je to úloha, kterou musí plnit vláda, a je zde ještě další úloha. Proč musíme znovu zajímat vládu - aby buď pomohla vytvořit trhy tam, kde neexistují nebo ocenila hodnoty těch statků, které nemají svůj trh. Dochází ke zcela novému vývoji v ekonomické teorii toho, jak vyvinout indikátory udržitelnosti, jak ohodnocovat zboží a služby, jež nejsou ohodnocovány prostřednictvím trhu, a jak ohodnocovat mizení zdrojů, jež jsou vyčerpávány, a tak dále.

Jak jsem řekl, chci být velmi stručný a říci, že ekonomie snad nakonec může učinit dobrý a důležitý příspěvek k záchraně životního prostředí v této abych tak řekl poslední hodině. Obě neoklasické ekonomie, samy o sobě, které rozvinuly dvě oblasti zájmu: jednou je ekonomie znečištění; tou druhou je ekonomie přírodních zdrojů; a existuje ještě třetí proud, jenž se někdy nazývá ekologickou ekonomikou, který se rozvíjí nesmírně rychle a který se v podstatě zabývá otázkami udržitelnosti.

Pokud si mohu dovolit skončit reklamou, 15.-19. listopadu se v Santiagu de Chile odehraje velmi důležitá mezinárodní konference týkající se strategií a institucí pro udržitelnost, kde se chystá projednávání těchto témat, a já doufám, že nás vy všichni v Santiagu navštívíte. Mnohokrát vám děkuji.

Mae-Wan Ho

Velice vám děkuji. Mohu nyní vyzvat posledního člena panelu a to s velkým potěšením, neboť je to studentský účastník, pan Petr Lebeda, omluvte mou výslovnost. Byl delegátem Studentského fora 2000 z České republiky. Mohu jej nyní vyzvat, aby promluvil?

Petr Lebeda

Děkuji vám paní předsedkyně, mé jméno jste vyslovila naprosto perfektně.

Vážení kolegové, dámy a pánové, je pro mne velkou ctí sedět mezi vámi a naslouchat vašim bohatým myšlenkám a moci poznat způsob vašeho uvažování a vaší práce nad tak komplikovanými tématy, jakým je globalizace. Nicméně, protože toto je závěr panelu, pokusím se být velmi stručný, neboť řada lidí, včetně mě, již opravdu potřebuje přestávku. To, o čem chci hovořit, je tak jednoduché, ale tak zásadní, jako "bolest". Proč? Dnešním tématem je ekonomická dimenze globalizace. Ve skutečnosti k sobě ekologie a ekonomie mají velice blízký vztah. Domnívám se, že právě proto organizátoři zařadili obě témata na pořad dnešního jednání. Pocházejí konec konců ze stejného latinského světa. Mezi specialisty, mezi vámi, se neustále vynořuje otázka, zda by prvořadou a hlavní věcí měla být ekologie či ekonomika, slepice nebo vejce.

Zdá se, a já jsem tomu skutečně rád, že mezi ekonomii a ekologií konečně započal dialog. Lidé z podnikové sféry jsou si stále více vědomi limitů životního prostředí. Ekologové přemýšlejí, jak zahrnout všechny externí náklady do ekonomického systému a jak ekonomický systém uspořádat takovým způsobem, aby fungoval ku prospěchu životního prostředí. To je skvělé, avšak nedomnívám se, že to stačí. Můžeme být nakloněni víře, že tento kompromis je životaschopný. Nicméně si myslím, že je potřebná hlubší změna, a sice to, co již požadovala má kolegyně studentka, nové ekonomické paradigma.

Abych se vrátil ke svému klíčovému slovu "bolest". Myšlenka "bolesti" mne napadla, když jsem seděl v chrámu sv. Víta a účastnil se multireligiózního shromáždění. Myslím, že je skvělý nápad mít zde tolik různých věřících lidí. A byl to vlastně otec Malý, kdo řekl, že náboženství v zásadě není určeno k tomu, aby lidem přinášelo štěstí, nýbrž k tomu, aby jim dalo pocítit "bolest". Domnívám se, že to je velice chytré a moudré. Také se to velmi úzce pojí k tomu, o čem zde hovoříme. Když jsem mohl cestovat na Západ, mnohokrát mě náhle napadlo, že moderní ekonomický systém, kapitalistický systém, ze života obyčejných lidí do značné míry odstraňuje "bolest" a já si myslím, že to není dobré, neboť "bolest" nás učí citlivosti, skromnosti a také respektu k tomu, co nás přesahuje. Proto nám poskytuje nezbytnou zpětnou vazbu, která je klíčovou věcí pro udržitelný život.

Chci jen přitáhnout vaši pozornost k této jednoduché, leč zásadní věci, protože mám pocit, že diskuse v rámci velkého Fora je poněkud příliš obecná, je poněkud příliš teoretická a snad také příliš technická, a že bychom se měli vrátit k něčemu základnímu, něčemu duchovnímu či náboženskému, abychom mezi ekonomy a politiky vnesli to, co nazývám reálnou dimenzí. Je to také jeden ze záměrů, který se budeme snažit projednat a dále rozpracovat na Studentském fóru, jehož uskutečnění snad bude v příštích letech umožněno. Marek Jacina právě předal návrh na Studentské fórum panu Sasakawovi. Doufejme, že vás budeme moci všechny pozvat a znovu tyto věci prodiskutovat.

Abych uzavřel, myslím si, že problematika globalizace, o níž se zde hovoří, je tak komplikovaná, tak dynamická a tak nejednoznačná, že je zkrátka nemožné ji vyřešit, pokud vůbec kdy bude možné ji racionálně vyřešit. Domnívám se, že potřebujeme racionální hybnou sílu. Každý, včetně médií, volá po jednoduchém, jasném a proveditelném řešení, ale nic takového neexistuje, pokud tyto problémy chápeme racionálně. Takže chci jen přitáhnout vaši pozornost k racionálním momentům a k emocionálním momentům a jsem rád, že přijeli vzácní hosté z Japonska a jižních zemí a představili nám své názory na to, jak by to mohlo vypadat. Děkuji vám.

Diskuse

Mae-Wan Ho

Děkuji vám za nesmírně hodnotný příspěvek. Mějte na paměti "bolest" a citlivost. Tímto vás zbavuji "bolesti", můžete si nyní udělat přestávku na kávu. Buďte, prosím, tak laskaví a opět se sem dostavte přesně v 5 hodin. Děkuji vám.

Nyní je zde bezmála hodinová diskuse, velice vzrušující zasedání - stejně jako to, jež právě proběhlo. Bylo velmi, velmi podnětné. Mám na svém seznamu dva lidi z panelu, kteří v této chvíli chtějí přednést svůj příspěvek. Ale já jich přizvu poněkud více, tři či vlastně čtyři. Udělám to, že znovu, coby moderátorka, využiji svého privilegia a k výtečným příspěvkům, jež byly předneseny, přidám několik prvků navíc.

Mou první starostí - pokud jde o to, jak implementovat všechny tyto skvělé návrhy jako globální etiku a ekologické a zdravotní zájmy - je nedovolit obchodu, aby převážil nad těmito ekologickými, etickými a zdravotními ohledy. Někteří z vás možná vědí, že se ve Světové obchodní organizaci vedou jednání o obchodních a investičních dohodách týkající se

mnohostranné úmluvy o investicích, což může, společně se standardy ohledně toho, co je zdravé a nezdravé, ustanovenými při Světové zdravotnické organizaci, podkopat naše ekologické a etické zájmy. Ve Spojeném království - a na jiných místech - nyní existuje velká koalice lidí, kteří přivedou skupinu farmářů z jihu, mnohé z nich z Indie, a budou cestovat po Evropě. Chystají řadu akcí v těchto finančních institucích a na dalších mítincích, aby zde připomněli, že lidé jsou cílem, a nikoliv prostředkem. Jsem velmi optimistická v tom, že co je etické a ekologické, je pro nás také zdravé, je také dobré. Nejen dobré pro naše duše, ale také pro nás fyzicky dobré. Nejlepším příkladem je samozřejmě udržitelné organické zemědělství, protože mnoho našich nemocí je způsobeno zemědělskými chemikáliemi. To je dnes v podstatě moudrost, která se znovu navrácí v celé Evropě.

Další věc, kterou bych chtěla říci, je, že vím o existenci současného tzv. zeleného hodnocení podniků. Jak můžeme provádět etické hodnocení podnikového chování? Kupříkladu, pokud se domníváme, že lidé jsou cílem, a nikoliv prostředkem, musíme klást otázku, kolik lidí vlastně zaměstnávají? Můj dobrý přítel David Gordon právě napsal knihu, z níž jsem se dozvěděla, že 200 nejvýznamnějších světových korporací ve skutečnosti zaměstnává 0,3 procenta lidí po celém světě.

Třetí námět jsem převzala od našeho posledního člena panelu. Říká, že možná potřebujeme nové ekonomické modely. Je možné vytvořit ekonomické modely (samozřejmě vím, že je to možné, neboť to již - mezi jinými - navrhovali lidé jako Hermann Daley a Jeremy Rifkin), které nejsou založeny na růstu? Pokud o nich uvažujete jako o organismech, pokud uvažujeme o udržitelném systému jako o organismu, potom víme, že organismy takto nepřetržitě nerostou. Prožívají období růstu a poté dospívají. Dosáhnou jakéhosi ustáleného stavu a pak jen pomalu stárnou. Domnívám se, že toto jsou myšlenky, o nichž bychom rovněž měli uvažovat.

Mohu nyní vyzvat pana Sükösda, který je první, aby přednesl svůj příspěvek?

Miklós Sükösd

Mnohokrát vám děkuji, paní předsedkyně. Rád bych položil dvě otázky. Jednu týkající se ekonomiky, ekologických průřezů, jež podrobně rozpracovala Hazel Hendersonová a můj soused Osvaldo Sunkel a pak také vy sama. Druhá je o otázce ekologického optimismu reprezentovaného dnes odpoledne jiným hlavním mluvčím, profesorem Moldanem.

Co se týče první otázky. Rád bych nadhodil tuto otázku ohledně ekonomické hodnoty systémů přírodní podpory. Jak je můžeme vypočítat? Existují nějaké metody inovační kalkulace či inovačního oceňování? Mám na mysli následující: příroda poskytuje suroviny, léčiva, turistické hodnoty, potraviny, které mají bezprostřední ekonomickou hodnotu. Namísto přírody můžeme použít jiné pojmy, jako habitat, biodiverzita, rozličné biologické druhy, různé genetické variace. Tyto všechny nám dávají bezprostřední ekonomickou hodnotu. Prokazují lidstvu, lidským ekonomickým systémům, bezprostřední služby. Různé biologické druhy převádějí sluneční energii do přirozených potravinových řetězců; udržují čistý vzduch a vyrábějí kyslík, jež všichni využíváme; zmírňují klimatické extrémny; udržují složení atmosféry; absorbují odpad a znečišťující látky; recyklují výživu; vytvářejí humus; zastavují šíření nemocí; regulují vodní cykly a tak dále. Jak můžeme zohlednit tyto nepochybně klíčové vstupy do výroby lidských produktů?

Nyní tento teoretický argument přenesu do praktické roviny. Když sedíme v autě a někam cestujeme, používáme spalovací motory. Jednu klíčovou složku bereme jako samozřejmost: je to kyslík. V cenách aut či benzínu se s ním nepočítá. Tradiční ekonomie, jak zdůraznil dr. Sunkel, se o tyto přirozeně a zdarma poskytované statky nestará. Takže můj dotaz pro Hazel Hendersonovou a další členy panelu se týká tohoto - inovačních přístupů, nových koncepcí, nových myšlenek, toho, jak můžeme zohlednit tyto až dosud neznámé hodnoty, které jsou zanedbávané, které jsou považované za samozřejmé jako oběd zdarma.

Druhý dotaz míří na profesora Moldana a optimistický scénář, který nastínil. Podle jeho klasifikace bych se pravděpodobně počítal mezi pesimisty, ačkoliv nejsem ekolog ani přírodovědec. Jsem toliko znepokojený občan. Bezvýhradně souhlasím s příspěvkem Hanse Künga, který hovořil o etické dimenzi udržitelnosti. Ve svém příspěvku řekl, že jde především o etický problém a všechno ostatní - ekonomické, ekologické a technické záležitosti - jsou na druhém místě. V příspěvku, jež jsem si pro konferenci připravil, jsem volal po stejném přístupu k mezigenerační solidaritě či po "mezigenerační prověrce lásky", který znamená, že bychom Zemi měli zanechat ve stejném nebo lepším stavu, než v jakém jsme ji zdědili. Pro mne je to dosti osobní a emocionální záležitost, neboť shodou okolností mám jednorozhodného syna a kdykoliv na něj pohlédnu, vytane mi na mysli podobná etická otázka či prověrka rodičovské lásky k dítěti. A když tuto mezigenerační prověrku lásky použiji, domnívám se, že výsledek není příliš dobrý, a spatřuji všechny negativní vlivy na místní či osobní úrovni.

Jsem z Budapešti a když jsem byl dítětem, mohl jsem plavat v Dunaji tam, kde se nádherný Dunaj zatáčí, a také trávit léto na slunci. Můj syn už do vody jít nemůže, protože o třicet let později se Dunaj změnil ve stoku průmyslového a lidského odpadu. Většina odpadu Budapešti - jež má přibližně 2 milióny lidí - jde do Dunaje bez jakékoliv chemické, biologické či jen mechanické filtrace. Nemůže jít na slunce kvůli ztenčování ozónové vrstvy. Může na něm strávit možná hodinu brzy ráno a hodinu pozdě odpoledne, protože hrozí nebezpečí rakoviny kůže. Nejsem schopen úspěšně projít mezigeneračním testem solidarity. Nejsem schopen zanechat Zemi v lepším, či alespoň stejném stavu pro svého syna či své studenty. Avšak to je jen osobní rovina.

Je zde i globální rovina. Rád bych nám připomněl projev přednesený profesorem Joshuou Liederbergem zde na konferenci v minulém roce. Tento projev byl pro mne tou nejdramatičtější přednáškou. Profesor Liederberg je genetik, laureát Nobelovy ceny, výzkumník v oboru medicíny a virolog, jenž se zajímá o nakažlivé choroby. Upozorňoval na jeden nezamýšlený následek globalizace, totiž na to, že jsme vystaveni novým virovým infekcím a bakteriálním infekcím, na způsob, jakým nás globalizace a mohutný pohyb lidí činí zranitelnými vůči novým nemocím. Zmínil se o tom, že pouze letecky více než jeden milión lidí překročí národní hranice - denně - více než jeden milión lidí. Je třeba připočítat všechny ostatní, kdo cestují autobusy, automobily, loděmi a vlaky. Je třeba připočítat válečné běžence, kteří prchají ze svých zemí. Vezmeme-li v úvahu růst populace: na Zemi je nás nyní bezmála šest miliard; za několik let dosáhneme sedmi miliard a růst bude pravděpodobně exponenciálně pokračovat. Položili jsme otázku týkající se střednědobých a dlouhodobých vyhlídek panu Singhovi, bývalému indickému ministrovi populace. On nám na to ani podle svého nejlepšího vědomí nedokázal dát odpověď. Takže bych se rád obrátil zpátky na vás, ctěné panelisty, s touto otázkou dlouhodobých předpovědí.

Z vašich informací, znalostí a moudrosti v tomto panelu, od každého účastníka panelu, včetně samotné moderátorky, jsem se toho spoustu dozvěděl. Nyní bych vás chtěl požádat, abyste uvážili vše ve svých profesionálních kariérách a svých osobních etických přesvědčeních: Jak byste zhodnotili střednědobé a dlouhodobé vyhlídky lidstva? Víím, že není snadné se zpovídat, pokud jste pesimistou, neboť coby aktivisté bychom se měli ukazovat jako reprezentanti svého poslání a nabízet naději. Tedy, máje toto na paměti a jsa si vědom toho, že je to velmi náročná žádost, rád bych apeloval na vaše hluboké přesvědčení a poprosil vás, abyste laskavě předložili dlouhodobé předpovědi.

Mae-Wan Ho

Vyslechneme několik dotazů dříve, než budou panelisté odpovídat, nebo byste raději odpovídali bezprostředně? Dobrá.

Hans Küng

Jednu větu. Když jste hovořil o Dunaji ve vašem městě, přišla mi na mysl Temže v Londýně. Existuje slavný příběh o zničené řece a existuje slavný příběh o návratu ryb zpět do řeky. To je vše, co jsem chtěl říci. Vždycky existuje možnost.

Mae-Wan Ho

Děkuji vám. Nyní musím dát slovo panu Mehmetu Aydinovi.

Mehmet Aydin

Mnohokrát vám děkuji. Jak dokazují také vaše poslední poznámky, všemi našimi diskusemi, dnes dopoledne i odpoledne, prostupuje společné téma, a sice: morální rozměr celé záležitosti. A tak jsme dnes dopoledne v jistém smyslu hovořili o vztahu, jenž je vskutku velice slabý, mezi naším ekonomickým životem a naším morálním životem. Odpoledne jsme také hovořili o nedostatku citlivosti, ba dokonce zodpovědnosti vůči přírodě a životnímu prostředí.

Domnívám se, že nejen zde, nýbrž kdekoli, probíhají dva typy rozprav.

Například, když se mluví o ekonomickém životě, používáme obvykle pojmy "racionalita", "globalizace" a tak dále a tak dále. Ovšem když se dostaneme k naší rozpravě ohledně morální zkušenosti, obvykle hovoříme o lokalizaci, relativizaci a dokonce trivializaci, což je značně postmodernistické, zatímco dřívější řeč, dřívější rozprava je značně modernistická.

Takže v jistém smyslu zde není spor, ale některé potíže mezi těmito dvěma typy rozprav.

Domnívám se, že snad v tomto kontextu se profesor Küng odvolával na svou dobře formulovanou globální etiku, neboť se skutečně snaží nám, světu, tento kontext pokud možno co nejlépe objasnit.

Rád bych učinil svým způsobem krok vpřed a odvolal se na cosi hluboce filosofického.

Především věřím, že toto vše se nějak vztahuje, přímo či nepřímo, ale já věřím, že spíše přímo, k našemu vzdělávacímu systému, k převládajícímu vzdělávacímu systému. Ten je opět sám o sobě odkázán přímo na naše pojetí racionality, na naše pojetí gnozeologie, které se stále uplatňuje. Tato moderní epistemologie, jak si povšimla řada filozofů, nám brání v kultivaci mravního intelektu, o němž ráno hovořil náš přítel. Takže pro to, abychom kultivovali náš mravní intelekt nebo, chcete-li, náš estetický intelekt a náš náboženský intelekt (věřím, že náboženství je rovněž čímsi intelektuálním, náboženství má kognitivní dimenzi, takže není výhradně emocionální, je ve velice vážném smyslu také kognitivní), pro to, abychom kultivovali všechny tyto rozličné schopnosti, myslím, že musíme pracovat na odlišné koncepci epistemologie, koncepci, která visí ve vzduchu, avšak která ještě není dostatečně propracovaná. Toto je docela nový epistemologický rámec, jenž je obvykle nazýván "relační epistemologií". Je založen na myšlence, že vše je propojeno se vším ostatním na světě, na planetě; takže tato epistemologie může být rovněž nazývána "experimentální epistemologií" - prochází skrze naši zkušenost.

Až bude tento epistemologický rámec či struktura plně rozvinuta, věřím, že bude dobře možné přiznat patřičný respekt lidským kognitivním, religiózním, estetickým a mravním zkušenostem, které všechny reprezentují celou lidskou bytost. Děkuji vám.

Mae-Wan Ho

Děkuji vám. Nyní zde mám Hazel a pána vedle pana Aydina a také, ano, Weiminga Tu. Mohu teď zjistit, zda jsou v publiku lidé, kteří by chtěli přispět? Naši hlavní řečníci panelu odpovědí a poté budeme pokračovat.

Hazel Henderson

Ano, k mému příteli z Budapešti. Především bych se ráda jen zmínila o motivaci, otázce, kterou nadnesl profesor Küng. Mohu mluvit pouze na základě své vlastní zkušenosti.

Nepotřebuji žádnou jinou motivaci než tu, s níž jsem začala. Jsem matkou a začala jsem se bát o zdraví svého dítěte, stejně jako můj přítel z Budapešti. Nyní jsem babičkou a mám osmiletého vnuka, jenž se mnou vede hluboké rozhovory o ohrožených biologických druzích - osmiletý vnuk. Tak jak může někdo chtít více motivace než být rodičem či prarodičem? Nechápu to, prostě nechápu. Takže mi dovoluňte začít tady.

Ano, opravdu naprosto souhlasím s posledním řečníkem, že jde o epistemologický problém a problém paradigmatu. Abych se dostala zpátky k ekonomii - jeden ze závěrů, které činím ve své přednášce, je, že neoklasická ekonomie nás právě vede špatným směrem, protože využívá myšlenky zákona velkých čísel při určování chování spotřebitelů a výrobců na trhu, obchodníků; a výsledkem tohoto konkrétního statistického paradigmatu je, že jsme všichni bezmocní. Proto mám ráda práci svých přátel biologů, kteří oživují rané práce a některé spisy Charlese Darwina, v nichž je celá koncepce evoluce morálního citění, a samozřejmě dokonce i to sahá zpátky k jedné z knih Adama Smithe, takže mě tyto problémy "volných statků" a "černých pasažérů" začaly znepokojovat již před mnoha a mnoha lety.

Pro mě to začalo s prvním zákonem ekologie, který říká, že všechno je propojeno se vším ostatním, takže pevně věřím, že to je to správné místo, odkud vyjít. Nevím, o kolik dále můžeme dostat čistou ekonomii, ale myslím si, že ji lze dostat o mnoho dále. Kupříkladu práce, kterou nyní dělám v oblasti indikátorů kvality života: dnes existují společnosti, které provádějí etický audit vaší korporace, takže existují způsoby, jak můžete zápasit s trhem. Jedním z těchto způsobů, jak jsem zmiňovala dříve, je televizní seriál o etickém trhu, na kterém pracuji a který bude vysílán v 31 zemích, a já doufám, že na konci roku to bude 60 zemí, a doufám, že se dostaneme do všech vysílání Reuters a vysílání Bloomberg a bude to vypadat jako naprosto běžný finanční poradce, až na to, že budeme hovořit o etickém investování, ekologických označeních, etickém auditorství, ekologickém auditorství, všech podobných záležitostech. Hlavním úmyslem je posunout tuto debatu kupředu. S ohledem na přístup k ekologickým aktivům musíme jít za nynější vzorec ekologických ekonomů, protože ti podporují myšlenku "vůle platit" a to je velice mylná metodologie. Jedinou cestou, jak můžete skutečně ohodnotit ekologická aktiva, je podle nákladů na výměnu. To patřičným způsobem protahuje časový horizont. Dělán nějakou práci v Brazílii a brazilská vláda a soukromý sektor v Brazílii v průběhu letošního podzimu uskutečňují celou řadu setkání týkajících se oceňování brazilských ekologických aktiv. Brazilská vláda v Kjótu výrazně přispěla svým mechanismem čistého rozvoje, neboť se musíme ubírat tudy: Jak vytvoříte čisté, zelené, etické hospodářství, které bude schopno zaměstnat každého? Na světě existuje dost opravdové práce na to, aby zaměstnala každou lidskou bytost, která chce pracovat. Děkuji vám.

Bedřich Moldan

Pouze několik slov, tři věci k našemu maďarskému kolegovi. Za prvé, myslím si, že jste začal velmi přesvědčivou paralelou a argumentem proč být optimistou, když jste se zmínil o svém synovi. Co je to tedy jiného než neobyčejný smysl pro mezigenerační odpovědnost. Myslím, že nejsem jediným optimistou v této místnosti.

Když hovoříme o problematice životního prostředí, o níž jste se zmiňoval, jen náhodou jste začal dvěma problémy, které zcela jistě mají některé velmi dobré vyhlídky. Na ozónovou vrstvu je možné nahlížet jako na více méně první příklad příběhu úspěchu na poli životního prostředí v mezinárodním kontextu. Ozónová úmluva byla první, na které se pracovalo a která byla odsouhlasena, a já se domnívám, že existuje velice dobrá perspektiva, že veškeré podmínky, jež vědci předložili, budou splněny a že se ozónová vrstva jistě za čas obnoví.

Samozřejmě, za čas znamená asi tak za třicet let. Avšak ta naděje zde existuje.

Poslední věc, jen krátká poznámka k ekologické či environmentální ekonomii. Hazel Hendersonová prohlásila, že metoda "vůle platit" je špatná, avšak existuje spousta metod, jež

byly použity, mezi jinými také tato, které umožnily ekonomům pod vedením Boba Constanzy vypočítat ekonomickou hodnotu rozličných ekologických služeb poskytovaných lidstvu přírodou. Bylo to uveřejněno v loňském vydání Nature, což je dosti renomovaný časopis. Celkem to dělalo, jestli se nemýlím, nějaké desítky miliard dolarů. Zajisté, objevilo se mnoho kritiky. Neříkám, že je to prostě vrchol moudrosti, ale na konci loňského roku a letos to vyprovokovalo velice obsáhlou diskusi v časopise "Journal of Ecological Economics". Kdybyste si prostudovali články, které vyšly v reakci na to a v reakci na kritiky, domnívám se, že v ekonomické teorii to byl významný krok správným směrem. Děkuji vám.

Mae-Wan Ho

Děkuji vám. Myslí, že nyní pozvu pana Shariffa Abdullaha.

Shariff M. Abdullah

Chtěl jsem poděkovat organizátorům této konference za to, že dbají na to, abychom na každém zasedání měli studentský vstup. Chci vám poděkovat, Petře, za poznámky, které jste přednesl při jeho uskutečnění.

Chci něco říci, chci to však udělat v kontextu dvou věcí, které se mi přihodily. Jedna se stala v průběhu rokování o NAFTA. Shodou okolností jsem byl ve Washingtonu, D.C. a náhodou jsem v noci jel autem po ulici, která vedla přímo k budově Kapitolu a náhodou jsem v rádiu poslouchal rozpravu o NAFTA v Kongresu, rozpravu o zákonu o Severoamerické zóně volného obchodu. Jak o tom tak senátoři rokovali, zastavilo mne červené světlo na semaforu. Vedle na chodníku byl muž a prosil o čtvrtáky. Měl takový džbán na mléko, takže když jste mu na šířku dvou dálnic hodili čtvrták, pokoušel se zachytit jej do svého džbánu na mléko. Snažil jsem se přemýšlet: K čemu je propánakrále tahle debata o NAFTA? Jak by to mohlo ovlivnit nebo změnit jeho život? Pokud bude mít štěstí, nezmění ho to vůbec. Pokud štěstí mít nebude, jeho život to podstatně zhorší.

Jiná věc, o které jsem přemýšlel, jiná okolnost, o níž jsem uvažoval, se přihodila teprve asi před týdnem. Byl jsem v jedné ze svých oblíbených kaváren v Portlandu ve státě Oregon. Sledoval jsem nějakého muže, jak šel k popelnici umístěné venku, zvedl její víko, vytáhl napůl snědený sendvič a začal jej jíst. Víte, to je tak: sedím v takzvané "vedoucí zemi svobodného světa", v takzvané "supervelmoci", takzvané "nejblahobytnější společnosti na planetě" a jsou tu lidé, kteří jedí z popelnic. Jsou tu lidé, kteří přespávají na chodbách a jsou tu lidé, kteří přespávají na kanálových mřížích. To jaksi není jen ojedinělý případ, jaký spatříte tu a tam. To se v našich městech skutečně děje.

Takže má otázka - a toto je otázka pro mě a je to rovněž otázka pro náš panel: Jsou toto příklady toho, že náš systém nefunguje, nebo jsou to příklady fungování našeho systému? Je toto způsob, jakým tento systém funguje? Včera někdo uvedl: "Tedy, víme, že zde budou vítězové a poražení." Jsou tito lidé jen poraženími? Stvořili jsme náš systém takovým způsobem, že následky prohry jsou tak zásadní? Domnívám se, že pokud naším systémem je toto, pokud je toto výsledkem našeho systému, pak žádný systém nemáme. A pokud je toto výsledkem našeho systému, měli bychom pracovat mnohem rychleji a mnohem usilovněji, abychom se podobným okolnostem vyhnuli. Děkuji vám.

Mae-Wan Ho

Děkuji vám. A nyní Weiming Tu.

Weiming Tu

Nejdříve se jen podělím o informace. Dva profesori z Bucknellu prostřednictvím Střediska pro studium světových náboženství na Harvardu koordinovali dvouapůlletý plán studia náboženství a ekologie. Bylo zorganizováno devět konferencí týkajících se buddhismu,

konfucianismu, šintoismu, křesťanství, judaismu, islámu, džinismu, původních náboženských tradic a taoismu. Loni v září se na Americké akademii společenských a přírodních věd uskutečnila závěrečná konference, již se zúčastnila řada odborníků v humanitních vědách, společenských vědách a přírodních vědách, včetně práce Edwarda Wilsona na téma usmíření a také McElroye, jenž je odborníkem na podnebí. Měli se zaměřit na celou otázku vztahu mezi náboženstvími, etikou a ekologií. A dílo Thomase Barryho v naší diskusi velice výrazně vystupuje.

Myslím, že jsem se o tom zmínil proto, že se to velmi úzce vztahuje k problematice etiky a problematice epistemologických implikací. Tomas Barry tvrdil, že jsou zapotřebí zásadní subjektivní změny, zejména v Baconovském pojetí "přírodního světa coby předmětu zkoumání, jež někdy používá dramatickou koncepci donucovacích experimentů určených k tomu, abychom přírodu donutili odpovídat našim potřebám."

Myšlenka spočívá v možnosti rozvoje koncepce společenství subjektů. Jinými slovy, abychom porozuměli nejen v rámci lidského společenství, ale prostřednictvím ne toliko globálního společenství, ale také přírody coby integrální součásti našeho lidského povědomí. Může to znít krajně idealisticky, dokonce neprakticky. Avšak záměrem je podívat se na vzájemnou propojenost řady lidských kontaktů, jinými slovy, začneme u "Já", přes -rodinný, -společenský, -národní, -světový a dále. V našem prostředí, v naší situovanosti potřebujeme mít smysl pro zakořeněnost. Zároveň však musíme být schopni překonat naši sebestřednost, náš nepotismus či provincionalismus, nebo dokonce etnocentrismus, a tak dále a tak dále. Otázka zní: pokud nebudeme schopni překonat antropocentrismus - je to též forma zaměřující se na řeckou myšlenku "člověka jako měřítka všech věcí" a být schopni pohlédnout za antropocentrismus - na podstatně větší vesmír, budeme schopni rozvinout ten způsob ekologického povědomí, které je naprosto klíčové pro porozumění stavu lidstva tady a teď? Že tedy, v tomto smyslu, také věříme, že filosofické myšlení by mělo být životním stylem nebo by mělo být duchovním cvičením, spíše než jednoduše nestranným pozorovatelem toho, co se tam venku děje.

Vztahuje se to také k myšlence pana Lebedy o "bolesti a citlivosti". Ovšem ona "bolest a citlivost" se zakládá na uvědomění, že to, co nyní děláme, je tak omezené. Myslím, že nejpesimističtější varianta je ta, kdy čím dál lépe chápeme všechno, co musíme udělat, abychom rozvinuli udržitelný způsob života, ale sociální, politické, ekonomické a ideologické struktury čím dál více vedou k tomu, že jsme paralyzováni, neschopni cokoliv výrazně změnit. Proto čím více rozumíme tomu, co se děje, tím spíše se stáváme 'bolestivými', více agonizovanými kvůli neschopnosti to změnit. Zřetelně vidíme svět jako svět "vypouštěný do stoky". Nicméně, jinou možností, o níž mluvil Tom Barry a jiní, je nové pojetí, nové chápání lidstva, nejen z hlediska 'bolesti a citlivosti', ale také z hlediska oslavy. Jinými slovy, v tomto konkrétním kritickém bodě jsme my, lidé, schopni vyvolat některé fundamentální změny, jaké jsme si v minulosti nedokázali představit. Takže velkým dílem není jednoduše poznání, neschopnost měnit, ale také vůle přeformulovat postavení lidstva takovým způsobem, že pochopíme - toto je vskutku oslava. Tedy, tyto dvě možnosti se neberou v úvahu pouze tam, ale jaksi definují složitost postavení lidstva.

Mae-Wan Ho

Děkuji vám a domnívám se, že zde byl příspěvek od účastníka z publika. Ano, mohl byste, prosím, přijít dopředu?

Jaromír Plešek

Jmenuji se Jaromír Plešek a jsem výzkumníkem v oboru chemie, ale již několik let se zajímám o otázky životního prostředí. Mám asi tři poznámky. Jedna se odvolává na to, co řekla Hazel Hendersonová ve svém projevu o takzvaných "perverzních subvencích". Není to

váš pojem, ale viděl jsem tento pojem v článku profesora Mayera v Nature na konci letošního roku. Je to velice závažné téma a profesor Mayer vlastně říká totéž: ony peníze směřující do těchto "perverzních dotací" činí přibližně 5 procent globálního trhu, jenž představuje 29 biliónů dolarů, takže z toho 5 procent je 1,5 biliónu dolarů. Takže to je jedna věc.

Další se týká otázky takzvaného "ekologického zemědělství". Obávám se, že tato koncepce není zcela realistická. Představte si, kolik potravin jakéhokoliv druhu může organická farma produkovat na akr, či na hektar, a kolik ve skutečnosti potřebujeme. Je nás, okolo června příštího roku nás bude 6 miliard obyvatel, překročíme šestimiliardovou hranici. A představte si, že budeme potřebovat 1 kilogram potravin a 2 litry vody na osobu a den. Takže každý den bude potřeba šest miliónů tun potravin. Obyvatelný povrch Země činí přibližně 100 miliónů kilometrů čtverečních. To znamená, že nás v průměru bude žít 60 lidí na každém čtverečním kilometru, a tak dále, a tak dále.

Nyní to tedy shrnu: obávám se, že mnohé z těchto debat o ekologii postrádají základní fakta a čísla. Je dobré mít dobré nápady, ale je lepší konfrontovat je s realitou. Děkuji vám.

Mae-Wan Ho

Promiňte, domnívám se, že poznámka o ekologickém zemědělství míří k něčemu, co jsem řekla. Dovolte mi to úplně vyjasnit.

Existuje dnes řada studií, které ukazují, že ekologické zemědělství všech typů produkuje dvojnásobek až trojnásobek výnosů nebo alespoň drží krok s nejintenzivnějším agrochemickým zemědělstvím. Měli byste si přečíst knihu vydanou Julesem Prettym z Earthscanu a ve třetím světě byl vlastně tento fenomén návratu zpět, obnovování původních druhů a návrat k ekologickému udržitelnému zemědělství nutností, protože lidé byli natolik odsunuti na okraj, natolik se zadlužili, zemědělská půda byla natolik zdegradovaná, že nemohou jinak, než se opět pokusit pěstovat své vlastní potraviny bez tohoto vysoce nákladného vstupu. Za posledních pět až deset let si farmáři v celém třetím světě osvojili ekologické zemědělství všech typů a obnovování původních druhů. Například v Indii znovu zavedli, možná by o tom mohl více říci profesor Nandy, původní druhy rýže, které není třeba zavlažovat, není třeba zaplavovat. A nedávno jsem měla tu čest být v Barceloně, neboť docent agronomie z Kuby přebíral cenu za zemědělství. Příčinou je, že Kuba - z důvodu americké blokády - si není schopna obstarat žádné zemědělské chemikálie, takže - opět z nutnosti - přeměnili jednu třetinu svých jedenácti a půl miliónů hektarů zemědělské půdy na plně ekologickou výrobu, ponechali jednu třetinu agrochemickou a jednu třetinu půl na půl. Nyní zjišťují, že výnosy z plně ekologické výroby odpovídají výrobě plně agrochemické, zatímco smíšená přechodná pole dosáhla pouze 50% výnosů.

Uznávají to všichni experti na ekologické farmářství, je to náznak, že ekologické farmářství může fungovat ve velkém měřítku. A zjistíte, že popularita ekologického zemědělství narůstá po celé Evropě. Půdní asociace ve Spojeném království každý den dostává řadu dotazů od farmářů, kteří byli odsunuti na okraj sdružením rodinných farmářů a kteří se chtějí dát na ekologickou výrobu a neustále zaplavují jejich telefonní linky dotazy.

Promiňte, Hazel, nechám vás odpovědět na druhou otázku.

Hazel Henderson

Tedy, musím jen říci, že ve Spojených státech je to stejný případ. Ekologické zemědělství a čisté, zdravé potraviny ve zdravých obchodech, tržní podíl narůstá každoročně přibližně o 20%. Je to velmi dobrá investice, ten druh investičního fondu, jakému poskytují konzultace, investuje do ekologického zemědělství, do zelených technologií, do televizních programů podobných tomu, o němž jsem hovořila, je zde mnoho investičních příležitostí a jakmile si uvědomíte, že nemusíme diskutovat o teorii tohoto všeho, je docela dobré vidět, jak se otáčejí všechny kapitálové trhy. Například my, v Calvert Group, jsme spravovali 2 miliardy aktiv

společností, které dosahují dobrých výsledků v ochraně životního prostředí nebo které mají produkty příznivější k životnímu prostředí, jako zdravé potraviny a ekologické zemědělství, a nyní je zde tolik fondů, které se objevily podle našeho vzoru. Náš vznikl v roce 1982 s jiným z našich kritérií: měli jsme první fond, jenž neinvestoval v Jižní Africe v době apartheidu. Investujeme pouze do společností, které nevyrábějí zbraně, nemají žádnou nukleární energii, neprovádějí testy na zvířatech. A tyto fondy, všechno tohle, jen ve Spojených státech představují hodnotu 1,3 miliardy aktiv. Takže, kdo investuje do podobných fondů? Církevní sdružení a portfolia univerzit.

Namísto dohadování se o ekonomické teorii s ekonomy, kteří nám řekli, že pokud budeme takto investovat, proděláme kalhoty, jsme jednoduše inzerovali. Řekli jsme: "Najdou se někde investoři, kterým záleží na jejich vnucích; kterým záleží na jejich planetě; kterým není lhostejný apartheid; a kterým záleží na spravedlnosti vůči pracovníkům?" Tito investoři prostě investují ve velkém a dávají nám své finanční prostředky a dokonce i na stagnujícím trhu jsme jedním z mála společných fondů, který v posledních několika týdnech nepřišel o žádné investory, protože ti nás mají rádi. Říkají: "Kam jinam bychom mohli investovat své peníze... vy jste jediná atrakce ve městě".

Povzbudivé je, že Komise pro cenné papíry a burzu nám říká, že právě teď registrují 40 nových fondů podobných našemu a že největší makléřský dům na Wall Street, Merrill Lynch, dal právě dohromady svůj vlastní fond. Takže, jak vidíte, rozhodla jsem se, že nechci diskutovat s ekonomy. Chtěla jsem je najmout, aby ocenili tyto investiční příležitosti a pak s tou věcí konečně pohneme kupředu.

Mae-Wan Ho

Mohu nyní pozvat tuto dámu, aby předstoupila a přednesla svůj příspěvek?

Miluše Kubičková

Jmenuji se Miluše Kubičková a jsem pedagožka a socioložka a především lidská bytost, která se pokouší žít v otevřenějším prostředí. Velký dojem na mě udělala věta naší paní moderátorky, jež řekla: "Člověk, muž či žena, je, nebo by měl být, cílem a nikoliv prostředkem." Ano, ale položme si otázku, za jakých podmínek by tomu tak mohlo být? Vzpomínám si teď na našeho skvělého pedagoga, Jana Amose Komenského, našeho českého učitele a velkého vědce a duchovního muže, a ten řekl: "Především, člověk může být svobodný, pokud smí nebo je mu dovoleno; pokud může nebo je schopen; ale také pokud ví jak." Proto je báječné, že v minulém roce Komise pro vzdělání v 21. století UNESCO, stanovila čtyři pilíře budoucího vzdělávání a všechny tyto pilíře mají vztah k tomu, o čem diskutujeme zde.

Prvním pilířem je naučit se, jak žít společně. Udělala na mě dojem přednáška pana Moldana, když hovořil o společenstvích... toto je místo, které poskytuje příležitost, jak žít společně. Mohli bychom být šťastni, že pod vnějším dojmem ekonomické globalizace existuje cosi, co není příliš dobře známo, co je velice prosté, velice nové, po celém světě existuje velmi mnoho nových společenství. Podívejme se na některé příklady: ve Skotsku je eko-vesnice; v Indii; v Izraeli kibuc; nebo na mnoha místech v naší zemi, kde se snažíme žít jako společenství. Jsem něco jako vedoucí takové malé skupiny lidí, kteří se snaží pochopit, co znamená skutečné životní prostředí. Dovolte mi poznámku k názoru na tento pojem "životní prostředí". Nejde tak trochu o redukcionismus, jestliže pouze říkáme, že naším životním prostředím je příroda? Oikos, z tohoto řeckého slova je odvozena tato ozvěna, je něčím více: je to domov a tím prvním domovem, kde žijeme, je naše tělo. Říká se, že někteří lidé, kteří jsou skvělými ekology, neuznávají či nerespektují své vlastní tělo... ničí své tělo. A zapomínají, že jejich tělo je součástí přírody. Takže, přejdeme k oněm čtyřem pilířům:

První pilíř - naučit se žít spolu. Druhý pilíř se vztahuje k epistemologii vztahů (mnohokrát

vám děkuji za tuto myšlenku), je o tom, jak vědět. Třetí pilíř je o tom, jak jednat, nejen diskutovat, ale jednat. Čtvrtý pilíř je o tom, jak být, a zde se můžeme zmínit o nádherném díle Ericha Fromma. "Mít či být".

Takže, uznání všech těchto domovů, všech těchto lidských oikos, to znamená uznání, že tělo, že psyché, že jsem také společenská bytost, že jsem součástí kulturní historie, ale že jsem rovněž součástí vesmíru, a toto všechno dohromady je životní prostředí. Takže jsem byla velmi potěšena, když jste hovořili o redukcionismu ve vědě, jenže hlavním nepřítelem naší epistemologie, našeho vědění, našeho konání, je náš redukcionismus ve filosofii, ve vidění světa, kdy věci sledujeme velice zúženým pohledem. Mnohokrát vám děkuji. Omlouvám se, že to bylo příliš dlouhé.

Mae-Wan Ho

Děkuji vám za velice krásný příspěvek. Musím váš kompliment určený mně přenechat Hansi Kűngovi, neboť on byl tím, kdo řekl, že na lidské bytosti bychom měli pohlížet jako na cíl, a nikoliv prostředek.

Myslím, že nám právě uběhla hodina. Vy byste opravdu rád něco řekl, pane Sűkűsde?

Miklűs Sűkűsd

Já jsem skutečně nadhodil otázku o dlouhodobých vyhlídkách a předpovědích a vy jste na ní ve víru debaty prostě zapomněli nebo je to konstatování, že odpověď nepřišla.

Hazel Henderson

Ve skutečnosti jsem odpověděla. Nedomnívám se, že je užitečné přemýšlet o optimistech a pesimistech. Myslím, že je to jednoduše ve způsobu, jakým jednáme z vlastního přesvědčení. Víte, že v institutu "World Watch" náš vedoucí, Lester Brown, můj drahý přítel, je ve Washingtonu nazýván "doktor Zkáza". Strávila jsem značnou část svého života zkoumáním celé sociální patologie a ekologické patologie a náš přítel Abdullah má naprostou pravdu, víte, v tuto chvíli je systém nezdravý. Jenže pak jsem si začala uvědomovat, že bych také měla mapovat potenciál všech stejných systémů. A je v nich značný potenciál, pokud máte dostatečně velký model a jste schopni vidět, jak vytvářet nová spojení přes všechny staré hranice. Takže prostě pojďme pokračovat a buďme optimističtí nebo jednejme v naději.

Mae-Wan Ho

Mnohokrát vám děkuji. Nyní mi zbývá poděkovat oběma našim vynikajícím řečníkům a našim členům panelu a rovněž ostatním vynikajícím účastníkům diskuse z pléna. Nepochybně jsem se toho spoustu dozvěděla a vzala jsem si Weimingovy poznámky k srdci. Jsem ve velmi učenlivém rozpoložení a těším se na skvělý zítřek. Mnohokrát vám děkuji.

--

Čestná vystoupení 14. října

Tomáš Halík

Pane prezidente, dámy a pánové, vstupujeme do třetího a posledního dne této konference. Účelem Fora 2000 zůstává zdůrazňování vztahu všech tří dimenzí našeho světa: politické, ekonomické a duchovní (nebo chcete-li morálně-kulturní). Dnešním tématem je právě dimenze třetí - dle mého přesvědčení dimenze klíčová. Prosím, dovolte mi uvést naše drahé hosty - řečníky dnešního dopoledního zasedání: Meir Lau, vrchní rabín státu Izrael, pan Fawzy Fadel El Zefzaf, zástupce univerzity Al Azhar a prezident Stálého výboru pro dialog

mezi božskými náboženstvími při Al Azharské univerzitě, biskup Jonas Jonson, člen Světové rady církví.

My, občané tohoto světa, kteří jsme se před několika lety po pádu komunistických diktatur vrátili do rodiny svobodných společností, jsme se mnohokrát přesvědčili o jedné věci: svobodná společnost, spolu s politickou a ekonomickou demokracií se nemůže udržet a plně rozvíjet bez konkrétní morální a duchovní atmosféry. Nestačí pouze ustanovit konkrétní politické a ekonomické instituce, ale musí se trpělivě dbát na morální klima, v němž tyto instituce žijí a dýchají. Biosférou svobodných společností je kultura lidských vztahů, snaha lidí o porozumění a komunikaci.

Pokud by se proces globalizace skládal jen z překonávání politických a ekonomických hranic, vedlo by to ke studenému a nebezpečnému světu. Proces globalizace musí být doprovázen úsilím o překonávání hranic v oblastech kultury a mentality, názorů a emocí. Zde musíme počítat s bariérami předsudků a mnoha nedobrých zkušeností z blízké i vzdálené minulosti. Proto je proces spojování světa v této subtilní sféře daleko komplikovanější než komunikace na ekonomické a politicko-diplomatické úrovni. Přesto by zanedbání této oblasti vedlo k situaci, kdy by celá "globální společnost" byla postavena na písku, ne-li na minovém poli. Dosažení kulturního porozumění a sdílení hodnot nutně zahrnuje dialog mezi světovými náboženstvími. Je potřeba, aby se "multikulturalismus" změnil na proces komunikace. Není možné se spokojit s levnou formou tolerance ve smyslu "paktu o neútočení" nebo s pouhým volným trhem myšlenek, i když jsou tyto varianty nesrovnatelně lepší než náboženská válka a pokusy o totalitní dominanci. Musíme se dostat dále: navzájem si naslouchat, hledat, co máme společné a co nás rozděluje, snažit se toto chápat, jako něco, co nás může obohatit a ne ohrožit. Během této konference jsme se už zúčastnili společné hodinové meditace. Pokud naše slova a činy nevzejdou z hloubek posvátného mlčení, nebudou disponovat silou potřebnou k léčení. "Někdy je čas mlčení a někdy je čas slov," praví se v Bibli. Chtěl bych požádat dnešní řečníky, aby se ujali slova.

Meir Lau

Pane prezidente, pane předsedo, mí drazí kolegové na tomto zasedání, můj drahý příteli Fawzy Fadel El Zefzaf z univerzity v Al Azharu, pane Jonsone, kolegové, kamarádi, přátelé, Bible obsahuje proroctví, prorok Izaiáš v kapitole XI. hovoří o vizi budoucnosti: "Mír v budoucnosti. Nastane den, kdy přijde Mesiáš, lev bude prodlévat společně s ovečkou i vlkem a tygrem a nemluvnětem a hadem. Bez ubližování, škod, všichni budou žít pospolu v míru a přátelství. Nastane den, kdy přijde Mesiáš."

Vskutku, musíte sami sobě položit dobrou otázku. Je toto pouze vizi pro budoucnost? Podle stejné Svaté knihy, Bible, k tomu již došlo v minulosti. Uvažte První knihu Genesis, příběh o potopě a Arše Noemově. V oné Arše spolu v průběhu potopy prodlévali: jehně s tygrem a vlk a lev i nemluvněta, Noemova vnoučata, všichni hadi. A všichni potopu přežili. Tak proč Izaiáš hovoří o proroctví v budoucnosti, jestliže už to tu jednou bylo, jestliže jsme to již jednou zažili v minulosti? Odpověď je velmi jednoduchá. Když byla všechna stvoření spolu v Arše, byla tam proto, že neměla na vybranou, neměla žádnou alternativu, protože venku měla společného nepřítele, záplavu vody. Takže aby přežila a nebyla zlikvidována, neměla jinou možnost, než spolu žít v míru - nějakým způsobem v míru - v oné Arše, pokud chtěla přežít potopu. Prorok Izaiáš mluví o budoucnosti, kdy nebudou žádní nepřátelé, kdy nebude existovat žádná alternativa, a lidé, díky víře, díky dobrému vzdělání, díky dobré vůli, díky svobodné volbě, si zvolí cestu svobody, přátelství, míru. Ne proto, že nemají na výběr. I pokud bude existovat možnost výběru, budeme chtít žít spolu v oné globální vesnici, v budoucím světě.

Mí drazí přátelé, bohužel na konci 20. století, na konci druhého tisíciletí, téměř v roce 2000, kdy sedíme zde v Praze na Foru 2000 užívající pohostinnosti prezidenta Havla, musíme

přiznat, že dokonce ani nerozumíme zvířatům v Noemově Arše před tisícovkami let. Nemáme snad, lidstvo, nemáme společné nepřátele? Nechápeme potřebu žít společně v přátelství, alespoň s porozuměním a v míru? Nemáme společné nepřátele: jako hlad, jako ignoranci, jako rakovinu, jako AIDS, jako atomovou anihilaci, jako všechny druhy nemocí? Je to přiměřené? Toto Forum je věnováno rozprávění o lidských právech a na dnešním zasedání budeme diskutovat o hlediscích etických, morálních, náboženských a kulturních, nikoliv politických či ekonomických, z duchovního hlediska. Z duchovního pohledu musím prohlásit, že největším právem člověka, jak všichni chápeme, je právo na život, právo na přežití. Někdy se bojím říci, že cynikové a ironičtí lidé mají naprostou pravdu, říkají-li, že jediné, co jsme se od historie naučili, je, že jsme se nenaučili nic. Pokud se na konci století a ne příliš daleko od Prahy může přihodit událost, jakou je Kosovo, nebo poslední dva tři roky Sarajeva, Bosny a Chorvatska. Věřte mi, nechápu účel války a krveprolití - nechápu. Jak daleko je to od srdce Evropy? A stalo se to zde před 53 lety? Za pouhých 53 let, kdy někteří z těch, kdo přežili, jsou ještě naživu, jako já. Z Buchenwaldu jsem vyšel jako dítě, sirotek, bez otce, bez matky - všichni zahynuli při holocaustu. Nebylo mi ani osm let. A v roce 1968 jsem viděl obrázky z Biafry. Dva milióny nevinných dětí neměly lidská práva. Neměly právo na život, na jídlo, na střechu nad hlavou, na pár bot. Bylo to jedinkrát v mém životě, kdy jsem se zúčastnil demonstrace. Tehdy jsem byl mladým rabínem, oblastním rabínem ve městě Tel Aviv. S plakátem jsem šel před izraelský parlament, Knesset v Jeruzalémě, společně toliko se třemi přáteli, z nichž jeden rovněž jako dítě přežil holocaust. Zvedli jsme ten plakát, bylo to 6. srpna 1968. Jedno z deseti přikázání říká: nezabíjej, nevraždi, nezabíjej svého souseda, s výjimkou Afriky. To byl dodatek k Desateru přikázání, který jsme umístili na onen plakát. A pak vidím dnešní obrázky ze Rwandy či Zairu, z bývalé Jugoslávie. Viděl jsem Dálný východ, co se toho času stalo ve Vietnamu či Laosu či Kambodži, vše za posledních deset dvacet let, v tomto úděsném století, dvacátém století. A my se bavíme o lidských právech.

Za prvé - právo žít, přežít. My nechápeme to, co chápala zvířata v Noemově Arše. Museli jsme přežít záplavu vody. Dnes je tu záplava ohně, záplava bombardování, záplava nenávisti. Základním právem - z duchovní hlediska - náboženství vůdcové, vůdcové národů, vůdcové ras, základním právem - je žít. Následně - žít ve svobodě. Vezměte si knihu Karla Marxe - nebyl jsem vychován na základě komunistického společenského řádu, nikdy, ale znám Marxův Kapitál, ideologický fundament komunismu. Víte, co v ní zmiňuje, coby vizi, coby proroctví? Přiznávám Karlu Marxovi - proroctví. Hovoří o Africe v budoucnosti - když to psal, šlo o budoucnost, stalo se to realitou přímo před našima očima - že bude mít právo na svobodu proti všem druhům imperialismu. A předložil jeden historický příklad: když před 3300 lety židé podstoupili exodus a opustili Egypt, pozvedli vlajku svobody a odešli z otroctví v Egyptě za svobodou v jejich vlastní domovině. A to, napsal Karl Marx, to bude symbolem, signálem a otevřenou branou pro všechny ostatní národy v Africe, aby se zbavily všech druhů kolonialismu a imperialismu. Budou mít právo na svobodu, na suverenitu. A to se stalo. Podívejte se například na mé přátele v Egyptě; Izrael a Egypt byly kolonizovány téměř současně pod britskou mandátní správou a dnes jsme nezávislými státy, zeměmi a národy. Ještě jedna věc ohledně Afriky. Chci být hrdý na svůj národ, židovský národ a izraelský národ. Jedna věc: možná poprvé v historii lidstva přivezla letadla, mnoho letadel, z Afriky 57 tisíc černých lidí vstříc svobodě, vstříc lidským právům platícím pro každého. Znáte-li ten příběh, ságu etiopských Židů, kteří byli přivezeni z Etiopie, tehdy Habeše, vstříc rovnocenným právům. Existuje právo na život. Právo na svobodu. Existuje právo na svobodné praktikování všech náboženství. Každému otevřete bránu v jeho víře, nechejte ho žít v jeho víře.

Když se nyní bavíme o Evropě, jednotě Evropy, jež nastane příští rok, chceme být ve všem spolu politicky a ekonomicky, ale zachovat si jedinečnost v každém kostele a každé mešitě a každé synagoze a každém chrámu. Byl jsem s lidmi v Japonsku, v Kjótu. Setkal jsem se s

konfucianisty, šintoisty, buddhisty, každý má svá práva. To je ono právo člověka svobodně sloužit Všemocnému, každý svým vlastním způsobem. Zachariáš, biblický prorok, hovoří o právu sloužit Všemocnému - jenž je jediný, monoteistický - každý svým vlastním způsobem. Takže i když jde jen o jednu rodinu, ovšem uvnitř globální rodiny, každý má právo na svou víru, své přesvědčení, své náboženství, svůj nástroj víry a přesvědčení.

Musím říci, že my si jej udržujeme od té doby, co jsme v Izraeli - oslavili jsme padesáté výročí izraelského státu - protože my Židé jsme pro své židovství více než dosti trpěli v mnoha zemích po mnoho století a na mnoha místech. Za svou víru jsme velmi těžce zaplatili a s hrdostí dnes můžeme říci, že vše je otevřeno každému - modlit se a sloužit tomu, v nějž věří. To je součást lidských práv.

Chci vám říci, drazí přátelé, mé srdce je plné lásky a porozumění pro práva každého, pro přátelství vůči každému. Můj drahý přítel, pan El Zefzaf si vzpomíná na mou návštěvu univerzity v Al Azharu minulý prosinec, kdy jsem byl velice vřele přijat prezidentem Al Azharské univerzity, Velkým šejkem dr. Mohammedem Tantawiem. Více než půldruhé hodiny jsme spolu seděli zabráněni do příjemného rozhovoru poté, co jsme - rovněž půldruhé hodiny - hovořili s prezidentem Mubarakem.

Minulý srpen jsem měl tu čest jet z vlastní iniciativy do Rochesteru v Minnesotě, na kliniku Mayo, abych navštívil našeho přítele krále Husseina, jordánského krále. Strávili jsme spolu čtyřicet minut mezi čtyřma očima. Byla to návštěva dobré vůle, návštěva velmi obdivovaného vůdce, jenž byl čtyřicet nepřítelem židovského národa a nyní je jedním z našich největších přátel. To není jen můj přístup, přístup izraelského rabína Meir Laua, nejen přístup vrchního rabína Izraele, ale je to přístup každého skutečného Žida, který věří v základní židovskou ideu, jež je ideou přátelství, lásky a dodržování všech lidských práv.

Na závěr mého prohlášení vám chci vyprávět velmi krátký příběh převzatý z naší tradice, staré tradice trvající 4000 let od Abrahama. Tady je příběh vyprávěný našimi starými mudrci. Víte, mí přátelé a kolegové, kde a kdy proběhla první demonstrace v této globální vesnici, na tomto světě? Kdy to bylo? Která byla první demonstrace nepořádaná lidmi, nepořádaná lidskými bytostmi? První demonstraci uspořádaly stromy, květiny, plody a rostliny. Přišly předstoupit před Všemohoucího v šestý den Stvoření. Vzpomeňte knihy Genesis, první kapitoly Bible. Stromy byly stvořeny v úterý, třetí den. Lidstvo bylo stvořeno v pátek, šestý den. A tak všechny stromy předstoupily před Všemohoucího se stížností: "Ty jsi teď stvořil člověka a člověk stvoří nejrůznější druhy zbraní, nožů, seker a stromy porazí. Potřebuje stromy pro svá stavení, pro svůj nábytek, pro své sochy, pro vytápění svého domu. Všechny nás zničí. Všemohoucí, my nemůžeme přežít, pokud člověk bude pokračovat v tom, co činí!" A tak jim Všemohoucí dal odpověď: "Neposkytujte mu rukojeti. Rukojeti jsou vyrobeny ze dřeva získaného z vás samých. Nezrazujte jeden druhého. Toliko samotným kovem vás nemůže zničit. Pro sekery, pro nože používá rukojeti vyrobené ze dřeva. Neposkytujte rukojeti."

Mí drazí přátelé, přestaňme poskytovat rukojeti. Podávejme ruce místo rukojetí - ruce jeden druhému. Nabídněme ruce přátelství, porozumění, abychom pečlivě, opravdově dodržovali lidská práva, a tím se Izaiášovo proroctví velmi brzy stane skutečností.

Mnohokrát vám děkuji.

Tomáš Halík

Děkuji, rabi Lau, za vaši velmi zajímavou řeč a teď si poslechneme hlas islámu, pana Fawzy Fadel El Zefzafa.

Fawzy Fadel El Zefzaf

Vážený pane prezidente, Václave Havle, prezidente České republiky, vážení přítomní, ctěné forum, mír s vámi, milosrdenství a požehnání Boží.

Zdravím toto forum, vznešené svými cíli, bohaté na myslitele, jejichž myslí jsou upnuty na zářivé naděje, z nichž povstane štěstí lidstva v přítomnosti i budoucnosti. Prohlašuji, že jsem opravdu šťasten, že jsem sem byl pozván a že tu mohu být, zastupuje Jeho Eminenci Nejvyššího Imáma, Šejcha alAzharu. Každá činnost, která usiluje o povznesení lidstva k větší dokonalosti se setkává u upřímného člověka s podporou, vítá ji a motivuje ho k maximálnímu úsilí v poctivém přemýšlení, aby přispěl svým skromným dílem k této žádoucí budoucí stavbě.

Já jsem osobně především optimistou, co se týče budoucnosti lidstva na jeho cestě k nejzazším břehům v oceánu času, protože každá generace přináší své vůdčí myslitele, kterým jde o to, aby učinili lidstvo šťastným. Ti za sebou zanechávají jasné stopy na cestě života, které nás ženou stále vpřed, aniž bychom ustupovali.

Když poměříme přítomnost minulostí, je naše naděje na budoucnost jistou věcí. Proto opakuji své tvrzení, že jsem ohledně budoucnosti lidstva bezmezným optimistou, protože Bůh, který stvořil člověka jako nejlepší stvoření, ho nenechá napospas divokým vichřicím, neboť ho vybavil

uvědomělým rozumem a jasnoživou existencí. I když někdy účelové rozmary převáží nad rozumem a jasným vědomím, slunce pravdy záhy rozptýlí svým jasným světlem tuto mlhu a lidé se opět dostanou z temnot na světlo.

Občas slyšíme hlasy těch, kdo popírají lidský pokrok v důsledku hrůz, které přinesly moderní objevy. Celá města byla jimi ve válkách vyhlazována. Byl vynaložen obrovský um na vynález těch nejničivějších zbraní proti bezbranným lidem. Všichni odmítáme takovéto zneužívání moderních objevů. Není to však vina samotných objevů. Vinni jsou ti, kdo je požívají ke zmaru, kdo je používají jako nástroje ničení a vraždění nevinných lidí. Kdyby duše uposlechly hlasu nezkažené lidské přirozenosti, byly by moderní objevy pro svět vysvobozením a mírem. To by se stalo skutkem, kdyby byly moderní objevy všechny dány do služeb dobra a zabezpečení blahobytu pro lidstvo. Staly by se, podobně jako je tomu v medicíně, úlevou pro lidi a nástrojem na odhalování epidemií a nemocí, zachraňovaly by nemocná, bolestí úpějící těla, jimž moderní farmacie přináší úlevu.

Když se zamyslíme nad civilizačním pokrokem lidského světa, odhalíme v něm vzájemně propojené etapy, z nichž každá je pokročilejší než ta předchozí na cestě ke stále dokonalejší obecné správnosti.

Tak stará egyptská kultura byla zdrojem pro východní civilizace v Číně a Indii a přispěla tam k pokroku lidstva. Pak se východní civilizace přenesla na západ a antické Řecko bylo prvním národem, který zdokonalil městskou civilizaci myšlenkově a prakticky. Zanechalo památky, před nimiž se obdivně skláníme. Když antický Řím přebíral helénské dědictví, obohatil ho o svůj přínos, zejména v rovině právní.

Pak zazářilo světlo islámu. Abbásovský stát nechal přeložit ty vědomosti, které se do této říše dostaly z Indie, Číny a Řecka. Ty se proměnily na tvořivý uvědomělý kadlub a objevili se muslimští vědci, kteří vnesli svou hřivnu do myšlenkové pokladnice lidstva. Byli to takoví velikáni jako Ibn Síná (Avicenna), Ibn al- Hajtham, Ar-Rází a Ibn Rušd (Averoes) a další, jejichž výčet nemůže být při této příležitosti úplný.

Když nastala moderní evropská renesance, nalezla dědictví Arabů a muslimů jako mocný základ, z něhož se mohla vzepnout k mohutnému rozmachu v mnoha oblastech... Tak lidstvo spěje vpřed, století za stoletím, a nikdo než Bůh neví, jaký bude svět v budoucnosti, protože věda jde kupředu milovými kroky. Kdyby se tu tak ocitl nějaký vědec z minulého století a viděl by, kam se dostala věda na konci našeho století, oněměl by úžasem. Pochopil by, že to, co vydobylo lidstvo v minulých staletích je ve srovnání s vědeckými vymoženostmi tohoto století pouhá troška.

Tím nepopíráme zásluhy našich předků, neboť oni jsou základem civilizačního pokroku.

Potvrzujeme pouze skutečnost, že pokrok přivedl vědce k nejvzdálenějším metám a že svět se

proměnil na malou vesnici a to tak, že žádná politická či vědecká zpráva nezůstane utajena ani před pánem ani před kmánem. Každý jednotlivec je nyní dobře obeznámen s tím co, se děje v jeho blízkosti i daleko ve světě...

Jestliže je to skvělé z hlediska vědeckého pokroku, pak jenom do té míry, nakolik bude tento pokrok na cestě k dobru, pouze pro dobro lidské společnosti bez rozdílu.

Člověk získal tak, jak plynul čas, taková práva, jaká před tím neměl. Dostalo se mu lidské důstojnosti a svobody v rámci zásad spravedlnosti, jež přinesla nebeská náboženství, když stanovila bratrství, rovnost a spravedlnost a vyhlásila, že lidé jsou si všichni rovni, že není rozdílu mezi Arabem a cizincem, ani mezi bílým a černým vyjma v konání dobra.

Západ se nyní holedbá, že je původcem tohoto politického pokroku a jedním z důležitých faktorů jeho uskutečnění. Kdo se však podívá uvědoměle a nezaujatě, vidí, že západ dodržuje všechny zásady svobody, bratrství a rovnosti pouze uvnitř svých zemí. Každá civilizovaná země na západě vyznává svobodu, uplatňuje zákony rovnosti a dbá na lidskou důstojnost pouze ve své vlasti tím, že právo učinila pánem nad všemi lidmi. Avšak mimo svou vlast uplatňuje imperialismus a udělala z něj nástroj vykořisťování, poroby a kořistění bohatství a použila ničivé zbraně proti mírumilovným národům, které obrala o jejich bohatství, a uvrhla je do nevědomosti, chudoby a zaostalosti. Nebýt toho, že se tyto země vzbouřily proti imperialismu a kolonialismu a nebýt jejich touhy po svobodě, nezískaly by ani zrno nezávislosti.

Lidstvo mohlo být ušetřeno těchto ničivých katastrof, kdyby zásady lidskosti, jejichž naplňováním ve svých zemích se západ pyšní, byly reálně dodržovány i mimo území západu... Proto je třeba tyto zásady v jejich uplatňování absolutně zobecnit.

Nepopírám, že kurs, který nabraly národy po obou světových válkách, představovaný kroky směrem k rovnosti, je civilizačním pokrokem. Avšak rozdíly mezi velkými a malými státy jsou i nadále jasné a patrné, dříve tomu tak bylo ve Společnosti národů a nyní v OSN.

Správný stav lidstva nenastane dříve, než budou tyto rozdíly rozbity tak, aby všichni stanuli před zákonem jako rovný s rovným. Hlavním nedostatkem OSN jsou právě tyto rozdíly, které upřednostňují silné státy, jež mohou použitím veta na půdě Rady bezpečnosti získat to, co si přejí... Pak se zmenšuje, ba dokonce vytrácí smysl rovnosti...

Dmeme se pýchou, když říkáme: současná civilizace potvrdila lidská práva a vyzývá k jejich uplatňování v uzákoněných člancích a ustanoveních. Pracovala také na zakořenění demokracie, která posvětila obecné svobody a dává člověku jeho práva stejně jako na něj uvaluje jeho povinnosti. Také uvedla ženy do světa pokroku, zatím co dříve byly vězněm svého domu.

To říkáme a zdůrazňujeme, jako by to bylo cosi nového, co zavedla současná civilizace... Avšak studium nebeských náboženství je komplexní a jejich završení, islám, ukazuje, že jsou tato práva známá a potvrzená a že byla také uplatňována za vlády moudrých chalífů, která čerpala své zásady z ušlechtilého Koránu a ze sunny Proroka Mohammeda, za něhož se Bůh modlil a jehož ochraňoval.

Já se nyní nepokouším jen potvrdit tyto skutečnosti jako nebeská přikázání, ale tvrdím, že je třeba tyto zásady prakticky naplňovat. Nevítáme slovní přestřelku o historickém postavení islámu a o tom, že jiná náboženství již dříve hlásala nutnost dodržovat tyto zásady. Když se shodujeme na jejich existenciální užitečnosti, je třeba dovést k větší dokonalosti nástroje jejich uvádění v život. Historické bádání můžeme přenechat těm, kdož se jím zabývají na univerzitách.

Meze se vyjasnily a ukázaly se obrysy, již nikdo si nemůže dovolit popírat lidské právo na svobodu a důstojnost a právo národů na tuto svobodu ve světle rovnosti a spravedlnosti.

Nové ráno nemůže vzejít nad lidským světem, ledaže budou tato práva zabezpečena pro celý svět a ledaže se vědci budou držet dobra a ne zla a umlčí každý egoistický hlas, který volá po zisku z obchodů se zbraněmi a po vyhlazování lidí.

Když tak přemýšlím o křiklavém rozporu mezi propagací svobody a rovnosti ze strany silných národů a mezi úskočnou politikou při nedodržování těchto zásad ve vztahu ke slabým národům, vidím, že to, že náboženství přestalo být hybatelem duší, je základem tohoto rozporu. Pro mnohé lidi se stalo samozřejmostí, že vědecká éra eliminovala náboženská ponaučení a že se náboženství stalo soukromým vztahem mezi věřícím a jeho Pánem. Kdyby se věci měly tak, že by se tento vztah chápal v zavedeném významu toho slova a sice, že je Stvořitel vládcem nad chováním jedince, který by dodržoval jeho příkazy a stranil se zakázaného tak, že by tato dominance Boží byla stimulem k dodržování chvályhodných mravů a zdržení se odpudivých křivd a prohřešků. Jenže někteří lidé pojmají tento vztah jako vymezený pro motlitby a náboženské úkony, které se odehrávají v kláštorech a v chrámech a nemající tu nejmenší souvislost s uspořádáním samotného života. Při takovémto výkladu mohou lidé, kteří se hlásí k nějakému nebeskému náboženství, vykořisťovat jiné a zakázané prohlašovat za přijatelné, jako je vraždění národů bombami a všelijakými chemickými a jinými zbraněmi. Jakoby ty slabé národy byly škodlivým hmyzem, jenž vyžaduje obdobu lidského pesticidu používaného v zemědělství. Tento stav nelze napravit jinak než návratem k zásadám správného náboženství a to tak, aby toto nebeské náboženství zcela ovládlo lidské chování ve všech jeho projevech.

Musím prohlásit za lživé veškeré ty nespravedlivé nálepky, které adresoval náboženství určitý proud vědců v éře vědeckého rozmachu. Ti tvrdili, že má věda obrovskou sílu a že disponuje plnou nadvládou nad vesmírem a to tak, že vládne záležitostmi organické přírody (zvířatům i rostlinám) i anorganické přírody (horninám, řekám a mořím) i tomu, co je na nebesích (planetám, hvězdám a galaxiím). Tato vláda vědy podle jejich názoru zcela vytlačila a činí zbytečnou vládu náboženství. To proto, jak tvrdili, že věda odhalila z tajemství života to, co neodhalilo náboženství.

Toto tvrzení je zjevně nepravdivé, protože poslání náboženství je silnější než poslání vědy. Vždyť poslání náboženství je v tom, že umožňuje člověku spojení s jeho Stvořitelem, Nejmocnějším, a vede ho na cestě vzhůru k výšinám duchovní vznešenosti, když se drží dobra a povznese se nad to nízké a pochybné. Je-li tomu tak, žije ušlechtilý život, k němuž nedospěje ten, kdo je otrokem jen zákonů vědy.

A tak nacházíme kolem sebe ty, kdo věří jen na vědu a popírají to, co je mimo ni. Jsou to materialisté, kteří zaměstnávali svými díly svět po celé devatenácté století a velkou část dvacátého století. Kromě toho jsou tu ti, kdo věří zároveň na vědu i na náboženství.

Ti první trpí neřešitelnými duševními krizemi. Není totiž v životě možné vyhnout se katastrofám a když neštěstí postihne lidi tohoto zaměření, svět v jejich očích zčerná a svět, který je tak rozlehlý, se jim stane úzkým. Někdy se takový stav vyvine ve vražednou, nevyléčitelnou chorobu: šílenství, roztěkanost i schizofrenii... Nemají totiž z vražedné krize úniku, který by jim dovolil uklidnění mysli. Jsou zajatci svých utkvělých myšlenek. Potácejí se ze tmy do tmy, aniž by našli patrona.

Ten, kdo věří v náboženství a ve vědu zároveň, se může při nějakém neštěstí spolehnout na svou víru v soucit a pomoc Boží a na svou naději, že se realita obrátí k dobrému díky Stvořiteli nebes a Země. Toto pevné přesvědčení o soucitu Božím a tato silná důvěra v jeho laskavost a pomoc ho vede k upokojení mysli a ke klidu, který vydrží než krize pomine a to s mírem v duši, a jakým mírem!

Se společností je to jako s jednotlivcem, naprosto stejně. Protože věřící člověk nachází duševní pohodu a tak tomu je i se společností v jejím všeobecném ustrojení. Viděli jsme, jak semknuté jsou národy, které se odevzdaly do vůle Boží. Směřují do chrámů a mešit v dobách nejtemnějších krizí a tam pocítí úlevu. Snad je rozklad nevěřících národů takovým odstrašujícím příkladem, kdyby se svěřily do rukou Božích, našly by jistotu a jejich situace by se změnila.

Někteří velcí výzkumníci uvádějí v tomto kontextu následující: "Náboženství usiluje o vyšší

metu než věda. I kdyby věda dospěla na samý konec objasňování a zdůvodňování existence, tato náboženská meta těsněji přilne k lidské duši. Protože existuje pouto mezi člověkem a jeho Stvořitelem. Toto pouto ho uzpůsobuje k pochopení pravdy o jeho životě a odhaluje mu moudrost bytí a jeho mechanismů. To vše nedokáže věda sama. Jaký užitek má člověk z toho, že zná tajemství složení atomu hmoty, dokáže ho rozbít a pak na tom základě sestrojí bombu, která zničí celé město nebo když dokonale zvládne využívání elektrické energie pro své potřeby nebo když vytvoří motory, které pohánějí lodě a letadla tak, že ta se mohou dostat za několik minut až na kraj světa... Co je toto vše platné člověku, když nenalezne klidu ve svém životě? A k čemu mu to vše je, když ho postihne nemoc a zachvátí ho zoufalství, že se neuzdraví. Když v takové situaci nedoufá v Boha?"

Musíme si položit otázku: Brání víra v Boha obírat se světským výzkumem a poznání světa natolik, abychom napřeli veškeré úsilí k vytěsnění vědy z náboženství?

Pravé náboženství vede člověka k tomu, aby se zabýval zkoumáním království nebes a země, a jde s rozumem ve všech jeho směrech. Dokonce vyzývá k nedodržování toho, co rozum popírá. Když tedy náboženství podporuje vědu na její správné cestě, proč se snaží někteří lidé udělat z něho nepřítele vědy, třebaže náboženství chrání vědu před možným zlem. Kdyby totiž náboženství ovládlo ty, kteří vytvářejí zbraně hromadného ničení, jako je atomová bomba a zbraně jí podobné, stalo by se náboženství ochranou pro vědu, která by ji podporovala na cestách dobra a zamezila by jí dostat se na scestí...

Nemluvím tu jako idealistický snilek, obnažuji pouze holou pravdu a říkám: Jsem-li optimistou v budoucnost lidstva v následujících staletích z důvodů, které jsem uvedl, prvním stupněm tohoto optimismu je moje přesvědčení, že víra ovládne vědecké tendence ve všech směrech a že budoucí čas dokonale pochopí, jaká vražedná zla nám zanechala minulost, jejichž příčinou je morální rozklad, okázalá, drtivá síla a ohánění se falešnými hesly, která působí, že si každý národ myslí, že je ten nejlepší. Tak se nacionalismus stává prostředkem k tomu, aby se duše nadechly pojmy nadvlády nad jinými národy a vyvyšování se nad nimi. Je podivné, že tyto národy hodně poklesly v minulé válce a tento jejich sestup ze slávy vyvrátil jejich chorobná hesla, ale ti co mají svůj cíl, na to nedbají a hlas spravedlnosti se ztrácí v křiku nespravedlnosti a je třeba, aby ti, co usilují o správnou věc, vynaložili obrovské úsilí pro to, aby zvítězilo právo a nespravedlnost byla poražena.

Jsem toho názoru, že sdělovací prostředky ve všech různých oblastech ve všech koutech světa silně propagují materiální vábníčky a zábavy a že v tomto směru působí i film. Tak že to nakonec vypadá, jako by na tomto světě nebylo nic jiného než luxus a zábava- bohužel- což popírá náboženské pravdy a má za následek skutečnost, že se náboženství a přesvědčení o Tvůrci všehomíra a Stvořiteli člověka bere na lehkou váhu.

Čekala se větší vyváženost mezi oběma oblastmi tak, aby bylo místo pro věci vážné a místo pro zábavu. Kdyby se jednotlivé státy zasadily o to, aby se šířilo náboženské poslání v médiích, byl by tu nástroj pro záchranu zoufalých duší, který by je vedl k duševní pohodě, což si přejí věřící, kteří právě toto postrádají v jim předkládaných pokleslých radovánkách. Určitě by našli to, co hledají v důvěře v Boha a ve víře.

Sdělovací prostředky mají důležité poslání, protože musí sehrávat ekumenickou úlohu mezi všemi náboženstvími. Vždyť všechna tato náboženství vyzývají k lidským ctnostem, povzbuzují k vzájemné úctě mezi různými lidmi a zavrhuje odpudivý fanatismus. Z hlediska etického je na nás, abychom z těchto společných rysů udělali zdroj harmonie a soudržnosti, ne důvod k roztržkám a různicím.

Náboženský fanatismus v kladném slova smyslu spočívá v tom, aby věřící plnil náboženské příkazy svého náboženství a aby o ně pečoval, jak náleží. Rozhodně nespočívá v tom vést válku proti náboženství, v které nevěří. To je jen odporná svárlost. Kdyby každý věřící horlivě plnil příkazy svého náboženství, vládla by světu láska a družnost a náboženství by bylo hojivým balzámem na rány zmučeného lidství. Když budou duchovní všech náboženství

spolupracovat při šíření jejich etických ctností, bude země dost široká na shodu a upuštění od sporů. Vědecké myšlení bude ve světle těchto skutečností kráčet ve stopách dobra, stane se cestou ke zjištění pravdy a práva a tato sbližující láska mezi lidmi je jedním ze vznešených stimulů, jež opravdové náboženství hlásá.

Vidíme, že určitý proud fanatiků usiluje o to, aby přetáhl jinověrce na svou víru. Měli by se raději věnovat misijní činnosti mezi materialisty a pohany, kteří nevyznávají žádné náboženství. Tím by prospěli lidstvu tím, že by tyto bezvěrce přivedli k víře v existujícího Boha a v odplatu v soudný den. Tato víra je cestou štěstí v životě. Protože ten, kdo věří v konečnou odplatu a ví, že ho Bůh sleduje, přestane páchat zlo a přesně si zváží svou situaci, jak na tom bude, až lidé v soudný den předstoupí před Boha. V tom je úloha náboženství a jeho boj se zlem.

Ten, kdo nevěří na Boží odplatu, se všemožně snaží vyhnout se sankcím pozemských zákonů, které uzákonil stát. Možná, že se mu podaří se těmito trestům vyhnout, když bude při zločinu dostatečně obezřetný, aby nezanechal žádnou usvědčující stopu. Zůstane šťastný, protože se zbavil odpovědnosti, i když třeba spáchal odporný zločin...

Ten, kdo věří ve spravedlivé účtování, má živé svědomí, které mu nedovolí páchat zlo. Toho bude před zlem chránit citlivá duše, která by ho po činu pronásledovala mučivými výčitkami svědomí.

Kdyby se všechny náboženské směry a sekty spojily k volání po morálních ctnostech a vyhýbání se fanatismu ve špatném smyslu toho slova, připravily by cestu pro klidný mír v žádoucí budoucnosti.

Odtud plyne důležitost dialogu mezi nebeskými náboženstvími, k němuž islám vždy vyzýval. "Rci, vlastníci písma, pojd'te ke slovu rovnému pro nás i pro vás a shodněme se, že nebudeme sloužit nikomu leč Bohu a nebudeme k němu nic přidružovat a že si nebude brát jeden druhého za pána místo Boha. Obrátili se však zády, pak jim řekněte: dosvědčte, že my jsme do vůle Boží odevzdáni.", verš 64, súra Ál Umrán.

My, muslimové, věříme v nebeská náboženství, která předcházela islámu a ve všechny předcházející proroky a posly, nečiníce rozdílu mezi nimi. Zároveň jsme přesvědčeni, že v nebeských náboženstvích je široký prostor pro společné ctnosti a ušlechtilé mravy a kdyby duchovní spolupracovali - upřímně a opravdově - navzájem na jejich naplňování, prospělo by to lidstvu a zavládlo by bezpečí a klid...

Vracím se ke svým tvrzením a prohlašuji, že:

Aby byl opodstatněný optimismus ve štěstí v novém století, je třeba, abychom si pospíšili a dohodli se na správných morálních základech, k nimž odjakživa vyzývala nebeská náboženství, a abychom z nich učinili ochranný štít před zkázou. Potřebujeme tolik, abychom z náboženské morálky udělali ústavu, od níž se neodchýlíme. Tato věc nepotřebuje důkazy na to, aby se potvrdila její správnost. Protože každý rozumný člověk je pevně přesvědčen o tom, že morální velikost je čestnou ambicí, a že člověk zakouší uspokojení v duši, když jde cestou žádoucí velikosti.

To si myslí každý rozumný člověk, jsou však lidé, které u nichž nad tímto přesvědčením převládá nízká pudy. Tak se odchýlí od správné cesty a v hloubi duše vědí, že se vědomě vzdalují tomu, co je správné. Pak je bolí, že je lidé viděli při zlu a snaží se vymýšlet si záminky pro svůj morální pád. Při tom vědí, že jakkoliv se jim podaří zdůvodnit své prohřešky různými

triky, neuklidní v žádném případě své bouřící se svědomí, které se snaží umlčet různými uklidňujícími prostředky...

Svědomí je hlasem Božím v člověku, které mu nedá spát, když se prohřeší proti zákonu Božímu a jím přikázaným ctnostem a jím zakázaným prohřeškům. Tím nás chrání proti tomu, abychom nepropadli neuskutečnitelným snům. Je snadné nechat se vést po cestě ctností, k nimž vyzývali pravověrní a jež jsou vtělena do správných náboženských přikázání a

ponaučení, pokud jsou to taková, o jejichž dobru není pochyb.

V těchto ctnostech musíme vychovávat mládež doma, ve škole, v mešitě i kostele. Mělo by to být jako taková společenská smlouva mezi lidmi a stát se obsahem veřejného mínění, kolem něhož se semkne lidská společnost. A když se jím zpronevěří jednotlivec nebo nějaký stát, musí se vzdmout vlna vyčítavého pokřiku, aby takoví hříšníci viděli, že jsou v izolaci a vyobcováni...

To se neuskuteční bez naprosté rovnosti v právech a povinnostech mezi národy a státy bez ohledu na národnost, barvu, náboženství nebo jazyk, protože je lidstvo tvořeno svými syny, na něž se vztahuje výrok Boha, on je vznešený: "Lidé, věru jsme vás stvořili z muže a ženy a učinili jsme z vás národy a kmeny, abyste se vzájemně poznali. Avšak nejvznešenější z vás před Bohem je ten, kdo je nejbohatější - a Bůh je vševědoucí a dobře zpravený.", verš 13, súra Komnaty. A také výrok Boží: "Všichni jste z Adama a Adam je z hlíny".

Také je třeba, aby pro nás platil výrok Boha, on je vznešený: "Nechť stane se z vás obec, jež bude vyzývat k dobrému, přikazovat vhodné a zakazovat zavrženíhodné a takoví budou blaženi.", verš 104, súra Ál Umrán.

Vážení pánové: nejsem fantastou, který by se potácel v bludištích iluzí. Poukazuji jen na dodržování dobrých mravů, na nichž se shodli všichni ti, kdo kráčeli správnou cestou a byli to lidé všech náboženství a jazyků. Když se budou dodržovat, zmizí válečné hrůzy a zavládne bratrství, v němž se lidstvo bude moci upínat k novému úsvitu.

Jonas Jonson

Pane prezidente, je pro mě velká čest hovořit o míru mezi náboženstvími ve městě, kde moji krajané přesně před 350 lety vyplnili z náboženských důvodů katedrálu.

Náboženství opět hraje ve světě velkou roli. Misie a migrace se postaraly všeobecnou rozšířenost světových náboženství. Média a masová hnutí potvrdila obavy, že by náboženství mohlo v blízké budoucnosti hrát zničující a zhoubnou roli. Pro sekulární obyvatele severu byl takový vývoj nečekaný a i poněkud zneklidňující. Náboženství je bráno jako odpověď na globalizaci s její absencí hodnot a tím je jeho rozmach urychlen. Utvrzování se v sobě je pro některé víry, kultury a národy způsob přežití. Důraz na konfesní a etickou specifickou roztrhal mapu světa. Tato specifická zpochybňuje mnoho univerzálních společných hodnot a bere je jako výhradně západní, křesťanské, mužské či nespravedlivé. Specifická je schopná přivést světovou civilizaci na pokraj rozpadu.

Lidé víry pijí z nevysychajícího pramene moudrosti a milosrdenství. Plavou však v temných a hlubokých vodách, kde je občas utopen rozum, mír a respekt k druhým. Náboženství se špatně kontroluje, ale snadno se jím legitimizuje násilí a podpora jednostranných zájmů. Momentální zájmy a kontextové výklady náboženství dostávají přednost před tím, co je všem společné.

Proto je za současných okolností výkon duchovního a morálního vedení zodpovědné a choulostivé povolání. Nesouhlasím s názorem, že světovými náboženstvími připravený střet civilizací je nevyhnutelný. Stejně tak si nepokládám renesanci náboženství za Boží mstu, jak jeden francouzský spisovatel nazval svoji knihu. Každá analýza současnosti musí ale dojít k závěru, že náboženství jako soubor světových názorů, systému hodnot a zbožnosti ovlivňuje veřejný život a nesmí být opomíjeno. Naším úkolem zůstává posilování opravdového zájmu o dobrý život všech, což je součástí každého náboženského systému. Musíme se společně postavit za humanitu, mír a osvobozující naději.

Pokud jako křesťan shrnuji vývoj křesťanské církve ve 20. století, napadají mne tři na sobě nezávislé dimenze. První je její rozšíření. Křesťanství, univerzální ve své podstatě, se poprvé stalo globální v zeměpisném měřítku. Rozšířilo se do většiny kultur, miliony lidí k němu jak konvertovaly, tak se staly novými stoupenci, což pokračuje na všech kontinentech. Tím nastává problém, jak udržovat, bránit a posilovat náboženskou svobodu pro každého a zároveň legitimně ochraňovat integritu náboženských obcí, kultur a jednotlivců. Rozmanitost

víry a s ní související různorodost hodnotových systémů můžeme dnes nalézt téměř všude a je samozřejmě dostupná lidem, kteří mají přístup k internetu. Stojíme tváří v tvář nové výzvě, abychom v dříve spíše homogenních společnostech integrovali, avšak neasimilovali kultury, abychom umožnili rozmanitost a zároveň propagovali základní společné hodnoty.

Pro křesťanství znamenalo končící století dramatické přerozdělení sil v početním slova smyslu - ze severoatlantické oblasti na jih, hlavně do Afriky, jihovýchodní a východní Asie. Nejrychleji rostoucí církve jsou dnes v zemích jako je Čína a Etiopie. Současně získává křesťanská církev novou dynamiku díky evangelickým a konzervativním hnutím Pentecostal. Obě tyto změny - geografická i duchovní změna mají ohromné důsledky pro tradičnější církve.

Proto je vskutku nutné přehodnotit ekumenické mandáty církví s ohledem jak na jejich vzájemné vztahy, tak na jejich dialog a spolupráci s lidmi jiných vyznání. Jsem členem ústředního výboru Světové rady církví a tato instituce, oslavující 50. výročí svého založení, je hluboce ovlivněna obecnou renesancí náboženství a změnami dotýkajícími se křesťanství konkrétně. Zároveň se ale nachází v hluboké institucionální krizi. To samé platí pro římskokatolickou církev váhající s plnou implementací závěrů Vatikánského koncilu. Během posledních let se zhoršily vztahy mezi třemi hlavními větvemi křesťanství. Ortodoxní církve, např. ruská, srbská a bulharská zvažují vystoupení z mezinárodních ekumenických organizací. Mnoho církví po celém světě má tendenci stáhnout se do sebe. V dnešní době je více než kdy jindy třeba spojeného křesťanského příspěvku ke globální civilizaci a prorockého hlasu zpochybňujícího instituce, mající schopnost ovlivnit celý svět. Místo toho církve uvízly ve svých hierarchických strukturách minulosti a nejsou schopné předložit společnou vizi spravedlnosti, míru a celistvosti stvoření pro budoucnost.

Přesto se potvrdila nepostradatelnost organizovaného ekumenického hnutí: kvůli jeho obraně lidských práv a povinností; podpoře otevřeného a konstruktivního dialogu s lidmi jiných vyznání; podpoře duchovna zbaveného jakékoli spojitosti s násilím a útlakem; a v neposlední řadě osvobození Boha od konvencí západních představ a myšlenek.

Ekumenické hnutí bylo v podstatě nejefektivnějším štítem proti fundamentalismu, nadutosti a duchařině. Nyní je potřeba reorganizovat instituce a vybudovat nové platformy, na kterých by se všechny církve mohly zabývat záležitostmi, které pálí svět. Tento proces již probíhá a potřebuje, aby shromáždění jako je toto podpořila myšlenku, že posláním křesťanství není nic menšího, než život na této planetě.

Třetí dimenze se týká zjištění, že toto století vidělo víc křesťanských mučedníků, než jakákoliv jiné období v historii. Konferenci jsme začali vzpomínkou na jednu z tisíců - Edith Steinovou. Mučedník není někdo, kdo se rozhodne pro mučednickou smrt z politických důvodů anebo si jí chce zajistit nesmrtelnost. V křesťanské tradici je mučedníkem člověk, jehož svoboda svědomí, čestnost a láska k pravdě vedla ke ztrátě jejího nebo jeho života. Pokud se zabýváme otázkami o budoucnosti civilizace, nesmíme zapomínat na řadu těch, kteří obětovali život za lidskou důstojnost.

Dnes budeme podrobněji hovořit o největším závazku, který lidstvo v tomto století přijalo, a to Všeobecné deklaraci lidských práv. Tento dokument, formulovaný a přímo i nepřímo podporovaný lidmi všech vyznání, je vodítkem pro národní a mezinárodní legislativy.

Vyjadřuje svébytné hodnoty obsažené ve všech kulturách a postupně ovlivňuje zákonodárství. Žádná náboženská obec si nemůže dělat nároky na náplň deklarace; zároveň by se ale každé vyznání, s ohledem na vlastní etické dědictví a theologickou antropologii, mělo zavázat k jejímu plnění - jak v právním a sociálním, tak ekonomickém smyslu. Mnoho církví a lidí dobré vůle právě teď sdílí naději, že bude přijato moratorium na trest smrti do roku 2000. Někteří lidé si myslí, že globální morálka a globální komunita nejsou reálné. Jestliže mají pravdu, pak je tato nereálnost nezbytně nutná.

Vezmeme-li v potaz ničivý potenciál, zahrnutý v jakémkoliv náboženství, ovládajícím lidské

svědomí a osobujícím si exkluzivní výklad světa, je fundamentalismus bující momentálně ve všech světových náboženstvích vskutku hrůzostrašný. Naše poslání spočívá v prohloubení našeho chápání Boha. Nesmíme přitom podlehnout pokušení ovládat, místo abychom sloužili. Církev musí všemi silami usilovat o posílení své jednoty, jako znamení jednoty lidstva. Musí se více angažovat v navazování lepších vztahů s lidmi jiných vyznání a hledat společné hodnoty a shodu v právech při respektování různorodosti. Civilizace znamená schopnost žít s různorodostí, oceňovat a integrovat ji. Jen pokud budeme žít globálně na lokální úrovni a v globálním měřítku plně respektovat lokální aspekt, můžeme mluvit o společenství. Síla opravdového duchovna je v pokoře a připravenosti spokojit se s problematickými odpověďmi. Jádrem křesťanské víry je smír všem a se všemi. Cesta vpřed vede přes návrat k pramenům, přes návrat k Bohu, který je láska a ten, kdo dává život, který vždy povolá lidstvo zpět k lásce a odpovědnosti. Nyní míříme společně do Boží budoucnosti. Děkuji vám.

--

Dopolední zasedání 14. října

Ivan Gabal

Dámy a pánové, dovoluji mi, abych vás informoval o změně v programu konference. Nyní začne panelová diskuse na téma Globální civilizace a kulturní identity a po prvním příspěvku bude přestávka.

Prvním řečníkem je slavný polský disident Adam Michnik, protože musí opustit konferenci dříve než bylo plánováno a my bychom nechtěli přijít o jeho názory na toto téma. Adam Michnik není pouze bývalý disident, ale je také šéfredaktorem Gazety Wyborczy. Je jedním z nejvlivnějších lidí v postkomunistickém světě, kterým se v angličtině říká opinion-makers. Já bych však neřekl, že on názory vytváří, ale že formuje názory jiných. Adam je schopný prezentovat náš pohled ve světě a v neposlední řadě také vydávat noviny, které jsou pravděpodobně jako jediné v tomto regionu monitorovány a citovány světovými médii. Myslím, že nyní zformuje náš názor na záležitosti týkající se globální civilizace a kulturní identity. Adame, máš slovo.

Adam Michnik

Když se můj přítel Ivan Gabal zmínil o tom, že jsem disident, padla na mě určitá nostalgie, protože disidentem je člověk buď celý život, nebo jím nikdy nebyl. Disident je jako odpadlík, vzbouřenec. Dlouhou dobu lidé z demokratické opozice, takoví jako Andrej Sacharov, Václav Havel a moji polští přátelé, byli proti pojmu disident. My jsme říkali, my nejsme disidenti, my zastupujeme celou společnost, naše národy, my nejsme žádní disidenti. Disidenty jsou třeba komunisté, kterých moc se opírá o násilí a lež, kteří nezastupují nikoho kromě sebe sama. Dnes je nutno říci, že máme povinnost trochu pozměnit tento názor, protože víme, že komunismus měl v našich zemích opravdové zázemí a nebylo to pouhé násilí. Abychom se mohli dnes postavit proti veřejnému mínění, musíme mít v sobě něco z rebela a z disidenta. Při tomto mém vystoupení jsem velmi dojatý, protože jsme zde všichni hosté Václava Havla. Jsem dojatý, když si vzpomenu, jak jsme se před dvaceti lety setkali na česko-polské hranici v Krkonoších, na Sněžce jako čeští, slovenští a polští disidenti (v té době nám tak říkali) a vydali jsme první společné prohlášení k desátému výročí intervence do Československa. Bylo to před dvaceti lety, když jsme se dohodli, že společně vydáme knihu a výsledkem této dohody byl esej Václava Havla Moc bezmocných, jeden z nejvýznamnějších esejů a intelektuálních dokumentů té doby. Dnes toto všechno zní nezvykle, je to jako krásný,

sentimentální, i když nedobrý americký film. Je to nedobrý film, protože má happy end, a v tomto smyslu je můj pohled trochu odlišný. Mám pocit, že my ve střední a východní Evropě můžeme hovořit o happy endu. Toto dvacáté století, které je stoletím Hitlera a Stalina, Osvětimi a gulagů, končíme v demokratických a svrchovaných státech, i když to pochopitelně nejsou dokonalé státy. Teď, když hovoříme o globalizaci a identitě národních kultur, vede nás to k otázkám týkajících se ohrožení. Na této konferenci jsme hovořili, že tato ohrožení leží mezi McDonalDEM a džihádem. Kdo je to ten McDonald ? Říkáme tomu konzumerismus, hédonismus, relativismus, uniformita anebo postmodernismus, kde není pravda a je pouze iluze pravdy, kde všechno je textem a všechno je nutno interpretovat. Všechno je dialogem interpretace.

Zdá se, a to jsme tady také slyšeli, že rozpad rodiny je dílem právě této macdonalizace světa. Pokud se jedná o rodinu, rád bych připomenul, že před sto padesáti lety v literárním díle Komunistický manifest dva autoři předpovídali konec rodiny jako instituce měšťanského světa. Rodina od této doby přetrvávala a myslím si, že přetrvává a neobával bych se, že McDonald či Disneyland jsou schopni ohrozit rodinu. V tomto sále jsme slyšeli dokonce názor, že McDonald je dnes takovým poznávacím znamením jakým v minulosti byla církev. Myslím si, že je to nedorozumění. Lidé chodí do kostela, mešity a synagogy proto, aby se setkávali s Bohem. Do restaurace McDonalda chodí proto, aby si dali hamburgera. Nedomnívám se, že je něco špatného na tom, že si člověk po bohoslužbě jde dát hamburgera a nevidím v tom žádné ohrožení pro kulturní hodnoty. Pokud hovoříme o ohrožení ze strany uniformity, pak se nedomnívám, že by McDonald v New Yorku, Praze, Paříži anebo v Tokiu měl vliv na to, že americká, česká, francouzská anebo japonská kultura ztratí svoji specifickou a stanou se podobnými. Ne, já si myslím, že McDonald je novým ztělesněním toho, čemu jsme v minulosti říkali modernizace nebo westernizace. V tomto smyslu můžeme říci, že se westernizace nepodařila, že byla odmítnuta. Modernizace v Japonsku bude mít specifický japonský charakter a v Indii specifický indický charakter, což však neznamená, že v těchto zemích nedojde k rozvoji technologií nebo nárůstu svobod, anebo že tento rozvoj bude ohrožovat národní kultury. Chtěl bych říci, že globalizace znamená zmenšení světa. Svět se stal menší díky globalizaci. V minulosti bylo z Prahy do New Yorku strašně daleko, dnes to není již tak velká vzdálenost. Prostřednictvím telefonu, letadla, televize, žijeme v jiném světě, ve světě globálním. V globálním světě žijeme také prostřednictvím trhu. Poslední finanční krize, která začala v Koreji a která zachvátila asijské tygry, se odrazila na burzách v celém světě. V souvislosti s touto krizí jsme si ještě jednou uvědomili, že žijeme ve společném světě. Je to problém, ale připomeňme si, že krize známe ještě před obdobím globalizace a nelze říci, že krize vznikly v důsledku globalizace. A jaké ponaučení vyplývá z této poslední krize? Takové, o kterém hovořil rabín Rau, že všichni plujeme na společné lodi. Může to být Noemova archa, může to být jiná archa, ale je faktem, že svět se neustále více stává spojitou nádobou. Toto je argument proti logice národního egoismu, proti logice války národů jako darwinovského boje o přežití. Toto však neznamená uniformitu a glajchšaltování. Dnes máme na celém světě stejné reklamy na zubní pasy, automobily, šampony nebo makarony, ale silniční značky jsou na celém světě též stejné. A díky bohu, že jsou stejné, protože řidiči by se pozabíjeli. Já nevidím ohrožení vyplývající z toho, že určité fragmenty našeho života chceme standardizovat. Domnívám se, že je to správné. Nesdílím zcela tezi Huntingtona o válce civilizací, ale souhlasím s Huntingttonem v tom, že se tyto civilizační rozdíly nedají odstranit v nejbližších desetiletích. Myslím si, že je to správné, že je to zárukou toho, že uniformita, které se tak bojíme nebude, protože nemůže být. Toto znamená obohacení našeho lidského osudu o cizí zkušenosti.

Nakonec bych chtěl říci, že to tak není, že některé civilizace jsou dobré a jiné nedobré. Myslím si, že dobrá a nedobrá jsou politická hnutí, dobří a nedobří bývají lidé, ale ty konflikty, kterých jsme svědky jsou konflikty, které všeobecně nebo velmi často probíhají

uvnitř našich civilizací. Krvavá válka Hutů a Tutsů, mezi Chorvaty a Srby, mezi Talibanem v Afghánistanu a Iránem, mezi šíity a sunnity, mezi hinduisty a muslimy v Indii. Když slyším o tomto konfliktu civilizace, tak přemýšlím, kdo zavraždil Anwaru Sadata, kdo zavraždil Jicchaka Rabina? Doba, ve které žijeme, je dobou integrace a desintegrace. Specifické je to tady v Evropě. Polskou, českou, slovenskou nebo maďarskou ctižádostí je stát se součástí Evropské unie, ale ve stejné době jsme byli svědky v naší části kontinentu rozpadu Jugoslávie, Československa a Sovětského Svazu. Pozorujeme též nové jevy v Západní Evropě. Faktický rozpad Belgie, obrovský problém s Basky, Iry, sledujeme co se děje na Korsice. Proto si myslím, že nikdy nevznikne evropský národ podobající se americkému národu. Tady v Evropě to bude jinak. Bude to mozaika mnoha národů a nebude to jeden nový národ. V Evropě jsme svědky ohrožení, které vyplývá z postojů velmi obtížně definovatelných tradičním jazykem, protože to nejsou postoje ani tradiční pravice, ani tradiční krajní levice. V této souvislosti se mi zdá, že takové společenské a politické jevy jako je například Le Pen ve Francii, jsou spíše hnutím dvacátého prvního století, než mrtvou vlnou profašismu. Není správné, když definujeme blížící se jevy jazykem minulých jevů a zdá se, že v Evropě vznikne nový spor o budoucnost naší civilizace. Domnívám se, že v tomto sporu nebude již na jedné straně levice a na druhé pravice, ale bude to spor mezi vizí otevřené a uzavřené společnosti. Je nutno říci, že v současné době vznikají určité otázky v souvislosti s americkou civilizací. Pokud má být vzorem globalizmu, pak se dívám na tento vzor s neklidem. Na jedné straně pozoruji formování kultury, které já říkám kultura gadžetu. Samotný "gadžet" není nebezpečný, pokud je gadžetem a nepředstírá nic jiného. Začíná být nebezpečný, když předstírá kulturu.

Nebezpečné je rovněž to, že pozorujeme tak zvanou křesťanskou koalici v Republikánské straně, která je podle mě americkou variantou náboženského fundamentalismu. Na třetí straně pozorujeme případ prokurátora Starra, záměrně říkám případ prokurátora Starra a ne aféra Clintona, protože pro mě je v tomto případě nejdůležitější prokurátor Starr, a to co provedl. To znamená invaze logiky a metod totalitárního systému v demokratickém státě. Používání odposlechu, policejní provokace, tak jako by prokurátor Starr bral hodiny u Vladimíra Mečiara.

Pozorujeme Rusko, krize vedení a krize identity. Rusko je velkou neznámou. Dnes máme pocit, že pro tento stát jsou ještě otevřeny různé cesty, včetně demokratické cesty. Zdá se, že rozumná podpora této demokratické cesty je dnes povinností. Rozumná podpora bez nadšení z dalšího vůdce, bez filozofie, že po Gorbačovovi bude potopa, po Jelcinovi bude potopa.

Rozumná cesta, to znamená cesta kritického dialogu bez nesmyslného rozhazování peněz. A dále Kosovo. Je velmi dobře a jsem nesmírně rád, že se podařilo najít alespoň na nějakou dobu modus vivendi. Problém Kosova a také problém Bosny je problémem rozdílných pravd. Pravda je tam, kde je protimluv. V Kosově mají všichni nějakou svoji pravdu. Proto je tento problém tak obtížně řešitelný, ale současně musíme v případě takovýchto problémů dávat velký pozor na morálku. Souhlasím celým srdcem s tím, o čem mluvil můj přítel Sergej Kovaljov, ale musím říci, že Kissinger má též pravdu. Morálka nenahradí politiku zejména tam, kde je nutno vysílat vojáky do cizí země. Myslím si, že Kosovo je klasickým příkladem toho, že se budeme vždy lišit. Experiment, že vznikne jugoslávský národ se nepodařil a podle mého názoru se již nepodaří. Alespoň z tohoto hlediska se neobávám, že globalizmus zničí národní kultury. Myslím si, že národní kultury budou existovat, protože my se budeme lišit: náboženstvím, jazykem, historií, kulturou. A právě proto nemohu bez protestu poslouchat obviňování Západu, že Západ není dokonalý. Ano je nedokonalý, je to pravda, ale dokonalý je pouze Pán Bůh. Západ je nedokonalý protože není důsledný. Je možné, že tato nedůslednost je ctností. Je možné, že důsledné je pouze to, co je kruté. Je známo, že demokracie je ve své podstatě nedůsledná. Demokracie je rozmarná. Fundamentalisté říkají, my máme vlastní neliberální koncepci státu, koncepci dobra a koncepci pravdy člověka. Fundamentalisté říkají,

my známe cestu ke štěstí a ty ji neznáš. A tady stojíme před problémem. V křesťanské tradici je hluboce zakořeněna myšlenka - církev jako znamení o protivenství. Ano, ale my vidíme jak často se církev stává, anebo se usiluje stát nikoliv znamením o protivenství, ale znamením násilí, a v tom je podstata věci. Pro mě je klasickým, symbolickým příkladem případ Salmana Rushdieho. Z Teheránu, z města, které obviňuje Západ za jeho všechny hříchy odešla do světa zpráva: existuje člověk, kterého máte zavraždit. A do doby, kdy neuslyším v této věci jasné prohlášení ze strany náboženských a politických lídrů, že tohoto člověka je nutno chránit a ne zavraždit, nebudu věřit jejich žádným jiným prohlášením.

Slyšíme, že v globální civilizaci je televize symbolem zábavní a konzumní kultury. Chci uklidnit ty, kteří se toho bojí. My již známe i takové televizní programy, které vyzývají k náboženské nenávisti přesto, že předstírají lásku. Takoví jsou američtí teleevangelisté. My v Polsku máme též takovou instituci, která se jmenuje Radio Maria. Je to instituce, která předstírá milosrdenství a hlásá nenávist. Jsem si vědom toho, jak obrovský potenciál nihilismu je obsažen v takzvaném studeném liberalismu, tzn. v liberalismu, který říká: "Nech mě žít a já tě nechám také žít", který se aktivně nestaví na obranu pošlapávaných hodnot pronásledovaných lidí. Vím též jak je velký totalitní potenciál v náboženství, v každém náboženství, které má aspirace se řídit logikou všechno nebo nic. Jakobíni říkali: "Buď se staneš mým bratrem nebo tě zabiji." Velmi často slyšíme od lidí z církve: "Buď půjdeš se mnou nebo budeš zavržen." Je možné, že Boží plán je takový, že Pán Bůh si nepřeje, abych já přestoupil práh této svatyně. A je možné, že boží plán je takový, že Pán Bůh chce mít ve světě trochu nevěřících. Není nebezpečné, že církev a duchovní chtějí tak často nahrazovat Pána Boha? Právě proto si myslím, že je důležité, aby v tomto globálním světě zvítězila (a v tomto jsem pro globální uniformitu) logika dialogu a ne logika monologu, logika kompromisu a ne logika války. Pochopitelně jsou různé modely globalizace, ale ve dvacátém století jsou nejčastěji uváděny dva modely: sovětský a americký. Sovětizace a melting pot. Chci navrhnout třetí variantu globalismu. Pražský globalismus. Mám na mysli Prahu, město různých jazyků a různých náboženství. Město, ve kterém žil Hašek a Franz Kafka, kteří se sice neznali, ale dýchali stejný pražský vzduch. České město Praha, které je nejen městem Čechů, ale také městem Židů, Rakušanů, emigrantů z Ruska a Ukrajiny. Jedním z hrdinů tohoto města se stal velký český vlastenec, který byl před tím sovětským komunistou ve Španělsku a ještě dříve polským Židem ze Stanislavova, František Kriegel. Zdá se, že tajemství tohoto pražského globalismu, tajemství této kouzelné zlaté Prahy spočívá v tom, že podobně jako král Midas, čeho se dotkne, promění ve zlato. Po tomto setkání s Prahou a prezidentem Václavem Havlem je každý z nás trochu obdařen tímto nejcennějším zlatem naší globální doby: dobrotou, moudrostí, svobodou a tolerancí. Za toto všechno děkuji Praze a Václavu Havlovi.

Děkuji za pozornost

Ivan Gabal

Děkuji vám, pane Michniku. Dalším řečníkem na tomto panelu je Ashis Nandy z Indie, mezinárodně uznávaný politolog, psycholog a ředitel Centra pro studium rozvojových společností. Zajímá se především o výzkum násilí a na toto téma publikoval řadu knih. Pane Nandy, máte slovo.

Ashis Nandy

Dr. Gabal mi dal na vyřešení problému globalizace a kulturních identit v příštím tisíciletí 15-20 minut. Pokusím se o to přesně v patnácti minutách. S ohledem na tlumočníky a posluchače se však uchýlím ke třem nebo čtyřem úvodním bodům ve formě předmluvy a pak možná přednesu pět podstatných tezí. Ale vzhledem k časovému omezení budu muset být telegrafický. Pokud byste chtěli probrat všechny detaily, můžeme tak učinit během diskuse

anebo venku na chodbě.

1. Pro začátek bych vás měl upozornit, že to není poprvé, kdy jsou lidé svědky příchodu nového století. Před sto lety a jelikož jsem Ind, skoro mě láká říci: "před pouhými sty lety", lidstvo také vstupovalo do nového století. Při té příležitosti vyzvala jedna instituce téměř každého známého člověka z Evropy a severní Ameriky, aby předpověděli jaké bude 20. století. Toto se událo v posledních letech minulého století. Před pár lety jeden časopis tyto velmi akademické předpovědi otiskl. Společným znakem těchto předpovědí je fakt, že jsou prakticky všechny chybné, a že se mýlí v otázce konzumu. Ti nejznámější vědci nedokázali předpovědět dokonce ani to, že automobily se stanou dopravním prostředkem nebo že budeme létat v letadlech. Někteří v podstatě vyloučili možnost existence rádia a televize. Jeden nebo dva z nich předpokládali něco jako vzducholodě. Největší rychlost, jakou byli největší vědci konce minulého století (včetně člověka jako byl Rutheford) schopni prorokovat bylo 250 mil za hodinu. Dovolte mi tedy na úvod mého příspěvku poznamenat, že naše předpovědi a analýzy nebudou za pár let vypadat velmi odborně.

Nedomnívám se, že by myšlenky jako globalizace přežily jednu či dvě dekády. Okolo 150 let byl prosazován několika nejsilnějšími koloniálními mocnostmi koncept westernizace. Tato idea je však více či méně mrtvá. Následně (po druhé světové válce) byla navržena náhražkou za westernizaci, považovanou za příliš kulturně jednostrannou a etnocentrickou, modernizace. Přestože ji zaštitily nejmocnější státy světa, je evidentně v posledním tažení. Netrvala ani 40 let anebo se aspoň netěšila dobrému zdraví. Tvrdím, že koncept globalizace nepřežije více než dvě desetiletí.

2. Všiml jsem si, a to nejen v globální politické kultuře, ale také ve veřejném životě, ve stále větším množství států (dokonce zvláště v zemích, které dominují světovému dění), hlubokého strachu z lidí. Většina lidí, včetně většiny intelektuálů, oceňuje fakt, že mohou jednou za čas ve svobodných volbách zvolit své vůdce. Jenže by se rádi po pěti letech dočkali dalších svobodných voleb, a proto se obávají toho, co jimi zvolení lidé udělají. Jinak řečeno, nevidím žádný jiný důvod takového nedostatku důvěry, tak malé velkorysosti ve světě vítězů, ve společnostech a kulturách dominujících této planetě. Nedisponují velkorysostí vítězů, která by jim umožnila snášet odlišné myšlenky, kultury a dokonce ani kategorie užívané některými z nejokrajovějších kultur světa.

Tato situace je svým způsobem analogická procesu hledání absolutního bezpečí. Dozvěděl jsem se, že Spojené státy dnes mají více než 21 000 jaderných hlavic, jimiž by mohly čtrnáctkrát zabít vše, včetně jich samých. Kdybych nebyl tak hluboce oddán principům vědecké racionality, mýsl bych si, že jednou by stačilo. Pokud můžete zabít každého na světě (vás nevyjímaje) jednou, je to přiměřené. Ale ani to není dost. Musíte disponovat schopností udělat něco takového čtrnáctkrát - a to má být racionalita. Důvodem je hluboká nejistota. I když vítězíte, i když dominujete světu, i když kraluje váš hlas, kultura a kategorie. 3. Věřím, že existuje kontinuita mezi ovládajícími a ovládanými, mezi vítězi a poraženými. Co děláte ostatním, nakonec stejně děláte sami sobě. Tím, že velké části světa pomíjíte, že marginalizujete civilizace, se v určitém smyslu ochuzujete. Jestli okrajové civilizace na procesu marginalizace něco trápí či nikoliv, je druhotné. Myslím, že ti co jsou v centru světového dění také něco trápí, také je to provincializuje. Obávám se, že převládající globální kultura, ať už v Evropě nebo v severní Americe, vykazuje ve svých názorech všechny znaky provincialismu.

4. Poslední úvodní poznámku nebudu dále rozebírat, prostě ji jen uvedu. Dominance není důkazem konečnosti. Fakt, že někoho nebo některé lidi ovládáte, z vás automaticky nedělá konečnou volbu - ať už to je či není v kontextu teorie o konci civilizace. Automaticky se morální status také nezíská kvůli momentálnímu zdání nevyhnutelnosti a neschopnosti lidí najít alternativu k dominantnímu - to se nestane mravně vhodnějším či správnějším. Tak toto byly mé úvodní poznámky.

A nyní se budu věnovat svým pěti hlavním tezím.

1. Žijeme v post-einsteinovském světě. Čas a prostor jsou údajně zaměnitelné. Stalo se, že nám tato zaměnitelnost dala jistou míru důvěry v sociálně-revoluční pohled na civilizace a kultury.

Kdysi jste aspoň měli právo nemít v oblibě jiné - civilizace, kultury, skupiny a lidi. Například se mi nemusí líbit pan Gabal. Může se mně nelíbit jeho jméno, oblečení, stravovací návyky nebo způsob života. Někoho nemít rád bylo kdysi považováno za přirozené. Existovala zde ale aspoň možnost, že já přiznám panu Gabalovi právo na to, aby neměl rád mne - to jak vypadám, mé oblečení, stravovací návyky i charakter, když na to přijde. Dnes se už něco takového nenosí. Nemůžete o někom prohlásit, že se vám nelíbí, protože je jiný.

Nyní musím tvrdit, že mám pana Gabala velmi rád, že jsme úplně stejní. Mám ale právo prohlásit, že dnešní pan Gabal je takový, jaký já jsem byl včera. Pokud bude pan Gabal studovat z mých učebnic, poslouchat, co říkám a přijme mé hodnoty, zítra bude jako já. Mám tedy vůči panu Gabalovi návrh.

Zaprvé jsem se stal odborníkem na pana Gabala. Znáám pana Gabala lépe než on zná sám sebe, jelikož on je pouze panem Gabalem, kdyžto já jsem už jím byl a toto stádium mám za sebou. Zlepšil jsem se, a proto mohu být expertem udělujícím mu rady, jak být panem Gabalem. Postupně jsem také panu Gabalovi unesl jeho budoucnost, o které nemá pan Gabal ani ponětí. Já ale ano. A to z toho důvodu, že já jsem budoucnost pana Gabala, vím o ni víc, než on je kdy schopen vědět. Stal jsem se poradcem pana Gabala nejen v otázce jeho přítomnosti a budoucnosti, ale také v otázce přechodu z přítomnosti do budoucnosti.

Jestliže se taková věc zosobní, jako zde na příkladu pana Gabala, jeví se velmi neslušnou, nezdvornou a jaksi autoritativní. Když se však zamyslím nad nějakým dobrým názvem pro takový proces, řekněme modernizace nebo globalizace, pak jsem dosáhl svého cíle. Vůbec to nepřipomíná osobní předsudky. Adaptace na takový model se jeví jako osvícený zájem pana Gabala o sebe sama.

2. Podle Dostojevského je svět rozdělen na antropology a předměty jejich zájmu. Na světě žijí pouze dva druhy lidí: antropologové a ti, kteří jsou jimi zkoumány. Momentálně patřím do druhé kategorie, ale to je něco jiného. Taková je definice. Antropologové mohou své objekty zkoumat různými metodami.

Antropologové mohou projevit velký respekt pro to, co zkoumají. Mohou dokonce usilovat o ochranu kultury, životního stylu a hodnot předmětů svého zájmu. Prohlašuji, že existuje pět způsobů, jak zacházet s objekty. Za prvé: můžete je dát do rezervací, kde budou žít v míru a harmonii s přírodou a ve shodě s tradičním způsobem jejich života. O víkendu dokonce můžete své

děti vzít do rezervace, abyste jim ukázali ty, co tam žijí a upozornili je na jinou kulturu, civilizaci a způsoby života. Zároveň jim ukážete, jak jako osvícený člověk současného světa dokážete pochopit lidi v rezervaci žijící.

Za druhé: můžete si z kultur svých objektů udělat atrakci. O svátcích si půjдете poslechnout hráče na citeru nebo zaplatíte 75 dolarů, abyste viděli Marabharatu v režii Petera Brooka a cítili se velice šťastni, že jste vystaveni cizím vlivům. Mohly byste s sebou dokonce vzít své přátele a děti a upozornit je na krásy jiných kultur a civilizací. Můžete si z nich udělat atrakci. Třetí možností je učinit své objekty součástí školních osnov. Zkoumat je, jako to dělají správní antropologové, ale také historici lékařství a historici přírodních věd. Na universitě se může přednášet etnomusikologie, přírodní vědy se zřetelem k etnologii anebo africká studia. Když studujete klasické přírodní vědy, vaše katedra je katedrou fyziky, pokud se ale zajímáte o přírodní vědy se zřetelem k etnologii, činíte tak na katedře antropologie. To je však zanedbatelný rozdíl. Když přednášíte klasickou hudbu, učíte o Beethovenovi a Bachovi na katedře muzikologie, ale pokud je vaším oborem etnomuzikologie, pak jste na katedře dálného východu nebo čínských studií. To je zanedbatelný rozdíl, můžete ale umístit své

objekty do školních osnov.

Za čtvrté si lze ze svých objektů udělat muzejní exponáty. V muzeích se dají vystavovat odlišné kultury i cizí civilizace, abyste se na ně o víkendech mohli chodit dívat. Několik lidí mě upozornilo, že mexické kultuře se daří lépe v Mexickém muzeu v Mexico City než v samotném Mexiku. Jedna z možností tedy je umístit kulturu do muzea. Takové řešení je také standardním způsobem, jak kulturu zachránit a zároveň se jí nechat ovlivnit. A nakonec také můžete kulturu přetvořit ve způsob zábavy. Když si jednou za čas zajdete do čínské restaurace a pokud jste schopni rozeznat Sečuánskou kuchyni od Hunanské, pak už něco o jiné kultuře znáte, víte něco o ostatních. Jak je tedy vidět z mé druhé připomínky, takhle může být s kulturami nakládáno. Všimněte si, že nepropaguji žádný způsob, dávám vám pouze na výběr, jak se k těmto záležitostem v příštím tisíciletí postavit. Možností je mnoho.

3. Mohli byste také prohlásit kultury a civilizace za překonané, zastaralé pro tenhle svět. Také lze tvrdit, že civilizace mají své dobré a své špatné stránky. Ty dobré by se měly zachovat a na ty špatné, čímž máte na mysli ty, které se neshodují s vašimi představami o dobrých stránkách kultury, by bylo záhodno zapomenout. Můžete s kulturami na toto téma vést dialog. Zlí jazykové mohou podotknout, že by se vlastně jednalo o monolog pod pláštíkem rozhovoru, protože byste si vlastně povídali sami se sebou. S nimi ovšem nesouhlasím. Také by šlo mluvit pouze s těmi, kteří reprezentují dobré stránky kultur a k těm, jež jsou spojovány se špatnými aspekty se neznat - což může znamenat, že ty kultury by měly být přetvořeny podle vašich představ. To je také možnost. A k ní jako poznámku na okraj dodávám, že kultury se bohužel brání a můžete s nimi mít problémy. Skutečnost, že kultury možná nevřeští úmyslně se vám nemusí líbit, ale to je jejich přirozenost.

Jednou jsem slyšel nádherný příběh, o němž si nejsem jist, zda je pravdivý či ne. V jistém smyslu ale vystihuje to, co říkám. Vypráví o smrti sira Francise Bacona, který se výrazně zasloužil o popis světa, ve kterém žil. Říká se, že tento racionalista, empiricky a vědecky orientovaný člověk, se jednou rozhodl zjistit, co se stane, když bude násilím krmit kuře sněhem a chtěl si to empiricky ověřit. A tak vzal živé kuře a za mrazivé londýnské noci dopřál ptáčkovi nezvyklou večeři. I když nežijí v Londýně a sníh také často nevidím, dokáži si představit, co se stane kuřeti, když ho budete násilím krmit sněhem - a přesně to se také stalo: kuře umřelo. Francis Bacon ten večer ale chytil zápal plic a zemřel také. Tohle je vskutku poučný příběh.

4. A na závěr: jestliže se nebudete věnovat kulturám, kategoriím a hodnotám, které lidé uznávají, jestliže budete čekat na dobu, kdy si kromě politických vůdců budete moci zvolit i jiné lidi, bude svět kultur, jenž nesnáší vakuum, zaplněn někým jiným. Často to ilustruji na příkladu lidí, kteří opustí svůj domek na venkově, protože jim není dost moderní. Koupelna není v dobrém stavu a nemá ústřední topení. Už se jim nelíbí, jak ten dům vypadá, a tak se přestěhují do nového. Pokud se ale někdo do jejich starého domova nastěhuje, cítí se velmi dotčení. Prohlašují, že noví nájemníci neví, co takový dům potřebuje. Mají je za pytláky, kteří jejich dům zneužívají a určitě ho zničí. Ale oni přece odešli jako první. Oni ho vyklidili, aby druzí mohli přijít a zabrat ho. Pokud zanecháte oblast kultury a civilizace svému osudu a budete si myslet, že můžete ovládat svět pomocí finančních nástrojů, institucí mezinárodního měnového pořádku nebo globálních orgánů, spoléhajících se pouze na vztahy mezi národními státy, pak se obávám, že oblast kultury a hodnot si zabere lidé, kteří se vám nebudou líbit. Potom můžete vykřikovat do světa, že navrch získávají fundamentalisté, kteří neví nic o islámu, hinduismu nebo křesťanství, kteří zneužívají náboženství k ospravedlnění svých zájmů a násilí. To už bude pozdě. Jak jsem řekl, svět kultury se bojí vakua stejně jako příroda. Kultura není jen ta rozvinutá kultura.

Předevčím mluvil dr. Karan Singh o Védách a Upanišadách a dnes jsme si je vyslechli v katedrále. Uznávání učenci nám vyprávěli o náboženských tradicích. Nemám strach, že se zhroutí rozvinuté kultury hinduismu, konfucianismu, judaismu nebo islámu. Ale všechny

nejsou tak silné, všechny kultury nemají kolem miliardy příznivců a všechny kultury se také netěší stejnému uznání ve světovém pořádku vědění. Mnoho kultur už bylo zničeno, protože byly příliš okrajové, malé nebo nedůležité. Řeklo se, že jsou zastaralé a byly vykazány, odhozeny na smetiště historie - nepodíleli se na tom jen šílení vládci, ale také lhostejnost; tyto kultury byly téměř odsouzeny v nepřítomnosti.

Před několika lety se mi dostala do ruky práce jednoho ne příliš známého amerického antropologa. Odjel na jeden malý, přes 5000 let obývaný tichomořský ostrov, aby vstoupil do učení k jednomu z posledních mořeplavců, který používal tradiční metody navigace. Tyhle metody umožňovaly místním obyvatelům křižovat krutý Tichý oceán a přežít i na těch nejmenších ostrovech. Američan se je od toho starého muže začal učit. Naučil se orientovat podle letu ptáků, barvy a pohybu řas, barvy vody, rostlinek plujících na vodě a jemných proudů, které cítíte při veslování nebo kormidlování. Po letech tréninku se byl schopný plavit po nelítostném Tichém oceánu bez pomoci moderních navigačních přístrojů. Mohli byste podotknout, že takové umění je k ničemu a lidé, kteří jím disponují jakbysmet. Tenhle starodávňý mořeplavec by udělal nejlépe, kdyby odešel do důchodu a jeho děti se nechaly v PC Donaldu zaměstnat prodáváním hamburgerů. Možná. I to se nabízí. Uznávám i takový názor. Je také ale možné, že ignorováním velmi prostých a skromných okrajových znalostí, též lidstvo něco ztratilo - jisté porozumění lidským schopnostem. Ztratili jsme něco, co nám ukazuje na rozpětí a možnosti lidské povahy. Opominuli jsme kus lidské tvořivosti, jež nepotřebujeme. Netvrdím, že byste se měli vzdát všech svých moderních navigačních technologií, jen říkám, že někde na kraji světa by mělo být místo pro starodávňého mořeplavce provozujícího své povolání. Mezinárodní měnový systém kvůli tomu nezkolabuje, velké dopravní tepny světa se také nezhroutí, ale možná necháme svým dětem i jiné možnosti. Možná bude jejich budoucnost o něco otevřenější, než je ta naše. Děkuji mnohokrát za pozornost.

Ivan Gabal

Nejsem v pozici, abych mohl komentovat nastolené otázky, ale jako majiteli konzultační firmy mi bylo potěšením najít někoho, kdo mě konečně může poradit s mými problémy. Děkuji vám, pan Nandy.

Dovolte, abych vás seznámil s programem, který včera předložil pan Musil. Po příspěvcích dalších účastníků tohoto panelu bychom začali s diskusí. Pak budete moci položit své otázky panu Nandymu a panu Michnikovi, pokud se vrátí po dalším příspěvku. Nyní bych chtěl požádat rabína Friedlandera, jelikož nás musí opustit poněkud dříve. Rabíne, máte slovo.

Albert Friedlander

Děkuji. Rabíni jsou v podstatě komentátoři posvátných textů a moudrosti jiných učitelů. Z toho důvodu cítím, že bych se ze všeho nejdříve měl vyjádřit k projevu Ashise Nandyho, protože nás všechny přinejmenším učí jiným způsobům myšlení. Pokud Ashis Nandy prorokuje globalismu brzký konec, chtěl bych vás upozornit (pravděpodobně mluvím pouze sám za sebe), že nás přežije, že tady bude v nejbližší a možná i vzdálenější budoucnosti a že s tím v tuto chvíli musíme počítat. Žijeme v této společnosti a pokud mám být pesimistický, je otázka, co se s námi stane potom.

Rád bych připomenul mému kolegovi biskupu Jonsonovi a spoustě dalším, že v domě mého otce je příbytků mnoho. Zatímco tady sedíme, byla pro nás připravena místa a domnívám se, že z toho plynou vaše obavy i naděje. Každopádně ale žijeme v této společnosti. Ptáme se, co může náboženství, naše kultura, náš způsob života udělat uvnitř této nové společnosti, jíž dominuje globalistické myšlení a "ekonomické modely", které tento globální svět nastartovaly. A v tuto chvíli se, myslím, velmi hodí poznámky Hanse Künga o vztahu mezi ekonomikou a morálkou.

Rabíni, podobně jako rabín Lau, také vyprávějí příběhy. Příběh, který vám budu vyprávět jsem poprvé slyšel od Elieho Wiesela. Je o spravedlivém muži, jež přijde s malým chlapcem do hříšného města Sodomy, aby jeho obyvatele obrátil na víru, kázal jim, učil a změnil je. Po několika dnech ho malý chlapec zatahá za kabát a řekne: "Vždyť ti vůbec nenaslouchají." "Vím o tom," odpoví muž. "Tak proč to tedy děláš?" zeptá se chlapec. "To je velmi jednoduché," vysvětluje muž, "Když jsem sem přišel, myslel jsem si, že je mohu změnit. Ted' káži, křičím, učím a nepřestávám mluvit, protože se bojím, aby oni nezměnili mne." Myslím si, že takový je charakter náboženství v naší společnosti. Tolikrát už se změnilo: vyvíjí se, je součástí kreativního procesu, který přináší nové pohledy, nové vize, jimiž jsme těsně poutáni k naší společnosti.

Společnost proměnila všechna náboženství a i když se ptáme: "Copak neexistuje identita, kterou musíme uchovat?", taková identita existuje. Bez ohledu na to, jestli se člověk přestěhuje do globální vesnice anebo jestli někoho napadne, že výdobytky moderní technologie nás určitým způsobem změnil. Faktem je, že na internetu dnes můžete najít ty nejbanálnější náboženské teorie. Musíte opravdu hledat a prohrabávat se jimi, abyste našli něco opravdu sdělného. Ale to můžete stále najít v modlitebně. Jak již bylo řečeno, nyní již víme, že etika a morálka nejsou svázány pouze s náboženstvím, že existují vedle nás a mimo nás.

Někdy se díky náboženství cítíme velmi silní. Ashis Nandy tvrdí, že Američané mohou 10x zničit celý svět. Spousta náboženství je ale naopak přesvědčena, že jsou schopna každého člověka 10x zachránit. Otázka, jestli je toto hrozba nebo naděje, zůstává otevřená.

Každopádně to ale děláme a doufejme, že zbraně nepřivodí malé ani velké války, ve kterých by byla jak naše společnost, tak náš svět zničen.

Velmi se mi líbí, co musel říci Amitai Etzioni. Pokud se vyznáte v Bibli, tak víte, že Amitai byl otcem Jonáše, který se pokusil o to samé: změnit společnost. Neuspěl, ale nakonec pochopil alternativu, již mu nabídl Bůh. Ten totiž spíše naslouchal společnosti, ve které byla jiskra spásné síly, než zuřivému prorokovi, toužícímu všechno zbořit a začít znovu. Aby mohlo náboženství vzkvétat, potřebujeme dobrou mravní společnost.

Takové prohlášení se dá zpochybnit mnoha způsoby. Někdy se náboženství daří i ve špatné společnosti, protože v ní je vytlačeno z pozice moci. Havel ve své knize o moci bezmocných píše, že v takovém případě můžeme zůstat sami sebou, bojovat proti strukturám, které nás obklopují, můžeme něco dokázat. Judaismus posílilo prostředí, ve kterém existoval. Byl přehlížen, bylo na něj útočeno a objevovaly se snahy zničit jej a všechny Židy s ním. Nás to ale posílilo.

Obdivuji našeho hlavního rabína. Přestože vyšel z Buchenwaldu jako malý chlapec, nezcyňtěl, obrátil se k náboženskému učení a jako svědek nebo svým způsobem prorok dokázal mnoho svou vlastní cestou, spíše jako Jeremiáš než jako Kasandra. Kasandrovi nikdy nikdo nevěřil. Někdy lidé prorokům chvíli naslouchají. Někdy náboženské chápání světa funguje a vytvoří situaci, kdy se náboženské a světské může doplňovat - kdy poznání, že za hranicemi společnosti, ve které žijeme, jsou poutníci na stejné cestě, na cestě směřující k univerzální pravdě a že je tato univerzální pravda sjednocuje. Pochopil jsem víc, když jsem byl vystaven jiným tradicím než své vlastní (což je možná přehnané tvrzení, ale zase ne tolik), zároveň si ale myslím, že pouze díky cizím vlivům se stávám náboženským člověkem, že díky jim jsem našel svou identitu.

Od chvíle, kdy jsem se narodil, mně nacisti vštěpovali mou identitu. Křišťálové noci, onoho 9. listopadu, jsem překračoval střepy v ulicích Berlína, schovával se v podkrovích a přežil. S životem rabína Laua se můj životní příběh nedá srovnávat, ale kvůli mému touláním se společností, kdy jsem nejdřív bydlel na Kubě a pak v Mississippi, jsem se o sobě něco dozvěděl. Moje berlínské zkušenosti pravděpodobně způsobily, že jsem se vydal s Martinem Lutherem Kingem na cestu ze Selmy do Montgomery, že jsem vzal stovku studentů

Columbijské univerzity (kde jsem byl tehdy zaměstnán) do míst, kde jich bylo zapotřebí, kde společně působili věřící i nevěřící; kde ke mně mohli mladí studenti přijít a říct: "Nechodím do synagogy, neuznávám bar mitzva nebo cokoliv podobného, už jsem se tomu odcizil. Když ale vidím, jak lidé v ulicích pracují pro věci, ve něž věřím, táhne mě to zpátky k náboženství." A to je kousek charakteru náboženství.

Biskup Jonson poznamenal, že cíle každé náboženské skupiny se shodují s cíli naší společnosti. Jsem hluboce a pevně přesvědčen o správnosti jeho boje za zrušení trestu smrti, kdy, stejně jako v jiných případech, musí náboženské organizace prokázat soucit a chápání potřeb ostatních.

Jak můžeme dosáhnout identity uvnitř kulturních vzorců, ve nichž žijeme? Tím, že budeme sami sebou, ale ne ve smyslu migrace do našich vlastních ghett, kde v bezpečí, chránění rituály, pobožnostmi a vysokými zdmi proti vnějším vlivům budeme žít nádherný, klidný a oddělený život. Náboženství musí existovat ve světě, jehož je součástí. V momentě, kdy se zabývá pouze samo sebou, se odpoutává od lidstva.

Včera v katedrále jsem se zmínil, že nám záleží na Mitmenschovi, bližním, což je záležitost náboženská, inspirující, ale zároveň univerzální a prýstící z nezpochybnitelného pramene pravdy, v jehož existenci můžeme a musíme věřit. Věda, technologie a ostatní oblasti lidského snažení směřují k uskutečnění něčeho pravdivého, inspirujícího. Einstein říkal, že Bůh nehraje s vesmírem kosmické kostky.

Bez ohledu na to v jaké společnosti žijeme, jak se společnost mění, jak se proměňují, sbližují či oddalují různá náboženství, pokud to uznáme a říkáte tomu klidně zjevení existující ve všech náboženstvích, a pokud si dáme pozor na to, aby si jedno náboženství (to mé i kterékoli jiné) pro sebe nenárokovalo monopol na pravdu, pak z dlouhodobého hlediska kráčíme po stejné cestě. Jestliže budeme jako jedna rodina, jestliže budeme sdílet společnou obec, můžeme všichni pracovat na získání identity. Svůj příspěvek bych rád uzavřel vyslovením mého přesvědčení, že náboženství může hrát ve světě svou roli. Musí to být prorocká, uzdravující role - pokud milujeme sami sebe, dokážeme milovat ostatní, ale nemůžeme, nesmíme činit rozdíly. Všichni jsme lidé a náboženství je stránkou lidství, která by nikdy neměla být zničena. Děkuji vám.

Ivan Gabal

Děkuji panu děkanovi Friedlanderovi. Nyní bych chtěl vyzvat ostatní účastníky, aby přispěli svými poznámkami a komentáři. Prosím pana Mehmeta Aydina o komentář.

Mehmet Aydin

Děkuji vám, pane předsedo, měl bych dvě poznámky. První je o kulturní identitě a druhá o náboženském dialogu či dialogu obecně, jež ovšem s kulturní identitou velmi vážně souvisí. Jsem toho názoru a nebo lépe řečeno cítím, že kulturní identita není nějakou věcí, nějakou substancí či dokonce jádrem věcí, které má být objeveno. Použiji-li terminologii A. N.

Whiteheada, jedná se o nexus, událost, organicky spojený celek, struktura, chcete-li, ale ne o proces, jehož kontinuitu lze v pravém slova smyslu poznat, a který by tím pádem byl reálný. Obyčejně jsou kulturní identity otevřené, nemonolitické. Kulturní identita se vyvíjí, je u každého člověka jiná a mění se také v průběhu života jedné a té samé osoby. Mám-li mluvit o kulturních identitách, musím (stejně jako mnoho jiných) někdy zobecňovat, aniž bych přitom zapomínal na nepříjemnou skutečnost, že takové konání narazí na mnoho překážek, empirického a logického charakteru.

Zde je mé první zobecnění. Nyní se vyjadřuji autobiograficky, existencionálně, chcete-li. Klasická, do velké míry tradiční, muslimská kulturní identita byla např. bohatší a otevřenější, než identita typického moderního muslima. Tradiční identitu obohatilo učení koránu, které bylo samo přímo ovlivněno Mojžíšovým a Ježíšovým učením a nepřímo ostatními velkými

náboženskými směry. Byla také velmi dobře obeznámena s řeckým, helénistickým myšlením, zkušeností a moudrostí. Díky tomu se mohla mnoho století cítit jako doma (a toto bych rád zdůraznil) s židovskou a křesťanskou kulturní identitou. Než vůbec začneme mluvit o západu a zbytku světa, měli bychom si uvědomit, že tyto identity sdílely důležitý společný prostor, společnou půdu. Největší muslimský filosof Al-Farabi přijal Aristotela za svého prvního a největšího učitele. Žid Maimonides uznával Al-Farabiho jako svého rádce ve věcech logiky a metafyziky. Největší z otců církve Tomáš Akvinský se ochotně nechal ovlivnit židovskými a islámskými názory.

Mé druhé zevšeobecnění. Stejně jako mnoho, ne-li všechny kulturní identity na Západě a jinde, musí se muslimská identita vypořádat s množstvím potíží a vad. Začneme tím, že z mnoha důvodů se jí nepodařilo přenést dostatek životních zkušeností z bohaté historické identity, kterou jsem před chvílí zmínil, do hlavního proudu její moderní existence. Pokud by se jí to bývalo podařilo, mohla by se dnes tvořivěji a produktivněji zabývat modernismem a ne modernizací, westernizací a hlavně orientalismem. Stručně řečeno, nepodařilo se jí vytvořit umělý proces modernizace uvnitř své vlastní kultury. Abych se vyjádřil přesně, modernizace s islámem, a já jsem rád, že někdo zmínil tento typ modernizace na příkladu Japonska a Indie. Mohly se modernizovat způsobem, jaký je jejich kulturám vlastní. Vlastně pozoruji určitá znamení pomalého rozvoje takového typu modernizace a kulturní identity.

Osobně nevidím žádnou budoucnost pro náboženské vědomí. Identita je hrubě zpolitizovaná a omezená na integrační chápání. Jedině široká, nebo "liberální" v tom nejširším slova smyslu, interpretace základních pramenů a historické zkušenosti, jež, heideggerovsky řečeno, na personální i interpersonální úrovni vztáhne interpretaci ke jsoucnu, může vést k obnovení obohacené kulturní identity. To, co jsem řekl o islámské identitě, může být do jisté míry aplikováno na křesťanskou a židovskou identitu i identity jiných náboženství.

Nyní bych rád řekl pár stručných poznámek k dialogu, o němž mluvili přítomní náboženští představitelé dnes dopoledne. Opravdový a významný dialog by měl být veden ve třech odlišných, avšak organicky propojených rovinách.

A. První rovina se dá nazvat popisnou či informující. Neznáme kulturní identity ostatních, protože toho nevíme dost o jejich kulturách samotných. Někteří lidé stráví tři týdny nebo tři měsíce v Istanbulu či v Káhiře a když se vrátí domů, obvykle napíší jednu nebo dvě knihy o islámské (islámsko-turecké) kultuře nebo kulturní identitě. S mírou ignorance, jaká se nad námi všemi hrozivě vznáší, nám globální systém nepřinese nic dobrého.

B. Druhá úroveň je kritická a hodnotící. Věřím, že při rozhovorech o náboženství nebo jiných významných tématech, se bez kritického myšlení nikam nedostaneme. Tím nechci říct, že podceňuji tak důležitou věc, jakou je sdělování si hezkých věcí.

C. Existenciální a experimentální rovina dialogu. Získal jsem dostatek vzdělání, používal jsem své kritické myšlení, a tak si nakonec pokládám otázku: z jakého důvodu? Pro takové snažení existuje spousta dobrých důvodů, ale důležitá otázka je tato: Lze si vůbec něco odnést z dialektických rozhovorů a setkání, jako je toto? Myslím, že lze. A to, co si člověk odnese může být existenciálně nesmírně důležité. Důležité pro obohacení naší kulturní identity a vzájemných vztahů.

Děkuji vám za pozornost.

Ivan Gabal

Děkuji. Rád bych vyzval pana Kóeia Kaniho, reprezentujícího japonskou buddhistickou školu Tendai, aby se ujal slova.

Kóei Kani

Zastupuji japonské buddhistické hnutí. Pocházím z hory jménem Uji, ležící nedaleko od Kjóta. Ze všeho nejdřív bych chtěl poděkovat prezidentu Havlovi za to, že nás na tuto

konferenci pozval.

Na Foru 2000 bylo vyřčeno mnoho velmi zajímavých myšlenek. Jsem přesvědčen o tom, že otázka civilizace, je nesmírně složitá. Pochopení, co myslíme civilizací je jeden z nejsložitějších problémů, kterými se zde na Foru zabýváme. Zastupuji tu jedno z náboženství, a proto bych rád hovořil o tomto náboženství a nebo vám sdělil, co si myslím o náboženství jako takovém.

Řada řečníků přede mnou se vyjádřila, že církve a náboženství spojují lidi, kteří věří v jedinečnost svojí pravdy. Většina z nich je prakticky neschopna přijmout jiné myšlenky či pravdy a z toho důvodu stojí v opozici k ostatním učením. Věřím však, že Bůh nás neučí nic o boji a konfliktu, nic o nějakém zápolení mezi národy. Domnívám se, že koncept boje nebo konfliktu patří k nejpálčivějším záležitostem světové civilizace a jako takový zapříčinil celou řadu problémů.

Používáme-li pojem globalizace, neměli bychom zapomínat, že existuje také něco jako asijská globalizace a mezi ní a tou západní je velký rozdíl. Jak všichni dobře víte, Japonsko a Čína jsou důležitými součástmi globální ekonomiky. Ekonomicky jsou tyto dvě země globalizované, ale co se kultury týče, je, vzhledem k dlouhé historii a tradicím, nemožné tyto dvě konkrétní kultury globalizovat.

Japonsko je ostrov. Je to země, kterou obývá téměř monolitický národ. Japonci také nikdy nebyli svědky velkého náboženského konfliktu nebo náboženské války. Podle statistik japonského ministerstva kultury je naprostá většina japonské populace stoupencem některého z velkých náboženských směrů. Například mladí lidé se dnes velmi často nechávají oddávat v křesťanském kostele. Pohřby se naproti tomu obvykle odehrávají v buddhistickém chrámu. Šintoističtí bohové žijí ve stromech, horách a přírodě. My buddhisté také uctíváme stromy, trávu a samozřejmě též lidi a všechna zvířata.

Všechny tyto věci jsou prameny buddhismu. Jinak řečeno: pro nás je základem buddhismu vše. Při splnění určitých podmínek existují jisté spojovací rysy; z těchto důvodů je možná Japonsko takovou zemí, jakou je. V roce 1945 byla na naší zemi svržena atomová bomba a mnoho lidí následně zemřelo. Ty, jež umřeli, jsme pochovali. Pohřební obřady se konaly jak v buddhistických chrámech, tak v křesťanských kostelech, kde jsme se všichni snažili dosáhnout smíření. Shinko Kyoha je nové japonské náboženství (tato nová náboženství sdílejí s jinými náboženskými směry nejružnější pobožnosti a obřady), které usiluje o dosažení smíru. Já jsem např. v srpnu odjel do Nagasaki, abych se poklonil památce těch, kteří zemřeli v roce 1945. Myslím, že bychom neměli zapomínat, že se všichni dokážeme zúčastnit takových pobožností a obřadů.

V roce 1987 jsme se my ze školy Tendai, společně se zástupci jiných náboženství, podíleli na modlitbách za mír konaných v Assisi. Roku 1988 zorganizovala naše japonská sekta na hoře Uji podobné setkání. Při té příležitosti neprezentovali své názory pouze buddhisté, ale také křesťané, muslimové a stoupenci jiných náboženství.

Před chvílí jsem se zmínil o Nagasaki, městě, na něž dopadla atomová bomba. Japonsko je v podstatě malá země a jsou země větší, ve kterých nemohou být naše myšlenky (tedy ty opravdu japonské) aplikovány. Domnívám se, že jednu z oněch idejí zde však zmínit musím, a to tu o proměnlivosti všech věcí. Mysleli jsme si, že berlínská zeď bude stát věčně, ale ona se zhroutila. Jsem přesvědčen o ohromné důležitosti dialogu mezi jednotlivými náboženstvími, o tom, že nám všem může otevřít dveře do lepší budoucnosti. Globalizace a náboženství se často na takový dialog zaměřují.

Děkuji vám.

Ivan Gabal

Děkuji panu Kanimu. Další na řadě je pan biskup Jonson. Prosím, máte slovo.

Jonas Jonson

Vážení moderátoři, jelikož jsem už tak mluvil příliš dlouho, omezím se na tři stručné poznámky k tomu, o čem mluvili pánové Nandy a Friedlander.

Jedno africké rčení říká, že na výchovu jednoho dítěte je potřeba celé vesnice. Toto je také název jedné ze slavných knih paní Hillary Clintonové. Rád bych vám ovšem připomněl, že na výchovu jednoho dítěte je opravdu potřeba celé vesnice. Aby z nás vyrostli lidské bytosti a občané, je zapotřebí společenství s hlubokými kořeny, tradicemi, hodnotami a sociální odpovědností. Společenství, kde je člověk viděn, slyšen a respektován. Žít mezinárodní a mezikulturní život dokáží jen ti, kteří mají někde své kořeny. Proto v globalizujícím se světě vzrůstá potřeba malých společenství, rodin, sociálních, náboženských a kulturních obcí, s nimiž se člověk může identifikovat. To byla má první připomínka.

Za druhé bych nám všem chtěl pouze připomenout, že civilizaci, jak zde dříve zaznělo, lze definovat jako schopnost vážit si a žít s různorodostí. V globální civilizaci nevystačíme s často používaným slovem tolerance, jelikož ta je definována většinou a mocnými, a proto ji také ona většina může zničit. Globální civilizace musí být založena na výše zmíněné schopnosti. Musíme se zasadit o kladné přijetí těch druhých, o jejich jasně vyslovená a dohodnutá práva. Jedná se už o něco jiného než o toleranci. Takové jednání si totiž od nás žádá daleko víc, je náročnější. Pro zástupce náboženských směrů předchozí věta neplatí o nic méně než pro ostatní.

Za třetí: i když je pro nás jakákoliv naše identita (kulturní, jazyková, národní, náboženská či kterákoli jiná) nepostradatelná, může zdegenerovat ve zpučnost, pokud nebude doplněna o schopnost sžít se s okolním světem. Toto řekl dr. Friedlander a já to opakuji. Identita bez schopnosti sžít se vytvoří ghetto. Na druhou stranu však schopnost sžít se nevede bez identity nikam. Schopnost sžít se bez identity lze přirovnat k tomu, čemu Francouzi říkají "otevřený bulvár" - ten také nikam nevede. Proto je pro nás všechny velkou výzvou, abychom tyto věci nerozdělovali: identitu a schopnost sžít se, malé a velké komunity, lokální a globální. Tento svět přežije, jen když dokážeme žít globálním způsobem na lokální úrovni.

Děkuji vám.

Ivan Gabal

Děkuji mnohokrát. Dalším řečníkem je pan Shariff Abdullah. Máte slovo.

Shariff M. Abdullah

Děkuji. Z časových důvodů se budu snažit o stručnost a koherenci mého vystoupení. Rád bych poděkoval prezidentu Havlovi, že mě a nás všechny pozval na toto shromáždění. Chci také poděkovat dnešním řečníkům, zvláště pak dr. Nandymu a Adamu Michnikovi, za osvěžení naší diskuse. Začnu několika poznámkami na úvod.

Uvědomujeme si, že lidstvo ničí tento svět a naše postavení v něm. Rozkládáme lidské společnosti, vytvořili jsme a dále tvoříme svět jen pro menšinu. Nikdo z nás něco takového nemá v plánu. Nikdo se ráno neprobouzí a neříká si: "Myslím, že dnes zničím svět." Všichni se na tomto podílíme, ale nikdo z nás s tím nesouhlasí. Takže jsme chyceni v pasti a hledáme cesty, jak se z ní dostat. Doufám, že setkání jako Forum 2000 a jiná fora nám v tom pomohou. Stejně jako se všichni do jisté míry podílíme na ničení tohoto světa, můžeme se podílet určitým způsobem i na jeho záchraně. Všichni můžeme vytvořit svět pro všechny. Lze toho dosáhnout uskutečňováním inkluзивity. Domnívám se, že praktikování inkluзивity je naším duchovním cílem v jednadvacátém století. Inkluзивitou ... Měl bych to slovo vysvětlit, protože používáme spoustu slov (např. globalizace a jiná), jejichž významu nemusíme nutně rozumět, a tak nevíme, o čem vlastně mluvíme. Inkluзивitou míním takové chování, které bude vyjadřovat, že naše životy jsou nerozlučně spjaty s jinými, a že cokoliv udělám ostatním nebo s ostatními, se nějak projeví na kvalitě mého života. Jde jen o elegantnější definici zlatého

pravidla chování.

Rád bych se vám svěřil s jednou zkušeností z ledna. Byl jsem hlavním řečníkem na panelové diskusi uskutečněné k výročí narození krále a Gándhího. Dva z jejích účastníků pocházeli ze severního Irska. Jeden byl katolík a ten druhý protestant. Společně cestovali po světě a mluvili o míru a harmonii. Každý z nich o těchto věcech však hovořil ze své vlastní perspektivy. Ten protestant řekl, že svezl v autě několik katolíků - v kufru. Katolík vyprávěl, jak chodil do protestantských čtvrtí a zapaloval domy, přičemž doufal, že jsou v nich lidé, které tak zabije. Tito dva muži se dokázali povznést nad to, o čem si mysleli, že je jejich náboženství.

Uvědomili si, že je něco spojuje a mohou pracovat na dosažení společného cíle. Podle mého názoru stojí otázka dneška takto: Jak můžeme v tomto světě, dělicím se na trendy fundamentalistické a exkluzivistické a sklony k inkluzivitě a porozumění ostatním, podporovat ty druhé, ty jež směřují k hlubšímu a dokonalejšímu porozumění?

Zabíjíme se navzájem a jsme ochotni nechat se zabít kvůli naší kultuře, identitě, kvůli tomu kdo jsme a co jsme. Musíme nastartovat proces, kterým bychom takové myšlení změnili. Legislativa to nezmění. Ustanovení světového hlídacího psa nebo globální policejní síly také ne. Každý z nás má srdce a každý z nás se může hlídat sám. Abychom s tím ale vůbec mohli začít, musíme prozkoumat některé z těchto myšlenek.

V posledních pár dnech jsme hodně mluvili. Pronesli jsme mnoho slov, hovořili jsme o náboženství, o Bohu a o duchovnu. Nejsem si však jistý, nakolik hledáme ve vlastních srdcích to, co potřebujeme, abychom učinili svět lepším místem, abychom vytvořili svět pro všechny. Dobře vím, že toto pro mě nebylo teoretickým cvičením. Před pár měsíci jsem na Srí Lance cestoval v dodávce plné Sinhálců z jedné vesnice do druhé. Přijeli jsme do místa, kde se lidé připravovali na pohřební průvod. Ti lidé byli Tamilové. Na chvíli jsem pocítil napětí mezi oběma skupinami. Kolem nebyli žádní opravdoví náboženští vůdcové, žádní lidé, kteří by rozebírali ekumenické záležitosti nebo něco takového. Byly tam jen ty dvě skupiny a já jsem zjistil, že bych mohl rychle přijít o život kvůli věcem, kterým jsem vůbec nerozuměl.

Pokud nezačneme hovořit o katolíkovi ochotném zabít protestanta, pokud nebudeme ochotni mluvit s židovskými separatisty, kterým nevadí smrt muslimů a s muslimskými separatisty, jež přejí to samé židům, dostane se nám jednadvacátého století, v kterém já žít nechci. A jelikož je tohle jediná planeta, kterou disponujeme, nemáme jinou možnost. Mohl bych pokračovat, ale nebudu.

Děkuji vám.

Ivan Gabal

Děkuji mnohokrát. Posledním řečníkem dnešního dopoledne... Rád bych požádal o komentář účastnice Studentského fóra 2000, studentku Středoevropské univerzity v Budapešti Yael Ohanaovou.

Yael Ohana

Děkuji vám, pane předsedající. Vážení delegáti, dámy a pánové, ze všeho nejdříve bych chtěla vyjádřit, jakým potěšením je pro mne účast na této konferenci a poděkovat vám za příležitost, že se dokonce mohu i ujmout slova.

Tématem této panelové diskuse je Globální civilizace a kulturní identity, a protože já jsem studentský delegát a také mládežnická aktivistka, ráda bych vás seznámila s tím, jak se podle mě tento problém týká mladých lidí. Přesto lze některé obecnější poznámky vztáhnout na všechny věkové skupiny. Dovolte mi, prosím, navrhnout vám malé duševní cvičení.

Představte si průřez cibulí. Člověk si jako první povšimne, že pod vrchní slupkou cibule je další vrstva a pak další a další, atd. Tato jednoduchá analogie ilustruje vícevrstvé pojetí identity, kterou je pro každého člověka složité si vytvořit a žít. Vrátime-li se zpátky k cibuli, nabízí se nám zajímavé cvičení, jímž se sami sebe zeptáme, co jsou složky naší identity, když

každé z nich přisoudíme místo ve slupce cibule. Jak je seřadíme za předpokladu, že ty nejdůležitější umístíme do středu či jádra a ty méně důležité do svrchních vrstev? Na první pohled se to může zdát lehčí, než to ve skutečnosti je.

Kultura je jen jedna ze součástí identity, ale mladí lidé, s kterými pracuji, ji při zmíněném cvičení uvedli pokaždé. Velmi často je považována za ústřední element. Člověka to vede k názoru, že na kultuře opravdu něco je. Podmínky globalizované společnosti a ekonomiky jsou příčinou komplexnějšího vytváření a vědomějšího zprostředkovávání identity. Toto nelze říci o všech mladých lidech, ale rozhodně to platí o těch z Evropy, severní Ameriky a rozvinutých oblastí Asie.

Mladí lidé se už neztotožňují pouze s tradičními náboženskými, sociálními, politickými a kulturními identitami. Identifikují se také s tím, co vidí v televizi, různými subkulturami a svými vrstevníky. Na rozdíl od minulosti se dnes mladým dostává větší svobody v jejich konání a v některých společnostech i lepší možnosti volby, kam se přiřadit. Svět za hranicemi jejich země (a tím pádem i nejrůznější kultury) je jim přístupnější.

Toto jsou pozitivní faktory, jež globalizace v podobě větších příležitostí přináší mladým lidem. Tento proces však v sobě nese i svá rizika: stále více mladých propadá alkoholu a drogám, narůstá počet sebevražd a lidí s poruchami stravování, bezdomovců a těch, kteří riskují vyloučení a marginalizaci jako důsledek nemilosrdné soutěže na světovém trhu práce, a nakonec těch, kteří se setkávají s rasismem a xenofobií. Nemluvím samozřejmě o většině mladých lidí, ale to ještě neznamená, že nejde o problém. Tato situace nám jasně naznačuje, že utváření identity mladých lidí už zdaleka není tak jednoduché. Pokud jsou společnost a sociální vztahy složitější, pak to samé platí i o tom, jak mladí lidé definují sebe sama.

Kultura a nebo lépe řečeno kulturní sebepojetí zastává v tomto procesu stále důležitější místo. To znamená, že dokážeme pochopit, když je mladý člověk členem nějakého jednostranně zaměřeného hnutí. Ať už jde o lidská práva, ekologii, rasovou diskriminaci či např. homosexualitu. Tyto kulturní identity jdou často ruku v ruce s etnickými, náboženskými a národními identitami. Nejsou tedy vlivem globalizace pouze jednou nebo dvěma dodatečnými vrstvami oné cibule, ale též jejími různými tvářemi.

Emocionální přijetí této skutečnosti je nesmírně náročné. Žádný mladý člověk se nechce dostat do situace, kdy si bude muset vybrat mezi totální asimilací a extremismem. Mnozí se při procesu mediace těchto možností sami vyřadí. Pro to existuje několik relativně jednoduchých důvodů. Jedním z nich je fakt, že mladí lidé se odcizili od tradičních národněpolitických procesů a jejich institucí. Tradiční modely chování, které dříve zaopatřila rodina, škola, univerzita, odbory a náboženská komunita, dnes již nejsou tak běžné a nevyskytují se tak často jako v předchozích obdobích moderní historie.

Dalším důležitým důvodem je přival informací, nejčastěji zprostředkovanými médii. Říkají, jak má člověk vypadat, jaký má být, co jíst, jaké nosit oblečení a dokonce co si má myslet. Taková záplava způsobuje, že se mladí lidé snaží o jiné a nutně alternativní definice sebe sama. Potřebujeme přijmout nové pojetí identity mezi mladými lidmi. Takové pojetí, které v sobě nezahrnuje jen mnoho vrstev identity, ale také její mnohotvárnost.

V globalizované společnosti je mnoho rozmanitých identit. Mladí lidé také žijí v multikulturních společnostech a denně se setkávají s něčím nebo někým, kdo nebo co se od nich liší. Jestli se jedná o odlišnost v podobě barvy pleti, náboženství, sexuální orientace či pohlaví není v podstatě důležité. Počítá se odlišnost, jinakost. Když se setkáte s něčím odlišným, začnete si klást otázky o sobě samotných. Váš způsob myšlení se nepatrně změní. Je to trochu podobné morálnímu dialogu, o němž včera mluvil Amitai Etzioni, s tím rozdílem, že tento se odehrává pouze uvnitř vás. Většina lidí se této možnosti bojí.

Když na to přijde, není nikdy lehké se k takovým otázkám postavit či na ně odpovědět.

Stabilní kulturní identita, ve výše zmíněném pojetí, může mladým lidem pomoci, aby překonali tento strach a úspěšně a konstruktivně se vyrovnali s odlišnostmi. Pokud se člověk

naučí, jak vycházet sám se sebou, je i pro ostatní lidi snadnější vycházet s ním. Do centra pozornosti se dostávají mezikulturní komunikační schopnosti (empatie, solidarita a tolerance složitosti), jež mladí lidé potřebují pro svůj život v globální společnosti.

Jak má ale mladý člověk nabýt tyto schopnosti? A jak má být teorie o nadnárodním občanství, o níž se na této konferenci tak mluví, převedena do praxe bez generace, která by tento úkol už zvládla? Takové otázky si vyžadují víc než pouhou lekci v amatérské psychologii či emoční inteligenci.

Včera mě velmi zaujaly dva příspěvky, které mě přiměly praktickým způsobem přemýšlet o tom "jak na to". Za prvé: Mehmet Aydin vyzdvihl potřebu znovu definovat vzdělávací paradigma, jež převažuje v našich školách, a v kterém už po staletí vězíme. To se totiž řídí téměř výhradně slepou racionalitou. Ve školách se nepochybně nevyučuje tolerance a dvojznačnost. Tu jsem se naučila v semináři organizovaném lidmi z židovského, muslimského, křesťanského a homosexuálního či lesbického prostředí, ve kterém se probírala otázka minorit. Poprvé jsem poznala, co je empatie, když jsem se zúčastnila humanitární akce na pomoc uprchlíkům. Solidaritu jsem pocítila díky silným mezinárodním náboženským přátelstvím. Copak tohle není něco, co bychom měli učit ve školách spolu s jazyky a matematikou? Z pedagogického hlediska neexistuje žádný spolehlivý argument proti zavedení mezikulturních přístupů do školních osnov. Zvláště když se něco takového praktikuje už 25 let v mimoškolním vzdělání. Pokud vezmeme v úvahu socializační roli školy, mělo by to být dokonce doporučeno.

Za druhé: Miklós Sükösd mluvil o něčem, co nazval "mezigenerační test lásky". Může se generace politiků a akademiků spokojit pouze s tvrzeními o tom, že mladí zdědí budoucnost? Myslím, že se všichni shodneme na záporné odpovědi. Z toho, co jsem řekla, vyplývá, že mladí lidé potřebují být připraveni a naučení žít v realitě nového světa, utvořit si stabilní kulturní identity a být schopni pokojně vycházet sami se sebou a se svými kulturně "odlišnými" druhy. Toto bych zařadila na první místo mého seznamu generačního dědictví. Uvědomuji si, že jsem mluvila příliš dlouho a doufám, že ne déle než vám bylo milé. Závěrem bych chtěla položit otázku váženým účastníkům této panelové diskuse, kteří sami pocházejí z různých kulturních prostředí, jak vidí tento problém a co by udělali pro jeho odstranění.

Diskuse

Ivan Gabal

Děkujeme. Nyní otevřeme diskusi; chtěl bych vám jen připomenout, že máme pouhých 25 minut, a tak buďte, prosím, struční. Přihlášený je Karan Singh.

Karan Singh

Děkuji vám, pane moderátore. Rád bych poděkoval mému dobrému příteli Ashisovi k brilantní a podněcující alternativní vizi globalizace, jež nás všechny bezpochyby inspiruje k velmi hlubokému zamyšlení.

Mám dvě poznámky, které vám předkládám k úvaze. Za prvé: Změna nemůže být chápána pouze jako věc vnucená ostatním vítěznými kulturami, jako tomu bylo v minulosti. Mnoho lidí se chce změnit. Když objíždíme voliče, dostáváme se do vesnic, do tzv. tradičních či lokálních kultur. Lidé v nich žijící však nechtějí zůstat takoví, jací jsou. Syn toho starodávného mořeplavce např. možná nechce být mořeplavcem, ale možná touží dát se k námořnictvu. Projevuje se zde generační změna a jestli za nimi hodláte přijít a říct: "Ne, ne, ne, jste cenná kulturně pluralitní součást světového dědictví, a proto se nesmíte změnit," nebudou vás poslouchat. Podotýkám, že to tedy není jen věc vítězů, ale také lidí. Oni chtějí změnu, modernizaci, tekoucí vodu, elektřinu a podobné záležitosti. Tento pohled možná nebyl zdůrazněn ve vaší prezentaci.

Druhá, stručná poznámka se týká vaší předpovědi o ani ne dvacetiletém trvání globalizace. Uznávám, že slova westernizace (nevím, jak jste to přesně pojmenoval) a modernizace se už nesmějí používat, oba procesy však stále probíhají. Nazval byste např. parlamentní demokracii westernizací? Přišla ze Západu, ale dnes jsme zcela jistě největší demokracií na světě, takže patří stejně tak nám jako Západu. Přestože se tedy slova a sémantika mohou změnit, myslím si, že proces globalizace je tak silný, že nezmizí. Jediné, co vlastně můžeme předpovědět je, že globalizace se ujme daleko rychleji, než by kdokoli z lidí sedících v této místnosti čekal.

Ivan Gabal

Děkuji, dalším na řadě je můj kolega pan Sükösd.

Miklós Sükösd

Děkuji, pane předsedající. Před námi leží mnoho otázek a já bych k nim rád stručně přidal další dvě.

První se týká vybičení živočišných druhů lidstvem, což považuji za ohromně důležitý etický problém. V této době následkem ničení životního prostředí vyhlazujeme jiné živočichy. Někteří vědci odhadují, že 5-10 procent živočišných druhů kvůli lidem mizí z povrchu zemského. Zabíjíme tyto živočichy, a tak bych se chtěl zeptat vážených zástupců světových náboženství a duchovních tradic na jejich názor. Vyhubení božských stvoření a nebo, použijí-li hinduistickou a buddhistickou terminologii, cítících bytostí, je podle mne ten nejtěžší hřích, jaký může lidstvo spáchat. Co si o tom myslí kostel, mešita a synagoga? Pokud něco takového děláme lidem, říká se tomu genocida, což je největší či nejtěžší hřích, jaký lze spáchat. A teď to provádíme celým druhům, jeden druh se takto chová k druhému, ničí genetický materiál této planety.

Druhá otázka se vztahuje k etickému rozměru genetického inženýrství. Vyrábíme nová stvoření. Až dosud to měl na starosti Bůh. Zmiňuji se o tom obzvláště proto, že se nacházíme v Praze, v místě, odkud pochází pověst o Golemovi, z které jsou odvozeny všechny frankensteinovské mýty. Jsem přesvědčen, že špatná věda, o níž byla řeč včera, dělá to samé. Genetické inženýrství mění samotné pojetí o tom, co je člověk. Co je lidské tělo, lidská mysl, lidská duše? Pomyslete na klonování zvířat a během dvou až tří let lidí. Opravdu bych ocenil, kdyby jste nám mohli poskytnout duchovní vedení.

Ivan Gabal

Děkuji. Nyní je, myslím, na řadě pan Weiming Tu.

Weiming Tu

Děkuji vám, pane moderátore. Všichni doufáme, že toto bude jeden plynulý rozhovor a ne mnoho různých rozmluv. V tom smyslu naprosto souhlasím s teorií Sharifa Abdullaha o inkluzivitě. Má otázka však míří na profesora Nandyho, tedy na první z jeho hlavních tezí. Ta by se, myslím, dala shrnout takto: teorie, že tvá budoucnost je má minulost, je imperialistickým, hegemonním a autoritářským přístupem.

Podíváme-li se na situaci ve východní Asii, můžeme více méně prohlásit, že tamní intelektuálové byli víc než sto let oddanými žáky západních učení. Vezměte si za příklad Japonsko: máte tam holandskou, britskou, francouzskou, německou a v poslední době také americkou vzdělanost. Už si tak zvykli na styl, kterému říkáme westernizace nebo modernizace, že se z nich stali jeho hlavní zastánci.

Jak jste řekl, je toto důvod pro hegemonní postoj vědců a racionalistů. V Cambridge, Massachusetts, Paříži či Frankfurtu mnoho zastánců tohoto postoje nenajdete, ale v Tokiu, Pekingu nebo Novém Dillí je už takovou součástí jejich mentality, že se nabízí otázka: jak s

tím chcete něco udělat?

Dovolte mi uvést příklad havajského duchovního vůdce, který se tak szil se západním myšlením, že se stalo jednou z částí jeho komplexního vědomí. Když např. přijeli první misionáři bylo chápání takovéhle: Vy máte Bibli a my půdu. A dnes? My máme Bibli a vy půdu. Jak v takto komplikovaném rozložení moci nakládají křesťané se svými původními prameny a křesťanskou tradicí? Jak se východoasijské intelektuálové staví k osvícené mentalitě, která je do velké míry součástí jejich kulturního prožívání, a jejich původních tradic. Někdy jsou původní tradice vzdálenou ozvěnou, zatímco rétorika, jež formuje myšlenky se ukáže být osvícenou mentalitou. Domnívám se, že vám tento problém není úplně neznámý.

Ivan Gabal

Děkuji, nyní bych rád požádal o komentář Hanse Künga.

Hans Küng

Děkuji, pane předsedající. Původně jsem se chtěl zeptat hlavního rabína, když tu ještě byl. To už bohužel není možné, ale má otázka vlastně míří na všechna tři náboženství.

Domnívám se, že jsme slyšeli skvělé projevy. Moc se mi líbilo, co hlavní rabín řekl o svém setkání s králem Hussainem a o své návštěvě Al Azharské univerzity. Chybělo mi však jedno slovo o míru na Blízkém východě, o tomto velkém konfliktu, z kterého pramení spousta válek a nenávistí. Očekával bych o něm aspoň zmínku.

Mluvil jsem o tom s hlavním rabínem a souhlasil bych s ním, když říkal, že není politik a nechce se plést do politických záležitostí. Nepředpokládám, že by se tři náboženství, ke kterým mluvím, teď přímo politicky angažovala. I tak bych čekal víc od náboženství na Blízkém východě, a to včetně mého - křesťanství.

Základní konflikt v Izraeli a Palestině je ten, že dva lidé si nárokují jedno a to samé území a tyto nároky se zakládají na náboženství. Do velké míry na náboženství. Takže nebudou-li náboženství zřetelně říkat, co je možné, bude válka (ať už horká nebo studená) trvat pořád. A tady, myslím, by měla náboženství hovořit o tom, co je možné, což je víc než politické prohlášení. O tom, že jsme schopni vzdát se určitých práv. Mluvím ke všem třem náboženstvím.

Jsem švýcarským občanem a pečlivým pozorovatelem. Desetiletí jsem učil v Německu. Mír mezi Polskem a Německem a mezi Českou Republikou a Německem by nikdy nebyl možný, kdyby neexistovala vůle vzdát se jistých práv. Když budete pořád dokola opakovat, že máte právo na nějaké teritorium (např. území východního Pruska), mír nikdy nenastane. Víím, že v Německu stále žijí lidé, kteří se s tím nesmířili, ale velká většina ano a ta se vzdala určitých práv.

Copak není možné, aby se i na Blízkém východě všechny strany v zájmu míru vzdaly jistých práv? To by pak umožnilo vymezit některé problémy, související s hranicemi. Židovská Bible není v otázce hranic Izraele moc přesná, zmínky o nich na jednom místě se od těch na jiných místech velmi liší. O této věci by se dalo hovořit, ale to bychom, myslím, museli změnit nejen naše srdce a naši diplomacii.

Nedomnívám se, že by diplomacie, jaké jsme již několik měsíců svědky, mohla někam dospět. Víím, že potřebujeme politickou dohodu. Musím však připomenout, že za smírem mezi Německem a Polskem a Francií a Německem stála z velké míry náboženství. Když prezident Havel uváděl důvody pro mír, byly to většinou důvody náboženské; tak jak to, že nemohou být náboženství na Blízkém východě aktivnější? Je tu s námi bývalý poradce presidenta Anwara Sadata. Myslím, že bylo skvělé, jak odjel do Jeruzaléma bez pouličních bouří a vzdávání se jistých věcí. Byl potom kvůli tomu zavražděn, ale přesto se domnívám, že jeho cesta byla lepší, než cokoliv jiného, s čím jsme se zatím v diplomacii setkali.

Ivan Gabal

Děkuji vám, pane Küngu. Vy a Adam Michnik dokazujete, že zajímavý může být nejen dialog mezi náboženstvími, ale také dialog mezi politologií a náboženstvím. Prosím o komentář pana Mae-Wan Hoová.

Mae-Wan Ho

Děkuji vám za slovo. Chtěla bych, jako vědec a agnostická humanistka, podpořit tezi posledního ranního řečníka o mezigenerační lásce a také biskupa Jonsona v jeho názoru, že tolerance nestačí a že se musíme snažit o pozitivní přijetí "těch druhých". A do "těch druhých" bych zařadila i generace, které se ještě nenarodily a také jiné živočichy. Za důležitou považuji zmínku Mehmeta Aydina o Whiteheadovi. Whitehead byl anglický matematik, filosof a organista, který po se kvantové teorii zasazoval o univerzální odpovědnost všeho živého. Proto bych chtěla rozšířit poznámku biskupa Jonsona, o whiteheadské hledisko: Obohacování "těch druhých" je obohacováním sebe sama. A konečně bych ráda pogratulovala Ashisi Nandymu za to, že nastavil zrcadlo provincialismu a bezmyšlenkovitosti dominantní kultury. Konkrétní příklad Nandyho teze můžeme najít v biotechnologickém průmyslu, patentujícím živé organismy a život sám. V první řadě tím dělá ze života zboží. Za druhé, použití špatné vědy, této špatné dominantní vědy, vylučuje všechny ostatní myšlenkové systémy. Genetici různých firem jezdí dnes do třetího světa krást semínka, odrůdy rostlin a též znalosti původních komunit, patentují je jako své vlastní a pak je komerčně využijí. Ba co víc, v rámci tzv. Homogeno diversity projektu, odebírají genetici pod záminkou lékařské péče krev domorodým kmenům, aby v ní, poté co zmrazili buňky, hledali geny kvůli tzv. blahu lidstva, ještě dřív než tyto kmeny v důsledku aktivit oněch korporací vymřou. A toto je samozřejmě zužitkováno farmaceutickým průmyslem.

Hazel Henderson

Děkuji. Ráda bych podpořila vše, co právě načas má přítelkyně profesorka Hoová a připojila krátkou osobní poznámku.

Byla jsem vychována dvěma ateisty v přísně ateistické domácnosti, a to zapříčinilo, že jsem si musela vlastní identitu hledat zkoumáním všech morálních, náboženských a etických tradic. Přišla jsem na to, že když si u všech odmyslíte veškeré podružnosti, najdete něco velmi použitelného - zlaté pravidlo chování, což se vztahuje také na inkluzivitu, o které mluvil pan Abdullah. Nepochází mi však, proč je tak těžké vrátit se k tomuto prázakladnímu typu chápání. Pro mě reprezentuje úctu ke všemu živému, úctu k této planetě a pozemskou morálku, která je nutná, abychom přežili. Já se tedy ptám: Proč není možné vrátit se k jednoduchosti, jež je základem všech velkých náboženství?

Ivan Gabal

Poslední komentář nebo poznámka - pan Evans.

Gareth Evans

Chtěl bych vás seznámit s pár dobrými a pár špatnými zprávami z Austrálie týkajícími se tématu ranního zasedání - kulturní identita a harmonie.

Dobrá zpráva je, že multikulturní společnost může skvěle a úspěšně fungovat. V australském parlamentu zastupují volební obvod nacházející se na předměstí Melbourne. Žije v něm 80 000 lidí, z nichž polovina se nenarodila v Austrálii, v naprosté většině v neanglicky mluvících zemích. Těchto 80 000 lidí pochází ze 140 zemí. Skoro tři čtvrtiny z nich se buď sami narodili v cizině a nebo to platí aspoň pro jednoho z jejich rodičů. Odrážejí každou migrační vlnu ze středozeří, Blízkého východu, jihovýchodní Asie, Číny a Somálska. Je to úžasná komunita,

úžasná, co se týče dětí ve škole, úžasná, pokud jde o to, jak se dokázala integrovat, žít, pracovat a nakupovat spolu na tržištích. Viděl jsem ji, každý den s ní žiji a ono to funguje. Je radost zastupovat je v parlamentu. Viděl jsem budoucnost, která funguje.

Jeden z důvodů, proč to funguje, je politika úplného respektování různorodosti kulturních identit lidí, již naše vláda přijala. Idea multikulturalizmu není v Austrálii vyjádřena ani metaforou tavícího kotle, jak ji známe ze Spojených států a dokonce ani oblíbeným přirovnáním k mozaice, která tvoří větší obraz, ale v níž můžete jednoduše rozpoznat různé barevné kousky. Multikulturalizmus přirovnáváme k harmonicky promíchané salátové míse plné nejrůznějších přísad, kde si však každá z ingrediencí zachovává svou vlastní identitu. Svými programy i jinými druhy podpory vláda tyto lidi povzbuzuje, aby si zachovali své oblastní modlitebny, své školy, jazyky a byla v tom velmi úspěšná. V roce 1995 se u nás při příležitosti padesátého výročí OSN konala konference o globální a kulturní různorodosti, které se zúčastnil Boutros-Ghali a ostatní světoví vůdci, kteří náš úspěch uznali. Špatnou zprávou je, že to všechno zůstává zoufale křehké a bez silného, inteligentního a odpovědného politického vedení se to může zhroutit jako domeček z karet. Dostatečně ilustrující je zkušenost, jakou jsme v Austrálii prodělali v posledních třech letech - možná jste o tom četli.

Jistá žena u nás vede jedno populistické hnutí (podobné jako jinde), které je ze své podstaty rasistické, xenofobní, nesnášenlivé, provinční a plné předsudků. Důvodem, proč dokázalo získat větší politický význam než bylo záhodno, byl naprosto špatný postoj, jaký k němu zaujalo naše politické vedení. Této neslýchanosti bylo poskytnuto pohodlí, pomoc, úleva a podpora. Naši politici z něčeho tak hanebného udělali věc hodnou respektu. říkali, že se jedná o test svobody slova; že jde o reakci na politickou korektnost posledních let; že lidem by nemělo být dovoleno si "nemyslitelné" jen myslet, ale, že smějí říkat "nevyslovitelné" a možná do jisté míry "nemyslitelné" uskutečňovat.

Lidé v mém obvodu se tak poprvé za dobu, co jsou v Austrálii, setkali s předsudky, ponižováním, obrázky na zdech a urážkami. Byly to jen drobnosti. Nejednalo se o žádné velké otevřené násilí, žádnou dezintegraci ve fyzickém slova smyslu, ale o vážný psychologický útok na atmosféru harmonie.

To vyvolalo jistou reakci. Političtí činitelé a zástupci místních samospráv pochopili, že byli k tomuto hnutí přespříliš tolerantní a ono díky tomu nebylo v minulých volbách konaných před pár dny zdaleka tak úspěšné.

Chci jen říci, že politici mají obrovskou odpovědnost, aby nové globalizované prostředí fungovalo správně. Prostředí, v kterém bude stále větší roli hrát populační migrace, míchání kultur a potřeba zachovat a ochránit tyto kultury v kontextu širší národní jednoty a mezinárodní harmonie. Na hlavy politiků zde i jinde v tomto regionu padá nesmírná odpovědnost, aby pochopili, co se děje a pak podle toho i správně jednali: důsledně, inteligentně a odpovědně. Když se tak nestane na politické úrovni, můžeme v brzké době očekávat sociální disharmonii.

Ivan Gabal

Děkuji mnohokrát panu Evansovi a teď bych chtěl požádat pana Ashise Nandyho, aby se za dvě minuty vypořádal s celou řadou otázek.

Ashis Nandy

Naštěstí si některé z těch otázek i samy odpovídají, takže to nemusím dělat já. Nakonec ale možná pár myšlenek zdůrazním.

A. Svědectví pana Friedlandera. Myslím, že naše doba se dá nazvat "Dobou svědectví".

Svědectví si však vyžaduje dvě věci: 1. schopnost naslouchat nejen oběma ušima, ale i třetím uchem, jak to pojmenoval jeden psychoanalytik. Jsme ochotni naslouchat? Tu otázku

pokládám sám sobě. 2. Co se týče svědčícího člověka, myslím, že my jako intelektuálové (a pravděpodobně i ostatní) nemusíme cítit povinnost a odpovědnost podporovat kategorie mocných a bohatých. Tyto kategorie se o sebe umí postarat samy; je však naší odpovědností svědčit pro slabé. I když asi pokorní kvůli nám nezdědí tuto zem, můžeme jim aspoň pomoci přežít, a to by nám jako svědkům mělo stačit.

B. Souhlasím s tím, že kultury si od sebe navzájem některé věci vypůjčují. Existují ale dva způsoby jak si vypůjčovat. Prvním ze nich je přejímání na základě vlastního rozhodnutí a tím druhým je přejímání z nedostatku jiné možnosti. Většina lidí si dnes spojuje chilli více s Indií, než s Mexikem, odkud původně pochází. To je normální, přirozené přejímání plynoucí ze svobodné vůle kultur. Jsou však i jiné typy kultur. Věřím, že v té či oné podobě, díky toleranci odlišností, 1800 dialektů, 20 000 kast, 15 národním jazykům (dnes možná již 22) se Indie sžila s odlišnostmi. Indie umí žít s různorodostí, a to je také jedna ze skromných definic demokracie. Takže v tomto smyslu k nám demokracie nebyla importována, ale přišla zevnitř. Vnější instituce mohou být druhotné, nevím.

C. Vymírání kultur a živočišných druhů. Myslím, že toto pramení z preparátorského postoje, jaký často ke kultuře zaujímáme. Vzpomínám si na jeden z nejsmutnějších dnů mého života, když jsem v muzeu holocaustu v Los Angeles spatřil místečko, kterého si většina lidí nevšimne. Obvykle jsou v podobných muzeích povinné fotografie komínů a mrtvých. A tady v Los Angeleském muzeu holocaustu bylo místo, kde byly vystaveny artefakty, které nacisti posbírali po židovských komunitách. Na cedulce stálo, že byly shromážděny pro připravované muzeum vyhynulé rasy. Když jste hotovi s vybíjením nějakého druhu, pak jako preparátor shromáždíte to, co z kultury zbylo a postavíte muzeum vyhynulé rasy. Jakkoli patologické se nám takové myšlení může zdát z odstupu, není nám úplně cizí. Je součástí našeho světa a kultury.

Nedomnívám se, že všechno vyřeší tolerance. Toleranci potřebujeme, avšak nejen ji. Chce to něco víc a mě nenapadá nic lepšího než určitá forma pochopení sebe sama, což není pouhá tolerance ve svém vlastním zájmu. Musíme porozumět ostatním a vést s nimi efektivní dialog. Protože ti ostatní nejsou jen ostatními, ale také námi samými.

Zjistil jsem, že na Srí Lance mají buddhisté hinduistickou svatyni uvnitř té své. Když jsem se jich zeptal, co dělá uvnitř buddhistického chrámu hinduistický, vysvětlili mi, že s hinduistickými bohy se dá obchodovat, kdežto buddhističtí jsou na to moc nezemští, upjatí. Když těm prvním dáte správný úplatek, mohou pro vás něco udělat. Na Srí Lance probíhá smutná občanská válka, v které už zahynulo na 40 000 lidí. Hodně sinhálských vojáků, kteří bojují s nebezpečnými hinduisty na severu, si před bojem dojde do hinduistických chrámů pro požehnání od hinduistických bohů.

Napadá mě jeden slavný Gándhího výrok: Jsem hinduista, muslim, křesťan a žid a vy také. Když jsem byl v Izraeli, s určitou bolestí jsem zjistil, že se tam snaží vymítit z hebrejštiny všechna arabská slova. Judaismus a islám vyrostli tak blízko sebe, že v jistém základním slova smyslu jsou si židé a muslimové velmi podobní, jsou navzájem propojeni. O takovém druhu multikulturalismu jsem mluvil.

--

Odpolední zasedání 14. října

Martin Bútora

Dámy a pánové, s radostí vyhlášu začátek našeho posledního zasedání. Tento panel, jak všichni víte, se nazývá Universalita a pluralita lidských práv. Abych byl upřímný, nevidím v tomto sále mnoho kritiků tohoto konceptu. Mnozí však nesouhlasí, alespoň do jisté míry, s

tím, že některá lidská práva jsou opravdu universální. Nechtěl bych, aby na tomto setkání ti přesvědčení přesvědčovali ty již přesvědčené, a proto my dovolte zmínit alespoň některé protikladné přístupy.

První skupina pochyb o universalitě lidských práv má pragmatický charakter. Tyto pochyby jsou vyjadřovány politiky, kteří téměř přijímají zásadu universality, ale vnímají jej spíše jako ideál, než jako dosažitelný cíl. Někdy proto, že by to bylo proti národnímu zájmu jejich států, jindy zase proto, že věří v "mezinárodní světový řád" - a ten by neměl být ohrožován drážděním partnerů, tj. představitelů autoritativních vlád. Někteří z nich hlásají "gradualismus", kde zlepšení v oblasti lidských práv je možné dosáhnout spíše modernizací, obchodem a technologiemi, než trváním na romantických ideálech. Bohužel, z některých se dokonce stali protagonisté appeasementu.

Druhá skupina pochyb pochází z přesvědčení, že propagace lidských práv a demokracie by ve skutečnosti přinesla více škody než užitku. Argumentují například tím, že země jako Čína potřebují silnou centrální vládu; jinak by v nich nastal chaos a kolaps. Kritizujeme-li události na náměstí Nebeského klidu, řeknou: "Ale to bylo jediné možné řešení a západní politici a novináři to velice dobře vědí. Jsou na veřejnosti hyperkritičtí a neříkají, co si skutečně myslí."

Třetí skupina pochyb je zastoupena lidmi, kteří věří, že západní modely neuspěly, včetně západního pojetí lidských práv s důrazem na jednotlivce. Podle bývalého premiéra Singapuru, Lee Chuan Je, právo jednotlivce se chovat či nechovat podle chuti ohrožuje spořádanou společnost. Právě spořádaná společnost je na Východě hlavním cílem, protože pak si každý může nejlépe užívat svou svobodu. Na Západě dochází k erozi morálních hodnot ve společnosti a k oslabování osobní odpovědnosti. Asijské společnosti jsou jiné než západní; hlavním rozdílem v konceptech jejich vlád je asijská víra, že jednotlivec existuje v kontextu své rodiny, rozšířené rodiny, svých přátel a celé společnosti.

A konečně čtvrtá skupina zpochybňuje liberální chápání lidských práv jednotlivce vzhledem k národu. Toto téma již bylo na této konferenci široce diskutováno a nepokládám za důležité se mu dále věnovat.

Toto byly alespoň některé názory těch, kteří nejsou dostatečně zastoupeni v tomto sále. Nyní bych chtěl pozvat naše přednášející.

Na konci svého projevu řekl Henry Kissinger, že nemáme žádný problém se shromažďováním znalostí, ale že máme obrovský problém s pochopením jejich významu. Dnes máme čest poslechnout si muže, který nejenom, že prokázal schopnost porozumět významu lidských práv, ale byl také schopen podle toho jednat. Takže s potěšením žádám pana Roberta Bernsteina, aby přednesl svůj projev. V době, kdy Dr. Bernstein působil jako jeho prezident, Random House vydal mnoho knih právě na témata naší konference. Autoři některých z nich sedí v tomto sále. Mnoho lidských životů bylo zachráněno a mnoho nelidských životních podmínek vylepšeno organizací Human Rights Watch, jejímž zakladatelem a více než dvacet let předsedou byl Robert Bernstein.

Robert L. Bernstein

Velmi vám děkuji za tato milá slova. Doufám, že jim dostojím.

Chtěl bych začít poděkováním Foru 2000 za udělení příležitosti zde dnes shromáždit své myšlenky ohledně statutu lidských práv. Jako pragmatik v této oblasti, který se snaží co nejrychleji zachytit změny a který pracuje v oboru s nedostatkem pracovních sil, jsem měl málokdy čas podívat se o 25 let zpět a sledovat vývoj hnutí lidských práv a pokrok, kterého bylo jistě dosaženo.

Také bych chtěl říci, že jsem poctěn, že mohu promluvit zde v Praze, protože již dlouho obdivuji Václava Havla. Pamatuji si, když jeho rukopisy dorazily do mého nakladatelství v New Yorku a my jsme se tehdy během jediné minuty rozhodli je vydat. Pamatuji si, jak jsem v New Yorku sledoval jeho nádherné jednoaktovky v době, kdy on byl, myslím, ve vězení. Ty

hry byly o úsilí udržet si individuální integritu v komunistickém státě. Pamatuji si, jak krátce po své inauguraci přišel do kanceláří Human Rights Watch v New Yorku a požádal nás o sledování nové české vlády vzhledem k dodržování lidských práv; a pamatuji se, jak jsem byl nadšený, když jsem ho viděl před měsícem o půl dvanácté s velkým potěšením tancovat v Bílém domě a strachoval se, že večere prezidenta Clintona na jeho počest bude příliš dlouhá. Otevřeně řečeno, udělali bychom lépe, kdybychom poslouchali jeho myšlenky a ne moje. Právě on ve své eseji před mnoha lety řekl, že "lidská práva jsou universální a nedělitelná". Lidská svoboda je také nedělitelná. Jestliže je někomu na světě upírána, je proto nepřímou upírána všem lidem. Respekt k universalitě lidských práv - lidských a občanských práv, jejich neodcizitelnost a nedělitelnost - je možný jenom tehdy, jestliže dojde k porozumění, alespoň ve filosofickém smyslu, že člověk je zodpovědný za celý svět, a že se každý má chovat tak jak se má, i přesto, že to každý nedělá.

Teprve před několika týdny, zveřejnila činem plným síly a odvahy skupina čínských aktivistů za lidská práva dva významné dokumenty: Deklaraci občanských práv a svobod a Deklaraci občanských práv a spravedlnosti. Tato stanoviska, zveřejněná 28. září, jsou vytvořena podle vzoru Charty 77. Snad jediný rozdíl mezi těmito dvěma událostmi je v tom, že čínské deklarace byly k dispozici po celém světě okamžitě a to prostřednictvím Internetu.

Než však budu pokračovat, dovoluji, abych řekl několik osobních slov, která Vám odhalí původ mých názorů. Nejsem diplomat a ve svém životě jsem jednal s představiteli vlád jenom několikrát. Nejsem ani profesionální aktivista v oblasti lidských práv, tj. nikdy jsem nepracoval jako člen týmu v nějaké organizaci zabývající se lidskými právy. Svou první lekci o odpovědnosti každého jednotlivce za celý svět jsem dostal od svého dědečka. Protože si byl vědom nebezpečí, které znamená hrozba nacismu v Evropě pro mnoho lidí z jeho rodného města v Německu, psal jim a snažil se je přimět k odjezdu do Ameriky, kde, tvrdil, bude vše v pořádku. Na každý příjezd, celkem jich bylo 80, si oblékl svůj kabát, nasadil klobouk a odešel k molu, kde potvrdil úředníkům svou zodpovědnost za přijíždějící a vzal je domů. Když se večer shromáždili kolem prostřeného stolu, vysvětlil jim, že není bohatý, a že se o ně ve skutečnosti starat nemůže; také jim ale řekl, že jsou v zemi otevřených možností, a že jsou na večeri vždy vítáni: dokud on bude moci jíst, budou i oni. Svůj život jsem strávil jako obchodník, knižní nakladatel knih, z toho nejdéle v čele Random House, vydavatelský konglomerát zahrnující Alfred A. Knopf, Pantheon, Vintage Books. Mluvím s vámi jako muž, který se živí obchodem, realizuje zisk a prosperuje z mezinárodní výměny myšlenek a kultur. Ale již velice brzo ve své kariéře jsem poznal, že povinnost nakladatele je mnohem víc než jenom zisk.

Moje první zkušenost s myšlenkou lidských práv, v protikladu k americkým občanským svobodám, proběhla v roce 1970, kdy sovětská vláda pozvala čtyři americké nakladatele k diskusi o přistoupení k mezinárodní konvenci o duševním vlastnictví. Z těchto rozhovorů mi bylo jasné, že Moskva chtěla vydělávat peníze bez toho, aby musela dohlížet na svobodný tok myšlenek. Nedlouho potom jsem se setkal s Andrejem Sacharovem a stal se jeho nakladatelem. Naši vydavatelé podepsali smlouvy se sovětskými autory, kteří byli zakázáni doma a vydávání v zahraničí. V jejich vlastních zemích byly jejich práce pracně kopírovány, obvykle ručně, a ilegálně rozšiřovány jako samizdaty.

Utlačování těchto odvážných a talentovaných spisovatelů zapůsobilo na americké nakladatele, kteří jim chtěli pomoci. Zároveň to byl neodolatelný a efektivní způsob jak oslovit veřejnost se závažnou otázkou "svobody projevu". Pronásledování sovětských a východoevropských spisovatelů jako Václav Havel bylo pouze začátek uvědomování si problematiky lidských práv na Západě. Někteří američtí nakladatelé nechtěli zapojit sověty do problematiky lidských práv, protože si mysleli, že to bude omezovat jejich obchod: většinou s učebnicemi a vědeckými publikacemi. Jiní uvažovali odlišně. Výsledkem bylo to, že jsem společně s malou skupinou přátel založil Fond svobodného projevu, který se snažil udržet uvězněné spisovatele

na očích veřejnosti.

Ve stejném roce v srpnu byly podepsány Helsinské protokoly - s historicky významnými ustanoveními o lidských právech, neboť zaručovaly mnohá práva obsažená ve Všeobecné deklaraci. Sovětská vláda (a pan Kovaljov zde bude muset tuto fakta potvrdit - doufám, že jsou přesná) otiskla celý text na titulní straně Pravdy a moskevská skupina nazvaná Helsinská monitorovací skupina oznámila, že se bude zabývat zajišťováním práv každého občana a učiní vládu zodpovědnou za jejich dodržování. Byla založena Sacharovými, Juri Orlovem, Sergejem Kovaljovem a mnoha jinými. Během několika měsíců byla skupina zdecimována a většina zakladatelů byla uvězněna nebo uprchla do exilu. Abychom je mohli podporovat, založili jsme prostřednictvím Fondu pro svobodu projevu Helsinky Watch, což byl předchůdce pro dnešní Human Rights Watch. Byly to, podle mého názoru, právě Helsinské protokoly, kdo přivedl Všeobecnou deklaraci k životu.

V roce 1980 na Madridské konferenci, kde se podruhé revidovaly Helsinské protokoly, se podařil významný průlom v nevládním hnutí pro lidská práva, jehož důsledky jsou viditelné ještě dnes. Otevřeli jsme nevládní tiskovou kancelář pro lidská práva, abychom mohli proniknout do uzavřených setkání vládních činitelů a nabídli jsme světovému tisku alternativní informaci a interpretaci Madridské konference. Nevládní hlas cestoval jak prostřednictvím organizací zabývajících se lidskými právy tak prostřednictvím disidentů do Španělska, kde propůjčil barvu a život z počátku nezajímavému příběhu. Po těchto počátečních letech se k Helsinky Watch přidaly další čtyři regionální výbory a vznikla organizace Human Rights Watch, která dnes pokrývá celý svět. Kromě toho se dnes zabýváme ženskými právy, dětskými právy a obchodem se zbraněmi. Když jsem ve své kanceláři v New Yorku, žasnu nad změnami, které se staly v organizaci, která ve skutečnosti vznikla na podporu sužovaných spisovatelů. Dnes máme více než 150 zaměstnanců, pracujeme v 70 zemích a zabýváme se širokým spektrem občanských a politických práv. Nikdy v průběhu těchto let práce se mi nezdálo, že lidská práva nejsou universální. Ve skutečnosti jsem tím vždy trochu překvapen. Co jiného by mohly být? Tvůrci Všeobecné deklarace byli různorodá skupina skládající se z marxistů, kapitalistů, učenců čínského konfucianismu, muslimů, odborářů. Zkrátka, podívám-li se kolem tehdejšího stolu, je jasné, že tato práva jsou aplikovatelná na kohokoli a kdekoliv. Jazyk preambule Všeobecné deklarace bez omezení zdůrazňuje, že "uznání vrozené důstojnosti, rovných a neodcizitelných práv všech členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a světového míru". V letech, kdy jsem působil jako aktivista v oblasti lidských práv, jsme zastupovali uvězněné spisovatele, ochraňovali venkovany ohrožené jejich vlastními brutálními vojenskými režimy, dávali hlas ženám, jejichž lidská práva byla ignorována ve jménu "kulturních norem", pořádali kampaně za ukončení používání pozemních min a dětských vojáků, volali po ukončení policejního teroru (včetně v USA) a trvali na potrestání vůdců zneužívajících své pravomoci a upevňovali vládu zákona. Neusilujeme o tato práva jenom někdy a na některých místech, ale děláme to stále a všude, dokonce i doma. To je pro mne opravdový význam "universality".

Svět se změnil a v posledních deseti letech se nám téměř vymkl z rukou. S koncem studené války a jejích hrůzostrašných důsledků pro bezpečnost nás všech, musí něco nahradit ideologie, které do té doby ovládaly lidské chování. Věřím, že zásady lidských práv jsou právě ty myšlenky, které mohou a měly by platit v budoucnosti, o což se dnes snaží jak vlády tak občané. Podívám-li se do budoucnosti, vidím na cestě tři hlavní změny, které zajistí, aby se lidská práva stala základním principem jednání uvnitř i vně národů.

První z těchto změn je globální ekonomika a role velkého obchodu na dnešní zahraničně-politické scéně. V mnoha zemích, obzvláště v rozvojovém světě, hrají mezinárodní korporace stejnou roli jako některé zahraniční vlády. Organizace lidských práv a obchodní společenství se dnes nacházejí na počátku nesnadného tance. Myslím, že obchodní společenství obecně

nevítá jednání s organizacemi lidských práv, ale v několika posledních letech si zčásti uvědomilo jistý stupeň společné zodpovědnosti v této problematice. Začíná si uvědomovat, že obchodní spolupráce se stranou hrubě porušující lidská práva znamená spoluúčast páchanou za účelem zisku. Také začíná chápat, že přehlížení pracovních práv např. placením neskutečně nízkých mezd nebo diskriminací pracovní síly vzhledem k rase nebo pohlaví může znamenat odsouzení veřejností nebo akcionáři. Hlavní mezinárodní korporace jako Royal Dutch Shell, British Petroleum nebo Total, Nike, Disney, Heineken a Carlsberg se tuto lekci naučily tvrdým způsobem a to tak, že byly veřejně odsouzeny. Společnosti Heineken a Carlsberg zastavily své plány v Barmě právě kvůli své špatné pověsti. Oděvní společnost Liz Claiborne se musela z Barmy stáhnout ze stejného důvodu. Časopis The Economist, povinná četba v obchodní komunitě, zdůraznil svým odběratelům dvě věci: 1) že společnosti se stále více zabývají protesty proti jejich aktivitám a 2) že když vlády opomenou zajistit dodržování lidských práv padne zodpovědnost na korporace.

Druhou z budoucích změn, která bude také přispívat k universalitě, je komunikační exploze. To, že informace je moc, je mezi tyrany dobře osvědčená zásada. Po staletí se diktátoři drželi u moci právě pomocí utajovaných informací. Téměř před dvaceti lety, když se objevily první faxové přístroje se nám podařilo jich několik propašovat do Sovětského svazu a do zemí Východního bloku. Nikdo z nás si tenkrát plně neuvědomoval význam těchto malých přístrojů. Nerozeznali jsme, jak velký pocit síly malinkaté disidentské komunitě dodá vědomí, že jsou i ostatní, jako oni, nejen v jejich vlastních zemích, ale v celém regionu, kteří pracují ilegálně a obhajují zásady svobodného projevu a sdružování, a kteří nakonec zvítězili. Dnes přístup k Internetu znamená, že dny totální kontroly jsou sečteny a to i v zemích s represivními režimy. Např. nedávno zveřejnil Human Rights Watch deseti-stránkovou poradní zprávu k událostem v Malajsii, kde dlouholetý silák Mahathir uvěznil svého vlastního náměstka předsedy vlády a potlačil o tom jakoukoliv tiskovou zprávu. Na naší webové stránce se objevilo více než 17.000 malajských návštěvníků, kteří hledali informaci o událostech v jejich vlastním hlavním městě. Jakákoliv informace získaná lidmi s přístupem k Internetu může dnes cestovat kolem světa. Mahathir již nemůže kontrolovat co jeho lidé znají a co ne a proto již nemůže kontrolovat co si myslí a co vědí. Informace cestuje z New Yorku na druhou stranu zeměkoule v jediném okamžiku. Žádný tyran na světě by si dříve nepomyslel, že se bude muset střetnout s takovým protivníkem.

Třetí významnou změnou je prokazatelně to, že universalita je nyní vnímána nevědomými občany a tucty vlád po celém světě jako něco běžného. Za méně než 2 roky proběhly tři významné světové kampaně pořádané nevládními organizacemi ve spolupráci s malými a středně velikými vládami. V prosinci 1997 podepsalo v Ottawě 122 vlád Smlouvu o zákazu používání pozemních min, již byly završeny dva roky intenzivních jednání. Frustrovány vznešeným postupem jednání o konvenčních zbraních vedených pod záštitou OSN se země jako Rakousko, Belgie, Kanada, Mexiko, Norsko a Jihoafrická republika rozhodly vytvořit návrh smlouvy a jednat o něm mimo těžkopádnou strukturu OSN. Nedávno po nutné ratifikaci v nejméně 40 zemích tato smlouva vstoupila v platnost. Znamená to, že již žádné miny se nepřidají k těm 20 milionům již položených; znamená to, že počet 25.000 obětí ročně se bude snižovat; znamená to, že odminování uvolní půdu pro zemědělství a ne pro válku. V červnu 1998 bylo v Římě schváleno vytvoření stálého nezávislého kriminálního dvora, které by mohlo být důležitým zlomem v oblasti lidských práv od doby schválení Všeobecné deklarace před 50 lety. Ve prospěch silného soudního dvora hlasovalo 120 zemí a mezi novými křehkými státy, které se po letech vymanily z moci násilnických režimů, se začaly tvořit aliance. Byly mezi nimi např. Argentina, Sierra Leone, Bosna, Jihoafrická republika. Tyto státy vědí nejlépe, jak vysoká je cena, kterou jejich občané musí zaplatit za slabý soudní systém, který nedokáže spravedlivě odsoudit mocné za jejich činy. Vědí velice dobře, co se

stane, nevládne-li zákon. A proto se spojily, aby vytvořily soud, který omezí moc těch několika a nabídne spravedlnost mnoha lidem.

Třetí událostí, která proběhla, je kampaň za zákaz nasazování dětí jako vojáků, opět nadšeně podporovaná zeměmi, kde jsou desetileté děti nuceny nastoupit do služby, která je poznamenána celý život a odebere jim jakékoli budoucí příležitosti: Uganda, Kambodža, Libérie, apod. Na světě je dnes přibližně 250.000 ozbrojených dětí v škaradých konfliktech dominujících na povrchu planety. Česká vláda byla vlastně v čele skupiny, která se setkala v Ženevě, aby vytvořila strategii pro ukončení dětské vojenské služby po celém světě.

Tyto tři události mají společné dva nápadné rysy. Prvním je to, že možnost jejich vzniku je výsledkem širokého partnerství mezi malými vládami a nevládními organizacemi. Druhým rysem pak je, že vláda Spojených států v nich sehrála zoufale ubohou roli. Spojené státy odmítly podepsat Smlouvu o zákazu pozemních min, protože trvaly na možnosti je použít na hranici se Severní Koreou. Spojené státy odmítly podepsat vytvoření Mezinárodního soudního dvora kvůli velice vzdálené možnosti, že by tam mohl jednoho dne skončit nějaký americký činitel. A Spojené státy aktivně bojovaly proti snahám zvýšit věk nástupu do vojenské služby na 18 let, protože Pentagon rekrutuje 0,5% sil ze středních škol ve věku 17 let.

To vše mne vede k tomu, abych řekl, že diskuse o universalitě je vlastně již zastaralá. Myslím, že dění v posledních deseti letech, kdy po celém světě vyrostly stovky tisíců organizací zabývajících se lidskými právy, které mají zcela nové možnosti v dorozumívání se mezi sebou navzájem a které disponují jasným vědomím vlastní početní převahy, ukazuje, že občané světa se cítí oprávněni k plným právům obsažených ve Všeobecné deklaraci a v Ústavách jejich vlastních zemí. Věří, že mají právo pozvednou svůj hlas ve svůj prospěch. Také je ale pravda, že zbývá ještě mnoho práce. Jenom v mé vlastní zemi, Spojených státech, musíme usilovně přesvědčovat Washington, aby změnil svůj postoj k pozemním minám, dětským vojákům a Mezinárodnímu tribunálu. Také musíme přesvědčit Washington o tom, že má zodpovědnost za pozvednutí otázky lidských práv u každé vlády a u každého vládce, s kterým se střetne, a na každém veřejném fóru. Musíme přesvědčit Washington, že žádná vláda, ať je jakkoli silná, nesmí být vyjmuta z tohoto tlaku.

A to nás přivádí k otázce Číny a Weje Ťing-šenga, který je zde dnes s námi. Protože on nám neřekne, co si prožil kvůli své víře, tak to učiním já. Je to méně než rok od doby, kdy byl po 19 letech propuštěn z vězení, kde trávil většinu svého času na samotce. Byl často bit, často mu byl odmítán papír a tužka, s kterými by mohl strávit svůj čas, a jeho poslední cela měla skleněné stěny, jakoby byl zvíře v zoologické zahradě. Světlo měl zapnuté 24 hodin denně a příležitostně jej mohli chodit bit i ostatní vězni. Přes to všechno trval jasně a odvázně na tom, že bude pokračovat v psaní. Odmítl opustit vězení dokud mu vše, co napsal, nebylo vráceno. Jeho vítězstvím bude návrat do Číny, kde bude moci mluvit svobodně, psát svobodně, svobodně se účastnit událostí své země jako upřímný a téměř vzpurný občan. V Číně jsou tisíce "Wejů", kteří zůstávají ve vězení a mírovou cestou následují svou víru.

Tito vězni v Číně a v každé zemi, kde sedí v tmavých celách, jsou odpovědností nás všech. Nikdo z nás nemůže odvrátit svou tvář, nikdo nemá právo být příliš zaměstnaný, nikdo nemůže říct, že právo mluvit svobodně, procházet se venku, shromažďovat se s přáteli, modlit se ke svému Bohu a žít mezi svými milovanými, není universální. Tato myšlenka bylo prokázána již dávno a jestliže potřebujete důkaz, vzpomeňte si, že Václav Havel je na Hradě a Nelson Mandela v Qunu House. Děkuji Vám.

Martin Bútora

Děkuji vám, pane Bernsteine, za tak výmluvný popis minulých a budoucích výzev; děkuji Vám také za některá praktická doporučení k tomu, co by mohlo a mělo být uděláno v oblasti lidských práv; a konečně Vám děkuji za představení našeho dalšího řečníka, který byl schopen překonat své potíže (dokonce vydal sbírku svých dopisů z vězení), který měl dostatek

odvahy stát osamocen a kdo byl opakovaně navrhován Václavem Havlem jako kandidát na Nobelovu cenu míru. Odvážný kritik nejenom nekompromisních čínských komunistů, ale také kompromisů demokratického světa. Vůdčí hlas volající po svobodě a lidských právech v Číně, Wej Ťing-seng.

Wei Jingsheng

Děkuji panu prezidentu Havlovi, děkuji všem organizátorům tohoto setkání a především děkuji všem zde přítomným přátelům, kterým leží na srdci otázka dodržování lidských práv. Příští měsíc už tomu bude celý rok, co jsem opustil vězení. Během tohoto roku mě stále pronásledovala jedna věc, které nerozumím a již se nepřestávám divit. O lidská práva se nejméně zajímají ti lidé, kteří by měli být osobně nejvíce zainteresováni na jejich dodržování, a tito lidé naopak dokonce přesvědčují ostatní, aby na lidská práva nebrali ohled. Když občan demokratického státu zůstává sedět doma, v kruhu rodinném, nemusí pociťovat otázku dodržování lidských práv kdesi daleko ve světě jako věc zásadního významu, protože osobně se ho nedotýká. Pro koho tedy má dodržování lidských práv zásadní důležitost? Každodenním problémem a věcí zásadní důležitosti se lidská práva stávají pro ty, kdo cestují za obchodem a za prací daleko od domova a ve vzdálených zemích chtějí uzavírat obchody a zakládat továrny. Důvod je prostý. V domácím prostředí člověk dobře zná různé zvyklosti, vyzná se v zákonech a dokáže se chovat tak, aby jej nepotkalo žádné neštěstí. Jen lidé, kteří podnikají v zahraničí, nemohou dost dobře do podrobnosti znát zvyklosti a zákony různých států. A proto právě oni nejvíce potřebují univerzální principy, které by poskytovaly stejné záruky kdekoli ve světě a jež by vycházely z univerzální lidské povahy a tudíž by mohly platit na celém světě stejně. Takovými principy jsou základní lidská práva, jež zaručují svobodu a důstojnou existenci pro každého jedince.

Pohled do historie ukazuje, že první, kdo se zajímali o lidská práva a kdo se dožadoval jejich respektování, byli kupci. Putovali za obchodem do dalekých krajů a setkávali se s různými, často pro ně na první pohled prapodivnými zvyklostmi, dostávali se do zemí ovládaných nejrůznějšími vládci a museli se přizpůsobovat různým režimům a v důsledku toho přirozeně docházeli k přesvědčení, že je potřeba nalézt společné, všemi lidmi stejně respektované zásady, jež by všem stejně zaručovaly bezpečí. Na tomto fóru se mnoho hovoří o globalizaci a ze slov zde přítomných účastníků je zřejmé, že komercializace a globalizace světa dosahuje nebývalého stupně, dokonce budí obavy. Pro mě z toho vyplývá, že v tomto rychle se globalizujícím světě se principy univerzálních lidských práv stávají důležitější než byly kdykoliv před tím. A samozřejmě, na prvním místě by si stále rostoucího významu lidských práv jako univerzální hodnoty respektované všemi lidmi, všemi kulturami a všemi státy po celém světě měli být vědomi obchodníci, byznysmeni. Kupodivu jsme však svědky něčeho jiného. Právě někteří lidé z byznysu dnes přesvědčují celý svět, že není třeba hledět na něco tak okrajového a pro obchod bezvýznamného, jako je dodržování lidských práv kdesi v zapadlém koutě světa. Vyvíjejí nátlak na politiky, aby se nepletli do věci lidských práv v cizích zemích, neboť prý tak poškozují jejich obchodní zájmy a v konečném důsledku zájmy lidu vlastní země. Zapomínají přitom, že zavíráním očí před stavem lidských práv v zemi, kde hodlají obchodovat, sami sobě podřezávají větev a jejich momentální zisk může mít v dlouhodobé perspektivě nadozrnlé následky pro jejich vlastní lid.

Domnívám se, že tento prazvláštní úkaz má několik příčin, z nichž jedna je zvláště hodna naší pozornosti. Mnoho lidí je přesvědčeno, že každý si má hledět především svých vlastních problémů a usilovat o osobní prospěch - to mnozí z nás považují za svůj hlavní úkol. Máme sklon si myslet, že problémy ostatních se nás netýkají a nestojí za to si jich všimnout. Čas od času se ozývají hlasy, které říkají "Otázka dodržování lidských práv v Číně je problém, který si musejí vyřešit sami Číňané. My Američané máme svobodu slova, my Francouzi máme svobodu projevu - a to nám stačí." Dovolte, abych na malém konkrétním příkladu ukázal, jak

se tito lidé mylí a že stav věcí v Číně se bezprostředně může promítnout i do stavu věcí na Západě. V poslední době jsme v četných diskusích s americkými, francouzskými a anglickými novináři společně došli k jinému názoru. Pakliže v Číně neexistuje svoboda slova, zůstává neúplná také svoboda slova a právo na informace v demokratických zemích. Je snad málo novinářů, kteří byli vypovězeni z Číny a nikdy již nedostanou čínské vízum, protože o této zemi podali pravdivou zprávu, jež byla v rozporu s oficiální propagandou. Mnozí Američané si stěžují: "Jak to, že nevíme nic o skutečném stavu věcí v Číně?" Příčina je jednoduchá - pravdivé zprávy se nedostanou na veřejnost, protože v Číně se nedodržují elementární lidská práva, neexistuje tam svoboda slova. Z toho plyne, že dokud neexistuje v Číně svoboda slova, nenaplní se zcela svoboda slova ani nikde jinde ve světě.

Další myšlenka, kterou bych zde chtěl vyzvednout, se týká univerzálnosti lidských práv. Nesčetné konkrétní životní situace a osudy konkrétních obyčejných lidí v Číně dokládají, že Číňanům nezáleží na svobodě a důstojném životě o nic méně než lidem ze Západu. Na Západě někteří stoupenci myšlenky nezasahování do otázky dodržování lidských práv v Číně dokonce argumentují tím, že oficiální představitelé čínského režimu jsou velmi citliví, dbalí své "tváře", a proto je třeba s nimi jednat velmi zdvořile a nelze urážet jejich hrdost poukazováním na to, že v Číně se děje cosi nepatřičného. Na adresu těchto ohleduplných lidí na Západě bych rád položil tuto otázku: Jestliže jsou představitelé komunistického režimu v Číně tak náramně citliví a dbalí své důstojnosti, jak to, že žádnou důstojnost nemají milióny bezejmenných, obyčejných Číňanů, kteří údajně nemají takové nároky na dodržování lidských práv jako lidé na Západě? Oficiálními představiteli Číny jsou přece Číňané, stejně jako ti obyčejní lidé, jejichž důstojnost je dnes a denně v Číně pošlapávána, protože tam nejsou dodržována elementární lidská práva. Na celém světě mají všichni lidé stejnou potřebu žít svobodně a důstojně. Na Západě se však lidé již do svobodného světa rodí, a proto si možná ne zcela uvědomují zásadní důležitost svobody. Možná, že v okamžiku, kdy se svoboda stává pro člověka samozřejmostí, může si začít myslet, že důležitější než svoboda jsou peníze a hmotný zisk. Avšak lidé, kteří svobodu ztratí, okamžitě poznají, že to nejcennější, co člověk může kdy mít, je právě svoboda. Ve vězení jsem se setkal s nejrůznějšími vězni (a také různými bachaři). Všechny spojovalo stejné poznání: člověk ve vězení si nejvíce ze všeho váží svobody. Je ochoten zaplatit jakoukoliv cenu za nejnepatrnější kousek svobody. Z této zkušenosti pro mě plyne poučení - my, kdo jsme získali svobodu, nesmíme zapomínat na ty, kteří ji nemají, nebo si dokonce myslet, že ji nepotřebují. Svoboda chybí nejen vězňům ve vězení, o svobodu jsou připraveni milióny lidí v zemích s totalitními a tyranskými režimy. Je to ohromné množství lidí, kteří žijí téměř stejně nesvobodně, jako by byli zavřeni ve vězení. Chybí jim osobní svoboda, jsou nesvobodní, potřebují naši pomoc a proto dovolu, abych vás požádal - pomáhejte jim a nepolevujte v tom. Děkuji.

Martin Bútora

Drazí přátelé, myslím, že jsme všichni pohnuti hlasem přicházejícím z Číny. Dovolte mi, abych nyní učinil jeden neplánovaný krok. Možná již víte, že jedním z našich hostů na této konferenci zvaným panem prezidentem Havlem, měl být Elizardo Sánchez z Kuby. Bohužel, havanská vláda panu Sánchezovi účast na Foru 2000 nepovolila. Chtěl bych využít této příležitosti a požádat pana Franka Calzóna, výkonného ředitele Centra pro svobodnou Kubu, aby nám pověděl něco o situaci Elizarda Sáncheze a o problematice lidských práv na Kubě.

Frank Calzón

Velice Vám děkuji, pane předsedo. Pane prezidente je mi velkou ctí být zde, poslouchat Vás, Wej Ťing-šenga a později Sergeje Kovaljova, kteří jsou hrdiny pro mnoho lidí na celém světě, obzvláště těch, kteří trpí nevyslovitelným týráním na místech jako je Čína, Barma, Východní Timor, Tibet a Kuba. Rád bych využil této příležitosti a učinil několik stručných poznámek o

současné situaci na Kubě.

Návštěva Svatého otce na Kubě byla plná očekávání. Papež o ní řekl: "Svět by se měl otevřít Kubě a Kuba by se měla otevřít světu." Svět pokračuje ve svém otevírání se Kubě. Je slyšet mnoho diskusí o investicích na Kubě; no, bohužel, Kuba se stále ještě musí světu otevřít anebo se otevřít Kubáncům.

Castro stále musí povolit vstup občanské společnosti na Kubu, stále musí povolit Mezinárodnímu výboru červeného kříže, aby vstoupil do kubánských vězení, kam se snaží dostat již po mnoho let. Amnesty International podala před jeden a půl rokem zprávu o tom, že kubánská vláda odmítá podávat politickým vězňům léky a jídlo jako druh trestu. Castro na Kubu dovezl sovětské metody útlaku obyvatelstva a to včetně zneužití psychiatrie. Před pádem Sovětského svazu, když měli být sovětsí psychiatri vyhoštěni z Královské psychiatrické asociace (Royal Psychiatric Association), vystoupili kubánští psychiatri společně s nimi. Kubánci prohlásili, že celá akce byla konspirace CIA. Od té doby sovětsí, dnes ruští, psychiatri uznali, že tehdy měli nějaký problém a povolili vstup mezinárodní inspekce do svých nemocnic. Kuba se stále ještě musí vrátit do Světové psychiatrické asociace (World Psychiatric Association), anebo povolit podobné inspekce.

V posledních dnech jsem rozesílal informace čtyřem nejvýznamnějším aktivistům v oblasti lidských práv na Kubě. Jedním je Martha Beatriz Roque Cabello. Je ekonomkou a trpí rakovinou a podle New York Times se jí nedostává dostatečné lékařské péče. Dalším je právník Rene Gomez Manzano, který nemůže vykonávat svou praxi, protože se zabýval obhajobou politických případů. Třetím je Felix Antonio Bonne Carcasses, učitel, který ztratil svou práci, protože požádal o akademickou svobodu. Konečně Vladimiro Roca Antunez, sociální demokrat a syn jedné z čelních postav kubánského komunismu. Napsali dokument nazvaný Domovina patří nám všem (The Homeland Belongs To Us All), ve kterém volali po národním usmíření a dialogu. Vlastně volali přesně po tom, co zde my dnes děláme: po možnosti setkávat se, pokojně diskutovat o událostech, po příležitosti přispět k hledání řešení kubánské krize pro všechny Kubánce. Odpověď vlády byla rychlá: před 13 měsíci byli uvězněni. Ještě před několika týdny na ně nebyla podána žaloba. Dnes již obžalováni jsou a to za zradu a mohli by být odsouzeni k 15 letům odnětí svobody. Vybízím vás všechny, včetně prezidenta Havla abyste ohledně jejich situace učinili vše, co je ve vašich silách.

Toto nejsou jediné případy. Chtěl bych zmínit jenom ještě jeden. Dr. Desi Mendoza je lékař a podle Amnesty International je odsouzen k sedmi letům odnětí svobody za to, že se zahraničními novináři diskutoval o propuknutí horečnaté epidemie. Za tento zločin je dnes na Kubě ve vězení. Myslím, že potřebují naši pomoc.

Konečně, slyšel jsem jak pan Bernstein hovořil o několika společnostech, které začínají respektovat lidská práva a to je vítaný pokrok. Je zde samozřejmě otázka sankcí nebo obnovení přátelských vztahů či otázka společných závazků. Kromě těchto sloganů byl vám chtěl zanechat dvě fakta.

Nevím, jestli víte, že zahraniční společnosti, které přicházejí na Kubu, nemohou přímo najímat Kubánce, a že pracovní sílu jim poskytuje vláda. Je zde případ kanadské důlní společnosti, která platí kubánské vládě 9.500 dolarů ročně za jednoho dělníka. Z těchto peněz platí vláda 10 dolarů dělníkovi. Takový druh investice bychom nechtěli vidět v žádné části světa.

Dále je zde argument, a já vám ho ponechám, podle kterého půjdou investoři na Kubu a budou lobbovat u kubánské vlády. Nějakým způsobem se na Kubu jejich prostřednictvím dostanou lidská práva a budou sloužit jako pokroková síla. Já jsem Kubánek a vím něco málo o Latinské Americe a vím, že toto se v tomto století ještě nestalo. Investoři jdou do těchto zemí a pak lobbují u svých vlastních vlád, aby ignorovaly porušování lidských práv, kdekoliv jsou, včetně Kuby. Půjdou-li investoři na Kubu, aby zde poskytovali pomoc lidem, to je v pořádku. Ale to, co máme na Kubě, je apartheid, kde Kubánci nesmí do ubytoven, hotelů,

nemocnic a na pláži, které byly určené cizincům.

Ještě jednou bych chtěl vyzvat vás všechny, abyste se přimluvili za svědomité vězně na Kubě, stejně jako za svědomité vězně v Číně a kdekoli jinde.

Martin Bútora

Velice vám děkuji, obzvláště za jmenování a za pohanění těch společností, které si za své aktivity zaslouží odsouzení. Je to velice důležitý okamžik a my všichni sdílíme vaše naděje, že se Kuba otevře světu a že se tam změní podmínky pro lidská práva.

Jsem si jistý, že představovat našeho dalšího řečníka není nutné, nejenom proto, že zde s námi byl již loni, ale především proto, že bez něho si není možné představit ruské hnutí lidských práv. Je předsedou Výboru pro lidská práva, strávil 10 let ve vězení a v exilu, je to muž s hlubokým přesvědčením mluvit pravdu nehledě na fakt, že cíle jeho kritiky jsou nově narození demokraté v Rusku anebo evropští politici, kteří ujednávají kompromisy se zlem. Oponent ruské války v Čečensku, člen ruské Dumy. Serguey Kovalyov.

Serguey Kovalyov

Děkuji vám, pane předsedo.

Obávám se, že základní cíl našeho shromáždění - diskuse - nebude naplněn, pokud bych přednášel projev jakožto takový. Proto se pokusím soustředit na několik tezí. Klíčovým slovem našeho letošního setkání je globalizace, což já vítám. Vítám to, neboť jsem přesvědčen, že lidstvo už dávno neusiluje o jednotu. Lidstvo totiž dávno je jednotné. Už dávno žijeme ve vzájemně závislém a propleteném světě, kde žádný důležitý problém nemá lokální řešení. Jakmile se některý problém stává dost vážným, současně se stává i globálním. V takovém případě globalizace není jen souhrnném kulturních, náboženských či diplomatických kontaktů, nejsou to ani pouhé výzvy k náboženské toleranci. V takovém případě globalizace - to je vstup do jakéhosi společenství lidí, kolektivů a států, které zahrnuje celou planetu. Z toho plyne, že se musíme naučit používat jednotná pravidla hry. Pokud usilujeme o součinnost, musíme hrát podle stejných pravidel. Dva týmy, z nichž jeden uznává pojem offside a druhý nikoli, přece spolu hrát nemohou. Proto je nabíledni, jak je důležitá otázka jednotných pravidel, která by platila pro celé nově se vytvářející světové společenství. Její důležitost už nejednou zdůrazňovala zejména OSN. Avšak tato vážená a naprosto nezbytná mezinárodní organizace má jeden zásadní nedostatek. OSN se skládá ze 150 zastupitelství jednotlivých zemí. Je přirozené, že zástupci jednotlivých států v OSN hájí zájmy svých zemí, neboť to mají v popisu práce a taky proto, že jim to velí jejich svědomí. Avšak nikdo z nich nehájí zájmy práva. Takže máme co do činění s konglomerátem zastupitelství, která se snaží nalézt rovnováhu mezi úzce pojatými, sobeckými národními zájmy. Ale právo přece není žádnou služkou politiky. Právo stojí mimo politiku a nad ní. Na základě práva se vytváří ona společná pravidla hry a hranice, uvnitř nichž se stává možným rozvoj politické aktivity. Veškerá politická aktivita mimo tento rámec musí být zakázána. Další teze: středobodem současného práva jsou lidská práva. Koncepce lidských práv, která se vytvářela několik tisíciletí a získala svou konečnou podobu v průběhu několika posledních staletí, vyjadřuje filozofii práva vůbec. Vedle toho tato koncepce je jedinou zárukou bezpečnosti světa. Pokud tak nepatrná menšina jako je jeden člověk je chráněna právem, zákonnými normami, potom i větší celky včetně států jsou pod ochranou práva. Pokud není chráněna osobnost, nemůže být řeči ani o ochraně kolektivních zájmů. Toto je moje odpověď na otázku našeho váženého pana předsedy, zda jsou přednější práva osobní či kolektivní. Ze samotné podstaty práva plyne, že individuální práva mají nezpochybnitelnou a naprostou prioritu.

Nakonec je zde otázka, zda lidská práva jsou universální, polyvalentní jak to stojí v programu našeho zasedání, či naopak musí odrážet národní specifika. Jsem hluboce přesvědčen, že

lidská práva mají universální povahu. Nemohu ale souhlasit s naším váženým panem předsedou, který tvrdí, že toto tvrzení je banální, protože nikdo takové pojetí lidských práv ani nezpochybňuje. Ujišťuji vás, vážený pane předsedo, že se celkem snadno dají najít zastánci opačného názoru. Pokud mluvíme o mezinárodních konferencích, rád bych připomněl, že na každém zasedání Komise OSN pro lidská práva v Ženevě lze slyšet desítky řečníků ze zemí Asie, Afriky či jiných koutů světa, kteří nás napomínají, že prý prosazujeme evropskou koncepci lidských práv. A vedle toho přece má právo na existenci i africká koncepce. Jsem připraven dokázat, že podobná tvrzení nejenže jsou nesprávná, ale navíc nejsou vedená dobrými úmysly a vždy jsou podložena snahou vyhnout se mezinárodní kontrole. Není náhodou, že v OSN obrovské množství zemí se snaží prosadit názor, že údajně existují důležitější a méně důležitá lidská práva. Tvrdí, že nejdůležitějším právem je tak zvané právo na rozvoj. Pokud vás zajímá co to znamená, vysvětlení je jednoduché. Právo na rozvoj z hlediska jeho zastánců znamená následující: vysoce vyvinuté země v minulosti dlouho vykořisťovaly svoje kolonie. Nyní by měly poskytnout peníze pro ekonomický rozvoj bývalých kolonií. Dávejte nám peníze, dokud se na vás nedotáhneme. Až budeme na stejné ekonomické úrovni jako vy, potom možná - já zdůrazňuji slovo možná - vám dovolíme se zajímat, zda v našich vězeních používáme mučení či nikoli; zda dochází ke zmizení lidí, po nichž se najdou mrtvolky spoutané ostnatým drátem, či nikoli; zda lidé jsou popravováni bez soudu a tak dále. Do té doby vás prosíme, abyste nezasahovali do našich vnitřních záležitostí. Právě proto tvrdím, že žádná vážně míněná globalizace, žádné snahy o vytvoření bezpečného a moderního světového společenství nejsou možné bez vypracování universálních a použitelných pro všechny pravidel hry. Zákon se stává skutečným zákonem pouze tehdy, jsou-li vůči němu ve stejném postavení všechny subjekty - ať už je to člověk nebo společnost. Nakonec ještě jedna teze, kterou přednesu tak trochu pro povzbuzení diskuse a doložím jediným příkladem. Je to teze o tom, že křesťanská západní kultura sice vytvořila jedinou, jednotnou a universální koncepci lidských práv, ale nezachovává vůči ní věrnost. Bohužel, jsme svědky toho, jak se pokrytecky používá dvojí metr. Bohužel vidíme, jak politická účelnost vítězí nad zásadami práva. Ale právo je právem pouze tehdy, pokud politice nepřisluhuje, ale naopak ji udržuje v určitých mezích. Tady je ten příklad. Ve svém loňském příspěvku jsem se zmiňoval, že pouze dva evropští přední politici mohli zastavit dlouhodobé krveprolití na severním Kavkaze, v Čečensku: kancléř Kohl a prezident Clinton. Dále už nehodlám argumentovat, raději použiji další příklad, rovněž spojený s Čečenskem. V prosinci roku 1995 se po celém Rusku konaly volby. V části Ruska, které se říká Čečensko, federální vláda v rozporu se zákonem rovněž vypsala volby. Říkám v rozporu se zákonem, neboť ruské zákony kategoricky zakazují konání voleb za podmínek, které vládly v Čečensku v prosinci 1995. Za války se volby konat nesmějí, to není demokratické. Nicméně volby v Čečensku byly vypsány, ale nekonaly se. Konala se jen hrubá, nestydatá falzifikace, nejsprostší jakou si jen umíte představit. Tuto falzifikaci objednaly ústřední federální orgány a uskutečnily federální výkonné orgány, hlavně Ústřední volební komise, a posvětil ji nejvyšší soudní orgán, Nejvyšší soud. Existují vysoce vážené evropské organizace jako Organizace evropské bezpečnosti a spolupráce, nositelka helsinských zásad, a Rada Evropy. Jak v tomto případě reagovaly tyto vysoce vážené veřejné evropské struktury? Dovolím si vám, vážení kolegové, připomenout, že obě tyto organizace prohlašují, že kontrola demokratického průběhu voleb je pro ně prioritou číslo jedna. V Grozném, metropoli Čečenska, tenkrát pobývala stálá mise Organizace evropské bezpečnosti a spolupráce, ale bezprostředně před volbami její zástupci odcestovali. Prohlásili, že odjíždí, neboť jejich bezpečnost není zaručená. To je lež. Odjeli z Grozného proto, aby nemuseli hodnotit věci, které by jim probíhaly přímo před očima. Kdyby řekli, že se tam konaly nikoli volby, ale falzifikace, pohádali by se s Moskvou. Tvrdit, že se volby konaly demokratickým způsobem, podle zákona by bylo přece jen příliš ostudné. Z toho je vidět, že tito lidé ještě mají v duši zbytky slušnosti. Rada Evropy nevěnovala této

falzifikaci ani špetku pozornosti - jak taky jinak, že? Jediná činnost, kterou v této souvislosti vykazala Pracovní skupina Rady Evropy pro záležitosti Čečenska, spočívala ve schůzkách s podivnou figurou, která byla pseudovolbami legalizována - s panem Zavgajevem. Když jsem se snažil diskutovat s předsedou této komise Rady Evropy, ukončil náš rozhovor otázkou: "O co vám jde? Vy si snad nepřejete, aby pan Jelcin byl zvolen na druhé funkční období?" Takový je vztah k právu zástupce významné celoevropské organizace. Myslím si, že toto pokrytectví a tento vztah k právu jakožto ke služce, která má přisluhovat pomíjivým a úzce pojatým politickým zájmům, je naším celoevropským, ba i celosvětovým neduhem. Myslím si, že dokud nepřekonáme vlastní zbabělost a nerozhodnost, dokud nenajdeme v sobě dost odvahy říkat nahlas to co dosud balíme do kulantních diplomatických frází, nemáme právo ohánět se pojmy jako globalizace a lidská práva. Lidská práva jsou nedělitelná. Třeba je to banální, ale přesto bych vám rád připomněl slova starého a výborného anglického básníka Johna Dona. Napsal: "Neptej se, komu zvoní hrana. Zvoní tobě." Tahle hrana zvoní nám všem. Děkuji vám za pozornost.

Martin Bútora

Děkuji vám mnohokrát, Sergeji Kovaljove. Potvrdil jste svou pověst muže, před kterým se žádná vláda a žádný diplomat nemůže cítit bezpečný, pokud se řádně nechovají na poli lidských práv. Doufám, že v naší diskusi najdete nějaké ohlasy.

Věřím, že Adam Michnik, Ivan Gabal a snad Miklós Sükösd by nám a naší generaci potvrdili, že jsme měli společnou intelektuální a morální autoritu, která nám jaksí pomáhala přežít v těžkých dobách a jejíž texty jsme všichni četli s nadšením. Profesore Leszku Kolakowski, slovo je Vaše.

Leszek Kolakowski

Tím, že raději vyjmenuji některé nejasnosti, budu možná trochu v nesouladu s obecnou linií našeho setkání.

Co tím však myslíme, řekneme-li, že věříme v lidská práva, nebo řekneme-li, že lidská práva jsou platná? Zřejmě lidská práva nejsou něco, co patří k přirozenému stavu věcí. Jsou produktem kultury. Mohla by být ospravedlněna na nějakém náboženském předpokladu nebo prostřednictvím víry v přirozené právo; nebo by mohla být ospravedlněna v nějaké filosofické škole, např. následníky Kanta či ve fenomenální logice; ale z pohledu empirika je myšlenka lidských práv arbitrážní normou. Nemá nic společného s pravdou. Rozpoznat ji je otázka osobního odevzdání - což je přípustné, pro jistotu - ale nemá to nic společného s pravdou.

Nyní, je podstatné věříme-li v lidská práva ve smyslu absolutního odevzdání nebo ve smyslu pravdy? Myslím, že je to podstatné. Rozdíl bych Vám chtěl ukázat na americkém a německém duchu a odtud použít paradigmatický příklad lidských práv, kterým bude otrokářství. Americký duch říká: "No, nikdo neobhajuje otrokářství." Bylo by velmi výjimečné najít někoho, kdo by řekl: "S otrokářstvím není nic špatného; otrokářství je v pořádku, akorát je škoda, že bylo zrušeno." To by bylo výjimečné. Proto můžeme předpokládat, že existuje konsensus o špatnosti otrokářství a to je vše co potřebujeme. Ale německý duch s tímto skrovným výsledkem spokojený není. Německý duch raději říká: "Ne, to nestačí. Chceme vědět, je-li otrokářství ve své podstatě špatné." Abychom mohli udržet konsensus i v tomto případě, museli bychom říci: "Nyní je shoda v tom, že otrokářství je ve své podstatě špatné, ale bylo období, kdy bylo považováno za normální a tehdy špatné nebylo." Ale německý duch říká, že musíme mít nějaký základ, podle kterého bychom mohli říci: "Ne, bylo vždy špatné, ve své podstatě špatné a nikdy nebylo správné." Ale jak to dokázat? To je další věc; to je filosofický problém.

Je jasné, že myšlenka lidských práv je z historického hlediska relativně nová. Pro lidi bylo

přirozené chránit se před zabíjením či ohrožování svých blízkých - ale uvnitř jejich vlastního kmene. Solidarita byla ve vlastním kmeni a myšlenka "celistvosti lidstva" jako "společenství rovných" dozrávala mnoho století.

Snad buddhistická metafyzika byla první známou formou této myšlenky. Všichni známe předpisy krále Ašoky, které položily základ zásadám náboženského míru a tolerance. Pak přišla kosmopolitní teorie řeckých stoiků. Pak křesťanství. Židovské náboženství bylo etnické, ale vidíme, jak krůček po krůčku rostlo - s posledními proroky - a stalo se více universálním. Ale duch "kosmopolitanizmu" definitivně vyhrál v židovské sektě, která se později měla nazývat křesťanství.

Křesťanství je kosmopolitní a kosmopolitní zásady jsou jeho nutnou podmínkou a v některých interpretacích dokonce obsahují myšlenku lidských práv. Říkám v některých interpretacích, protože koncepčně je možné přijmout "kosmopolitní zásady" a zároveň odmítnout "myšlenku lidských práv". Příkladem je marxismus. Nicméně i kdyby byla zahrnuta, byla by cesta k jasné formulaci velice dlouhá a bolestivá.

Až do nedávné doby měla myšlenka "lidských práv" v římské církvi špatnou pověst a to kvůli své jasné a silné vazbě na francouzskou revoluci. Nakonec byla schválena jako výsledek druhého vatikánského koncilu a současný papež si ji osvojil v plné síle. Ale je zde víc nejasností.

V politické frazeologii existuje tendence přeměnit myšlenku "lidských práv" na druh politické ideologie, kterou není. Tato myšlenka nám neposkytuje žádný návod politického systému kromě, samozřejmě, zřejmého vývodu, že bychom měli upřednostňovat takový systém, ve kterém jsou lidská práva ochraňována. Ale je koncepčně i empiricky možné, aby lidská práva byla ochraňována v politickém systému, který není demokratický. Co je ale pro ochranu lidských práv nutné, je Rechtsstaat, vláda zákona. To právě zdůrazňoval Sergej Kovaljov ve svém negativním příkladu současného Ruska - současného, ne sovětského.

Kromě toho existuje tendence vložit do oblasti lidských práv tolik věcí, že bychom zde mohli zahrnout všechny ospravedlnitelné nároky a stížnosti světa. Ve skutečnosti myšlenka lidských práv platí pouze pro jednotlivce - pro všechny, ale pouze pro jednotlivce. Žádné kolektivní stížnosti, jakkoli ospravedlnitelné, by sem neměly patřit. Nemohou zde být zahrnuty všechny bídy a utrpení světa. Právě naopak, byly by rozpuštěny do takové míry, že není zřejmé, co by z nich zůstalo.

Jsou zde samozřejmě omezení. Řekneme-li "nezabiješ" nebo "mezi lidskými právy je právo na život" neznamená to, že nemáme právo sebeobrany.

Bylo by příliš hloupé myslet si, že jakákoliv země by mohla odvozovat svou zahraniční politiku z myšlenky lidských práv. Všichni víme, že v politických jednáních existuje mnoho protikladných priorit a střetů, ať se nám to líbí nebo ne; a také pochybuji o zahrnutí tzv. sociálních práv. Proč? Protože je nutné, aby byla lidská práva řádně pochopena a dodržována. Můžeme je považovat za platná pouze tehdy, budeme-li schopni rozpoznat ty, kteří je porušují.

Je-li někdo zatčen bez právního zdůvodnění, je-li někdo mučen, zabit bez soudu, pak víme (alespoň ve většině případů), kdo to udělal a kdo je zodpovědný. Stejně tak je povinností státu zaměstnat všechny občany. Ale to je možné jenom v totalitárním státě a ne v tržní ekonomice. Zahrnout právo na práci do seznamu "lidských práv" je velice nebezpečné právě z toho důvodu, že jsme ohroženi požadavkem totalitárního režimu.

Samozřejmě nikdo nepopírá, že nezaměstnanost je morem moderní společnosti a že je povinností vlády udělat vše pro její snížení. Není potřeba vyjmenovat příslušná zdůvodnění; to je jasné. Ale totální odstranění nezaměstnanosti není dosažitelné stejně jako např. totální zrušení mučení, které je zahrnuto v myšlence lidských práv. Bylo by to nebezpečné, protože to přivolává totalitární režim. Proto jsou zde omezení.

Právo na svobodu pohybu by samozřejmě mohlo být zahrnuto do seznamu lidských práv, ale

bylo by hloupé požadovat, aby každý měl právo trvale se usadit v jakékoli zemi na světě. To je nemožné a nepraktické.

Nic lepšího než myšlenka lidských práv snad však není. Mao Ce-Tung byl pozoruhodnou a snad i chvályhodnou výjimkou, když jasně a nesporně odsoudil myšlenku "lidských práv" jako buržoazní slátaninu. Ale on byl výjimka. Dnes se zdá, že myšlenka lidských práv je ústně přijímána i barbarskými a tyranskými režimy, které jinak lidská práva podupávají, kde mohou. Záleží na tom přijímají-li tyto nelidské režimy lidská práva alespoň ústně? Myslím, že ano. Dokazuje to, že zbylí barbaři se již stydí za své barbarství. Dalo by se říci, že se jedná o krok správným směrem, ačkoliv než dojde k opravdovému dodržování lidských práv, bude to ještě dlouho trvat.

Martin Bútor

Nejasnosti, pochyby a výzvy. Je nám ctí, že zde v naší debatě máme veterány lidských práv. S radostí jsme sledovali některé nové tváře vycházet z temnoty vězení. Po přestávce k nám jako první promluví Silje Vallestadová a Jacques Rupnik.

PŘESTÁVKA

Martin Bútor

Až do této chvíle jsme slyšeli čtyři diskutéry a chtěl bych požádat Silje Vallestadová, aby se s námi podělila o své myšlenky o universalitě lidských práv.

Silje Marie Berntsen Vallestad

Děkuji. Je mi velkou ctí, že zde mohu dnes zastupovat Studentské forum 2000, které se konalo v červnu tohoto roku. Jsem také velmi vděčná za to, že jsme dostali příležitost zastupovat mladou generaci a její názory, její strachy, vize, naděje a sny o budoucnosti. Doufám, že se vy, vážení delegáti, z této výměny poučíte stejně tak, jako my. A upřímně doufám, že na mladou generaci budete myslet i při své budoucí práci. Nyní, poté co jsem toto vyslovila, jsou již mé nervy klidnější. Není to záviděníhodné postavení hovořit v posledním panelu po tolika zajímavých projevech, ale - abych se vrátila k tématu tak komplexnímu jako Universalita nebo pluralita lidských práv - chtěla bych začít několika slovy pana Abdullaha, která mě opravdu donutila se zamyslet: "Ve světě, který vyhovuje jen málo lidem, jak máme vytvořit svět, který vyhovuje všem."

Myslím, že toto nás přivádí k samému jádru našeho tématu. Toto je důvod, proč máme Všeobecnou deklaraci lidských práv. Zdali tato práva jsou vsutku universální nebo ne, k tomu se ještě vrátím. Nicméně nemůžeme pouze diskutovat o individuálních problémech a úpravách, nemůžeme být pouze sami sebou, což je, jak bohužel vidím, základní tendence v globalizovaném světě a jak to včera vyjádřila Divvy, ve světě morálně zkaženém. Toto je ten důvod, proč máme Všeobecnou deklaraci lidských práv, a proč bychom také měli mít Všeobecnou deklaraci lidských odpovědností. To je další bod, o kterém nebudu hovořit, ale ke kterému se snad vyjádří pan Bernstein.

Sergej Kovaljov včera v jedné televizní debatě, které se účastnil, poznamenal, že pokud se chystáme mít Všeobecnou deklaraci lidských práv, měl by svět fungovat jako jedna země. Mně připadá, že to znamená zavést úplnou globalizaci, jeden legislativní orgán, jeden vzdělávací systém a v podstatě úplnou rovnost mezi lidmi. Toto je přesně ten problém, o kterém jsme diskutovali v posledních dnech. Zdá se, že se víceméně všichni shodneme na tom, že globalizace přináší problémy s udržení vlastní identity. Jakby také ne, ve světě globálního trhu, kde je možné podle chuti vybírat si z několika náboženství, kultur, myšlenek a nápadů. Potřebovali bychom svět bez odlišností, homogenní společnost. Ale jak je možné udržet místní identitu a přitom mít respekt a otevřenost k lidem s jinou identitou? Jak je

možné mít Všeobecnou deklaraci lidských práv, která by zastupovala a zároveň respektovala všechny kultury? Je něco z toho vůbec možné? Nevím. Ale doufám, že vy o tom něco víte. Co vím, je má zkušenost s místem, kde něco takového již funguje, takový malý mikrokosmos sám pro sebe. Strávila jsem dva roky střední školy na United World College of the Atlantic. Hnutí United World College je založené na otázce položené jeho zakladatelem, Kurtem Hahnem: jak by mohl být mír, když si lidé vzájemně nerozumí, a jak by si mohli rozumět, když se neznají? United World College shromažďuje lidi téměř z 80 různých národů, aby zde po dobu dvou let společně žili a pracovali. Podporuje komunikaci, respekt a pochopení neznající hranice. Podporuje nás v nalézání shodných a ne odlišných rysů, ale zároveň učí odlišnosti respektovat a oceňovat. Na tomto místě to všechno fungovalo: globalizace i kulturní identita. Proč to fungovalo tam a proč to nefunguje po celém světě? Bylo to jenom proto, že jsme byli mladí a naivní? Bylo to proto, že jsme potřebovali náš globalizovaný svět jenom na omezenou dobu? Věřím a doufám, že v budoucnosti toto bude světová skutečnost. Nevím jak, ale, jak řekl Yael, myslím, že vzdělání je zde klíčovým slovem.

A nyní bych se chtěla přesunout k "universalitě" Všeobecná deklarace lidských práv. Přejde mi docela jasné, že pojetí této deklarace je západní. Musím říci, že zde nesouhlasím s panem Bernsteinem. Já také věřím, že existují universální morální a etické standarty. Svět má universalitu lidské důstojnosti a v tomto smyslu i universalitu lidských práv. Ale i přesto si myslím, že pojetí této deklarace je západní. Všeobecná deklarace lidských práv předpokládá společný kulturní jazyk a kultura, ve které toto pojetí vzniklo, by musela být universální. To je něco co nemáme a co budeme mít pouze v globálním světě.

Dnes je velice snadné kulturně interpretovat Všeobecnou deklaraci lidských práv. Vezměte si např. rovnost mezi muži a ženami. Jsou chápány stejně ve feministickém hnutí a muslimském městě? Musí být ženy a muži stejní, identičtí, aby byla rovnost? Myslím, že realizace Všeobecné deklarace lidských práv prostřednictvím kulturních jazyků, je nutný první krok směrem ke globalizaci.

A nyní bych ráda řekla něco o roli mladých lidí v globalizovaném světě a při vytváření lepší budoucnosti. V dnešním globalizovaném světě, plném technologie, existuje stálý tok informací. Moje generace je první, která toto prožila, ale jak řekla ve svém projevu paní Clintonová, musíme čelit médiím plným pesimismu a ničení. Musíme čelit médiím, která se snaží udělat rozruch kolem každé i jednoduché události, médiím s obrovskou mocí, mocí diktovat, co si máme myslet, co máme vědět a o co se máme starat. Po dobu šesti měsíců byl hlavní starostí globálních médií osobní život prezidenta Clintona a všechny ostatní události byly zapomenuty. Jak mohou modré šaty nahradit světové katastrofy?

V Norsku dokonce musel Červený kříž dokonce prosit některá média, aby věnovala trochu pozornosti hladovění v Súdánu. Ale v tom všem nesmíme zapomenout na naši roli spotřebitele. My jsme vlastně ti, kdo čtou tyto zprávy, kdo umožňují, aby to pokračovalo. O naší generaci se často hovoří jako o "generaci X" nebo nyní jako o "generaci Y": generaci, která nic nevytváří, je neaktivní a tichá. Jde o to, že prostřednictvím médií je naše generace bombardována informacemi o tom, kdo všechno nás potřebuje. Tak co a jak si máme vybrat do čeho se zapojit? Nemůžeme bojovat se vším najednou a média se vždy soustředí pouze na jeden problém a to po krátkou dobu, dokud se neobjeví nějaká sensačnější historka. Moje generace je také první generací, která vyrostla obklopena násilím: ve filmech a zprávách, videohrách a hračkách. Můžete se zeptat sami sebe: jak si může někdo dělat starosti ohledně násilí, jeli zvyklý na něj nahlížet jako na hru a zábavu? Ale já si myslím, že se staráme. My, mladí lidé, alespoň většina z nás, se opravdu stará. Dokud nás necháte starat se a účastnit se vytváření lepšího světa, dokud nám budete naslouchat a vnímat naše názory při důležitých rozhodnutích, pak budeme moci pomáhat vylepšovat svět.

Ráda bych skončila s něčím, co mi řekl jeden barmský student v Norsku: "Když se spojí pavouci, mohou uvázat lva." Proto jsme se zde dnes sešli. Tak, bude-li někdo z vás chtít

odpovědět na tyto otázky, cítila bych, že se blížíme k našemu cíli, ke komunikaci mezi generacemi, organizacemi a národy. Děkuji.

Martin Bútorá

Myslím, že jsme všichni s radostí slyšeli o vašem zájmu nehledě na fakt, že jste vystaveni médiím, že jste schopni uvažovat, vyjádřit se a zapojit se, protože si myslím, že vědomosti také mohou být získány činy. Jacques Rupnik...

DISKUSE

Jacques Rupnik

Rád bych se vrátil k diskusi, kterou jsme zahájili v pondělí a v podstatě spojil diskusi o universalitě lidských práv s diskusí o realismu zahraniční politiky a to kvůli sporu mezi universalisty a kulturními relativisty. Myslím, že je to mnohokrát se opakující spor, který můžeme mít i zde, ačkoliv většina z nás zná předem vše pro a proti a souhlasila by, že argumenty realistů jsou stále velice silné. Henry Kissinger řekl: "Vy chcete intervenovat v Kosovu z humanitárních důvodů, protože je nepřijatelné, aby byla porušována lidská práva." To by mohlo být v pořádku; to by mohlo být zásadové; to by mohlo být nutné; ale je to proveditelné bez politické odpovědi na otázku: Co s Kosovem? Naučila-li nás Bosna něco, pak to, že humanitarismus, jakkoli dobře myšlený, určitě není náhražkou politiky. Myslím, že bychom se měli podívat na některé konkrétní případy, kde se "realisté" a "idealisté" střetávají. Nejprve si uvědomme, že se vůbec nejedná o zcela novou situaci. Tato diskuse probíhá již, řekněme, pár století. Na konci 18. století odsoudili osvícenečtí intelektuálové otroctví ve jménu zásad a myšlenek evropského osvícenství. Po druhé světové válce odsoudilo mnoho evropských intelektuálů samotnou myšlenku "Evropy" vzhledem k tomu, co bylo spácháno v jejím jménu a ve jménu kolonialismu, například. Mnoho z nich se obrátilo k socialismu, hledající alternativu, jinou ideu lidských práv, jak se o tom zmínil Leszek Kolakowski - sociální práva jako nejvyšší stupeň boje za lidská práva.

No, také víme jak to dopadlo. Nejprve začali ve jménu socialistických zásad kritizovat skutečnost tzv. reálného socialismu; a pak odmítli ideály socialismu kvůli hrůzám páchaným v jeho jménu. Takže tato dialektika mezi ideály a skutečností, myšlenkami a zásadami, byla mezi námi již pár století a celé dějiny evropského intelektuála jsou vlastně těmito dějinami. Ale raději bych se vrátil ke konkrétním případům, kde by se realisté a idealisté měli setkávat. Jeden z nich je dobře známý, protože mnoho z účastníků těchto dějin je dnes zde. Jedná se o dějiny politiky détente a lidských práv. Příběh, který se od roku 1989 vypráví, zní tak trochu jako pohádka: détente byla zavedena; Helsinky podepsány; lidská práva uvedena u mezinárodní diplomacie; a konečně přišel šťastný konec. Dnes ráno Adam Michnik řekl: "Hodně to vypadá jako hollywoodský B-film."

Ne, skutečnost je poněkud složitější: v podstatě existovaly dvě verze détente. Podle první již po sovětské invazi v roce 1968 v této části světa nebyla možná žádná změna. Měl se přijmout status quo a skutečnost taková jaká je a nezačínat s lidskými právy, svobodou a podobnými věcmi. Měl se přijmout status quo a pak pomocí vzájemného obchodu budovat takový stupeň spolupráce a vzájemného proniknutí, který by umožnil další rozvoj. To byl argument hlavních architektů détente. Nebudu uvádět žádná jména, znáte je velice dobře. V té době o tom byla napsána jedna dobrá kniha, a to "Zbraně míru" ("Les armes de la paix") od Samuela Pisara, jejíž titul mluví za všechno. Chcete-li mír, skutečnou zbraň je: dělat obchod, nemluvit o lidských právech, protože to by jenom vytvořilo problémy.

Ale také zde byla druhá verze détente, chcete-li "détente ze spodu": myšlenka, která do původního status quo konceptu détente připojila prvek, který plánovaný nebyl; a který nakonec přinesl destabilizující efekt, ukončil první fázi zadržování a započal fázi druhou.

Byla jím myšlenka, abych ji vyjádřil jako generál Jaruzelski, že není možné mít mír mezi státy, jsou -li uvnitř ve válečném stavu. To byla druhá verze détente a my víme, že ten příběh po roce 1989 skončil.

Ještě jednou, jakmile se tzv., disidenti a aktivisté v oblasti lidských práv apod. usadili ve vládách a hradech, najednou každý řekl: "Oh, toto je šťastné ukončení myšlenky détente." Dobrá, ale ti z nás, kteří byli do tohoto příběhu zapojeni silněji, ví o trochu víc. Nicméně poučením tohoto příběhu je to, že skuteční "realisté" sázeli na ty, kdo zdánlivě neměli žádnou šanci, kdo zdánlivě reprezentovali okrajové a symbolické gesto lidských práv stojící oproti moci celého státu.

Druhý konkrétní příklad, který bych chtěl zmínit, je z dob mého působení ve funkci výkonného ředitele v Mezinárodní komisi pro Balkán. Jedná se o celou myšlenku vytvoření mezinárodní soudní instituce, která by nejenom vyhlášovala lidská práva jako OSN, ale která by dokonce udělovala sankce za jejich porušování. Je jí např. Mezinárodní trestní tribunál pro zločiny spáchané v Bosně. Pamatuji jak jsme tam s Bronislawem Geremkem a Lloydem Cutlerem ze Spojených států cestovali a diskutovali o argumentech, které jsme slyšeli přímo na místě, kde lidé pochybovali o myšlence trestního tribunálu: "Snažíte se uvést myšlenku spravedlnosti a lidských práv do procesu, kde nejdůležitější je moc"; "Nacionalisté byli poraženi vojenskou silou, nyní musíme zavést nějaký rámec, který by nakonec umožnil vznik něčeho jiného"; "Začít rozhovory o lidských právech a uvalit sankce za nedodržování lidských práv a za válečné zločiny destabilizuje nynější situaci"; "Pronásledováním válečných zločinců učiníte usmíření nemožným." Tyto argumenty jsme slyšeli opakovaně.

Ve prospěch vytvoření tribunálu byly nejméně tři konkrétní, praktické a chcete-li "realistické" argumenty. Jedním bylo odstrašování. Dovolíte-li to, co se děje v Bosně, je velice pravděpodobné, že podobné věci se budou opakovat v Kosovu. To, že armády a policie, které dnes v Kosovu operují, jsou pod mezinárodním dohledem a kontrolou a že spáchané zločiny budou jednoho dne souzeny a případně potrestány, nemyslím, že to stačí, ale argument odstrašování není nedůležitý.

Druhý argument se týká usmíření. Nedělat nic ohledně potrestání porušování lidských práv a páčání válečných zločinů znamená přijmout argument o kolektivní vině. Kdo porušil lidská práva, kdo spáchal zločiny? Srbové nebo Chorvaté? Odmítnutím tohoto kolektivního argumentu v Mezinárodním trestním tribunálu a tvrzením: Srbové porušovali lidská práva nebo Chorvaté porušovali lidská práva, prolomíte začarovaný kruh kolektivní odpovědnosti a kolektivní viny, který způsobil to, že válka trvala tak dlouho. Takže chcete-li usmíření, musíte prolomit tento kruh a jedním ze způsobů, jak to udělat, je přesně zavedení institutu osobní odpovědnosti.

Třetí a poslední, velice praktický argument je, že bosenští váleční zločinci jsou také mírovými zločinci. Právě oni zabraňují poválečnému usmíření a výstavbě demokratických institucí, atd. Dělají to stále, taková je jejich strategie. Proto, chcete-li podporovat poválečnou výstavbu Bosny a obvyklých institucí, musíte se střetnout nejenom s válečnými zločinci, ale i s mírovými. Jsou to totiž ti samí.

Toto byly pouze dva příklady uvádějící diskusi mezi idealisty a realisty a ukazující na to, že někdy není opravdový realismus zrovna tam, kde se zdá.

Martin Bútora

Děkuji vám, Jacquesi Rupniku. Tento panel má výhodu v tom, že kolem stolu sedí a debatují velmi různorodí lidé a já Vám děkuji za stanovisko člověka, který se událostí v Bosně přímo účastnil.

Předtím, než za několik sekund přejdu k našemu dalšímu řečníkovi, rád bych Vás požádal o pomoc při řešení malého porušení lidských práv v našem účastnickém panelu. Ashis Nandy ztratil své poznámky ke své práci a je možné, že někdo z Vás je má ve své tašce nebo v kapse.

Prosím, buďte tak hodní a najdete-li je, tak mu je předejte. A nyní předávám slovo profesorovi Amitai Etzioni.

Amitai Etzioni

Velice Vám děkuji. Věřím, že dichotomie a protiklady jsou prokletím intelektuálního života. Máme-li tendenci uvažovat o dnech a nocích, o bílé a černé, skrývají se nám odstíny a kombinační možnosti. Důvodem, proč toto zdůrazňuji, je představa, že existuje západní pojetí práv a asijské pojetí sociálního pořádku a harmonie, a že si tato pojetí nutně odporují. Tato představa závažně znesnadňuje některé důležité lidské úvahy.

V roce 1990 jsem platil za své hříchy jako učitel na Harvard Business School. Nepůjdu do detailů, ale dostala se ke mně studie o tom, že mladí Američané většinou vědí, že při obžalování z nějakého zločinu mají právo - které vskutku mají a je velice důležité - požádat o slyšení před porotou sobě rovných raději než před soudcem. Ale když někdo stejné Američany požádal o účast v podobné porotě, téměř všichni řekli: "Nemám čas. Najděte si někoho jiného." Stali se pro mne jablkem podobným tomu, které spadlo na hlavu I. Newtona. Otevřeli mi oči pro skutečnost, že není možné mít a předpokládat nějaká práva, bez stanovení příslušných zodpovědností. Není možné mít porotu sobě rovných, nebudou-li se chtít účastnit. A ještě dál, je neslušné a nemorální o něco žádat a brát bez současné ochoty splácet. Když jsme na počátku 90. let začínali hovořit o otázkách lidských práv a odpovědností, měli jsme obrovský úspěch. Na školách a kempch se to nestalo pouze módou. Vychází nám Čtvrtletník práv a odpovědností. Máme knihy, které píšou o novém zlatém pravidle, kde se jejich autoři snaží skloubit práva a povinnosti. Hlavní politické osobnosti začlenili tuto otázku do své agendy.

Např. premiér Tony Blair toto téma otevřeně potvrdil změnou programu své Labour Party. Každý ví, že vyjmul starý 4. odstavec, kde se hovoří o národním průmyslu; ale málokdo ví, co dal místo něho. Místo něho zařadil koncept společenství, ve kterém platí vzájemná práva a odpovědnosti. Kurt Biedenkopf, který zde byl za CDU, Rudolf Scharping od sociálních demokratů a Joschka Fischer, také ti všichni vystoupili s těmito otázkami - nechci o tom dál pokračovat, chtěl jsem pouze zmínit některé z těchto osobností veřejného života, abych zdůraznil, že nemluvím o nějaké abstraktní filosofii, ale že se jedná o něco zastoupeného v každodenní politice.

Předtím, než začnu hovořit o kombinacích, musím jemně odporovat mým váženým kolegům z Oxfordu, kteří považují lidská práva za kulturní, historicky zařaditelný koncept, založený na konsensu. Všeobecná lidská práva jsou morální nároky zahalené do právního jazyka. Přijďme-li ke Kubánci nebo Číňanovi a řekneme: "Nelíbí se nám jak mučíte tyto lidi, myslíme si, že je špatné je uvěznit, atd., atd." Tím na ně v podstatě ukládáme morální požadavek. Říci, že toto je západní konstrukce či myšlenka nebo něco takového, je neuvážené - upozorňuji neuvážené - protože to podkopává morální požadavek na tento druh chování. Pravdou je, že americké představy o lidských právech a jim podobné nejsou založené na konsensu. Konsensus je neudržitelný stav. Existují komunity, kde by se stoprocentně všichni v jedné minutě rozhodli k lynčování a pálení knih. Konsensus není u etické normy dosažitelný. Americká představa o lidských právech je založena na evidentních pravdách - neodcizitelných právech - a je vhodná pro ty z vás, kdo chtějí následovat technické či filosofické tvrzení, že existuje morální řád, který na nás naléhá.

Tvrdím, že každý - ať už je to Číňan nebo Hotentot - podívá-li se hluboko do svého srdce tak uvidí, že by byl raději svobodný než ve vězení. Raději by měl právo mluvit než být zticha. Raději by měl právo setkávat se svými přáteli než být ochuzen o shromažďovací právo. Pak prozkoumáme tyto hluboké morální city, ale uděláme to opačným směrem. Nejprve rozpoznáme jejich naléhavou morální sílu a pak je podrobíme filosofickému zkoumání. Nyní se ptáte proč v minulých staletích lidé neviděli tyto evidentní pravdy. Vlastně po mnoho

let neexistovala možnost společně komunikovat a dovolit těmto hloubkám, aby vybublaly na povrch, ale je to přesně jak jste právě slyšeli: ve věku komunikace, kdy je setkávání stále jednodušší, mělo toto tvrzení obrovskou sílu a bylo hlavní silou zapříchující pád tyranii. Rád bych na okamžik zůstal u tvrzení, že práva jsou něco, co k nám neomylně promlouvá. Fakt, že nejsou absolutní, však neznamená, že nejsou. Každé právo má své omezení. Nejdříve ze všeho musí být sloučeno s ostatními právy. Existují výjimečné okolnosti, jako třeba fakt, že je přípustné zabít člověka v sebeobraně, ale to neznamená, že pohrdáme lidským životem. Každé právo může být absolutizováno, ale to ho neruší; pouze to poukazuje na některá omezení.

A nyní k mému hlavnímu bodu tj., že práva a odpovědnosti většinou jdou ruku v ruce. Před chvílí jsem vám pověděl příběh o porotě a příslušné logické návaznosti. Ale dovolte, abych učinil další krok. Stejně jako každý z nás v hloubi duše rozpozná práva, tak podobným způsobem může rozpoznat i touhu po sociálním pořádku. Nikdo z nás nechce žít ve světě, kde mohou být lidé znásilňováni a zabíjeni. To znamená, že chceme policii, zákon, soudy a vězení. Nikdo z nás nechce záviset pouze na dobrotě ostatních lidí. Každý z nás si dělá starosti se svým životním prostředím a nechceme, aby ho lidé znečišťovali. Dokonce i volání po slušnosti, je tak základní a v podstatě znamená: "Nelíbí se mi jak mluvíš. Myslím, že bys měl mluvit civilizovaněji." Kdyby lidé tak mluvili automaticky, nabyla by zde potřeba je o to žádat. Takže děláme obojí. Respektujeme právo lidí mluvit a ukládáme na ně odpovědnost mluvit konstruktivním a kulturním způsobem. Mohl bych pokračovat dalšími příklady, ale dovolte mi přejít k dalšímu bodu.

Práva neexistují v sociálním vakuu. Existují na konkrétním místě v rámci nějakého místního řádu. V Moskvě v této chvíli neexistuje mnoho práv ani mnoho řádu. Představa, že v případě, že by v Moskvě bylo o trochu více řádu, bylo by tam také méně práv, je chybná. Až do určitého bodu jdou ruku v ruce. Dovolte, abych podal jeden velmi zjednodušený příklad. Bydlím ve Washingtonu D.C. Jako každá dobrá země jsme měli zvolenou vládu. Po léta se tato vláda nezříkala svých základních odpovědností. Nebyla zde žádná genocida ani koncentrační tábory, ale byla zde rozsáhlá kriminalita, nezaměstnanost, drogová závislost - docela divoké město. Před dvěma lety přišel Kongres a řekl: "Máte zvolenou vládu. Nashledanou. Právě jsme zvolili vládu novou." Zajímavé na tomto příběhu je to, že nebyly žádné protesty. Human Rights Watch - neslyšeli jsme o něm. Nebyly zde žádné demonstrace na ulicích, žádné delegace, pouze tři protestující. Pointa je v tom, že v prostředí, kde jsou ochraňována životně důležitá práva nachází potřeba základního pořádku nejrychleji svou odezvu.

Podíváte-li se zpět na sociální situaci, ve které se totalitární režimy dostaly k moci, stalo se to zase tehdy, když byly zanedbány základní odpovědnosti. To totalitarismus neospravedlňuje, ale poukazuje to na historickou potřebu zajistit respekt jak pro práva, tak pro odpovědnosti. Profesor Kung již odešel, ale je součástí hnutí, ve kterém se také účastním a které usiluje o respektování Všeobecné deklarace lidských práv, ale vedle ní také "Deklarace odpovědností". A zde by se mohli naši asijstí a západní kolegové (a mimochodem islám a judaismus jsou v podstatě náboženství odpovědnosti a ne práv) spojit a společně rozpoznat naléhavou a nepopíratelnou moc individuálních práv a naší představy, že je nutné rozšiřovat naši odpovědnost jako rodiče, děti, bratři a sestry, sousedé, přátelé a členové jednoho společenství. Děkuji.

Martin Bútora

Odpovědné vlády usilují o práva a odpovědnosti. To je pevný a silný most, nejenom pro společenská hnutí, jak ukázal profesor Etzioni, ale také pro nás zde a pro mnoho jiných. Weiming Tu.

Weiming Tu

Děkuji. Stejně jako Silje Vallestadová bych rád vyšel z otázky o možném vztahu mezi universalitou a rozdílnými kulturními projevy v oblasti lidských práv.

Jsem futurolog. Obzvláště se zajímám o zdárné pokračování rozhovoru o lidských právech a to převážně v ne-západních společnostech. Od vzniku Všeobecné deklarace v roce 1948 se rozhovory o lidských právech vyvíjejí. Vlastně již v původní Deklaraci jsou zahrnuty všechny tři generace - první generace občanských a politických práv, druhá generace ekonomických a kulturních práv a nyní se přesunujeme k třetí generaci skupinových práv. V deklaraci, která je jedním z nejúplnějších a nejpersvědčivějších dokumentů, jsou všechny zahrnuty a to včetně práv žen a dětí.

Během posledních let jsme byli, profesor Theodore de Bary z Kolumbie a já, zapojeni do společného studia možnosti etnických a duchovních pramenů konfucianské tradice lidských práv, s důrazem na situaci v Číně. Když jsme začali, bylo pro nás velice těžké přesvědčit ke spolupráci nějakého čínského vědce. To bylo přibližně před pěti nebo šesti lety. Ale před třemi lety se nám podařilo pozvat jednotlivé vědce na diskusi do Honolulu. Prostřednictvím Kolumbijské university jsem vydali knihu nazvanou Konfucianismus a lidská práva (Confucianism and Human Rights) a letos v červnu, tři dny před Clintonovou návštěvou, jsme v Pekingu pořádali setkání o konfucianismu a lidských právech. Rozhovory tedy nyní začaly a existuje možnost, že budou pokračovat.

Dále věřím, že přesvědčovací moc lidských práv, jako morálního a právního požadavku a nástroje OSN nebo jiných mezinárodních organizací, by mohla být v další fázi obohacena o studium náboženství a kultur, které by jejich moc nepodkopávalo, ale naopak obohacovalo různými kulturními kontexty.

Nechci tím říct, že ti z asijských politiků, kteří obhajovali asijské hodnoty za účelem zakrytí nějakého autoritativního mechanismu kontroly, mají pravdu. Nemají vůbec pravdu. Pletou se. Ale abychom mohli ukázat jejich neschopnost oslabit všeobecnost lidských práv, nevyjímaje úsilí o zajištění kulturní bohatosti a výrazové rozdílnosti rozhovorů o lidských právech, potřebujeme v těchto rozhovorech pokračovat.

Myslím, že profesor Charles Taylor a množství dalších lidí si povšimli, že jednou z nejdůležitějších výzev 21. století jsou lidská práva a jejich morální požadavek. Samozřejmě, pocházejí ze Západu - o tom není pochyb - ale nedovolte, aby otázky původu oslabily strukturální důvody pro jejich podporu v mnoha různých kulturních kontextech. A tato myšlenka je obzvláště významná. Chci jednoduše poznamenat, že mnoho z nás protestuje proti postoji čínské vlády a říká, že moderní a civilizovaná vláda by měla dělat to, co diktují rozhovory o lidských právech. Jakákoli neschopnost dodržovat tyto povinnosti ve specifických kulturních, sociálních a politických podmínkách, může být interpretována jako úmyslná a vláda zkritizována. Nicméně lidská práva jako intelektuální a morální otázka, stejně jako právní nástroj, potřebují ke své "lidské a kvetoucí" podobě obohacení různými kulturními tradicemi. Jinak budou vždy považována pouze za místní vědění s globálním významem. Děkuji.

Martin Bútora

Mnohokrát vám děkuji. Na seznamu mám Hazel Hendersonovou, ale vidím, že je zde jeden z panelistů, který by chtěl reagovat. Chtěl bych předat slovo panu Bernsteinovi.

Robert L. Bernstein

Nejdříve bych chtěl říct, že mluvíme-li o realistech a idealistech, tak se stala jedna věc a to ta, že obhájci lidských práv se stali realisty. Myslím, že pan Rupnik mluvil právě o tom, že někdy je idealismus realističtější. Myslím, že je velmi důležité zmínit, že jsou činěny velmi konkrétní kroky, jako Mezinárodní kriminální soud, pozemní miny a děti ve vojenské službě,

o kterých jsem se zmínil již dříve, a že za tím vším je skupina lidí, kteří jsou velice, velice realističtí a pragmatičtí.

Co se týká asijských hodnot, mluvil jsem téměř se všemi členy hnutí za lidská práva v Číně, z nichž mnozí žijí v exilu a pracují v Organizaci lidských práv v New Yorku. Nikdy jsem je neslyšel hovořit o lidských hodnotách. Vzpomínám si, že před mnoha lety jsem četl knihu od Simona Leyse, který psal o asijských hodnotách a říkal: Opravdu si nemyslím, že něco takového existuje.

Stejně jako je stále znovu a znovu interpretována a reinterpretována Ústava Spojených států, tak i Všeobecná deklarace bude vykládána mnoha různými způsoby. Ale my jsem daleko za představou, že jedna část je idealistická a druhá realistická, a proto, když Henry Kissinger řekl, že bychom neměli zasahovat bez programu, měla by být odpověď: "Samozřejmě, že máme zasahovat, je-li tak možné zastavit lidské zabíjení." Podle mne je to dost dobrý důvod na to zasáhnout, i když není jasné, co bude potom.

To mi připomíná dobu, kdy byl náš obchod koupen velkou společností a já jsem byl požádán, abych sestavil pětiletý plán - a pamatuji se, že jsem tehdy podal velice neuspokojivou odpověď: "Žádný pětiletý plán nemůže být lepší než přímočarý zmatek." To je někdy nutné a to si myslím, že se děje, a to je podle mne ten správný směr, i když konkrétní kroky nejsou problémy lidských práv.

Martin Bútora

Děkuji. Serguey Kovalyov.

Serguey Kovalyov

Děkuji, pane předsedo. Omlouvám se, že za chvíli budu muset naše shromáždění opustit. Nicméně mi to nedá, abych přece jen nepronесl dvě nebo tři repliky. Povzbudila mě k tomu naše mladá kolegyně, která studuje na tak významné universitě. Ano, je tomu opravdu tak, že současná koncepce lidských práv je koncepcí evropskou. Je dílem západní kultury a nejen evropské. Spojené státy rovněž významně přispěli k jejímu utváření. Ale v zásadě je to produkt evropské křesťanské kultury. Rád bych se vás, vážení kolegové, zeptal, zda je vám známo, že sir Isaac Newton formuloval zákon o pozemské přitažlivosti v Anglii. Znamená to snad, že v Číně má platit nějaký jiný zákon o pozemské přitažlivosti? Ne, tato koncepce je universální bez ohledu na to, ve které zemi byla vypracována. Pokud mluvíme o svébytnosti národních kultur, mluvmе naprosto konkrétně. Povězte mi, prosím vás, co z této evropské koncepce tolik překáží kýžené svébytnosti? Co je to? Je to snad právo používat ten jazyk, který si občan zvolí? Či snad právo poskytnout vlastním dětem takové vzdělání, které odpovídá jeho představám? Nebo snad právo vyznávat kterékoli náboženství či naopak nevyznávat žádné? To je ta překážka národní svébytnosti? U všech čertů, mluvmе konkrétně a pojďme už jednou zjistit, co v této evropské - ano, původně evropské - koncepci lidských práv tolik poškozujе národní svébytnost? Tato koncepce přece nikomu nebrání třeba nosit roušku přes tvář. Ale na rozdíl od některých asijských představ o lidských právech nikoho nenutí, aby tuto roušku nosil povinně. V tom je tedy rozdíl mezi evropskou a neevropskou představou o lidských právech.

Druhá poznámka je určena mému váženému předřečníkovi panu Kolakowskému. Má pravdu v tom, že se skutečně hodně hovoří o tak zvaných právech sociálních. Troufnu si tvrdit, že to je ale něco úplně jiného než lidská práva. A nejen to, ony dokonce odporují správně pojaté koncepci lidských práv. Podívejme se spolu podrobněji na právo na práci, o němž pan Kolakowski mluvil. Představte si, že bychom zavedli tuto normu: právo na práci. Co by se stalo? Zřejmě by se vám nechtělo zrušit zákon o nepřípustnosti diskriminace ve sféře zaměstnání a práce. A teď si představte, že bych já chtěl realizovat svoje právo pracovat dejme tomu dirigentem symfonického orchestru. Ujišťuji vás, že moje koncerty by vás "velice

potěšily." Vy můžete namítat, že byste nechodil na moje koncerty. Ano, to můžete. Ale problém to neřeší, protože není možné mít tolik orchestrů, kolik lidí se rozhodne, že budou pracovat jakožto dirigenti. Je to tak? V této oblasti může být uplatněn i další argument: nelze obhájit takové právo jako právo na práci. Nejsou na to příslušné nástroje. Nejdokonalejším nástrojem hájení práva je soud. Jak tedy bude znít vaše soudní žaloba? Budete je žalovat, že vás nechtějí jmenovat dirigentem symfonického orchestru? Zákaz diskriminace v oblasti práce a zaměstnanosti - to už je jiná otázka. Toto ustanovení už nyní je obsaženo v zákonech o lidských právech. Je tu ještě jedna otázka : nezbytnost zřízení a vyplácení podpory v nezaměstnanosti. Tato norma rovněž je přítomná ve většině dnes platných právních řádů. Čili jinými slovy řečeno, stát má za povinnost sociálně zajistit svoje občany. Ale to v žádném případě neposkytuje občanům právo činit si nároky na to nebo ono. Občané mají právo vyžadovat, aby nebyli diskriminováni a toto právo se dá hájit soudní cestou - právě proto, že to je právo.

Takže toto byly dvě nejdůležitější repliky, které jsem si nemohl odpustit. Omlouvám se, už musím běžet, za chvíli mi letí letadlo.

Martin Bútora

Děkuji. Budeme mít dvě závěrečné poznámky, jednu od profesora Kolakowského a druhou od Hazel Hendersonové.

Leszek Kolakowski

Nemyslím si, že mezi mnou a Sergejem Kovaljovem je nějaký spor, protože to je přesně to, co jsem řekl, že tzv. sociální práva, jako právo na práci, nemají být zahrnuta a neměla by být zahrnuta do seznamu lidských práv a pokusil jsem se vysvětlit proč. Takže v tomto bodě spor není.

Jednu velice stručnou poznámku k tomu, co řekl pan Etzioni. Souhlasím s ním, že konsensus je velice křehká a nejistá základna pro lidská práva a pro jakékoli jiné sociální opatření, které je přes noc změnitelné. Až potud s vámi souhlasím.

Nicméně já jsem se snažil říct, že americký duch se zdá být smířen s myšlenkou konsensu jako nejlepšího řešení pro tuto problematiku, ale pan Etzioni říká ne: jedná se o evidentní pravdu. Dobrá, evidentní pravda - oblíbený výraz prezidenta Jeffersona - zde je, pro jistotu. Ale chtěl bych se Vás zeptat: kolik amerických akademiků - sociologů, politických vědců a filosofů - by se podepsalo pod Jeffersonovu formuli? Ano, to je právě to, že náš Stvořitel nás vybavil neodcizitelnými právy, to je evidentní, jako touha po štěstí atd. Kolik z nich by to řeklo ve svém vlastním jménu? Obávám se, že jen velmi málo. A obávám se, že filosoficky je americký duch stále ovládán pragmatickým myšlením, které (alespoň v době po Nietzsche) místo neověřitelných evidentních pravd upřednostňuje ověřitelný a jasně definovatelný konsensus.

Martin Bútora

Děkuji, profesore Kolakowski. Hazel Hendersonová

Hazel Henderson

Děkuji, pane předsedo. Chtěla bych se pouze zmínit o třech praktických úsilích. První nám připomene našeho přítele, Dr. Oscara Ariese, který v roce 1982 svolal na Kostarice schůzku za účelem navržení "Deklarace OSN o lidských odpovědnostech" a jehož úsilí dodnes pokračuje. Od 70. let jsme můj drahý přítel Jacques Cousteau a několik z nás pracovali na "Chartě OSN o právech budoucích generací" a toto se stává stále naléhavějším. Třetí praktické úsilí se týká organizace, která nyní vytvořila velice dobrý trest pro korporace nerespektující lidská práva, jímž je nový druh označení a formy sociálního auditu nazvaného

Sociální zodpovědnost 8000. Dvě velké účetní firmy, KPMG a Deloitte & Touche nyní toto označení udělují a korporace (pokud chtějí prokázat, že nemají prohřešky v oblasti lidských práv, neobchodují s represivními režimy a respektují práva svých zaměstnanců) nyní platí těmto auditorským za akreditaci SA 8000. Děkuji Vám.

Martin Bútora

Mnohokrát vám děkuji. Předtím, než předám slovo předsedovi organizačního výboru, profesorovi Musilovi, rád bych využil své poslední minuty na pár slov.

Dnes sedíme v tomto nádherném Španělském sále, pijeme kávu, hovoříme s přáteli, užíváme si intelektuální diskuse, díváme se na Prahu, město snů. Sedíme zde na konci století jako účastníci Fora 2000. V těchto dnech zde promluvili politici, profesori a náboženští představitelé. Průběhu tohoto panelu se účastnila také skupina aktivistů v oblasti lidských práv. Jejich účast na této konferenci nemůže být dostatečně oceněna. Nicméně nesmíme zapomenout, že před méně než 60 lety zde, na tomto hradě, byli jiní lidé. Věřte tomu nebo ne, ale obrazně řečeno Adolf Hitler se díval z těchto oken. S arogancí a uspokojením pozoroval pokořené město a jeho zoufalé obyvatele. Mohl to dělat díky mnichovské dohodě, díky politice appeasementu a lhostejnosti Západu. Toto setkání, tento poslední panel o lidských právech a celá tato konference byli pro mne předním překonáním lidské lhostejnosti. Děkuji vám za vaši účast zde.

Jiří Musil

Pane prezidente, drazí kolegové, vážení hosté.

Byl jsem požádán, abych na závěr naší konference řekl několik slov. Poslouchal jsem Vás a zároveň jsem zkoušel něco napsat, takže prosím chápejte, že se bude jednat o pohled člověka, který se snaží zachytit, co se zde událo.

Myslím, že po této konferenci rozumíme o trochu lépe a hlouběji pojmu "globalizace". Především chápeme, že se jedná o mnohostranný pojem, který má mnoho tváří. Lépe chápeme interakce mezi různými částmi tohoto procesu a rád bych zdůraznil, že také lépe chápeme jednu důležitou věc - vzájemné napětí mezi všemi těmi procesy, které shrnujeme pod pojmem "globalizace". Myslím tím hlavně napětí mezi ekonomickými, politickými, kulturními a etickými aspekty globalizace. Oni totiž nepostupují ruku v ruce. Našlo by se mnoho konfliktů, slyšeli jsme o nich a myslím, že jejich definování je velice důležitým krokem vpřed.

Svět není a v budoucnosti nebude nejlepším z možných světů podle Leibnitzových podmínek. Musíme žít s těmito mnohoznačnostmi a napětím mezi nimi a to převážně v kultuře; pravděpodobně s méně mnohoznačnostmi v ekonomice. Tyto rozdílnosti vycházejí z tradic, ze staletého myšlení, hledání pravdy a ze staletí výstavby obrazu našeho světa a proto by neměly být považovány za překážku harmonického a plodného soužití.

Zhodnotím-li, co se zde událo, myslím, že bychom měli - systematicky a rázně - sestavit pravidla soužití s těmito mnohoznačnostmi a rozdílnostmi. Neostýchám se je nazvat "všeobecná pravidla". Na tato pravidla a jejich rámec můžeme nahlížet téměř jako na všeobecná práva, jako na pravidla, podle nichž můžeme žít s hlubokými vnitřními mnohoznačnostmi, pravidla, jež jsou výsledkem úsilí o pochopení světa a současně výsledkem našeho každodenního života, naší zkušenosti, geografie a všech faktorů utvářejících náš život.

Proto je podle mého chápání (ve skromné snaze pochopit co se děje) "universalismus" oprávněný ve vztahu k pravidlům upravujícím naše interakce, naše vzájemné soužití, ale ne vztahu k osobní spokojenosti a přesvědčení. Vlastně bych jako sociolog a člověk zájímající se o kulturní antropologii řekl, že se blížíme k dalším mnohoznačnostem. Ernest Gellner, můj starý přítel, který bohužel nedávno zemřel, používal pro tento proces pojem "kantonizace".

Jedná se o představu, že se na jedné straně pohybujeme směrem k universální struktuře, ale současně se v každodenním životě vytvářejí stále novější odnože a útvary. Je to jistě obohacení, obohacení, které by mělo být akceptováno.

Dostalo se mi i druhé lekce: dozvěděli jsme se, že globalizace není nový proces. Abych zdůraznil, co se zde mnohokrát vyslovalo, jedná se proces, který trvá již po staletí a který začal již v předevropské civilizaci. Ve specifickém kontextu naší doby zde byla globalizace charakterizována rychlým přenosem informací a rostoucím počtem států otevírajících své hranice. Bezpochyby žijeme ve světě, jehož části nebo regiony jsou stále více vzájemně závislé.

Podle naší diskuse je globalizace nejenom harmonický a integrující proces, ale zároveň přináší konflikty a polarizaci. Globalizace znamená něco jiného pro bohaté a něco jiného pro chudé oblasti světa. Jak vyjádřil jeden z našich vážených řečníků, jedná se o elitářský proces. Obávám se, že pro většinu lidí vně západního světa znamená "globalizace" něco docela jiného; ale na druhé straně víme, že rostoucí vzájemná závislost mezi různými částmi světa může v materiálním smyslu - obchodu, výměně názorů - učinit lidi bohatšími.

Za jistých okolností - a to zdůrazňuji - může být globalizace významným prostředkem snižování důsledků chudoby, přinejmenším hladu, chorob a přírodních katastrof. Jsme svědky - a toto je další pozorování z tohoto setkání - rychlého pokroku v oblasti funkčních a transakčních aspektů globalizace, v materiálních termínech jednoduše vyjádřených pomocí ekonomie, technologických termínů a v globálním měřítku rostoucí výměnou zboží.

Samozřejmě, že máme mnoho globálních aktérů, ale postrádáme pravidla pro jejich chování. Vyskytují se rozpory mezi úrovněmi ekonomické a právní globalizace - zdůrazňují právní globalizace, o které jsme dosud nemluvili. Ještě větší rozpory se vyskytují mezi úrovněmi vzájemné závislosti v ekonomice a technologickém rozvoji na jedné straně a v politice, právu a kulturních a sociálních institucích na straně druhé. Tyto rozdíly, napětí a rozpory jsou hluboké a ve zmenšujícím se světě mohou být velice nebezpečné.

Pomalou se dostávám ke svým posledním slovům. Myslím, že Forum 2000 ukázalo vážnou potřebu tvořivosti, myšlení podle nových pravidel, stále znovu a znovu to zdůrazňuji. Máme zde auto, které se pohybuje ve světě bez dopravních předpisů.

Co mohou v této situaci udělat intelektuálové, vědci, lidé pracující v humanitárních organizacích a náboženští vůdci? Něco zde o tom bylo již řečeno, ačkoliv toho mimochodem nebylo moc, ale to nebylo cílem této konference; je to stimul pro konferenci příští. Něco se děje a stáváme se svědky utváření "globální veřejnosti", což je pojem používaný Habermasem. Také zde bylo něco, co jsme zde v tomto sále začali nazývat "globální občanská společnost", která by prostřednictvím tvořivé a neomezené diskuse - která zde, myslím, proběhla, byla to velice volná diskuse, kritická, ale zdvořilá, neomezená diskuse - pomohla vytvořit bezpečnější a laskavější svět; a společně s ostatními si myslím, že Praha je tím správným místem pro tento účel a zde bych chtěl poděkovat Adamu Michnikovi za pojem, který nadhodil - začneme používat pojem "pražská globalizace" pro tento zvláštní druh laskavého porozumění a současně funkční práce.

Dovolíte-li, pane předsedo, mám ještě několik slov o praktičnostech, směrech budoucí práce. Myslím, že bychom měli uvažovat pomocí trojúhelníku, o kterém zde hovořila paní Clintonová, když řekla: "Pohybujeme se v trojúhelníku určovaném ekonomikou, zásadami globální politiky, ale zcela v tomto světě postrádáme roli občanské společnosti." Co zde podle mého názoru chybí a co by mohlo být součástí agendy budoucích setkání jako je toto, je diskuse o roli umění a vědy v globalizačních procesech. Vědci byli mezi prvními lidmi, kdo dávno v minulosti tvořili globální diskusi.

Velice jsem postrádal diskusi o lidové kultuře. Toto je velice důležité a promiňte - jako sociolog to musím zdůraznit - je zde obrovský proces formování nových druhů lidové kultury. Také jsem nediskutovali o takových problémech jako je sociální psychologie multi-závislosti

- jak mohou lidé spolu žít a v jakých podmínkách.

Nediskutovali jsme o jednom z nejdůležitějších aspektů globalizace - a to je myslím také budoucí agenda, nechci s tím skončit, ale je to na konci seznamu - a tím je "globální zločin". Chtěl bych zdůraznit fakt, že budoucí práce Fora 2000 bude podporována něčím, co je snad vznikající infrastruktura aktivit, které budou stimulovat zájem velkého množství mladých lidí, a to nejenom v tomto městě, ale samozřejmě také po celé Evropě a mimo ni. Rádi bychom jim umožnili uvažovat zde v Praze o globálních problémech, získat spolehlivé informace, spolupracovat, diskutovat a měnit Fora takovým způsobem, aby bylo možné tuto aktivitu završit setkáním jako je toto.

Mnohokrát vám děkuji a omluvte mne za snad příliš dlouhý seznam zdejších událostí. Bylo to velice bohaté setkání, připadalo mi velice obtížné, jej shrnout a samozřejmě je můj souhrn velice subjektivní.

--

Závěrečné slovo

Václav Havel

Dámy a pánové,

letošní Forum 2000 se chýlí ke svému konci. Rád bych poděkoval všem jeho účastníkům za to, že přijeli a za to, že se účastnili těchto rozprav. Rád bych poděkoval všem organizátorům letošního Fora i všem sponzorům, kteří umožňují, aby se takovéto schůzky každoročně konaly, a mezi nimi především japonské Nippon Foundation.

Dovolíte-li, rád bych touto cestou poslal pozdrav, doufám, že nejen svůj, ale i vás ostatních, třem lidem: Elie Wieselovi, který nemohl přijet, ale který pomáhal organizovat loňské první Forum 2000, paní Su Ti, laureátce Nobelovy ceny míru, která byla pozvána a ke své lítosti nemohla přijet, a panu Sánchezovi z Kuby, který byl rovněž pozván a rovněž nemohl přijet z důvodů podobných jako paní Su.

Myslím, že Forum 2000 bylo tím, čím být chtělo a mělo - to jest prostorem reflexe, prostorem dialogu, místem artikulace rozmanitých pohledů na stav dnešního světa, na jeho vyhlídky, místem artikulace různých perspektiv, v nichž lze tento svět, jeho rozmanitá ohrožení i jeho naděje vidět.

Bylo by dobré, kdyby toto Forum bylo inspirací pro různé organizace, jednotlivce, instituce, pro různá prostředí. Bylo by dobré, kdyby přátelství, která jste zde navázali navzájem mezi sebou, vydržela dál a nesla své plody.

Sešli se tu lidé z různých kontinentů, lidé různých náboženství včetně nejvyšších představitelů těchto náboženství, sešli se tu lidé různých profesí, politologové, ekologové, futurologové, filozofové a mně se zdá, že v jejich rozpravách převládal duch porozumění, duch vcítění, duch dialogu a duch odpovědnosti. Kéž by tento duch vyzařoval dál za zdi této místnosti, za zdi tohoto sálu i Pražského hradu.

Jsem rád, že se vám v Praze líbilo, že jste Prahu shledali místem vhodným pro takováto setkání a ubezpečuji vás, že Praha je a doufejme už natrvalo zůstane městem otevřeným, otevřeným i těmto otevřeným debatám.

Ještě jednou vám děkuji a těším se na shledání příští rok.